

Vedecký časopis Právnickej fakulty

ACTA FACULTATIS
IURIDICAE
UNIVERSITATIS
COMENIANAE

Tomus XXXI

č. 1/2012

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Bratislava 2012

Redakčná rada/Redaktionsrat/Body of Editors

Predseda prof. JUDr. Pavol Kubiček, CSc.
Vorsitzender
Editor in Chief

Členovia prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.,
Mitglieder prof. JUDr. Ľubor Cibulka, CSc.,
Editors doc. JUDr. Ľubomír Fogaš, CSc.,
JUDr. Ondrej Laciak, PhD.,
doc. JUDr. Ján Matlák, CSc.,
prof. JUDr. Pavel Šámal, PhD.,
prof. JUDr. Marián Vrabko, CSc.,
doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.

Zostavovateľka

Zusammensteller Mgr. Eva Vlčková
Executive Editor

Recenzenti	JUDr. Zuzana Adamová, PhD.	Mgr. Barbora Králičková, PhD.
Rezensenten	JUDr. Peter Colotka, CSc., LL.M.	JUDr. Mgr. Marián Kropaj, PhD.
Reviewers	prof. PhDr. Viera Gažová, CSc.	JUDr. Mgr. Daniel Krošlák, PhD., LL.M.
	JUDr. Jana Henčeková, PhD.	JUDr. Peter Kukliš, CSc.
	JUDr. Eva Janičová, CSc.	JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.
	Doc. JUDr. Vieroslav Júda, PhD.	JUDr. Emília Lobotková
	JUDr. Monika Jurčová, PhD.	JUDr. Peter Lysina, PhD.
	Mgr. Zuzana Kochanová	prof. JUDr. Ján Svák, DrSc.
	JUDr. Alexandra Kotrecová, PhD.	JUDr. Mgr. Eva Šimečková, Ph.D.
	JUDr. Hana Kováčiková, PhD.	JUDr. Katarína Šmigová, PhD., LL.M.

Príspevky boli spracované k 15. 10. 2012 a neboli jazykovo upravené.

© Univerzita Komenského v Bratislave, 2012

Požiadavky na výmenu:

Die Adresse für den Literaturaustausch:

Any information and exchange requests may be addressed to:

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta – Knížnica

Šafárikovo nám. 6

P. O. Box 313

810 00 Bratislava 1

Slovakia

e-mail: kniznica@flaw.uniba.sk

<http://www.flaw.uniba.sk>

EV 4725/12

ISSN 1336-6912

OBSAH

<i>JUDr. Norbert Adamov, PhD.</i>	5
Súbeh práv viacerých subjektov k obsahu zaznamenanému prostredníctvom zvukového záznamu a problematika počítania doby ochrany zvukových záznamov podľa slovenskej a českej právnej úpravy	
Das Zusammentreffen von Rechten zweier oder mehrerer Rechtssubjekte an dem auf Tonträgern aufgezeichneten Inhalt und die Problematik der Berechnung der Schutzfrist für die Tonträger nach slovakischer und tschechischer Rechtsregelung	
Overlapping of rights of two or more rights holders to the content recorded by means of a phonogram and the issue of counting periods of protection of phonograms in accordance with the Slovak and Czech legislation	
<i>Ing. Mgr. Ondrej Blažo, PhD.</i>	17
Rule of Reason, pridružené obmedzenia a systém výnimiek v prípade dohôd obmedzujúcich súťaž v európskom a slovenskom práve	
Rule of Reason, Nebenbeschränkungen und das Ausnahmensystem der den Wettbewerb beschränkenden Vereinbarungen im europäischen und slowakischen Recht	
Rule of Reason, ancillary restraints and system of exemptions in case of agreements restricting competition in law of the European Union and in the Slovak legal order	
<i>Prof. JUDr. Ľubor Cibulka, CSc.</i>	82
Vývoj postavenia prezidenta v ústavnom systéme Slovenskej republiky (v kontexte zmien Ústavy Slovenskej republiky)	
Die Entwicklung der Stellung des Präsidenten im Verfassungssystem der Slowakischen Republik (im Kontext der Verfassungsänderungen der Slowakischen Republik)	
Development of presidential status within the constitutional system of the Slovak Republic (reflecting the changes in the Constitution of the SR)	
<i>JUDr. Denisa Dulaková Jakúbeková, PhD.</i>	123
Nájomná zmluva a európske inšpirácie	
Der Mietvertrag und europäische Inspirationen	
Lease Contract and European Inspirations	
<i>JUDr. Michal Ďuriš, PhD.</i>	138
Voľný pohyb súdnych rozhodnutí v Európskej únii – európske konanie o platobnom rozkaze	
Freizügigkeit von Gerichtsurteilen in der Europäischen Union – Europäisches Mahnverfahren	
Free movement of judicial decisions in the European Union – European order for payment procedure	

<i>Doc. PhDr. Jarmila Chovancová, CSc.</i>	149
K niektorým princípom právneho štátu	
Zu einigen Prinzipien des Rechtsstaates	
Some Principles of State of Law and Order	
 <i>JUDr. Zuzana Macková, PhD.</i>	 163
Zakladatelia sociálnej politiky	
Die Gründer der Sozialpolitik	
Founders of Social Policy	
 <i>Doc. JUDr. Mária Srebalová, PhD.</i>	 182
Lehota na oznámenie údajov podľa § 26 ods. 3 zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci	
Die Frist zur Bekanntmachung von Daten laut § 26 Abs. 3 Gesetz Nr. 514/2003 Ges.-Slg. über die Schadenshaftung bei der Ausübung der öffentlichen Gewalt	
Statutory limit to notify of responsibility for damage caused by public authorities	
 <i>JUDr. Martin Turčan, PhD.</i>	 195
Slobodná vôľa ako ľudský atribút?	
Frei willen als menschliches attribut?	
Free Will as Human Attribute?	
 <i>Doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.</i>	 204
Medzinárodnoprávne aspekty Ústavy Slovenskej republiky	
Internationalrechtliche Aspekte der Verfassung der Slowakischen Republik	
International Law Context of the Constitution of the Slovak Republic	
 <i>Doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.</i>	 216
Medzinárodnopolitické a právne aspekty uznania Republiky Kosovo	
Internationalpolitische und völkerrechtliche Zusammenhänge der Anerkennung von Republik Kosovo	
Republic of Kosovo Recognition – International Political and Legal Aspects	
 <i>Doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.</i>	 226
Tvorba a dokazovanie existencie pravidiel medzinárodného obyčajového práva	
Gestaltung und Rechtfertigung der Existenz von Regeln des Völkergewohnheitsrechts	
Formation and Evidence of Existence of International Customary Law Rules	

**SÚBEH PRÁV VIACERÝCH SUBJEKTOV K OBSAHU
ZAZNAMENANÉMU PROSTREDNÍCTVOM ZVUKOVÉHO
ZÁZNAMU A PROBLEMATIKA POČÍTANIA DOBY OCHRANY
ZVUKOVÝCH ZÁZNAMOV PODĽA SLOVENSKEJ A ČESKEJ
PRÁVNEJ ÚPRAVY***

JUDr. Norbert Adamov, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra občianskeho práva

**Súbeh práv viacerých subjektov k obsahu zaznamenanému
prostredníctvom zvukového záznamu a problematika počítania doby
ochrany zvukových záznamov podľa slovenskej a českej právnej úpravy**

K rovnakému predmetu práv duševného vlastníctva môžu byť nositeľmi práv viaceré subjekty. Ich právo môže vychádzať z rovnakého titulu (napríklad ak pôjde o spoluautorov) alebo môže právo každého nositeľa práv byť založené na inom titule. V prípade, ak pôjde o súbeh práv dvoch alebo viacerých nositeľov práv k rovnakému predmetu ochrany, niektorý z týchto subjektov bude nositeľom práv aj v dobe, keď práva iných subjektov už boli preexpirované z dôvodu kratšej dĺžky trvania týchto práv. I keď smernica Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2011/77/EÚ predĺžila tak trvanie práv výrobcov zvukových záznamov, ako aj dobu ochrany práv výkonných umelcov z 50 na 70 rokov, z dôvodu rôzneho počítania začatia plynutia doby ochrany k rovnakému predmetu ochrany je takmer vylúčené, aby všetkým nositeľom práv (ktorí sú nositeľmi práv z rôzneho titulu) skončilo trvanie práv súčasne. V praxi to znamená, že uplynutie doby práv výrobcu zvukového záznamu automaticky nemusí znamenať, že predmetný zvukový záznam je voľný a ktokoľvek ho môže bez obmedzenia využívať hoci aj na komerčné účely. Avšak ani v prípade ak sa k predmetu ochrany (napríklad zvukovému záznamu) viaže výlučne len právo jedného subjektu (napríklad výrobcu zvukového záznamu), v zmysle súčasnej právnej úpravy v slovenskom Autorskom zákone nemusí byť v niektorých prípadoch jednoznačné, kedy začala plynúť doba ochrany a následne môže byť teda aj sporné, či doba ochrany už uplynula alebo ešte nie.

* Príspevok bol vytvorený v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 2/0122/10.

Das Zusammentreffen von Rechten zweier oder mehrerer Rechtssubjekte an dem auf Tonträgern aufgezeichneten Inhalt und die Problematik der Berechnung der Schutzfrist für die Tonträger nach slovakischer und tschechischer Rechtsregelung

Mehrere Subjekte können Rechtsträger an gleichen geistigen Eigentumsrechten sein. Diese Rechte können auf einem gleichen oder einem verschiedenen Titel jedes Rechtsträgers begründet sein (z. B. wenn es um eine Autorengemeinschaft geht). Wenn die Rechte zweier oder mehrerer Rechtsträger am gleichen Rechtsschutzobjekt zusammentreffen, ist einer der Subjekte auch dann Rechtsträger, wenn die Rechte anderer Subjekte auf Grund ihrer kürzeren Schutzfrist schon wirkungslos wurden. Auch wenn die Frist des Rechtsschutzes für Produzenten von Tonaufzeichnungen sowie ausübende Künstler durch die Richtlinie 2011/77/EU des Europäischen Parlaments und EU-Rates von 50 auf 70 Jahre verlängert wurde, ist es wegen ungleichen Fristbeginns des Rechtsschutzes bei gleichem Schutzobjekt fast unmöglich, dass die Schutzfristen aller Rechtsträger mit verschiedenen Rechtsgründen gleichzeitig abgelaufen sind. In der Praxis bedeutet das, dass der Ablauf der Schutzfrist eines Herstellers von Tonaufzeichnungen nicht automatisch die Freigabe der Tonaufzeichnung bewirkt und diese kommerziell benutzt werden kann. Auch wenn das Recht nur eines einzelnen Subjekts (des Herstellers der Tonaufzeichnung) an das Schutzobjekt (z. B. die Tonaufzeichnung) gebunden ist, ist der Fristbeginn in einigen Fällen nach der gegenwärtigen slowakischen Rechtsregelung nicht eindeutig: Es bleibt die Frage offen, ob die Schutzfrist bereits abgelaufen ist oder nicht.

Overlapping of rights of two or more rights holders to the content recorded by means of a phonogram and the issue of counting periods of protection of phonograms in accordance with the Slovak and Czech legislation

More than just one rights holder can be entitled to the same object of intellectual property. The rights can be based on the same title (for example, if there are co-authors) or the rights of any of the right holders can be based on another title. In case of overlapping of rights which is concerning two or more right holders to the same object of rights, one of these entitled persons will have the status of right holder longer than the rest of right holders due to the shorter duration of already expired rights. Although Directive 2011/77/EU of the European Parliament and the Council extended the duration of the rights of phonogram producers as well as the rights of performers, from 50 to 70 years because of different starting points of protection periods concerning the same object it is almost impossible that all rights of all entitled persons (whose rights are based on different titles) will expire at the same time. This means in practice that expired rights of a producer of phonogram automatically does not necessarily mean that the sound recording is free and anyone can use it without copyright restrictions, even for commercial purposes. However, even in case if there is just one entitled subject (such as a phonogram producer for instance) in accordance with the current legislation of the Slovak Copyright Act in some cases it need not be clear when the period of the protection started to run and subsequently doubts can arise whether the period of protection has expired, or not yet.

Súbeh práv

Výrobca zvukového záznamu nemusí byť jediným nositeľom dispozičných práv k zvukovému záznamu, pretože k zaznamenanému obsahu sa môžu viazať aj dispozičné práva ďalších subjektov ako sú autor a interpret. Výrobca zvukového záznamu môže byť výlučným nositeľom dispozičných a majetkových k práv k zvukovému záznamu len za predpokladu, že:

- 1) nejde o záznam interpretačného výkonu, alebo
- 2) ide o záznam interpretačného výkonu avšak interpret previedol (či už odplatne alebo bezodplatne) svoje dispozičné práva na výrobcu zvukového záznamu¹
- 3) nejde o realizáciu elektroakustickej kompozície, ktorá vzniká ad hoc vo forme zvukového záznamu a je výsledkom spolupráce autora a technikov pracujúcich v elektroakustickom štúdiu.

Výkon výkonného umelca zaznamenaného prostredníctvom zvukového záznamu môže byť buď:

- 1) interpretáciou voľného diela, alebo
- 2) interpretáciou diela ku ktorému plynie doba ochrany, alebo
- 3) improvizáciou, kde autorské dielo vzniká súčasne s priebehom interpretačného výkonu, pričom výkonný umelec má zároveň aj status autora.

Pokiaľ ide o právo autora k zvukovému záznamu, možno pre ilustráciu vzťahu medzi výrobcou zvukového záznamu a autorom zaznamenaného diela uviesť nasledujúci príklad: Výrobca zvukového záznamu zhotovil so súhlasom autora a interpreta v jednej osobe zvukový záznam hudobnej improvizácie, ktorú treba považovať za hudobné dielo, ktoré vzniklo ad hoc. Dôležitou okolnosťou je to, že tento zvukový záznam bol zhotovený na náklady výrobcu tohto záznamu. Predpokladajme, že zhotovený zvukový záznam existuje ako jediný hmotný substrát na ktorom je zaznamenané autorské dielo. Inými slovami, neboli zhotovené žiadne rozmnoženiny tohto záznamu a predmetný zvukový záznam existuje len v origináli. Z katalógu práv podľa § 18 ods. 2 slovenského Autorského zákona vyplýva, že:

- a) Autor má právo udeľovať súhlas na vyhotovenie rozmnoženiny,² čiže v tomto prípade by to bolo právo udeľovať súhlas na zhotovenie rozmnoženín tohto zvukového záznamu, no nepochybne za rozmno-

¹ Toto je bežná prax vo fonografickom priemysle, kde vzdanie sa dispozičných práv v prospech nahrávacej spoločnosti je súčasťou zmluvy, ktorú nahrávacia spoločnosť uzatvára s výkonným umelcom (resp. zástupcom výkonných umelcov). Naopak v rámci zhotovovania zvukových záznamov interpretačných výkonov v rámci vedeckej dokumentácie (napríklad pri etnomuzikologickom alebo etnografickom výskume) takáto prax nie je bežná.

² Paragraf 18 ods. 2 písm. a) slovenského Autorského zákona.

ženinu diela by bolo treba považovať aj prepis zaznamenanej improvizácie do grafického záznamu.³

- b) Autor má ďalej právo udeľovať súhlas na verejné rozširovanie originálu diela (v tomto prípade originálu zvukového záznamu) alebo rozmnoženiny zvukového záznamu predajom alebo inou formou prevodu vlastníckeho práva, avšak toto právo môže autor v zmysle § 23 ods. 1 uplatniť len do prvého oprávneného prevodu vlastníckeho práva k originálu alebo rozmnoženine predmetného diela na území členského alebo zmluvného štátu.
- c) Z katalógu práv autora je ďalej (v súvislosti so zvukovým záznamom ako hmotným substrátom, na ktorom je zaznamenané autorské dielo) zaujímavé právo autora udeľovať súhlas na verejné vykonanie diela.⁴ V predmetnom prípade by to znamenalo, že výrobca zvukového záznamu, ako vlastník hmotného substrátu na ktorom je dielo zaznamenané, by mal autora diela požiadať o súhlas, ak by chcel predmetný záznam reprodukovat' na mieste prístupnom verejnosti.
- d) Nakoniec sa treba zmieniť aj o súhlase autora udeľovať súhlas na verejné rozširovanie originálu alebo rozmnoženiny diela nájmom alebo vypožičaním, i keď v tomto prípade je takéto použitie originálu zvukového záznamu diela nepravdepodobné.

Na margo vyššie uvedených práv autora treba ešte poznamenať, že v zmysle § 18 ods. 5 slovenského Autorského zákona sú dispozičné práva autora rovnako ako jeho osobnostné práva vyplývajúce z autorstva) **neprevoditeľné** a autor sa ich ani nemôže vzdať. Nemožno ich dokonca ani postihnúť súdnym výkonom rozhodnutia či exekúciou.⁵ Po smrti autora pripadnú tieto práva dedičom alebo spoluautorom, ak autor nemá žiadnych dedičov.⁶ Z uvedeného vyplýva, že v zmysle vyššie uvedenej právnej úpravy je vylúčené, aby sa autor diela zaznamenaného prostredníctvom zvukového záznamu vzdal čo i len niektorého zo svojich dispozičných práv v prospech subjektu, ktorý zhotovil zvukový záznam jeho diela.

K vzťahu autorského diela a hmotného nosiča, na ktorom je autorské dielo zaznamenané je vhodné ešte doplniť, že na jednej strane v zmysle § 20 ods. 2 slovenského Autorského zákona vlastnícke alebo iné vecné právo k veci,⁷ prostredníctvom ktorej je dielo vyjadrené, nie je dotknuté autor-

³ Grafickým záznamom hudobného diela by bol najpravdepodobnejšie notový záznam.

⁴ Paragraf 18 ods. 2 písm. g) slovenského Autorského zákona.

⁵ Uvedené sa však nevzťahuje na majetkové práva, vyplývajúce zo vzťahu autora k jeho autorskému dielu.

⁶ Paragraf 18 ods. 6 slovenského Autorského zákona.

⁷ Z dikcie § 20 ods. 1 slovenského Autorského zákona možno vyvodit', že za „vec prostredníctvom ktorej je dielo vyjadrené“ nemusí byť len originál (napríklad originál zvukového záznamu) ale aj jeho rozmnoženina. Sporným sa však javí byť ods. 4 vyššie uvedeneho paragrafu podľa ktorého: „Autorské právo k dielu nezaničí zničením veci, ktorej prostredníctvom je dielo vyjadrené.“ Pretože existencia autorského práva je v zmysle § 15 slovenského Autorského zákona viazaná na vyjadrenie v zmyslami vnímateľnej forme, je logicky správnym riešením, že následné zničenie materiálneho nosiča

ským právom a preto v zmysle odseku 3 toho istého paragrafu vlastník (alebo iný užívateľ) veci, prostredníctvom ktorej je dielo vyjadrené, **nie je povinný túto vec udržiavať a chrániť ju pred zničením**. Avšak na druhej strane ods. 2 toho istého paragrafu obsahuje aj isté obmedzenie vlastníka takejto veci (vo vyššie uvedenom príklade ide o zvukový záznam) ktoré spočíva v **zákaze použiť** (zaznamenané) **dielo spôsobom, ktorý nebol dohovorený s autorom alebo priamo nevyplýva z** Autorského zákona⁸ alebo iného osobitného **právneho predpisu**.⁹ V zmysle § 20 ods. 5 slovenského Autorského zákona¹⁰ môže autor zaznamenaného diela požadovať od vlastníka veci (predpokladajme, že v uvedenom prípade je vlastníkom predmetného zvukového záznamu zhotoviteľ tohto záznamu) aby mu vec sprístupnil. Vlastník síce nie je povinný autorovi zaznamenaného diela zvukový záznam vydať, je však povinný **zhotoviť rozmnoženinu** zaznamenaného diela a túto odovzdať autorovi. V zmysle § 18 ods. 2 písm. a) slovenského Autorského zákona autor disponuje právom udeľovať súhlas na vyhotovenie rozmnoženiny diela a preto vlastník predmetného zvukového záznamu by bol povinný najprv požiadať autora o súhlas s vyhotovením rozmnoženiny. V prípade, ak by autor so zhotovením rozmnoženiny nesúhlasil nastala by patová situácia, kde by aplikácia jedného ustanovenia právneho predpisu bránila aplikácii iného ustanovenia.

Ako už bolo uvedené vyššie, v prípade zvukového záznamu hudobnej improvizácie by k zaznamenanému obsahu mohli vzniknúť aj práva výkonného umelca. Katalóg dispozičných výkonného umelca práv je uvedený v § 63 slovenského Autorského zákona. Tieto práva možno rozdeliť na tie ktoré sú vykonateľné opakovane¹¹ a tie, ktoré sú vykonateľné len jednorazovo.¹² Z toho teda vyplýva, že výkon niektorých dispozičných práv nemožno opakovať. Podstatné je však to, že na rozdiel od dispozičných práv autora, sú dispozičné práva výkonného umelca **prevoditeľné**. Zo žiadneho ustanovenia slovenského Autorského zákona však nevyplýva povinnosť

prostredníctvom ktorého je dielo vyjadrené alebo na ktorom je dielo zaznamenané nevedie k zániku autorského práva. Na druhej strane si však treba položiť otázku, či je nejaký rozdiel medzi dielom autorským dielom, ktoré vzniklo v myslí autora, ktorý zomrel predtým ako došlo k vyjadreniu tohto diela (či už prostredníctvom hmoty alebo zázname na hmotnom nosiči či interpretáciou pred inou osobou) a dielom, ktoré síce autor stihol zaznamenať na nejaký nosič informácií avšak súčasne so smrťou autora došlo aj k zničeniu tohto nosiča pred tým ako ktokoľvek (okrem autora) mohol toto dielo vnímať svojimi zmyslami.

⁸ Rovnaký režim sa v zmysle § 71 ods. 1 slovenského Autorského zákona vzťahuje aj na výkonných umelcov a záznamy ich umeleckých výkonov.

⁹ I keď sa Autorský zákon v predmetnom ustanovení zmieňuje aj o možnosti obmedzenia vlastníka pri nakladaní s vecou na základe iného osobitného právneho predpisu, v súčasnosti nie je známe žiadne ustanovenie v inom právnom predpise, ktoré by obmedzovalo nakladanie vlastníka s vecou, prostredníctvom ktorej je vyjadrené autorské dielo alebo zaznamenaný umelecký výkon výkonného umelca.

¹⁰ Odsek 5 sa už na výkonných umelcov nevzťahuje.

¹¹ Sú to práva uvedené v § 63 ods. 2 pod písmenami c) až f) slovenského Autorského zákona a právo použiť svoj umelecký výkon podľa § 63 ods. 1 toho istého zákona.

¹² Sú to práva uvedené v § 63 ods. 2 pod písmenami a) a b).

výkonného umelca previesť svoje dispozičné práva na výrobcu zvukového záznamu.

Pokiaľ ide o práva výrobcu zvukového záznamu, katalóg jeho dispozičných práv je uvedený v § 64 ods. 1 a 2 slovenského Autorského zákona. Výrobca zvukového záznamu však nemusí byť jediným nositeľom práv vo vzťahu k obsahu zaznamenanému prostredníctvom zvukového záznamu. Možný **súbeh** dispozičných práv k predmetu práv (ktorým môže byť napríklad už vyššie spomenutá hudobné dielo a jeho interpretácia zaznamenaná prostredníctvom zvukového záznamu) sprehľadňuje nasledujúca tabuľka v ktorej sú však uvedené paragrafové odkazy len na, ktoré sa týkajú najmenej dvoch oprávnených subjektov, čiže ak ide o súbeh rovnakých alebo podobných dispozičných práv.

Autor	Výkonný umelec	Výrobca zvukového záznamu	Má právo udeliť súhlas na:
§ 18 ods. 2 písm. a) AZ	§ 63 ods. 2 písm. c) AZ	§ 64 ods. 2 písm. a) AZ	vyhotovenie rozmnoženiny predmetu
§ 18 ods. 2 písm. b) AZ		§ 64 ods. 2 písm. b) AZ	verejné rozširovanie prevodom vlastníckeho práva k predmetu
§ 18 ods. 2 písm. c) AZ	§ 63 ods. 2 písm. e) AZ	§ 64 ods. 2 písm. c) AZ	verejné rozširovanie nájmom alebo vypožičaním predmetu
§ 18 ods. 2 písm. g) AZ	§ 63 ods. 2 písm. c) AZ	§ 64 ods. 2 písm. e) AZ	verejné vykonanie predmetu, resp. jeho sprístupnenie verejnosti
§ 18 ods. 2 písm. h) AZ		§ 64 ods. 2 písm. d) AZ	verejný prenos predmetu, resp. jeho vysielanie

Dôsledky uplynutia doby ochrany sú pre výrobcu zvukového záznamu zrejmé – zánik dispozičných práv k zvukovému záznamu s preexpirovanou dobou ochrany znamená, že výrobcovi tohto záznamu zanikne majetkové právo, z ktorého vyplýva právo na odmenu za udelenie súhlasu na použitie zvukového záznamu, pričom toto právo by mu v zmysle § 65 ods. 2 slovenského Autorského zákona prináležalo aj vtedy, ak by išlo o udelenie súhlasu na verejný prenos a výrobca zvukového záznamu by nemal výhradné právo na udelenie tohto súhlasu, čiže k zvukovému záznamu by sa viazali aj práva iných subjektov. Či sa zvukový záznam ku ktorému uplynula doba ochrany práva výrobcu zvukového záznamu stane úplne voľným alebo nie, záleží od zaznamenaného obsahu. Musíme rozlišovať dve kategórie zvukových záznamov:

- 1) zvukové záznamy, **ktoré sú** záznamom interpretácie autorského diela¹³ ku ktorému plynie doba ochrany nositeľa (alebo nositeľov) dispozícičných a majetkových práv k predmetnému autorskému dielu.¹⁴
- 2) zvukové záznamy na ktorých **nie je** zaznamenaná interpretácia chráneného autorského diela.

Počítanie doby ochrany

V súvislosti s problematikou počítania doby ochrany zvukových záznamov bude užitočné komparácia slovenského a českého Autorského zákona, pretože český Autorský zákon je slovenskému veľmi podobný, avšak medzi týmito zákonmi sú aj signifikantné rozdiely. V oboch právnych úpravách je v súčasnosti zakotvená 50-ročná doba ochrany zvukových záznamov,¹⁵ avšak spôsob úpravy trvania doby ochrany sa v slovenskom a českom autorskom zákone čiastočne odlišuje. Chcel by som najprv poukázať na špecifiká počítania doby ochrany podľa účinnej právnej úpravy v slovenskom Autorskom zákone a následne poukážem na špecifiká predmetnej úpravy v českom Autorskom zákone.

Rozhodujúcimi skutočnosťami pre vznik majetkového práva k zvukovému záznamu je podľa § 64 ods. 5 slovenského Autorského zákona:

- 1) **vydanie** zvukového záznamu, alebo
- 2) **iné zverejnenie** zvukového záznamu, ak zvukový záznam nebol zverejnený vydaním, alebo

¹³ V tejto súvislosti treba poznamenať, že niektoré záznamy elektroakustických kompozícií sú výlučne alebo dominantne výsledkom práce štúdiových technikov a inžinierov v spolupráci s autorom elektroakustickej kompozície. Ide teda o to, že tím technikov realizuje autorovu predstavu pričom prínos technického tímu spočíva v znalosti technológie výroby požadovaných zvukov. Je otáznne, či To takýto spôsob realizácie autorovej predstavy, ktorý spočíva skôr v technickej ako umeleckej oblasti, resp. kde sa tieto oblasti prelínajú, je možné považovať za interpretáciou diela, samozrejme s výhradou, že bezpochyby nejde o interpretácia v tradičnom zmysle. Skôr by som sa prikláňal k záveru, že technickí pracovníci v elektroakustickom štúdiu by nemali mať status interpretov, podotýkam však, že takáto generalizácia nie je aplikovateľná bezvýhradne, pretože výkony pri kreovaní elektroakustických kompozícií sú tak osobité, že špecifický úkon technického pracovníka môže byť považovaný za interpretačný výkon a teda v právnom zmysle slova za výkonného umelca.

¹⁴ Týmto nositeľom práv je v prvom rade autor, po jeho smrti sú týmito nositeľmi práv osoby, na ktoré prejdú dispozícičné a majetkové práva k dielu – najčastejšie sú to autorovi dedičia.

¹⁵ V roku 2007 nahrávacie spoločnosti, ktoré sú nositeľmi práv k nahrávkam Beatles a Rolling Stones iniciovali rokovania o prijatí novely smernice Rady EU 2006/116, na ktorej základe sa má predĺžiť súčasná doba ochrany práv výrobcov zvukových záznamov. Novela tejto smernice je známa aj pod prezývkou Cliffov zákon (podľa britského speváka Richarda Cliffa). Dvanásteho septembra 2011 bola prijatá smernica Európskeho parlamentu a Rady EU 2011/77/EU, ktorá (okrem iného) predĺžila tak trvanie práv výrobcov zvukových záznamov, ako aj dobu ochrany práv výkonných umelcov. V oboch prípadoch ide o predĺženie z 50 na 70 rokov. Členské štáty sú povinné implementovať túto novelu do svojho právneho poriadku do dvoch rokov.

3) **zhotovenie** zvukového záznamu, ak zvukový záznam nebol vôbec zverejnený.¹⁶

Podľa § 22 slovenského Autorského zákona sa *trvanie majetkových práv počíta od prvého dňa roka nasledujúceho po skutočnosti rozhodujúcej na toto trvanie*. Inými slovami, 50 rokov sa počíta od 1. januára roka, ktorý nasleduje po roku, v ktorom došlo k vydaniu zvukového záznamu. Neaplikuje sa tu teda počítanie času podľa Občianskeho zákonníka.

V tejto súvislosti si treba v prvom rade položiť otázku, aký je vzťah medzi „vydaním“, „zverejnením“ a „zhotovením“. Tu možno poukázať na niekoľko relevantných ustanovení. V prvom rade by som spomenul § 64 ods. 5 slovenského Autorského zákona, podľa ktorého:

*Práva výrobcu zvukového záznamu podľa odsekov 1 a 2 trvajú 50 rokov od vyhotovenia zvukového záznamu. Ak počas tejto lehoty dôjde k zverejneniu zvukového záznamu **vydaním**, právo výrobcu zvukového záznamu zaniká uplynutím 50 rokov po tomto vydaní. Ak počas lehoty podľa prvej vety nedôjde k zverejneniu zvukového záznamu vydaním, ale dôjde k jeho zverejneniu iným spôsobom, právo výrobcu zvukového záznamu zaniká uplynutím 50 rokov po tomto zverejnení.*

V českom Autorskom zákone možno nájsť obdobnú úpravu v § 77, ktorý upravuje trvanie práv výrobcu zvukového záznamu:

*Právo výrobce zvukového záznamu trvá **50 let od pořízení** zvukového záznamu. Pokud je však zvukový záznam v průběhu této doby oprávněně **vydán**, zaniká právo výrobce až za 50 let od takového vydání. Nedojde-li během doby podle věty první k oprávněnému vydání díla a byl-li během této doby zvukový záznam oprávněně **sdělen veřejnosti**, zaniká uvedené právo uplynutím 50 let ode dne tohoto sdělení.*

¹⁶ V tejto súvislosti si možno položiť aj otázku, či podmienkou vzniku ochrany takéhoto zvukového záznamu je aj jeho reprodukovateľnosť prostredníctvom technického zariadenia. Ako príklad možno uviesť digitálny záznam uložený v súbore, ktorý je poškodený a počítač ho nevie otvoriť. Na jednej strane tento zvukový záznam existuje a po expertnom zásahu nie je vylúčená obnova funkčnosti jeho reprodukcie. Na druhej strane takto poškodený záznam je štandardnými technickými postupmi nereprodukovateľný a teda by sa dalo uvažovať aj nad tým, že na takýto zvukový záznam by sa mohla aplikovať fikcia, že takýto nereprodukovateľný záznam de facto nie je záznamom, ku ktorému by mohli vzniknúť práva výrobcu záznamu. Takúto situáciu by bolo možné prirovnáť k udalosti, v dôsledku ktorej dôjde k zničeniu záznamu pôsobením škodlivých vplyvov vonkajšieho prostredia na nosič, na ktorom je tento záznam zaznamenaný. Ako príklad možno uviesť zničenie záznamu v dôsledku požiaru. Mám za to, že v prípadoch, kedy je paralyzovaná funkčnosť nosiča (na ktorom je uložený zvukový záznam) a hoci nedošlo k fyzickej deštrukcii tohto nosiča, nie je do budúcnosti zrejmé, či bude možné obnoviť reprodukovateľnosť takéhoto záznamu, je vhodné takýto záznam pokladať z právneho hľadiska za neexistentný a to až do chvíle, kedy sa podarí obnoviť jeho reprodukovateľnosť. Na druhej strane by som však od zvukových záznamov uložených na elektronických záznamových médiách v poškodených súboroch odlišil tie záznamy, ktoré sú uložené v kódovaných súboroch, teda prístup k nim je podmienený zadaním príslušného hesla. I keď strata hesla v konečnom dôsledku môže viesť k rovnakému výsledku ako je to v prípade záznamov uložených v poškodených súboroch, rozdiel je v tom, že po technickej stránke je takýto záznam v poriadku a jeho neprístupnosť je spôsobená externým faktorom, čiže ide o obdobnú situáciu ako keby reprodukcia zvukového záznamu bola nevykonateľná v dôsledku vypnutia dodávky elektrického prúdu.

Pretože v citovanom ustanovení slovenského Autorského zákona absen- tuje spojka „alebo“, pri aplikácii jazykového výkladu by bolo možné dôjsť k záveru, že zákonodarca tu mal na mysli hierarchickú súvzťažnosť práv- nych skutočností a to v tomto poradí: 1) vydanie, 2) zverejnenie, 3) zho- tovenie, pričom právna skutočnosť, ktorej je priznaný vyšší stupeň v tejto hierarchii (za predpokladu, že by nasledovala po právnej skutočnosti, ktorej bol priznaný nižší stupeň v hierarchii) by znamenala nový nástup počítania 50-ročnej doby ochrany. V zmysle tohto výkladu počítanie doby ochrany na základe vydania zvukového záznamu má najvyššiu závažnosť a taktiež má z hľadiska počítania doby ochrany prednosť akt zverejnenia pred skutoč- nosťou zhotovenia. Za predpokladu, že by platila 50-ročná doba ochrany zvukového záznamu, tak za určitých okolností by táto ochrana mohla trvať aj 150 rokov. Vyššie popísanú súslednosť možno prehľadnejšie znázorniť prostredníctvom tabuľky:

Vznik zvukového záznamu napr. 6. 6. 2000	Začiatok ochrany v nasledujúcom roku, teda napr. od 1. 1. 2001
Zverejnenie zvukového záznamu 1. 6. 2050	Začiatok novej doby ochrany by bol 1. 1. 2051
Vydanie zvukového záznamu napr. 1. 6. 2100	Začiatok ďalšej novej doby ochrany by bol k 1. 1. 2101
	Koniec doby ochrany k 31. 12. 2150

Na druhej strane však pri výklade § 64 ods. 5 slovenského Autorského zákona treba zobrať do úvahy aj ods. 1 a 2 § 13 toho istého zákona, podľa ktorého je **vydanie diela jednou z viacerých možných foriem zverejnenia diela:**

- (1) *Dielo je zverejnené v ten deň, keď bolo oprávnené prvý raz verejne vykonané, verejne vystavené, vydané alebo inak uvedené na verejnosti.*
- (2) *Dielo je vydané v deň, keď sa oprávnené začalo s verejným rozširovaním jeho rozmnoženín.*

V českom Autorskom zákone č. 121/2000 Sb. je vzťah medzi zverej- nením a vydaním upravený rovnako ako v slovenskom Autorskom zákone, pretože aj tu je vydanie považované za užší pojem, resp. vydanie je pre- zentované ako za jedna z foriem zverejnenia – vid' § 4 českého Autorského zákona:

- (1) *Prvním oprávněným veřejným přednesením, provedením, předvede- ním, vystavením, vydáním či jiným zpřístupněním veřejnosti je dílo zveřejněno.*
- (2) *Zahájením oprávněného veřejného rozšiřování rozmnoženin je dílo vydáno.*

Cez prizmu § 13 slovenského Autorského zákona sa preto na „vydanie“ **nemôžeme pozerat' ako na právnu skutočnosť, ktorá je odlišná od „iného spôsobu zverejnenia“**. Pretože je v texte § 64 ods. 5 slovenského

Autorského zákona „vydanie“ uvedené pred „iným zverejnením“, treba „vydanie“ považovať za akcentovanú právnu skutočnosťou. Nemusí to tak však byť z toho dôvodu, že by zákonodarca chcel hierarchicky uprednostniť „vydanie“ pred „iným spôsobom zverejnenia“, ale preto, že v komerčnej sfére je „vydanie“ najčastejším spôsobom zverejnenia zvukového záznamu.

Pretože „vznik“ zvukového záznamu a jeho „zverejnenie“ sú dve úplne odlišné právne skutočnosti, nič nebráni tomu aby mohlo dôjsť k sukcesii dvoch časových úsekov, za predpokladu, že prvý začne plynúť na základe „zhotovenia“ zvukového záznamu a druhý na základe „zverejnenia“ tohto záznamu, **pričom nie je relevantné, či „zverejnenie“ bolo vykonané aj viacerými spôsobmi, resp. či jedným z týchto spôsobov bolo aj „vydanie“ zvukového záznamu, pretože pre počítanie doba ochrany bude relevantný len deň prvý deň zverejnenia niektorým zo spôsobov, ktoré je možné považovať za spôsob zverejnenia zvukového záznamu.** Pri takejto interpretácii § 64 ods. 5 slovenského Autorského zákona je teda možné sukcesívne plynutie dvoch päťdesiatročných úsekov ochrany a teda za súčasnej úpravy nemožno vylúčiť, že doba ochrany zvukového záznamu môže trvať až 100 rokov, samozrejme za predpokladu, že k vydaniu alebo zverejneniu dôjde až v päťdesiatom roku doby ochrany, ktorá začala plynúť na základe vzniku zvukového záznamu.

Vznik zvukového záznamu napr. 6. 6. 2000	Začiatok ochrany v nasledujúcom roku, teda napr. od 1. 1. 2001
Vydanie alebo iné zverejnenie zvukového záznamu napr. k 1. 6. 2050	Začiatok novej doby ochrany by bol od 1. 1. 2051
	Koniec doby ochrany 31. 12. 2100

Argumentačne by bolo možné tento výklad podporiť aj tým, že v súvislosti s právami výrobcu zvukovo-obrazového záznamu sa v § 66 ods. 5 slovenského Autorského zákona o vzniku začiatku plynutia novej doby ochrany na základe vydania záznamu nič nepíše:

*Práva výrobcu zvukovo-obrazového záznamu podľa odsekov 1 a 2 trvajú 50 rokov od **vyhotovenia** zvukovo-obrazového záznamu. Ak počas tejto lehoty dôjde **k zverejneniu** zvukovo-obrazového záznamu, práva výrobcu zvukovo-obrazového záznamu trvajú 50 rokov po tomto zverejnení.*

Rovnako je upravené trvanie práv výrobcu zvukovo-obrazového záznamu v § 81 českého Autorského zákona:

*Právo výrobcu zvukov^ě obrazového záznamu trvá 50 let od **pořizení** zvukov^ě obrazového záznamu. Je-li však v této době zvukov^ě obrazový záznam **zveřejněn**, zaniká právo výrobcu až za 50 let od takového zveřejnění.*

V § 66 ods. 5 slovenského Autorského zákona sa píše len o dvoch právnych skutočnostiach – vyhotovení záznamu a zverejnení záznamu.¹⁷ I keď je vyššie uvedené istou indíciou pre pochopenie rozdielu v znení § 64 ods. 5 a § 66 ods. 5 slovenského Autorského zákona, **nie je logické aby bol pojem „vydanie“ akcentovaný takým spôsobom ako to je v § 64 ods. 5 Autorského zákona, pokiaľ treba tento pojem vykladať ako formu zverejnenia** a treba to považovať za mátuce aj v porovnaní s odlišnosťou úpravy § 66 ods. 5 slovenského Autorského zákona, podľa ktorej by mal byť upravený aj § 64 ods. 5 slovenského Autorského zákona.

Z uvedeného vyplýva, že 150-ročnú dobu ochrany zvukového záznamu by bolo možné dosiahnuť len pri veľmi spornom výklade § 64 ods. 5 slovenského Autorského zákona, ktorý vychádza z predpokladu, že vydanie zvukového záznamu je právna skutočnosť, ktorá je tak špecifická, že ju treba odlíšiť od iných spôsobov zverejnenia, pričom jej výnimočnosť spôsobuje, že vznikom tejto právnej skutočnosti začína plynúť 50-ročná doba ochrany aj vtedy, ak už predtým začala plynúť doba ochrany na základe právnej skutočnosti zverejnenia zvukového záznamu iným spôsobom, pričom táto doba ochrany ku dňu vydania ešte neskončila. **Interpretačný problém teda nespočíva v tom, či vydanie je niečo iné ako zverejnenie (to celkom určite nie je) ale v tom, či vydanie ako jedna z viacerých foriem zverejnenia má osobitné účinky na vznik niektorých práv.**

V súvislosti s úvahou o vzťahu právnej skutočnosti vydania zvukového záznamu k iným formám zverejnenia však možno poukázať aj na § 52 slovenského Autorského zákona, podľa ktorého pre to, aby k predtým nezverejnenému dielu mohli vzniknúť dispozično-majetkové práva inej osoby ako je autor alebo jeho právny nástupca, nestačí predmetné dielo zverejniť ale podmienkou naformulovanou v ods. 1 je to, že takéto dielo musí byť zverejnené vydaním:

1) Osobe, ktorá po uplynutí trvania majetkových práv vydá predtým nezverejnené dielo, týmto vydaním vzniknú majetkové práva k tomuto dielu v rozsahu, aký by mal autor diela, ak by jeho práva ešte trvali.

¹⁷ Pokiaľ ide o audiovizuálne záznamy, tu je prax značne odlišná, pretože zvukovo-obrazové záznamy, resp. audiovizuálne diela, sú spravidla zverejnené verejným vykonaním (napr. v rámci filmovej projekcie prístupnej verejnosti) alebo v rámci vysielaného programu. Tento spôsob však Autorský zákon nepovažuje za verejné vykonanie (viď § 5 ods. 15 písm. b) slovenského Autorského zákona) ale za verejný prenos (viď § 5 ods. 21 slovenského Autorského zákona), čo je nepochybne tiež forma zverejnenia. Ak porovnáme úpravu práv výrobcu zvukového záznamu v § 64 Autorského zákona s úpravou práv výrobcu zvukovo-obrazového záznamu v § 66 Autorského zákona, možno tu nájsť ešte jeden rozdiel a to, že výrobca zvukovo-obrazového záznamu má právo udeľovať aj súhlas na verejné vykonanie zvukovo-obrazového záznamu [viď § 66 ods. 2 písm. d) Autorského zákona]. Takéto právo výrobcovi zvukového záznamu zákonodarca nepriznal, pravdepodobne preto, že predpokladal, že verejné predvádzanie zvukových záznamov sa nepraktizuje, čo možno má svoju logiku v porovnaní s filmovými predstaveniami, predsa však to, že istá prax nie je bežná, by nemalo byť dôvodom na to, aby výrobcovia zvukových záznamov boli oproti výrobcom zvukovo-obrazových záznamov diskriminovaní.

Vydanie je tu teda akcentované ako osobitná forma zverejnenia, ktorá nie je na rovnakej úrovni ako iné formy zverejnenia, ale má výlučnú pozíciu, lebo len s vydaním predtým nezverejneného diela sa spája vznik dispozično-majetkových práv osoby, ktorá takéto dielo vydala. Z odseku 2 je zároveň zjavné, že keďže právo vzniknuté podľa ods. 1 trvá 25 rokov od zverejnenia diela, vydanie treba považovať za formu zverejnenia.

Na druhej strane je však výklad, na základe ktorého by po sebe mohli nasledovať až 3 samostatne počítané časové úseky ochrany zvukového záznamu ťažko udržateľný v kontexte § 13 slovenského Autorského zákona, v zmysle ktorého je vydanie jednou z foriem zverejnenia, čo mimochodom nie je ani v rozpore s § 52, kde sa v ods. 2 píše, že:

2) Právo podľa odseku 1 trvá 25 rokov od zverejnenia diela. Ustanovenie § 22 platí v tomto prípade rovnako.

S odkazom na ods. 1 treba teda slovo „zverejnenie“ chápať ako zverejnenie vydaním.

Záver

K rovnakému predmetu práv duševného vlastníctva môžu byť nositeľmi práv viaceré subjekty. Ich právo môže vychádzať z rovnakého titulu (napríklad ak pôjde o spoluautorov) alebo môže právo každého nositeľa práv byť založené na inom titule. V prípade, ak pôjde o súbeh práv dvoch alebo viacerých nositeľov práv k rovnakému predmetu ochrany, niektorý z týchto subjektov bude nositeľom práv aj v dobe, keď práva iných subjektov už boli preexpirované z dôvodu kratšej dĺžky trvania týchto práv. I keď smernica Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2011/77/EÚ predĺžila tak trvanie práv výrobcov zvukových záznamov, ako aj dobu ochrany práv výkonných umelcov z 50 na 70 rokov, z dôvodu rôzneho počítania začatia plynutia doby ochrany k rovnakému predmetu ochrany je takmer vylúčené, aby všetkým nositeľom práv (ktorí sú nositeľmi práv z rôzneho titulu) skončilo trvanie práv súčasne. V praxi to znamená, že uplynutie doby práv výrobcu zvukového záznamu automaticky nemusí znamenať, že predmetný zvukový záznam je voľný a ktokoľvek ho môže bez obmedzenia využívať hoci aj na komerčné účely. Avšak ani v prípade ak sa k predmetu ochrany (napríklad zvukovému záznamu) viaže výlučne len právo jedného subjektu (napríklad výrobcu zvukového záznamu), v zmysle súčasnej právnej úpravy v slovenskom Autorskom zákone nemusí byť v niektorých prípadoch jednoznačné, kedy začala plynúť doba ochrany a následne môže byť teda aj sporné, či doba ochrany už uplynula alebo ešte nie.

Recenzenti: *JUDr. Zuzana Adamová, PhD.*

JUDr. Mgr. Marián Kropaj, PhD.

RULE OF REASON, PRIDRUŽENÉ OBMEDZENIA A SYSTÉM VÝNIMIEK V PRÍPADE DOHÔD OBMEDZUJÚCICH SÚŤAŽ V EURÓPSKOM A SLOVENSKOM PRÁVE

Ing. Mgr. Ondrej Blažo, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Ústav medzinárodných vzťahov a právnej komparatistiky

Rule of Reason, pridružené obmedzenia a systém výnimiek v prípade dohôd obmedzujúcich súťaž v európskom a slovenskom práve

Článok sa zaoberá otázkami spojenými s výnimkami a obmedzením aplikácie zákazov dohôd obmedzujúcich súťaž obsiahnutých v práve Európskej únie a v slovenskom právnom poriadku. Analyzuje pravidlá *de minimis*, NAAT, doktrínu pridružených obmedzení, ako aj rôzne chápanie a vysvetlenie *rule of reason* (pravidla rozumu) v európskom a americkom súťažnom práve v kontraste voči uplatňovania *per se* zákazov. Článok sa tiež zaoberá základnou filozofiou legálnych výnimiek zo zákazu dohôd obmedzujúcich súťaž. Uvedené inštitúty sú podrobne rozoberané z pohľadu európskeho práva a v druhej časti článku sú analyzované v podmienkach slovenskej legislatívy s dôrazom na rozdiely a poukazuje na nedostatky slovenskej legislatívy. Uplatňovanie uvedených inštitútov je analyzované z pohľadu procesných práv a povinností.

Rule of Reason, Nebenbeschränkungen und das Ausnahmensystem der den Wettbewerb beschränkenden Vereinbarungen im europäischen und slowakischen Recht

Der Artikel befasst sich mit Ausnahmen und Beschränkungen bei der Anwendung der Verbote von Vereinbarungen, die den Wettbewerb im europäischen und slowakischen Recht einschränken. Es werden die Regeln *de minimis*, NAAT, die Nebenbeschränkungen-Doktrin sowie verschiedene Auffassung und Deutung von *rule of reason* im europäischen und amerikanischen Wettbewerbsrecht im Gegensatz zu *per se*-Verboten aus der Sicht des EU-Rechts analysiert. Weiterhin wird die philosophische Grundlage gesetzlicher Ausnahmen vom Wettbewerbsverbot erläutert. Im zweiten Teil des Artikels weist der Autor auf Unterschiede und Mängel der slowakischen Gesetzgebung sowie die Anwendung der genannten Institute aus der Sicht der Prozessrechte und -pflichten hin.

Rule of Reason, ancillary restraints and system of exemptions in case of agreements restricting competition in law of the European Union and in the Slovak legal order

The article deals with issues regarding exemptions and limits of application of prohibition of agreements restricting competition in law of the European Union and in the Slovak legal order. It analyses *de minimis* and NAAT rules, ancillary restraint doctrine and also deals with different meaning and explanation of the rule of reason in European and American competition law in comparison to application of *per se* prohibitions. The paper also deals with a basic philosophy of legal exemptions of prohibition of agreements restricting competition. Aforementioned institutes are in detail analysed from the point of view of the European law and also in the second part within the conditions of the Slovak legal order pointing on weaknesses of the Slovak legislation. Furthermore the application of mentioned institutes is analysed from the point of view of procedural rights and duties.

Úvod

Právo ochrany hospodárskej súťaže je jedným z odvetví, kde môže najľahšie prísť k „nadregulácii“ (teda právo zakázať aj praktiky, ktoré nie sú škodlivé a nie je ich dôvod zakazovať) alebo „podregulácii“ (právo nezakázať praktiky, ktoré sú škodlivé, a bolo by vhodné ich zakázať).

Z hľadiska ekonomického skúmania nedokonalkej konkurencie boli prelomovými práce Piera Sraffu, Edwarda Chamberlaina a Joan Robinsonovej, ktorí priznali, že konkurencia a monopol sú meniace sa aspekty trhovej situácie, a preto nedokonalosť konkurencie je prirodzený jav na trhu. Je rovnako prirodzená snaha každej firmy dosiahnuť, aspoň na krátky čas, monopolistickú výhodu voči konkurentom, a to sama, alebo v spojení s inými. Na druhej strane monopolista nie je vystavený úplnému tlaku trhu, a preto dochádza k ekonomickej neefektívnosti, teda firma nie je nútená vyrábať také množstvo, ktoré by bola nútená vyrábať za podmienok dokonalej konkurencie, čím dochádza k nedostatku na trhu, a zároveň umožňuje dosahovať firme monopolný zisk na úkor spotrebiteľa.

Je ekonomicky legitímne, ak podnikateľ vyvíja aktivity, aby dosiahol čo najväčší trhový podiel, zisk, respektíve ekonomickú silu. Tieto snahy ekonomických subjektov v čase globalizácie a koncentrácie produkcie naberajú na intenzite, treba však priznať, že v niektorých odvetviach sú ekonomicky nevyhnutné. Táto ekonomická legitimita, podporovaná právnou zásadou zmluvnej voľnosti, však naráža na právny mantinel – *neminem laedere*.

Rôzne ekonomické školy však nedávajú na riešenie tohto problému zo strany verejnej moci rovnaké odpovede a odhliadnuc od dvoch extrémov spočívajúcich v úplnom ovládnutí ekonomiky štátom na jednej strane a krajným liberalizmom spočívajúcim v nezasahovaní štátu a akceptovaní zlyhávania trhu v dôsledku nedokonalkej konkurencie ako ekonomického javu na

druhej strane, možno nájsť dva základné názorové prúdy, ktoré sa stali základom protimonopolnej politiky. Prvý názor spočíva v *per se* zákaze zákonom presne stanovených praktík, a to bez ohľadu na následky zákonom zakázaného konania, druhý spočíva v ekonomickom hodnotení ekonomických subjektov a smeruje k zákazu aktivít, ktoré sa ukážu ako protisúťažné.¹ V ďalšom texte bude analyzované, akou cestou sa vydalo súťažné právo Európskej únie a ako vyvážilo požiadavku na dostatočne špecifikovaný a zákonom definovaný zákaz v oblasti dohôd obmedzujúcich súťaž ako aj systém výnimiek z tohto zákazu, a odraz týchto teórií a praxe v slovenskom súťažnom práve.

1. Zákaz dohôd obmedzujúcich súťaž v úniomom práve

Problematika dohôd² obmedzujúcich hospodársku súťaž je v úniomom priestore upravená najmä čl. 101³ Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „Zmluva“⁴) z hmotnoprávneho hľadiska a z procesnoprávneho hľadiska najmä článkom 103 až 105 Zmluvy a nariadením Rady (ES) č. 1/2003 zo 16. decembra 2002 o vykonávaní pravidiel hospodárskej súťaže stanovených v článkoch 81 a 82 Zmluvy.⁵ Úniou súťažnú legislatívu dopĺňa množstvo nariadení o blokových výnimkách a zároveň značný význam má v súťažnom práve *soft law* v podobe oznámení Európskej komisie (ďalej len „Komisia“). Význam *soft law* Komisie, ako aj judikatúry Európskeho súdneho dvora a Súdu prvého stupňa⁶ a zovšeobecnených záverov rozhodovacej praxe spočíva v tom, že žiadny z pojmov obsiahnutých v skutkovej podstate čl. 101 Zmluvy nie je definovaný a zároveň celé znenie uvedeného ustanovenia ponecháva značný priestor pre právnu úvahu.

¹ Podrobnejšie k jednotlivým smerom politik hospodárskej súťaže napríklad VINCÚR, Pavol a kol.: *Teória a prax hospodárskej politiky*. Bratislava : Sprint vŕra, 2007.

² Pre zjednodušenie sa bude ďalej v texte používať pojem „dohoda“ ako spoločné označenie dohôd medzi podnikmi, rozhodnutí združení podnikov a pre vzájomne zosúladené postupy, pokiaľ z kontextu nebude zrejmé, že je každý z týchto pojmov analyzovaný samostatne. Rovnako pojem „podnik“ bude pre zjednodušenie zahŕňať aj pojem združenie podnikov, respektíve pojem „podnikateľ“ aj pojem „združenie podnikateľov“.

³ Pre prehľadnosť budú v tejto práci odkazy na jednotlivé ustanovenia zakladajúcich zmlúv podľa číslovania na základe Amsterdamskej zmluvy bez ohľadu na obdobie, z ktorého obdobie dokument pochádza. Pôvodné číselné označenie čl. 81 bolo 85.

⁴ Pôvodne išlo o čl. 85 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, respektíve po prečíslovaní Amsterdamskou zmlouvou čl. 81 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva. Pre zjednodušenie bude v ďalšom texte na uvedené staršie znenia odkazované iba ako na ustanovenie čl. 101 Zmluvy, keďže znenie tohto ustanovenia sa za celé obdobie nezmenilo

⁵ Ú. v. ES L 1, 4. 1. 2003, s. 1.

⁶ Súdne inštitúcie Európskej únie budú v tejto práci označované aj pod spoločným označením „súd“.

Z textu ustanovenia čl. 101 Zmluvy⁷ vyplývajú na účely posudzovania výnimiek dve explicitné pravidlá:

1. každá dohoda obmedzujúca súťaž je zakázaná, pokiaľ v Zmluve nie je stanovené inak;
2. ustanovenie čl. 101 ods. 3 Zmluvy stanovuje jedinú legálnu explicitnú výnimku zo zákazu dohôd.

Judikatúra európskych súdov a rozhodovacia prax Európskej komisie však štrukturovala tento problém v oveľa širšom rozsahu a možno teda okrem kritérií uvedených v čl. 101 ods. 3 nájsť ďalšie kritériá pre posudzovanie zákazu dohôd obmedzujúcich súťaž.

2. Podstatnosť vplyvu na súťaž

Prvok podstatnosti vplyvu na súťaž nevyplýva priamo z textu Zmluvy, ale bol stanovený ako podmienka judikatúrou a rozhodovacou praxou Komisie.

Už v rozsudku *Société Technique Minière* súd vysvetlil, že pokiaľ analýza ustanovení dohody nepreukáže, že vplyv dohody na súťaž je dostatočne škodlivý, musia sa posúdiť následky dohody a aby dohoda spadala pod zákaz, je nevyhnutné zistiť také faktory, ktoré preukážu, že bolo súťaži v skutočnosti bránené, že bola obmedzovaná alebo narušovaná, a to v citeľnom rozsahu. Ďalej možno poukázať na judikatúru v prípadoch *Völk/Vervaecke*, *Béguelin* a *Javico*, kde bola odvodená podstatnosť vplyvu

⁷ Článok 101

1. Nasledujúce sa zakazuje ako nezlučiteľné s vnútorným trhom: všetky dohody medzi podnikateľmi, rozhodnutia združení podnikateľov a zosúladené postupy, ktoré môžu ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi a ktoré majú za cieľ alebo následok vylučovanie, obmedzovanie alebo skresľovanie hospodárskej súťaže v rámci vnútorného trhu, najmä tie, ktoré:

- a) priamo alebo nepriamo určujú nákupné alebo predajné ceny alebo iné obchodné podmienky;
- b) obmedzujú alebo kontrolujú výrobu, odbyt, technický rozvoj alebo investície;
- c) rozdeľujú trhy alebo zdroje zásobovania;
- d) uplatňujú nerovnaké podmienky pri rovnakých plneniach voči ostatným obchodným partnerom, čím ich v hospodárskej súťaži znevýhodňujú;
- e) podmieňujú uzatváranie zmlúv s ostatnými zmluvnými stranami prijatím dodatočných záväzkov, ktoré svojou povahou alebo podľa obchodných zvyklostí nesúvisia s predmetom týchto zmlúv.

2. Všetky dohody alebo rozhodnutia zakázané podľa tohto článku sú automaticky neplatné.

3. Ustanovenia odseku 1 sa však neuplatnia na:

- dohody alebo kategórie dohôd medzi podnikateľmi,
- rozhodnutia alebo kategórie rozhodnutí združení podnikateľov,
- zosúladené postupy alebo kategórie zosúladených postupov,

ktoré prispievajú k zlepšeniu výroby alebo distribúcie tovaru alebo k podpore technického alebo hospodárskeho pokroku, pričom umožňujú spotrebiteľom primeraný podiel na výhodách z toho vyplývajúcich, a ktoré:

- a) neukladajú príslušným podnikateľom obmedzenia, ktoré nie sú nevyhnutné pre dosiahnutie týchto cieľov a
- b) neumožňujú týmto podnikateľom vylúčiť hospodársku súťaž vo vzťahu k podstatnej časti daných výrobkov.

dohody na súťaž z trhovej sily podnikov. Počas svojej rozhodovacej praxe posudzovali európske orgány schopnosť dohody ovplyvniť hospodársku súťaž aj v súvislosti so samotnou povahou dohody a jej schopnosťou zasiahnuť do ekonomických vzorcov správania.

Vzhľadom na uvedené, je možné skúmať vplyv dohôd na hospodársku súťaž

1. z kvantitatívneho hľadiska,
2. z kvalitatívneho hľadiska.

V súvislosti s kvantitatívnym hľadiskom vplyvu dohody, vypracovala Komisia takzvanú doktrínu *de minimis*, spočívajúcu v myšlienke, že podniky s malým trhovým podielom sú sotva schopné ovplyvniť hospodársku súťaž, a preto nemusia spadať podľa zákaz podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy. Pokiaľ ide o kvalitatívnu charakteristiku, je situácia zložitejšia. V tomto prípade Komisia nevypracovala žiadne zovšeobecňujúce princípy tak, ako to urobila v prípade usmernení o pojme obchod, kedy z teritoriálneho pohľadu definovala dohody, ktoré sú zvyčajne schopné ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi. Sotva je možné súhrnne definovať dohody, ktoré z kvalitatívneho hľadiska nie sú schopné ovplyvniť hospodársku súťaž, avšak je možné identifikovať typy dohôd, ktoré predstavujú najškodlivejšie praktiky, takzvané prísne obmedzenia (*hard core*), a preto musia byť zakázané. Týmto sa vytvára prvá séria výnimiek v súvislosti s aplikáciou európskeho súťažného práva, pretože dohoda medzi podnikmi, ktorá z kvantitatívneho a kvalitatívneho hľadiska negatívne neovplyvňuje súťaž v podstatnom rozsahu, nie je dohodou obmedzujúcou súťaž v zmysle čl. 101 Zmluvy.

2.1 Kvantifikácia znateľného obmedzenia hospodárskej súťaže – doktrína *de minimis*⁸

Komisia za pomoci prahových hodnôt trhového podielu kvantifikovala vo svojom oznámení čo je znateľné obmedzenie hospodárskej súťaže. Naposledy stanovila Komisia tieto hodnoty v Oznámení Komisie o dohodách menšieho významu, ktoré neobmedzujú významne hospodársku súťaž podľa článku 81 ods. 1 zmluvy o založení Európskeho spoločenstva (*de minimis*) č. 2001/C 368/07⁹ (ďalej len „oznámenie *de minimis*“).

Oznámenie *de minimis* uznáva, že prahové hodnoty v ňom určené nie sú jedinými kritériami na posúdenie, či má dohoda znateľný účinok na súťaž. Súčasne však negatívna definícia významnosti daná prahovými hodnotami neznamená, že dohody medzi podnikmi, ktoré presahujú prahové hodnoty stanovené v tomto oznámení, značne obmedzujú hospodársku súťaž. Takéto

⁸ Všeobecná zásada *de minimis lex non curat*, respektíve *de minimis praetor non curat*.

⁹ Ú. v. ES C 368, 22. 12. 2001, s. 125.

dohody môžu mať stále iba zanedbateľný účinok na hospodársku súťaž, a preto nemôžu byť zakázané článkom 101 ods. 1 Zmluvy.

V oznámení *de minimis* teda Komisia vyslovuje svoj názor, že dohody medzi podnikmi, ktoré ovplyvňujú obchod medzi členskými štátmi, skutočne znateľne neobmedzujú hospodársku súťaž v zmysle článku 101 ods. 1 Zmluvy, iba ak určené trhové podiely nepresahujú ňou stanovené percentuálne hranice. Tieto prahové dohody sú stanovené v nasledujúcej výške:

V prípade dohôd medzi konkurentmi (teda horizontálne dohody) 10 % pre celkový trhový podiel, ktorý majú strany dohody na akomkoľvek z relevantných trhov dotknutých dohodou.

V prípade dohôd medzi podnikmi, ktoré nie sú konkurentmi (najmä vertikálne dohody) 15 % pre trhový podiel, ktorý má každá zo strán dohody, na akomkoľvek z relevantných trhov dotknutých dohodou.

Ak je ťažké klasifikovať dohodu ako dohodu medzi konkurentmi, alebo ako dohodu medzi podnikmi ktoré nie sú konkurentmi, je uplatniteľná 10 % prahová hodnota

V prípade kumulatívneho účinku uzavretia trhu paralelnými sieťami dohôd s podobnými účinkami na trh 5 %.

Za osobitné definovanie prahovej hodnoty možno tiež považovať stanovisko Komisie, že pravidla do pôsobnosti čl. 101 Zmluvy nebudú spadať dohody medzi drobnými, malými a strednými podnikmi. Podľa odporúčania Komisie z 6. mája 2003 o definícii drobných, malých a stredných podnikov č. C(2003) 1422¹⁰ je kategória drobných, malých a stredných podnikov tvorená podnikmi, ktoré zamestnávajú menej ako 250 osôb a ktoré majú ročný obrat neprevyšujúci 50 miliónov EUR, respektíve ročnú bilančnú sumu neprevyšujúcu 43 miliónov EUR.

Komisia uznáva, že aj dohody medzi podnikmi, ktorých trhové podiely presahujú stanovené prahové hodnoty, môžu mať stále len zanedbateľný účinok, a preto nemôžu byť zakázané podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy. Súčasne nezastáva názor, že dohody obsahujúce tzv. prísne obmedzenia, neobmedzujú hospodársku súťaž, hoci by aj boli uzatvorené medzi podnikmi, ktorých trhové podiely nepresahujú stanovené trhové podiely. Z uvedeného vyplýva, že pri dohodách obsahujúcich tzv. prísne obmedzenia sa nepovažuje nepresiahnutie stanovených prahových hodnôt trhových podielov podnikov, ktoré ju uzatvorili, za automatické vyňatie zo zákazu podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy Komisiou na základe oznámenia *de minimis*. Prísne obmedzenia predstavujú z hľadiska ochrany hospodárskej súťaže najnebezpečnejšie praktiky, ktoré smerujú k stanoveniu cien, rozdeleniu trhu alebo zákaznikov.¹¹

¹⁰ Ú. v. EÚ L 124, 20. 5. 2003, s. 36.

¹¹ Katalóg *hard core* praktík konkurentov aj nekonkurentov obsahuje oznámenie *de minimis* v odseku 11.

2.2 Formálne hodnotenie dohôd z kvalitatívneho hľadiska

Nasledujúca analýza hľadá odpoveď na otázku, či existujú skupiny dohôd, o ktorých panuje názor že nie sú z kvalitatívneho hľadiska schopné ovplyvniť hospodársku súťaž, a teda nie sú zakázané podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy. Z judikatúry je síce zrejmé, že každú dohodu je potrebné skúmať v jej reálnom rámci, napriek tomu možno v praxi Komisie identifikovať dohody, ktoré sa síce týkajú správania podnikov na trhu, avšak sú schopné ovplyvniť súťaž na spoločnom trhu len vo výnimočných a extrémnych prípadoch. Zároveň možno identifikovať dohody, ktoré takmer vždy negatívne ovplyvňujú súťaž na spoločnom trhu.

2.3 Dohody menšieho významu z kvalitatívneho hľadiska

Sumarizáciu dohôd, ktoré svojou podstatou nenarušajú hospodársku súťaž by bolo možné hľadať v oznámeniach Komisie, konkrétne v pokynoch pre horizontálne dohody,¹² usmerneniach o vertikálnych obmedzeniach, či usmerneniach o transfere technológií.

Komisia v oblasti vertikálnych obmedzení vyníma zo zákazu podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy povinnosti uložené obchodnému zástupcovi v prípade „pravých dohôd o zastúpení“¹³ pokiaľ ide o dohodnutie alebo uzavretie zmluvy v prospech splnomocniteľa.¹⁴

V usmerneniach o vertikálnych obmedzeniach Komisia vyslovuje názor, že pre väčšinu vertikálnych obmedzení môžu obavy o ohrozenie hospodárskej súťaže vzniknúť iba vtedy, ak je nedostatočná hospodárska súťaž medzi značkami, t. j. ak na strane dodávateľa, kupujúceho alebo na oboch stranách existuje určitý stupeň vplyvu na trh. Ak nie je dostatočná hospodárska súťaž medzi značkami, je dôležitá ochrana hospodárskej súťaže medzi značkami aj v rámci značky.

Z uvedenej analýzy vyplýva, že na rozdiel od kvantitatívnej analýzy, ktorá je v zásade komplexná, je kvalitatívna analýza, na základe ktorej by mali byť vyňaté niektoré dohody spod zákazu podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy, iba parciálna a obmedzuje sa len na niektoré prípady. Treba tiež priznať, že stanovenie všeobecných kvalitatívnych kritérií pre dohody menšej významnosti je zrejme nemožné. Dokonca aj z obmedzeného katalógu dohôd, ktoré

¹² Usmernenia o uplatňovaní článku 101 Zmluvy o fungovaní Európskej únie na dohody o horizontálnej spolupráci, Oznámenie Európskej Komisie (2011/C 11/01), Ú. v. C 011, 14. 1. 2011, s. 1-0072 (ďalej len „pokyny pre horizontálne dohody“).

¹³ Komisia považuje za dohody o zastúpení také dohody, na základe ktorých právnickej alebo fyzickej osobe (obchodný zástupca) je udelené právo dojednávať, prípadne uzavierať, zmluvy v prospech inej osoby (splnomocniteľ) alebo vo svojom vlastnom mene alebo v mene splnomocniteľa v súvislosti s nákupom tovaru alebo služieb splnomocniteľom alebo predajom tovaru alebo služieb poskytovaných splnomocniteľom.

¹⁴ Usmernenia o vertikálnych obmedzeniach, Oznámenie Európskej komisie (2010/C 130/01), Ú. v. C 130, 19. 5. 2010, ods. 12 – 21.

nespadajú pod zákaz podľa č. 101 ods. 1 Zmluvy, ktoré sú vymenované vyššie, sú prípustné výnimky z dôvodu ekonomickej sily alebo ekonomickeho vplyvu na trhu. Z uvedeného dôvodu nemožno považovať uvedené dohody za dovolené *per se*.

Ritter a kolektív ponúkajú na základe judikatúry prehľad príkladov dohôd, ktoré z kvalitatívneho hľadiska predstavujú dohody menšieho významu.¹⁵ Podrobnejšie je rozobratá táto problematika v časti venovanej pojmu „*rule of reason*“.

2.4 Dohody väčšieho významu z kvalitatívneho hľadiska – tvrdé obmedzenia

Dôvody osobitného záujmu európskeho práva, národného práva, ale aj medzinárodných inštitúcií, napríklad OECD, na zakazovaní a stíhaní *hard core* kartelov spočívajú v tom, že tieto vedú k tomu, že zákazník verí že nakupuje na súťažnom trhu, avšak je pravdou, že sa sprisahanci tajne dohodli nesúťažiť, pričom *hard core* kartely predstavujú najzjavnejšie porušenie súťažného práva, keďže zvyšujú ceny, obmedzujú dodávky, redukujú inovácie a môžu viesť k umelo koncentrovanému trhu, mrhaniu a neefektívnosti.¹⁶ Definíciu pojmu *hard core* kartel možno nájsť v odporúčaní Rady OECD, ktoré sa vzťahuje na efektívne konanie proti *hard core* kartelom z 25. marca 1998 [C(98)35/FINAL], ktoré definuje *hard core* kartel ako protisúťažnú dohodu, protisúťažný zosúladený postup alebo protisúťažné dojednanie na stanovenie cien, prispôsobovanie sa na dražbách (koluzívne tendre), stanovenie obmedzení výstupu alebo kvót, rozdelenie trhov pridelením zákazníkov, dodávateľov, území alebo obchodných liniek, okrem tých, ktoré sú oprávnené spojené so zákonnou efektívnosťou spojenou so znižovaním nákladov alebo zvyšovaním výstupu, alebo priamo alebo nepriamo vyňaté z pôsobnosti národného práva alebo schválené podľa národného práva.

V európskom práve zodpovedajú pojmu *hard core* kartelov takzvané tvrdé (prísne) obmedzenia. Čiastkový katalóg tvrdých obmedzení možno nájsť v jednotlivých nariadeniach o blokových výnimkách ako aj oznámeniach Komisie týkajúcich sa vertikálnych a horizontálnych dohôd, či transferu technológií. Súhrnný katalóg, pre horizontálne aj pre vertikálne vzťahy, možno nájsť v ods. 11 oznámenia *de minimis*.¹⁷

Tvrdé obmedzenia je zaujímavé analyzovať z dvoch pohľadov:

¹⁵ RITTER, Lennart, RAWLINSON, Francis, BRAUN, W. David: *EEC competition law*. Deventer : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991, s. 85 až 86.

¹⁶ INTERNATIONAL COMPETITION NETWORK: Building Blocs for effective anti-cartel regimes. 2005, s. 15.

¹⁷ V zásade o dohody o cenách, rozdelení trhu, zákazníkov a obmedzenie výroby alebo predaja a to akýmkoľvek priamym alebo nepriamym spôsobom.

1. sú na opačnej strane spektra kvalitatívneho hodnotenia významnosti dopadu dohody na súťaž ako dohody, ktoré z kvalitatívneho hľadiska neobmedzujú v podstatnom rozsahu hospodársku súťaž;
2. či predstavujú kategóriu dohôd, ktorá je zakázaná *per se*, a teda nie je možné na ňu uplatniť žiadnu výnimku z dôvodu ekonomického hodnotenia ich skutočných alebo potenciálnych následkov.

2.5. Tvrdé obmedzenia a zákaz *per se*

Zákaz *per se* predstavuje takú skutkovú podstatu, ktorá je zakázaná bez toho, aby bolo potrebné skúmať ďalšie okolnosti a odôvodnenosť predmetného správania.

Pravidlo zákazu kartelových dohôd vzniklo v Spojených štátoch amerických na základe judikatúry pri aplikácii § 1 Shermanovho zákona, podľa ktorého „každá dohoda, spojenie vo forme trustu alebo inak, alebo spriahanie za účelom obmedzenia obchodu alebo obchodovania medzi niekoľkými štátmi, alebo s cudzími krajinami, sa týmto vyhlasuje za nezákonnú.“¹⁸ Po prvý krát bolo zakotvené v rozsudku vo veci *Trenton Potteries*, v ktorom sudca Stone označil cenový kartel za dohodu, ktorá má takú potenciálnu silu, že môže byť považovaná sama o sebe za neodôvodnené a nezákonné obmedzenie, pri ktorom nie je potrebné skúmať, či je daná cena odôvodnená alebo neodôvodnená zafixovaná.

Predmetom ďalšieho skúmania bude, či prísne obmedzenia predstavujú praktiky zakázané *per se*, a či vôbec takéto pravidlo v európskom práve existuje.

Po prvé, zo znenia čl. 101 Zmluvy nevyplýva, že by niektoré skutkové podstaty boli zakázané samy o sebe. Všetky konania musia splniť rovnako podmienky podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy, a nič na tom nemení ani to, že niektoré najčastejšie konania sú uvedené ako príklady a ani to, že je daná alternatíva v časti vety definujúcej zákaz dohôd: „za cieľ alebo za následok“. Zároveň by pre dohodu zakázanú *per se* nemohla byť prípustná výnimka podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Podmienky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy sú však dané všeobecne a platia pre všetky dohody.

Po druhé, niet takého predpisu sekundárnej legislatívy, ktorý by určoval kategóriu dohôd, na ktoré sa vzťahuje zákaz podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy za všetkých okolností.

Po tretie, existenciu zákazu *per se*, nepotvrdila ani judikatúra súdov. V často citovanom rozsudku *Société Technique Minière* Európsky súdny dvor poukázal na potrebu ekonomického hodnotenia každej dohody, a nie len jej právnej stránky, čím teda vylúčil, že by niektoré typy dohôd boli z právneho hľadiska automaticky zahrnuté pod zákaz podľa čl. 101 ods. 1

¹⁸ Sherman Antitrust Act, 15 U.S.C. § 1.

Zmluvy a iné nie. V prípade tohto rozsudku za pozornosť stojí, že Súd uviedol, že dohody, podľa ktorých výrobca poveruje jediného distribútora predajom svojich produktov na určenom území nespádajú automaticky pod zákaz podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy, pričom nemecké znenie použilo pojem *per se*.¹⁹ Súd teda vyjadril, čo nie je zakázané *per se*, avšak nedefinoval, či vôbec zákaz *per se* v európskom práve platí, alebo nie, a ktoré skutkové podstaty by mohli byť *per se* zakázané.

Vzhľadom na to, že podľa amerického práva sa obmedzenie cenovej konkurencie považovalo za zakázané *per se*, rozhodnutie súdu vo veci *Metro* možno označiť za odmietnutie zákazu *per se*, pretože v ňom súd pripustil aj obmedzenie cenovej súťaže v záujme riadneho fungovania selektívneho distribučného systému,²⁰ pričom priznal takýmto obmedzeniam výnimku podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Existenciu zákazu *per se* nepriznal súd ani na teritoriálne rozdelenie trhov. Napríklad v prípade *Nungesser* súd síce prišiel na základe konštantnej judikatúry k záveru, že absolútna teritoriálna ochrana predstavuje rozdelenie trhov, ktoré je zakázané podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy,²¹ ale ani toto neznamená, že dohoda nemôže byť posudzovaná podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy, hoci niet pochyb o tom, že rozdelenie trhov nemôže splniť podmienky výnimky.

Z uvedenej analýzy síce možno urobiť záver, že európske právo nepozná praktiky zakázané *per se*, avšak pre tvrdé obmedzenia (*hard core* kartely) platí, že sú takmer vždy zakázané. Tvrdé obmedzenia totiž

1. sú vyňaté z pôsobnosti doktríny *de minimis*, a teda sú zakázané bez ohľadu na trhové podiely zúčastnených podnikov;
2. majú za cieľ obmedziť hospodársku súťaž, a preto nie je potrebné skúmať ich následok;
3. sú dôvodom na odňatie blokovej výnimky, respektíve dôvodom neaplikácie blokovej výnimky;

Komisia vo svojom oznámení – usmernenia o aplikácii článku 81 ods. 3 Zmluvy²² síce uvádza, že žiadne dohody nie sú *a priori* vyňaté s pôsobnosťou čl. 101 ods. 3 Zmluvy, a teda odmieta existenciu pravidla zákazu *per se* ako takého, avšak ďalej priznáva, že je nepravdepodobné, že by prísne obmedzenia, ako sú na čiernych listinách a identifikované ako *hard core* obmedzenia v oznámeniach a usmerneniach Komisie, spĺňali podmienky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy.²³ Prísne obmedzenia zo svojej podstaty vo všeobecnosti nespĺňajú prvé dve podmienky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy,

¹⁹ FEJØ, Jens: *Monopoly law and market: studies of EC competition law with US American antitrust law as a frame of reference and supported by basic market economics*. Deventer, Boston : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990, s. 110.

²⁰ *Metro*, ods. 21.

²¹ *Nungesser*, ods. 61.

²² Ú. v. EÚ C 101, 27. 4. 2004, s. 97.

²³ Usmernenia o aplikácii článku 81 ods. 3 Zmluvy, ods. 46.

a teda ani neprinášajú ekonomický prospech a ani nie sú na prospech zákazníkom, a väčšinou ani nie sú nevyhnutné.

V európskom práve teda síce nemožno hovoriť o existencii zákazu *per se*, avšak kategóriu dohôd, ktoré obsahujú tvrdé obmedzenia (*hard core* kartely) možno v teoretickej hladine považovať za zakázané *quasi per se*. To znamená, že ide o najzávažnejšie porušenia súťažného práva, pri ktorých nie je potrebné skúmať dopad na hospodársku súťaž, ktoré sú vyňaté z pôsobnosti blokových výnimiek, pri ktorých je irelevantná ekonomická sila účastníkov a v zásade na ne nemožno uplatniť výnimku podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Zákaz *per se* týchto kategórii zmlúv teda nevyplýva ani z primárneho a ani sekundárneho práva, avšak možno urobiť záver, že tieto kategórie dohôd budú zakázané takmer vždy vzhľadom na svoju podstatu a sotva to ovplyvnia ďalšie okolnosti.

3. Pravidlo NAAT

Hoci pravidlo NAAT sa nevzťahuje na posúdenie vplyvu dohody na súťaž, ale na vplyv na obchod medzi členskými štátmi, je vhodné ho spomenúť v súvislosti s pravidlom *de minimis*, keďže tiež predstavuje kvantitatívne a kvalitatívne hodnotenie dohody z pohľadu intenzity jej skutočných alebo možných účinkov.

Pokiaľ sú pre určenie právomoci Únie na základe Zmluvy relevantné pojmy „obchod medzi členskými štátmi“ a „môže ovplyvniť“ obchod medzi členskými štátmi, judikatúra pridáva ďalšiu podmienku – pojem „podstatnosť vplyvu na obchod.“

V prípade *Völk/Vervaecke* stanovil Európsky súdny dvor súvislosť medzi trhovou pozíciou strán dohody a aplikáciou čl. 101 Zmluvy. Ako bolo už vyššie uvedené, ak má byť dohoda schopná ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi, musia byť na základe súboru objektívnych faktorov či už právnych alebo skutkových, navyše s dostatočnou mierou pravdepodobnosti splniteľné predpoklady, že posudzovaná dohoda môže mať vplyv, priamy alebo nepriamy, skutočný alebo potenciálny, na druh obchodu medzi členskými štátmi takým spôsobom, že by mohla prekázať dosiahnutiu účelu vnútorného trhu členských štátov. Okrem toho zákaz podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy je aplikovateľný len vtedy, ak skúmaná dohoda má za cieľ alebo dôsledok zabrániť, obmedziť alebo narušiť súťaž. Tieto podmienky musia byť chápané vo vzťahu k reálnym okolnostiam dohody. Preto dohoda nespadá pod zákaz podľa čl. 101 Zmluvy ak má len nepatrný vplyv na trh, berúc do úvahy slabú pozíciu, ktorú majú strany dohody na trhu danej produkcie.

Podstatnosť vplyvu dohody na obchod medzi členskými štátmi požaduje jednoznačne aj Európsky súdny dvor v prípade *Béguelin*, keď na to aby

dohoda spadala pod zákaz uložený čl. 101 Zmluvy je potrebné, aby ovplyvňovala obchod medzi členskými štátmi a voľnú súťaž v podstatnom rozsahu. Vplyv dohody na obchod medzi členskými štátmi sa má posudzovať podľa rozsudku *Javico* vo vzťahu k pozícii a dôležitosti strán dohody na trhu daného produktu. Avšak keby aj dohoda medzi podnikmi vytvárala absolútnu ochranu trhu, tiež nemusí spadať pod zákaz podľa čl. 101 Zmluvy, ak jej vplyv na obchod medzi členskými štátmi je iba nepodstatný pre slabú pozíciu daných podnikov na relevantnom trhu výrobku. Na druhej strane, ak má strana dohody silné postavenie na trhu členského štátu, ako aj na svetovom trhu, vplyv dohody na obchod medzi členskými štátmi treba považovať za podstatný.²⁴

Z uvedeného vyplýva, že rozhodujúcimi kritériami na aplikáciu čl. 101 Zmluvy sú miera vplyvu dohody na súťaž a miera vplyvu dohody na obchod medzi členskými štátmi. Treba dodať, že ak dohoda nespĺňa kritérium podstatnosti vo vzťahu k obchodu medzi členskými štátmi a súťaži, znamená to iba že nespadá pod zákaz podľa európskeho práva, avšak môže naďalej spadať pod zákaz podľa národného práva. Taktiež uvedený princíp nepredstavuje žiadny druh pravidla typu *rule of reason* v americkom zmysle, teda skúmanie podstatnosti vplyvu dohody na súťaž a na obchod medzi členskými štátmi neznamená skúmanie ekonomickej odôvodniteľnosti a ani porovnávanie pozitívnych efektov a negatívnych efektov dohody. Takéto skúmanie by prichádzalo do úvahy až v prípade, keď by dohoda mohla spadať pod zákaz podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy, pretože až na takúto dohodu možno uplatniť výnimku podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy.

Z judikatúry Európskeho súdneho dvora vyplýva, že prahovým kritériom pre posúdenie miery vplyvu dohody na súťaž a obchod medzi členskými štátmi je miera vplyvu samotných účastníkov dohody, ktorá je kvantifikovateľná trhovým podielom podniku na relevantnom trhu, teda relatívnym vymedzením vplyvu podniku, alebo výškou obratu, teda absolútnym vymedzením vplyvu podniku.

Európsky súdny dvor vo svojich rozhodnutiach týkajúcich sa dovozu a vývozu považuje podmienku podstatnosti vplyvu na obchod medzi členskými štátmi za splnenú, ak obrat daných podnikov presahuje hranicu okolo 5 % trhu. V prípade *Miller* Európsky súdny dvor považoval trhovú podiel podniku na relevantnom trhu v členskom štáte pohybujúci sa v jednotlivých obdobiach od 4,91 % do 6,07 % za nie nepodstatný a zároveň poukázal na skutočnosť, že sa podnik špecializuje na osobitné druhy tovaru, na týchto čiastkových trhoch zastáva pozíciu dôležitú, ak nie silnú. Jednoznačne Európsky súdny dvor stanovil toto kritérium vo veci *AEG*, keď podnik držiaci približne 5 % daného trhu je dostatočne dôležitým podni-

²⁴ Napríklad prípad *BPB Industries & British Gypsum*.

kom, ktorý je v zásade svojim správaním schopný ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi.

Trhový podiel však nie vždy je považovaný za rozhodujúce kritérium. V niektorých prípadoch je potrebné zobrať do úvahy aj obrat z daného produktu. V prípade *Musique Diffusion française* sa úroveň produkcie daných podnikov pohybovala mierne nad 3 % na relevantných národných trhoch. Súd však vyslovil názor, že dohody, ktoré bránili paralelnému obchodu, boli schopné podstatne ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi vzhľadom na vysoký obrat strán a relatívnu trhovú pozíciu produktov oproti produktom vyrábaným konkurenčnými dodávateľmi.

Rovnako sa nepožaduje vždy rigorózne definovanie relevantného trhu na výpočet trhového podielu. V prípade *CMA CGM* bolo preukázané, že sporná dohoda mala za cieľ obmedzenie súťaže medzi podnikmi v rôznych členských štátoch, a preto takáto dohoda predstavuje zjavné porušenie európskeho súťažného práva a teda sama právna povaha dohody znamená jej *per se* schopnosť podstatne ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi, a preto nie je potrebné skúmať trhovú podiel. Takisto v prípade *Volkswagen* súd prvého stupňa uviedol, že vzhľadom na to, že na základe dohôd došlo k rozdeleniu trhu v jednom členskom štáte, je na základe samej podstaty dohôd daný podstatný vplyv na obchod medzi členskými štátmi, a preto nie je potrebné skúmanie geografického relevantného trhu ako celku.

Dohody musia byť vždy posudzované v ich ekonomickom a právnom kontexte. V prípade vertikálnych dohôd sa musí vziať do úvahy aj akýkoľvek kumulatívny efekt paralelných sietí podobných dohôd. Napríklad podľa rozsudku *Langnese-Iglo* je následkom kumulatívneho účinku existencie siete exkluzívnych dohôd na celom území členského štátu, ako aj na časti relevantného trhu Spoločenstva, obmedzenie prieniku súťažiteľov z iných členských štátov, a tak upevňuje rozdelenie trhu na národnej úrovni, čím sa kladú prekážky vzájomnému prenikaniu, ktoré má za cieľ Zmluva. Preto aj keď samotná dohoda alebo sieť nie je spôsobilá znateľne ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi, paralelná sieť dohôd ako celok môže mať takýto dopad. Potom je potrebné skúmať, ako daná konkrétna dohoda prispieva k celkovému obmedzeniu na trhu.²⁵

Komisia v usmerneniach o pojme obchod stanovila všeobecné princípy určujúce, kedy za normálnych okolností nie sú dohody schopné znateľne ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi, teda kritérium definujúce nedostatok znateľného vplyvu na trh medzi členskými štátmi (pravidlo NAAT²⁶). Komisia v týchto usmerneniach vyhlasuje, že pokiaľ bude aplikovať čl. 101 ods. 1 Zmluvy, bude prihliadať na toto kritérium ako na negatívnu vyvrátiateľnú domnienku použiteľnú na všetky dohody v zmysle čl. 101 ods. 1

²⁵ Pozri napríklad *VGB*.

²⁶ Non-appreciable affectation of trade rule.

Zmluvy bez ohľadu na povahu obmedzení obsiahnutých v dohode, vrátane obmedzení, ktoré boli označené za prísne obmedzenia (*hardcore restrictions*) v nariadeniach o blokových výnimkách a v príslušných pokynoch a oznámeniach. Z praktického hľadiska význam tejto deklarovanej negatívnej vyvrátiteľnej domnienky o neovplyvnení obchodu medzi členskými štátmi v podstatnom rozsahu má spočívať v tom, že Komisia deklaruje, že v prípadoch, keď je aplikovateľná táto domnienka, Komisia nezačne konanie ani na návrh, a ani z vlastnej iniciatívy, a keby aj prebehlo konanie, Komisia v prípadoch, keď strany v dobrej viere predpokladali, že ich dohoda spadá pod uvedenú negatívnu podmienku, neuloží pokutu. Z uvedeného vyplýva, že uvedená domnienka môže byť v individuálnom prípade vyvrátená, ak sa preukáže, že skúmaná dohoda je schopná znateľne ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi, následkom čoho je absolútna neplatnosť takejto dohody podľa čl. 101 ods. 2 Zmluvy. Administratívna sankcia zo strany Komisie prichádza do úvahy iba v prípade preukázania nedobromyseľnosti strán dohody.

Ako už bolo vyššie naznačené, hraničné kritérium NAAT je možné stanoviť absolútne a relatívne. Komisia požaduje na splnenie negatívnej vyvrátiteľnej domnienky kumulatívne splnenie relatívneho aj absolútneho kritéria.

Relatívnym NAAT kritériom, v súlade s judikatúrou Európskeho súdneho dvora, je hranica agregátneho trhového podielu strán dohody nepresahujúca 5 % na žiadnom relevantnom trhu Spoločenstva dotknutého dohodou.²⁷ Absolútne kritérium je stanovené osobitne pre horizontálne dohody a pre vertikálne dohody.

Prahové kritérium v prípade horizontálnych dohôd, ktorým je agregátny ročný obrat dotknutých podnikov v Spoločenstve, nesmie presiahnuť 40 miliónov EUR pri produktoch ktorých sa dohoda týka. Pojem „dotknuté podniky“ zahŕňa nielen účastníkov dohody, ale aj „príslušné s nimi spojené podniky“ tak, ako sú definované v oznámení *de minimis*. V prípadoch dohôd týkajúcich sa spoločného nákupu výrobkov sú príslušným obratom celkové nákupy výrobkov, na ktoré sa vzťahuje stranami uskutočnená dohoda.

V prípade vertikálnych dohôd sa absolútne hraničné kritérium 40 miliónov EUR vzťahuje na agregátny ročný európsky obrat dodávateľa výrobcov, na ktoré sa vzťahuje predmetná dohoda. V prípade licenčných dohôd²⁸

²⁷ Na účely uplatňovania tohto kritéria sa relevantný trh vymedzí v súlade s oznámením Komisie o definícii relevantného trhu na účely práva hospodárskej súťaže č. 97/C 372/03.

²⁸ Bližšie k špecifickým otázkam, ktoré sa týkajú licenčných dohôd ako prieniku vzťahu súťažného práva a práva duševného vlastníctva a možnosti vzniku dohody obmedzujúcej súťaž prostredníctvom výkonu práv k predmetom duševného vlastníctva pozri aj KRÁLIČKOVÁ, B.: Vzťah autorského práva a hospodárskej súťaže – permanentný konflikt? *Právny obzor*, 91, 2008, č. 6, s. 508-520; KRÁLIČKOVÁ, B.: Autorskopráva ochrana versus ochrana hospodárskej súťaže (nielen) vo svetle judikatúry komunitárnych súdov. *Právny obzor*, 93, 2010, č. 4, s. 390-398.

je príslušným obratom agregátny obrat užívateľov licencie na výroby vrátane licencovanej technológie a vlastného obratu poskytovateľa licencie na dané výrobky a v prípade dohôd uzatvorených medzi kupujúcim a viacerými dodávateľmi tvoria príslušný obrat celkové nákupy výrobkov, na ktoré sa vzťahujú dohody, uskutočnené kupujúcim.

Na účely zistenia absolútneho kritéria sa obrat vypočíta na základe celkového európskeho predaja zmluvných výrobkov uskutočneného danými podnikmi za predchádzajúci finančný rok po odpočítaní daní,²⁹ pričom sa do tohto obratu nezapočíta predaj medzi subjektmi, ktoré na účely hospodárskej súťaže tvoria jeden podnik, teda okrem účastníkov dohody aj príslušné s nimi spojené podniky tak, ako sú definované v oznámení *de minimis*.

Aby nedochádzalo k obchádzaniu kvantifikačných kritérií pravidla NAAT, v prípade systému dohôd, ktoré uzatvoril ten istý dodávateľ s rôznymi distribútormi, sa zohľadnia predaje uskutočnené v rámci celého systému a dohody, ktoré predstavujú súčasť tej istej celkovej obchodnej dohody, sa považujú na účely pravidla NAAT za jednu samostatnú dohodu. Podniky tak nemôžu dodržať prahové hodnoty rozdelením dohody na právne samostatné kontrakty, ktoré však z ekonomického hľadiska predstavujú jeden celok.

Tak ako v prípade posudzovaní znateľného vplyvu na hospodársku súťaž v súlade s oznámením *de minimis*, aj prípade uplatňovania pravidla NAAT Komisia tiež toleruje krátkodobé vychýlenia zo stanovených prahových hodnôt, keď absolútne kritérium považuje za splnené aj vtedy, ak relevantný obrat v dvoch po sebe nasledujúcich kalendárnych rokoch nepresahuje stanovenú prahovú hodnotu o viac ako 10 % a relatívne kritérium považuje za splnené aj vtedy, ak relevantný trhový podiel v dvoch po sebe nasledujúcich kalendárnych rokoch nepresiahne stanovené kritérium o viac ako dva percentuálne body.

Pokiaľ v prípade doktríny *de minimis* Komisia neuvádza žiadne konkrétne úvahy o vplyve na súťaž v prípade prekročenia prahových hodnôt, respektíve odmieta úsudok, že pri prekročení prahovej hodnoty by mala dohoda automaticky mať podstatný vplyv na súťaž, v prípade pravidla NAAT Komisia zavádza pozitívnu vyvrátiteľnú domnienku, že ak je dohoda podľa svojej podstaty schopná ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi, tento vplyv na obchod medzi členskými štátmi sa považuje za znateľný, pokiaľ je alternatívne prekročená prahová hodnota stanovená absolútnym kritériom alebo relatívnym kritériom NAAT.

Okrem kvantitatívnych kritérií podstatného ovplyvnenia obchodu medzi členskými štátmi Komisia v usmerneniach o pojme obchod analyzovala aj kvalitatívnu stránku dohôd v súvislosti s tým, akú časť územia spoločenstva,

²⁹ Komisia má zrejme na mysli daň z obratu a spotrebné dane, hoci to *expressis verbis* nešpecifikuje, čo možno považovať za nedostatok dokumentu.

respektíve členských štátov pokrýva. Dohodami, ktoré sú podľa svojej povahy schopné ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi sú podľa Komisie napríklad:³⁰

1. takmer všetky prípady dohôd týkajúcich sa viacerých členských štátov, najmä
 - a. dohody medzi podnikateľmi v dvoch alebo viacerých štátoch týkajúce sa importu alebo exportu;
 - b. kartely zavádzajúce pevné stanovenie cien alebo rozdelenie trhu;
 - c. joint ventures, ktoré vykonávajú svoje aktivity vo viacerých členských štátoch, respektíve ktoré dodávajú svoju produkciu vo viacerých členských štátoch;
 - d. vertikálne dohody alebo siete podobných vertikálnych dohôd, ak upravujú distribučné kanály, majú vylučovací efekt, alebo sa týkajú zachovania maloobchodnej ceny (RPM);
2. po podrobnejšom preskúmaní prípadu dohody týkajúce sa jedného členského štátu alebo jeho časti, pričom nie je potrebné aby bol obchod medzi členskými štátmi obmedzený, keďže postačuje, aby došlo k významnejšej zmene charakteru medzi členskými štátmi; takýmito dohodami sú
 - a. horizontálne kartely pokrývajúce celý členský štát;
 - b. v niektorých prípadoch horizontálne kooperačné dohody a neplno-funkčné spoločné podniky, ak majú vylučovací efekt;
 - c. v niektorých prípadoch vertikálne dohody, ak majú vylučovací efekt;

Dohody týkajúce sa iba časti členského štátu, hoci by mali na tomto území aj vylučovací efekt, nie sú v zásade považované za dohody, ktoré by podľa svojej povahy mohli mať vplyv na obchod medzi členskými štátmi, pokiaľ nepokrývajú podstatnú časť národného trhu.

4. Rule of reason

4.1 Základy rule of reason v americkom súťažnom práve

Pravidlo *rule of reason* (pravidlo rozumu) sa vyvinulo v antitrustovom práve Spojených štátov amerických v súvislosti s výkladom § 1 Shermanovho zákona

Pravidlo *rule of reason* sa objavilo v americkej judikatúre v roku 1911 v prípade *Standard Oil Co. of New Jersey*. Podľa Najvyššieho súdu Kongres nemal prijať Shermanovho zákona v úmysle označiť všetky dohody ktoré môžu zhoršiť konkurenciu za nezákonné, pretože množstvo bežných ob-

³⁰ Usmernenia o pojme obchod, ods. 58 až 109.

chodných dohôd má podobný efekt. Prosúťažné a protisúťažné hodnotenie dohody formuloval v roku 1918 Najvyšší súd v prípade *Chicago Board of Trade*, keď test legality dohody spočíva v tom, či dané obmedzenie iba reguluje, a snáď tým aj zlepšuje súťaž, alebo či môže potláčať, či dokonca zničiť súťaž. Na účely vyriešenia tejto otázky súd musí zvážiť:

1. skutočnosti, ktoré sú vlastné danému druhu obchodu, ktorého sa obmedzenie týka;
2. podmienky pred a po uplatnení obmedzenia;
3. povahu obmedzenia a jeho vplyv, skutočný alebo možný;
4. históriu obmedzenia;
5. škodlivý následok;
6. dôvod na prijatie daného právneho nástroja;
7. sledovaný cieľ alebo účel.

Niektoré dohody však vzhľadom na svoj obsah alebo povahu nemožno skúmať z hľadiska pravidla *rule of reason*. Jednoznačné delenie dohôd urobil Najvyšší súd v prípade *National Soc. of Professional Engineers*, podľa ktorého prvú kategóriu dohôd tvoria také, ktoré sú svojou povahou a pre svoje nevyhnutné následky tak zreteľne protisúťažné, že nie je potrebné podrobne skúmať dané priemyselné odvetvie na určenie ich nezákonnosti – sú nezákonné *per se*. Druhú skupinu tvoria také dohody, ktorých vplyv na súťaž možno určiť len na základe skúmania skutočností, ktoré sú vlastné danému druhu obchodu, histórie obmedzenia a dôvodov daného obmedzenia.

Judikatúra teda v americkom súťažnom práve zakotvila doktrínu *rule of reason* ako metódu hodnotenia každej dohody v daných súvislostiach bilančovaním protisúťažných a prosúťažných účinkov. Ak sa bilancia ukáže ako pozitívna, teda dohoda podporuje súťaž viac, ako obmedzuje, ustanovenie § 1 Shermanovho zákona sa neaplikuje.

4.2 *Rule of reason* v európskom práve

Situácia v prípade európskeho súťažného práva je iná ako v prípade americkej úpravy, pretože pokiaľ Shermanov zákon neuvádza žiadnu legálnu výnimku z ustanovenia § 1, a preto boli súdy nútené nájsť isté výkladové pravidlá, ktoré by umožnili vykladať § 1 Shermanovho zákona menej striktné, európske právo obsahuje v čl. 101 ods. 3 Zmluvy legálnu výnimku z uplatňovania čl. 101 ods. 1 Zmluvy.

Existencia pravidla rozumu (*rule of reason*) a jeho rozsah je v prípade európskeho súťažného práva predmetom sporov teoretikov, ako aj v jednotlivých konaniach pred európskymi inštitúciami.

Pred analýzou toho, či sa v európskom práve uplatňuje pravidlo rozumu, je celkom zjavne potrebné ustáliť, čo je jeho obsahom. Pravidlo rozumu býva totiž dosť často zužované len na otázku možnosti ekonomického hod-

notenia dohody v rámci čl. 101 ods. 1 Zmluvy a posudzované iba v tomto rozsahu.

Pokiaľ považujeme pravidlo rozumu za princíp, ktorý je opozitom zákazu *per se*, nemožno prísť k inému záveru než, že pravidlo rozumu sa v európskom súťažnom práve uplatňuje. Tu treba poukázať znovu na to, že *rule of reason* v americkom súťažnom práve vzniklo skutočne ako protiváha zdanlivému *per se* zákazu podľa § 1 Shermanovho zákona. Ak sa preto zákaz *per se* neuplatňuje na všetky dohody, ktoré majú za cieľ alebo následok ohrozenie súťaže, sama táto skutočnosť je prejavom pravidla rozumu, pretože sa berie do úvahy racionálnosť postihovania dohody vo vzťahu k racionálnosti obmedzujúcej dohody.

Za prejav pravidla rozumu možno v európskom práve považovať konanie zákonodarcu, ktorý v ustanovení čl. 101 ods. 3 Zmluvy stanovil výnimky z aplikácie čl. 101 ods. 1 Zmluvy, pričom tieto výnimky majú charakter výsledku skôr ekonomického hodnotenia škodlivosti dohôd, ako formálneho posúdenia konania podnikov. V tomto smere sa už v čase zrodu Európskeho hospodárskeho spoločenstva vyjadril Američan M. L. Fugate, podľa ktorého treba výnimku podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy spájať s *rule of reason* podľa Shermanovho zákona.³¹ Tento názor je však kritizovaný z niekoľkých hľadísk. Po prvé, napríklad podľa Waelbroecka, rozdiel medzi americkým *rule of reason* a uplatňovaním čl. 101 ods. 3 Zmluvy spočíva v tom, že americké *rule of reason* umožňuje ospravedlniť dohody, ktoré nie sú zakázané *per se*, zatiaľ čo čl. 101 ods. 3 Zmluvy umožňuje vyňať zo zákazu všetky dohody, a to aj tie, ktoré majú protisúťažný charakter.³² Po druhé, McLachlan a Swann kritizujú Fugateho stanovisko z dôvodu, že vzhľadom na to, že čl. 101 ods. 3 Zmluvy poukazuje na zachovanie zvyškovej súťaže, umožňuje tak aj podstatný stupeň obmedzenia, čím sa vymyká z rámca kategórií Shermanovho zákona. Napokon po tretie, J. Fejø vidí problém v existencii blokových výnimiek vydávaných na zjednodušenie aplikácie čl. 101 ods. 3 Zmluvy, pričom *rule of reason* sa aplikuje vždy individuálne.³³

Uvedené argumenty skutočne podporujú záver, že americké *rule of reason* vytvorené judikatúrou nie je totožné s postupom predpokladaným čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Táto skutočnosť však nič nemôže zmeniť na tom, že ak pravidlo rozumu považujeme za všeobecný právny princíp, a nie za kon-

³¹ FUGATE, W. L. In FEJØ, Jens: *Monopoly law and market: studies of EC competition law with US American antitrust law as a frame of reference and supported by basic market economics*. Deventer, Boston : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990, s. 118.

³² Megret – Waelbroeck s. 49 In FEJØ, Jens: *Monopoly law and market: studies of EC competition law with US American antitrust law as a frame of reference and supported by basic market economics*. Deventer, Boston : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990, s. 119.

³³ FEJØ, Jens: *Monopoly law and market: studies of EC competition law with US American antitrust law as a frame of reference and supported by basic market economics*. Deventer, Boston : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990, s. 119.

krétny právny postup, tak pravidlo rozumu ako požiadavka posudzovania dohody podľa jej skutočných alebo potenciálnych následkov, či podľa jej účelu, sa v európskom práve uplatňuje a ustanovenie čl. 101 ods. 3 Zmluvy je jedným z jeho prejavov. A najviac, tým, že sa zákaz *per se* v európskom práve neuplatňuje tak, ako v americkom, potom je pole uplatnenia pravidla rozumu širšie, ako v americkom práve, čo vyplýva aj z prvých dvoch námietok proti stotožňovaniu *rule of reason* a čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Dokonca tým, že sa *ex lege* neuplatňuje bezpodmienečný *per se* zákaz na žiadnu kategóriu dohôd, a toto nevyplýva ani z judikatúry, možno povedať, že na európske súťažné právo sa uplatňuje výlučne princíp pravidla rozumu. Posudzovanie kategórie *hard core* obmedzení, ktoré môžu byť považované za *quasi per se* zakázané, nie je prejavom obmedzenia pravidla rozumu, ale jeho uplatnenia, pretože tieto dohody nie sú *per se* zakázané, ale len sotva ospravedlniteľné.

Hoci niektorí autori, ako napríklad vyššie uvedení, odmietajú považovať čl. 101 ods. 3 Zmluvy za formu *rule of reason*, iní ho zasa považujú práve za prejav pravidla rozumu, ako napríklad F. Vogelaar, ktorý tvrdí, že súčasná úprava vertikálnych obmedzení je prejavom *rule of reason*.³⁴ Vogelaar tak nielenže považuje aplikáciu ustanovenia čl. 101 ods. 3 Zmluvy za prejav *rule of reason*, ale uznáva aj realizáciu tohto pravidla prostredníctvom blokovej výnimky.

Táto diskusia sa však z praktického hľadiska javí ako nadbytočná, pretože americké *rule of reason* predstavuje oslobodenie zo zákazu napriek neexistencii legálnej výnimky *expressis verbis* uvedenej v právnom predpise, avšak európske právo obsahuje priamo výnimku v čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Oveľa dôležitejším, ako z teoretického hľadiska, tak aj z praktického hľadiska, sa javí posudzovanie dohody podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy, a či sa pravidlo rozumu prejavuje aj pri tejto analýze.

4.3 *Rule of reason* a čl. 101 ods. 1 Zmluvy

V prvom rade treba uviesť, že text ustanovenia čl. 101 ods. 1 Zmluvy neuvádza žiadny typ výnimky z jeho aplikácie, a preto je zrejmé, že je potrebné preskúmať, či výnimky neponúka aplikačná prax, a či tieto výnimky sú prejavom *rule of reason*.

Doktrína *de minimis* a pravidlo NAAT sa javia ako jasný prejav rozumného hodnotenia a trestania, keď nie sú postihované dohody s minimálnym účinkom. Ako bolo uvedené vyššie, tieto stabilizovala Komisia vo svojich oznámeniach na základe judikatúry. Z teoretického hľadiska je otázne, aký je charakter týchto pravidiel vo vzťahu k aplikácii čl. 101 ods. 1 Zmluvy.

³⁴ VOGELAAR, Floris O. W., STUYCK, Jules, REEKEN, B. L. P. van: *Competition Law in the EU, Its Member States and Switzerland*. Hague : Kluwer Law International, 2002, s. 30.

Niektorí autori³⁵ považujú tieto zásady za výnimky z aplikácie čl. 101 ods. 1 Zmluvy. Ak by mali byť zásady doktríny *de minimis* a pravidla NAAT výnimkami tak, ako čl. 101 ods. 3 Zmluvy, znamenalo by to, že skutková podstata čl. 101 ods. 1 Zmluvy bola naplnená, avšak z nejakého dôvodu právne dôsledky nezákonnosti nenastanú. Judikatúra je zväčša v tejto otázke nekonkrétna, keďže zvykne len lakonicky uviesť, že čl. 101 ods. 1 sa neaplikuje, pokiaľ vplyv na obchod medzi členskými štátmi, respektíve na súťaž, nie je podstatný. Avšak to, že otázku podstatnosti vplyvu na obchod zahrnula Komisia vo svojom oznámení priamo do podmienok existencie vplyvu na obchod, možno považovať za prijatie podmienky podstatnosti vplyvu za súčasť znakov samotnej skutkovej podstaty čl. 101 ods. 1 Zmluvy. Doktrína *de minimis* a pravidlo NAAT by potom nemalo charakter výnimky, ale neprekročenie stanovenej prahovej hodnoty by skôr znamenalo nenaplnenie skutkovej podstaty ako takej. L. Ritter a kol. tiež zaraďujú podstatnosť vplyvu ako podmienku aplikovania ustanovenia čl. 101 ods. 1 Zmluvy, pričom rozoznávajú kvantitatívnu podstatnosť (doktrína *de minimis*) a kvalitatívnu podstatnosť.³⁶

Snáď najspornejšou otázkou je hodnotenie dohôd a aplikácie pravidla rozumu podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy mimo rozsah, ktorý svojimi prahovými kritériami obmedzujú pravidlá *de minimis* a NAAT. Paradoxné na argumentoch zástancov i odporcov uplatňovania *rule of reason* pri aplikácii samotného ustanovenia čl. 81 ods. 1 Zmluvy je, že sa obe skupiny autorov opierajú o európsku judikatúru a rozhodovaciu prax Komisie.

Zástancovia uplatňovania *rule of reason* priznávajú, že takéto pravidlo nebolo nikdy výslovne judikované, avšak jeho znaky možno nájsť najmä v rozsudkoch *Société Technique Minière*, *Metro*, *Nungesser*, *Pronuptia*.³⁷ Odporcovia uplatňovania obdobného princípu, ako americké *rule of reason*, poukazujú najmä na rozsudky *Consten a Grundig*³⁸ a najmä rozsudok *Métropole*,³⁹ v ktorom súd výslovne odmietol existenciu *rule of reason* v európskom súťažnom práve.

³⁵ Napríklad MUNKOVÁ, Jindřiška, SVOBODA, Pavel, KINDL, Jiří: *Soutěžní právo*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 110; VOGELAAR, Floris O. W., STUYCK, Jules, VAN REEKEN, B. L. P.: *Competition Law in the EU, Its Member States and Switzerland*. Hague : Kluwer Law International, 2002, s. 28.

³⁶ RITTER, Lennart, RAWLINSON, Francis, BRAUN, W. David: *EEC competition law*. Deventer : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991, s. 81.

³⁷ Napríklad VOGELAAR, Floris O. W., STUYCK, Jules, VAN REEKEN, B. L. P.: *Competition Law in the EU, Its Member States and Switzerland*. Hague : Kluwer Law International, 2002, s. 30; NAZZINI, Renato: Article 81 EC Between Time Present and Time Past: A Normative Critique of „Restriction of Competition“ in EU Law. *Common Market Law Review*, roč. 2006, č. 43.

³⁸ FEJÓ, Jens: *Monopoly law and market: studies of EC competition law with US American antitrust law as a frame of reference and supported by basic market economics*. Deventer, Boston : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990, s. 115.

³⁹ WHISH, Richard: *Competition Law. Fifth Edition*. London : LexisNexis, 2003, s. 125-126.

V týchto súvislostiach nemožno nespomenúť stanovisko Komisie uvedené v Bielej knihe o modernizácii pravidiel implementujúcich články 85 a 86 Zmluvy ES,⁴⁰ ktoré je často využívané ako argument proti existencii *rule of reason* v čl. 101 ods. 1 Zmluvy, avšak i v prospech toho, že je obsiahnutý v čl. 101 ods. 3 Zmluvy. „Jedna z možností, ktorá býva niekedy navrhovaná, je zmeniť interpretáciu článku [101] tak, aby bola analýza škodlivých a priaznivých následkov dohody obsiahnutá v hodnotení podľa článku [101](1). Aplikácia výnimky poskytnutej v článku [101](3) by sa potom obmedzila len na tie prípady, pri ktorých potreba zabezpečiť konzistenciu medzi súťažnou politikou a inými politikami Spoločenstva má mať prednosť pred výsledkami súťažnej analýzy. To by istým spôsobom znamenalo interpretovať článok [101](1), tak, že je v ňom inkorporované „*rule of reason*“. (...) Komisia už v obmedzenom rozsahu prijala tento prístup a vykonávala hodnotenie pro- a protisúťažných aspektov niektorých reštriktívnych praktík podľa článku [101](1). Tento prístup bol schválený Súdny dvorom. Avšak štruktúra článku [101] je taká, aby sa predchádzalo väčšiemu využívaniu tohto prístupu: ak by sa systematickejšie využívala podľa článku [101](1) analýza pro- a protisúťažných aspektov reštriktívnej dohody, článok [101](3) by bol odsunutý, pričom takáto zmena by mohla byť vykonaná iba revíziou Zmluvy. Bolo by to prinajmenšom paradoxné, ak by bol článok [101](3) odsunutý, pretože toto ustanovenie vskutku obsahuje všetky elementy „*rule of reason*“. (...) Nakoniec, tento názor by viedol k riziku zbavenia článku [101](3) jeho významu, ktorý spočíva v poskytnutí právneho rámca pre ekonomické hodnotenie reštriktívnych praktík a v tom, aby nebolo umožnené odsunúť aplikáciu súťažných pravidiel v prospech politických dôvodov.“⁴¹

Vzhľadom na to, že na judikatúru poukazujú odporcovia uplatňovania *rule of reason* v čl. 101 ods. 1 Zmluvy, jeho priaznivci, ako aj Komisia, predmetom ďalšej analýzy budú vybrané súdne rozhodnutia, v ktorých jednotlivé strany vidia podporu svojich tvrdení.

4.4 *Rule of reason* v judikatúre

Prvým prípadom, v ktorom sa Európsky súdny dvor zaoberal možnosťou ekonomického hodnotenia dohody v rozsahu aplikácie čl. 101 ods. 1 Zmluvy bol prípad *Société Technique Minière*. Nezákonnosť dohody závisí podľa súdu viac od vplyvu dohody na obchod medzi členskými štátmi a ich vplyvu na hospodársku súťaž, ako od samotnej právnej povahy dohody. Keďže je skutková podstata čl. 101 ods. 1 Zmluvy daná alternatívne, vyžaduje sa, aby dohoda mala buď za svoj účel alebo za následok obmedzenie súťaže. Ak dohoda nemá za účel obmedzenie súťaže, je potrebné ju

⁴⁰ Ú. v. ES C 132, 12. 5. 1999, s. 1.

⁴¹ Biela kniha o modernizácii pravidiel implementujúcich články 85 a 86 Zmluvy ES, ods. 56 a 57.

analyzovať v jej ekonomickom kontexte, či následky dohody ovplyvniť súťaž v podstatnom rozsahu. Podľa súdu môže byť spochybnené, že by uzatvorením predmetnej dohody prišlo k nezákonnému ovplyvneniu súťaže, ak sa takáto dohoda javí byť nevyhnutná na preniknutie do novej oblasti podnikania, a preto na posúdenie nezákonnosti dohody, obsahujúcej klauzulu poskytnutia výlučného práva predaja, z dôvodu jej účelu alebo následku je potrebné preskúmať a zobrať do úvahy druh a množstvo tovarov, ktorých sa týka dohoda, dôležitosť a pozíciu postupcu a prijímateľa na trhu predmetných výrobkov, povahu samotnej dohody, ale aj v systéme dohôd, prísnosť zmluvnej klauzuly a možnosti pre iných súťažiteľov predávať tie isté výrobky prostredníctvom paralelného reexportu a importu.

V spojenom prípade *Consten a Grundig* sa Európsky súdny dvor zaoberal povahou dohody medzi spoločnosťami Consten a Grundig, ktoré sa dohodli na tom, že Grundig bude dodávať svoje výrobky na území Francúzska len prostredníctvom spoločnosti Consten, ktorá sa zaviazala nepredávať výrobky konkurentov.

Dohoda medzi výrobcom a distribútorom, ktorá by sa snažila o obnovu hraníc v obchode medzi členskými štátmi, by mohla byť v rozpore s najzákladnejšími cieľmi Spoločenstva (teraz Únie).⁴² Zmluva, ktorej preambula a text majú za cieľ zrušiť bariéry medzi štátmi a ktorá je v mnohých ustanoveniach prísna voči ich opätovnému obnoveniu, nemôže podnikom umožňovať, aby takéto bariéry znovu vytvárali. Článok 81 ods. 1 Zmluvy má tento cieľ plniť, aj keď ide o dohody medzi podnikmi nachádzajúcimi sa na rôznych stupňoch hospodárskeho procesu. Consten a Grundig namietali, že Komisia pred vyhlásením, že článok 101 ods. 1 Zmluvy sa vzťahuje na predmetný prípad, mala na základe pravidla rozumného uváženia (*rule of reason*) zväziť hospodársky dopad spornej zmluvy na hospodársku súťaž medzi rôznymi značkami (*inter-brand competition*) a tvrdili, že vertikálne dohody o výhradnej distribúcii nepoškodzujú hospodársku súťaž, a v predmetnom prípade neexistuje nič, čo by tento predpoklad vyvracalo, a daná zmluva zvýšila hospodársku súťaž medzi podobnými výrobkami rôznych značiek. Podľa názoru súdu je síce hospodárska súťaž medzi výrobcami väčšinou viditeľnejšia ako medzi distribútormi výrobku tej istej značky, z toho však ešte nevyplýva, že dohoda smerujúca k obmedzeniu hospodárskej súťaže medzi distribútormi by sa mala vyhnúť zákazu podľa článku 101 ods. 1 Zmluvy len preto, že môže posilniť hospodársku súťaž medzi výrobcami (*inter-brand competition*). Najvýznamnejším záverom súdu bolo, že na účely uplatnenia článku 101 ods. 1 Zmluvy, je nadbytočné zohľadniť konkrétne účinky dohody, keď sa už raz zistí, že jej cieľom je obmedziť,

⁴² Podrobnejšie k problematike kvalifikácie a posudzovania dohôd o územnej výlučnosti v oblasti práva duševného vlastníctva, osobitne autorského práva, pozri aj KRÁLÍČKOVÁ, B.: Autorskoprávna ochrana versus ochrana hospodárskej súťaže (nielen) vo svetle judikatúry komunitárnych súdov. *Právny obzor*, 93, 2010, č. 4, s. 390-398.

zabrániť alebo skresliť hospodársku súťaž a absencia akejkoľvek analýzy účinkov dohody na hospodársku súťaž medzi podobnými výrobkami rôznych značiek v napadnutom rozhodnutí nespôsobuje sama osebe chybu rozhodnutia. Porušenie zistené v napadnutom rozhodnutí vyplýva z absolútnej územnej ochrany, ktorú v prospech Constenu zaviedla uvedená zmluva a Consten a Grundig tak chceli odstrániť akúkoľvek možnosť hospodárskej súťaže na úrovni veľkoobchodu s výrobkami Grundig na území špecifikovanom v zmluve dvoma hlavnými spôsobmi. Reštriktívna povaha tohto záväzku je zjavná, ak ho zvážime vo svetle zákazu vývozu, ktorý bol stanovený nielen pre Consten, ale aj pre všetkých ostatných držiteľov výhradných oprávnení firmy Grundig, ako aj pre nemeckých veľkoobchodníkov.

Pokiaľ v prípade *Société Technique Minière* súd požadoval ekonomické hodnotenie dohody a dával tak čl. 101 ods. 1 Zmluvy do súvislosti s vtedajšími úlohami Spoločenstva definovanými v čl. 2 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva a čl. 3 ods. 1 písm. g) tejto zmluvy, prípad *Consten a Grundig* sa môže javiť ako odmietnutie ekonomického hodnotenia dohody podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy. Je však potrebné zdôrazniť, že dohoda bola v prípade *Société Technique Minière* analyzovaná z pohľadu jej vplyvu, zatiaľ čo v prípade *Consten a Grundig* z pohľadu jej účelu. Keďže bolo preukázané, že dohoda mala za svoj účel rozdelenie trhu, a tým obmedzenie obchodu, a preto bola v rozpore s čl. 101 ods. 1 Zmluvy, ako aj s vtedajšími čl. 2 a čl. 3 ods. 1 písm. g) Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, a teda prišlo k istému obmedzenému ekonomickému hodnoteniu dohody v súvislosti s čl. 2 a čl. 3 ods. 1 písm. g) Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva. Prípady *Société Technique Minière* teda stanovuje všeobecné pravidlá pre posudzovanie dohody, zatiaľ čo prípad *Consten a Grundig* má iba obmedzené pole aplikácie pre prípad, keď obmedzenie *intra-brand* súťaže je za daných okolností také, že už viac nie je potrebné skúmať *inter-brand* súťaž, pretože došlo k rozdeleniu trhu a priamo k ohrozeniu úloh a cieľov Spoločenstva, čím možno považovať takéto obmedzenie za zakázané *per se*.

V prípade *AEG* sa súd zaoberal povahou selektívneho distribučného systému, ktorý bol vytvorený sériou dohôd s kvalifikovanými predajcami. Súd potvrdil, že vo všeobecnosti dohody vytvárajúce selektívny distribučný systém majú nevyhnutne vplyv na súťaž na spoločnom trhu. Odkazuje však na pravidlá uznané judikatúrou, že legitímne požiadavky, ako sú v danom prípade udržiavanie obchodnej siete tvorenej špecialistami, ktorí sú schopní ponúkať špecifické služby vo vzťahu k vysokokvalitným hi-tech výrobkom, môžu ospravedlniť zníženie cenovej konkurencie v prospech konkurencie týkajúcej sa iných oblastí, ako cena. Z uvedeného dôvodu súd uvádza, že vzhľadom na legitímny cieľ selektívneho distribučného systému zvýšiť konkurenciu v inej oblasti, ako je cena, selektívny distribučný systém je

súťažný prvok v súlade s čl. 101 ods. 1 Zmluvy. Obmedzenia v selektívnom distribučnom systéme sú prípustné len za podmienky, že smerujú k zvýšeniu konkurencie vo vyššie uvedenom zmysle, pretože v opačnom prípade nie sú ospravedlniteľné, keďže ich jediným efektom bude zníženie cenovej konkurencie. Súd nadviazal na rozsudok *Metro* a uvádza, že uvedený selektívny distribučný systém môže byť založený len na vyššie uvedený cieľ a nemôže byť vytvorený a využívaný na dosiahnutie cieľov, ktoré by boli v rozpore s európskym právom a takýto systém je prípustný len pokiaľ predajcovia sú vyberaní na základe objektívnych kritérií kvalitatívnej povahy vo vzťahu k technickej kvalifikácii predajcu a jeho zamestnancov a k vhodnosti jeho prevádzkových priestorov a tieto kritériá sú stanovené jednotne pre všetkých potenciálnych predajcov a nemajú diskriminačný charakter. V opačnom prípade selektívny distribučný systém spadá pod zákaz podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy.

Európsky súdny dvor v prípade *Pronuptia* posudzoval legálnosť franchisingových zmlúv podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy a prišiel v odseku 27 k nasledovným záverom:

1. zlučiteľnosť franchisingových zmlúv na distribúciu tovaru s čl. 101 ods. 1 Zmluvy závisí od jej ustanovení a jej ekonomického kontextu;
2. opatrenia, ktoré sú zjavne nevyhnutné na to, aby z know-how a podpory poskytovanej franchisorom neťažili aj konkurenti nezakladá obmedzenie súťaže podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy;
3. opatrenia, ktoré ustanovujú takú kontrolu, ktorá je zjavne nevyhnutná na zachovanie identity a reputácie siete identifikovanej spoločným menom alebo symbolom, neznamenajú obmedzenia súťaže podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy;
4. opatrenia, ktoré rozdeľujú trh medzi franchisorom a franchisantom, alebo medzi franchisantami navzájom, znamenajú obmedzenie súťaže podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy;
5. skutočnosť, že franchisor dáva cenové odporúčania franchisantovi neznamená obmedzenie súťaže, pokiaľ nejde o zosúladený postup medzi franchisorom a franchisantom alebo medzi franchisantami navzájom spočívajúce v skutočnom stanovovaní daných cien;
6. franchisingové zmluvy na distribúciu tovaru, ktoré obsahujú ustanovenia, na základe ktorých si franchisor a franchisant alebo franchisanti navzájom rozdeľujú trhy sú schopné ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi.

V prípade *Pronuptia* súd spojil pravidlo potreby ekonomického skúmania dôsledkov dohody stanovené v rozsudku *Société Technique Minière*, ako aj odmietnutie legálnosti zmluvy v prípade, ak má priamo za svoj cieľ rozdelenie trhu deklarované v rozsudku *Consten a Grundig*. Súd v prípade *Pronuptia* porovnal efekt posilnenia *inter-brand* súťaže, keďže franchizor expanduje v dodávkach svojho tovaru alebo služieb bez dodatočných

investícií, čím zvyšuje konkurenciu, a efekt potlačenia *intra-brand* súťaže, ktoré je však odôvodniteľná a vyvážená nárastom *inter-brand* súťaže, pokiaľ smeruje iba k ochrane know-how frančízora a poskytovanej podpory a neznamená rozdelenie trhu.

Súd v rozsudku *Remia* vyslovil názor, že dohody o nesúťažení medzi predávajúcim a kupujúcim podniku môžu mať pozitívny efekt na konkurenciu, pretože zvyšujú počet podnikateľov na trhu, avšak na to, aby neboli zakázané podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy je potrebné, aby obsahovali len opatrenia potrebné na vykonanie transferu a ich trvanie musí byť obmedzené tiež len na tento účel. Súd uznáva, že keby boli kupujúci a predávajúci hneď po transfere podniku konkurentmi, bol by zmarený účel predaja podniku, pretože predávajúci by poznal detailne dané podnikanie, a nebol by preňho problém získať späť pôvodných zákazníkov, čím by zničil podnikanie predaného podniku.

Európsky súdny dvor aj v prípade *Nungesser* potvrdil, že obmedzenie *intra-brand* súťaže môže byť vyvážené nárastom *inter-brand* súťaže, pokiaľ nejde o teritoriálne rozdelenie trhov. Rozšírenie nových druhov osiva má nepochybne pozitívny vplyv na súťaž medzi novým druhom osiva a pôvodnými druhmi a neprimerané rozšírenie licencií na nový druh osiva, a teda prílišná konkurencia medzi tými, ktorí začnú používať toto nové osivo, by mohla viesť k tomu, že by podnikatelia v dôsledku silnej *intra-brand* konkurencie mohli upustiť od riskantnej investície spočívajúcej v nadobudnutí licencie a používaní nového osiva, a tak by sa v konečnom dôsledku oslabil *inter-brand* konkurencia.

V prípade *Gøtturp-Klim* posudzoval súd opatrenia vyplývajúce zo štatútu nákupnej družstevnej asociácie, ktoré zakazovali členom vstúpiť do inej asociácie, ktorá by konkurovala tomuto družstvu. Podľa súdu je daná asociácia dobrovoľné združenie osôb založené za účelom dosiahnutia spoločných obchodných cieľov a kompatibilita jeho stanov nemôže byť skúmaná z abstraktného hľadiska, ale závisí nielen od znenia jednotlivých klauzúl ale aj od ekonomických podmienok na danom trhu. Súd uznáva, že na trhu, kde cena tovaru závisí od požadovaného množstva, aktivity nákupnej asociácie, v závislosti od počtu jej členov, môžu tvoriť protiváhu nákupnej sile veľkých producentov a vytvoriť tak cestu pre efektívnejšiu konkurenciu. Táto skutočnosť však môže byť ohrozená členstvom niektorého člena predmetnej nákupnej asociácie v inej konkurujúcej, keďže sa týmto ohrozí samotné fungovanie asociácie a oslabí sa jej kúpna sila. Zákaz dvojitého členstva teda nevyhnutne neznamená obmedzenie súťaže v zmysle čl. 101 ods. 1 Zmluvy a môže mať dokonca pozitívny efekt na súťaž. Súd však priznáva aj možnosť, že ustanovenia štatútu asociácie obmedzujúce možnosť členov vstúpiť do iných konkurujúcich asociácií, a teda ktoré môžu odradiť členov danej asociácie na získanie dodávok mimo asociáciu, môže mať negatívny efekt na súťaž. Z uvedených dôvodov, ak nemajú byť

obmedzenia uložené členom asociácie jej štatútom zakázané podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy, musia sa obmedziť len na to, čo je nevyhnuté na riadne zabezpečenie kooperatívnej funkcie a udržanie kúpnej sily vo vzťahu k producentom. Preto je potrebné posúdiť aj to, či sankcie za porušenie štatútu nie sú v nepomere k stanovenému cieľu a či nie je minimálna doba členstva nedôvodná. Súd teda uzatvoril predmetnú otázku tak, že ustanovenia štatútu nákupnej asociácie zakazujúce členom zúčastňovať sa na inej forme organizovanej spolupráce, ktorá priamo konkuruje danej asociácii, nie sú v rozpore s čl. 101 ods. 1 Zmluvy, pokiaľ sa uvedené opatrenie obmedzí iba na to, čo je nevyhnuté na riadne zabezpečenie kooperatívnej funkcie a udržanie kúpnej sily vo vzťahu k producentom.

Vo všetkých vyššie uvedených prípadoch bola legálnosť zmluvy posudzovaná nie na základe výnimky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy, ale iba na základe hodnotenia splnenia podmienok podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy v spojení s úlohami a cieľmi Spoločenstva. Zatiaľ čo v prípade čl. 101 ods. 3 Zmluvy je čistý negatívny efekt dohody vyvážený technologickou efektívnosťou, z ktorej sčasti profituje spotrebiteľ a je zachovaná zvyšková konkurencia, v prípade vyššie uvedených prípadov išlo o čistý pozitívny efekt dohody, keď sa v konečnom dôsledku zvýšila konkurencia, respektíve čistý blahobyt spotrebiteľov, a preto dohoda vôbec nespadala pod zákaz podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy a nebolo potrebné ju ospravedlňovať na základe čl. 101 ods. 3 Zmluvy.

Syntézou medzi požiadavkou ekonomického hodnotenia (*Société Technique Minière*) a líniou zákazu dohody bez ďalšieho skúmania jej ekonomického charakteru (*Consten a Grundig*) sa stal prípad *European Night Services*. Komisia rozhodla, že joint-venture, založený britskými, Francúzskymi, belgickými a holandskými železničnými dopravcami na poskytovanie nočných služieb na trasách medzi Veľkou Britániou a kontinentom, má obmedzujúci vplyv na súťaž podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy, ale uplatnila naň výnimku podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy, avšak na obdobie kratšie, ako malo byť obdobie trvania joint-venture. Žalobcovia namietali proti tomuto rozhodnutiu Komisie, že Komisia nehodnotila prosúťažné efekty joint-venture v súvislosti s jeho potenciálnymi protisúťažnými efektmi.

Podľa Súdu, „pri hodnotení dohody podľa čl. [101](1) Zmluvy, treba vziať do úvahy skutočné podmienky, v ktorých funguje, konkrétne ekonomický kontext, v ktorom operujú podnikatelia, tovary a služby dotknuté dohodou a skutočnú štruktúru trhu (...), okrem prípadu, keď dohoda obsahuje zrejmé obmedzenie súťaže, ako určovanie cien, rozdelenie trhu, alebo kontrolu odbytu (...). Vtedy možno takéto obmedzenia vyvážiť tvrdenými prosúťažnými následkami iba v kontexte čl. [101](3) Zmluvy za účelom poskytnutia výnimky zo zákazu podľa čl. [101](1) Zmluvy.“⁴³

⁴³ *European Night Services*, (cit. 40) ods. 136.

Na základe predchádzajúcej analýzy judikatúry možno stanoviť nasledovný postup na posudzovanie koluzívneho správania podľa čl. 101 Zmluvy: „a) prvou otázkou je, či obmedzenie má za účel, alebo za následok, obmedzenie súťaže. Ak má obmedzenie za svoj účel obmedzenie súťaže, môže byť vyňatá zo zákazu iba ak strany dohody preukážu splnenie podmienok článku [101](3); b) ak má byť správanie analyzované podľa testu vplyvu, je relevantný jeho celkový dopad na trh, vrátane protisúťažných efektov, alebo znižovanie blahobytu, a prosúťažných efektov, alebo zvyšovanie blahobytu. Judikatúra naznačuje, že efekt znižujúci blahobyt je skutočný alebo potenciálny negatívny vplyv na výstup alebo cenu, zatiaľ čo efekt zvyšovania blahobytu je skutočný alebo potenciálny pozitívny vplyv na výstup alebo cenu; c) ak sa dohoda označí za rozpornú s článkom [101] (1), vstupuje do pôsobnosti aplikácia článku [101] (3), ktorá požaduje vyváženie čistej redukcie blahobytu identifikovanú podľa článku [101] (1) produkčnou efektívnosťou.“⁴⁴

Generálny advokát Léger vo svojom stanovisku k prípadu *Wouters* uznal existenciu *rule of reason* v európskom práve, pričom je prísne zviazané s bilancovaním vplyvu na súťaž. Ak je dohoda schopná posilniť súťaž na danom trhu, klauzuly, ktoré sú nevyhnutné na dosiahnutie tohto cieľa sa môžu vyhnúť zákazu podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy. Teda jedine legitímny a svojou povahou súťažný cieľ môže byť dosiahnutý na základe predmetných opatrení. Léger vo svojej argumentácii poukázal na limitovanú aplikáciu *rule of reason* v európskej judikatúre, keď v prípadoch *Metro*, *Nungesser*, *Remia*, *Pronuptia* a *Gøtturp-Klim* súd požadoval neaplikovať na dohody čl. 101 ods. 1 Zmluvy, ak je pozitívna bilancia medzi prosúťažnými a protisúťažnými následkami dohody.

Súd prvého stupňa však svojím rozsudkom zo dňa 18. septembra 2001 vo veci *Métropole* jednoznačne odmietol v európskom súťažnom práve existenciu *rule of reason* spočívajúce v porovnávaní prosúťažných a protisúťažných následkov dohody podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy, pretože toto pravidlo nebolo potvrdené predchádzajúcou judikatúrou. Podľa názoru súdu je jediným možným pravidlom na posudzovanie prosúťažných a protisúťažných následkov dohody čl. 101 ods. 3 Zmluvy a posudzovanie týchto vplyvov podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy by oslabilo efektívnosť čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Toto stanovisko potvrdil Súd prvého stupňa aj v rozsudku z 23. októbra 2003 v prípade *Van den Bergh Foods*. Rozsudky *Société Technique Minière*, *Nungesser*, *Coditel*, *Pronuptia*, *European Night Services* nemožno podľa názoru súdu považovať za potvrdenie existencie pravidla *rule of reason* v európskom súťažnom práve a znamenajú iba istý trend v judikatúre, podľa ktorého je potrebné zastávať názor, že nie každá dohoda

⁴⁴ NAZZINI, Renato: Article 81 EC Between Time Present and Time Past: A Normative Critique of „Restriction of Competition“ in EU Law. *Common Market Law Review*, roč. 2006, č. 43, s. 517.

obmedzujúca konanie alebo slobodu inej strany nevyhnutne spadá pod zákaz podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy. Z uvedeného dôvodu Komisia nie je povinná skúmať prosúťažné a protisúťažné následky dohody inak, ako z pohľadu čl. 101 ods. 3 Zmluvy.

Súd sa v tomto svojom stanovisku opiera aj o to, že Európsky súdny dvor a Súd prvého stupňa sa už v rozsudkoch *Montecatini*, *Montedipe* a *Tréfilunion* snažili naznačiť, že existencia *rule of reason* v európskom súťažnom práve je pochybná.

Žalobca v prípade *Montedipe* tvrdil, že Komisia pochybila, keď aplikovala čl. 101 ods. 1 Zmluvy formalisticky a považovala zákaz podľa tohto ustanovenia za zákaz *per se*, pričom neuplatnila súvislosť medzi čl. 101 Zmluvy a cieľmi stanovenými v preambule Zmluvy, a teda nehodnotila dohodu z jej ekonomického kontextu kedy by zistila, že všetci producenti na danom trhu fungovali so stratou. Ak by Komisia aplikovala v danom prípade *rule of reason*, nevyhnutne by prišla k záveru, že snaha producentov prežiť v situácii zrútenia trhu má za následok zachovanie konkurencie, a nie jej obmedzenie. Na druhej strane Komisia uvádza, že predmetný cenový kartel znamená porušenie *per se* Zmluvy, a to aj v prípade, keby sa pravidlo *rule of reason* interpretovalo veľmi široko. Súd považoval za preukázané, že predmetná dohoda má protisúťažný účel, a preto otázka jej protisúťažného efektu je dôležitá len pre posudzovanie výšky pokuty, a preto „... skutočnosť, že porušenie článku [101](1) Zmluvy [FEÚ], zvlášť pododsekov (a), (b) a (c), je zjavné, vylučuje aplikáciu *rule of reason*, ak sa aplikácia takéhoto pravidla v európskom súťažnom práve pripúšťa, pretože v tomto prípade musí byť považované za porušenie súťažných pravidiel *per se*.“⁴⁵ Dané ustanovenie však výslovne nepopiera existenciu *rule of reason* v európskom súťažnom práve, tak ako naznačuje súd v prípade *Métropole*, a je v podstate v súlade s metodológiou danou v prípade *European Night Services*. Konkrétne v danom prípade bolo preukázané, že dohoda celkom zjavne mala za svoj účel obmedzenie súťaže, a preto nebolo potrebné skúmať ekonomické následky tejto dohody a je zakázaná *per se*. V prípade *Tréfilunion* Súd prvého stupňa v odseku 109, na ktorý odkazuje súd v prípade *Métropole*, len zopakoval citované stanovisko v prípade *Montedipe*, a preto neznamená z názorovej stránky prínos do judikatúry, ale len do jej konštantnosti. Rovnako v prípade *Montecatini*, na ktorý súd odkázal v prípade *Métropole*, bola vylúčená aplikácia *rule of reason* vzhľadom na to, že Komisia a ani Súd prvého stupňa sa nemuseli zaoberať vplyvom dohody na súťaž, pretože nebolo pochybné, že dohoda, ktorá stanovuje ceny, obmedzuje produkciu a rozdeľuje trhy znamená porušenie práva *per se*, a preto z dôvodu vysoko škodlivej povahy takýchto dohôd na súťaž, nie je potrebné skúmať, či existujú pozitívne okolnosti vyvažujúce negatívne

⁴⁵ *Montedipe*, ods. 265.

následky dohody. „...[A]k by aj v kontexte článku [101](1) Zmluvy existovalo pravidlo rule of reason, v žiadnom prípade by nemohlo vylúčiť aplikáciu uvedeného ustanovenia v prípade obmedzujúcej dohody, ktorá sa týka výrobcov s významom takmer pre celý trh Spoločenstva a vzťahuje sa na stanovenie cien, obmedzenie produkcie a rozdelenie trhu.“⁴⁶ Európsky súdny dvor teda nevylúčil a ani nespochybnil aplikáciu *rule of reason* v rámci čl. 101 ods. 1 Zmluvy a v danom prípade len vylúčil posudzovanie dohody podľa tohto pravidla v prípade *hard core* kartelov, ktoré sú zakázané *quasi per se*.

Z uvedených dôvodov v citovaných prípadoch súdy neodmietli aplikáciu *rule of reason* podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy ako takú, ale len vylúčili možnosť jeho aplikácie v prípade *hard core* kartelov, ktoré sú zakázané *quasi per se*, teda ak dohoda má zjavne za svoj cieľ ohroziť hospodársku súťaž.

Ďalšie hľadisko skúmania dohôd zaviedol Európsky súdny dvor v rozsudku z 19. februára 2002 vo veci *Wouters*, v ktorom sa pojednávalo o prípustnosti opatrenia holandskej advokátskej komory, ktorá zakázala svojim členom vytvárať spoločenstvá s účtovníkmi. Vzhľadom na to, že predmetné opatrenie nemalo za cieľ obmedzenie súťaže, skúmal sa jeho vplyv na súťaž. Súd pri prejednávaní veci porovnával pozitívne aj negatívne vplyvy na súťaž. Pozitívny vplyv opatrenia na súťaž mal spočívať v tom, že vytváranie multidisciplinárnych partnerstiev by viedlo k redukcii počtu subjektov na trhu a tým v konečnom dôsledku ku koncentrácii, a teda zníženiu konkurencie. Súd však vyslovil názor, že zachovanie určitej miery konkurencie na trhu s právnymi službami bolo možné dosiahnuť aj menej extrémnymi nástrojmi, a preto uvedené opatrenie obmedzuje hospodársku súťaž. Porovnávanie prosúťažných a protisúťažných následkov, ako aj odôvodnenosť použitého nástroja na dosiahnutie legitímneho prosúťažného cieľa, predstavuje typické uplatnenie súťažného *rule of reason*. Súd však posudzoval opatrenie advokátskej komory aj z hľadiska *rule of reason* známeho skôr z uplatňovania kategorických požiadaviek pri voľnom pohybe tovaru a služieb. Súd požaduje skúmať opatrenie v celom jeho kontexte, teda nielen ekonomickom, a je potrebné brať do úvahy aj také ciele, ktoré sú spojené s potrebou stanoviť pravidlá organizácie, kvalifikácie, profesionálnej etiky, dohľadu a zodpovednosti, aby bolo zabezpečené, že právne služby klientom a justičná správa budú vykonávané s potrebnými zárukami vo vzťahu k integrite a kvalifikácii. Z uvedených dôvodov súd vyhlásil, že predmetné opatrenie advokátskej komory nie je zakázané podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy, pretože uvedený subjekt mohol odôvodnene predpokladať, že predmetné opatrenie je potrebné na riadne vykonávanie právnych služieb, a to aj bez ohľadu na to, že má obmedzujúce účinky na súťaž.⁴⁷

⁴⁶ *Montecatini*, ods. 133.

⁴⁷ *Wouters*, ods. 97.

Prípád *Wouters* rozšíril hodnotenie dohody podľa metodiky *European Night Services*, keď proti protisúťažným vplyvom dohody môžu byť postavené nielen prosúťažné efekty dohody, ale aj verejný záujem.

5. Základ doktríny pridružených obmedzení (*Ancillary restraints*)⁴⁸

Whish rozoznáva dva typy pridružených obmedzení – obchodné (*commercial ancillarity*) a regulačné (*regulatory ancillarity*). Týmto spôsobom sa snaží vyriešiť rôznorodosť judikatúry, keď niektoré rozhodnutia pripúšťajú ekonomické hodnotenie (obchodné pridružené obmedzenia), iné zasa odmietajú *rule of reason* (R. Whish sa pridáva k tomuto odmietavému stanovisku⁴⁹), avšak prípad *Wouters* zavádza do európskeho práva aj zohľadňovanie nesúťažného prvku (regulačné pridružené obmedzenia).

Napriek odmietavému postoju Súdu prvého stupňa k *rule of reason* v rozsudku *Métropole*, tento súd uznal v tomto istom rozsudku uplatňovanie doktríny pridružených obmedzení (*ancillary restraints*). Pojem pridružené obmedzenia zahŕňa akékoľvek obmedzenia hospodárskej súťaže, ktoré priamo súvisia s uskutočnením hlavnej operácie a sú nevyhnutné na jej uskutočnenie. Okrem doktríny pridružených obmedzení sa spomína aj doktrína inherentných obmedzení (*inherent restrictions*). Rozdiel medzi týmito dvoma doktrínami spočíva v tom, že pokiaľ pridružené obmedzenia umožňujú vykonávať istú transakciu, inherentné obmedzenia sú priamo prostriedkom na uskutočňovanie danej transakcie. Ako príklady inherentných obmedzení uvádza F. Vogelaar prípady *Nungesser, Gøtturp-Klim, Pronuptia*,⁵⁰ zatiaľ čo *Remia* je základom pridružených obmedzení.⁵¹ Vzhľadom na príbuznosť a vzájomnú komplementárnosť pridružených obmedzení a inherentných obmedzení, budú pre zjednodušenie obe tieto pravidlá analyzované spoločne pod súhrnným označením „pridružené obmedzenia“

Ritter a kolektív, u ktorých možno stotožniť pojem pridružených obmedzení s ich analýzou dohôd, ktoré nespĺňajú podmienku podstatnosti vplyvu na súťaž z kvalitatívneho hľadiska,⁵² vidia základ takéhoto posudzovania už

⁴⁸ Pomocné obmedzenia, vedľajšie obmedzenia, nemecky: Nebenabreden, francúzsky: *restrictions acceratoires*.

⁴⁹ WHISH, Richard: *Competition Law. Fifth Edition*. London : LexisNexis, 2003, s. 127.

⁵⁰ VOGELAAR, F. O. W.: *The European Competition Rules. Landmark Cases of the European Courts an the Commision*. Groningen : Europa Law Publishing, 2007, s. 40-43.

⁵¹ VOGELAAR, F. O. W.: *The European Competition Rules. Landmark Cases of the European Courts an the Commision*. Groningen : Europa Law Publishing, 2007, s. 47; VOGELAAR, Floris O. W., STUYCK, Jules, REEKEN, B. L. P. van: *Competition Law in the EU, Its Member States and Switzerland*. Hague : Kluwer Law International, 2002, s. 30.

⁵² RITTER, Lennart, RAWLINSON, Francis, BRAUN, W. David: *EEC competition law*. Deventer : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991, s. 84-86.

v rozhodnutí *Deutsche Grammophon*. Podstatu zásady kvalitatívnej podstatnosti, ako aj pridružených obmedzení možno definovať takto: pokiaľ Zmluva neovplyvňuje existenciu určitých práv, výkon takýchto práv môže porušiť Zmluvu ak zavedie obmedzenia, ktoré nie sú odôvodniteľné účelom zabezpečenia práv, ktoré predstavujú podstatnú funkciu (špecifický subjekt) príslušného druhu majetku alebo transakcie.⁵³

Okrem potvrdenia existencie doktríny pridružených obmedzení judikatúrou, doktrínu pomocných obmedzení v rozsahu judikatúry *Remia* a *Métropole* prijala aj sama Komisia, ktorá ju zahrnula do svojho Usmernenia o aplikácii článku 81 ods. 3 Zmluvy (č. 2004/C 101/08).⁵⁴

V súvislosti s typom hlavnej operácie možno pridružené obmedzenia rozdeliť do dvoch skupín:

1. zákonné pridružené obmedzenia viažuce sa
 - a. ku koncentráciám,
 - b. k blokovým výnimkám.
2. nepomenované pridružené obmedzenia, ktoré vyplývajú z rozhodovacej praxe Komisie a judikatúry.

Zákonnosť pomocných obmedzení vyplýva z toho, že sú uvedené priamo nariadeniach, konkrétne v nariadení Rady (ES) č. 139/2004 z 20. januára 2004 o kontrole koncentrácií medzi podnikmi (nariadenie ES o fúziách),⁵⁵ alebo v jednotlivých nariadeniach o blokových výnimkách.

Jednotlivé nariadenia o blokových výnimkách uvádzajú, že pokiaľ spadá pod výnimku stanovená hospodárska operácia, výnimka sa vzťahuje aj na obmedzenia nevyhnutne potrebné na uskutočnenie tejto operácie.⁵⁶

Nariadenie ES o fúziách v čl. 6 ods. 1 písm. b) druhom pododseku, čl. 8 ods. 1 druhom pododseku a v čl. 8 ods. 2 treťom pododseku ustanovuje, že rozhodnutie vyhlasujúce koncentráciu za zlučiteľnú so spoločným trhom sa považuje za také, ktoré pokrýva obmedzenia, ktoré s koncentraciami priamo súvisia a sú nevyhnutné na ich uskutočnenie a Komisia na vysvetlenie tohto pravidla vydala oznámenie o obmedzeniach, ktoré s koncentraciami priamo súvisia a sú nevyhnutné (2005/C 56/03)⁵⁷ (ďalej len „oznámenie o obmedzeniach“). Obdobné oznámenie vydala Komisia už k nariadeniu Rady (EHS) č. 4064/89 z 21. decembra 1989 o kontrole koncentrácií medzi podnikmi,⁵⁸ keďže aj toto nariadenie v čl. 6 ods. 1 písm. b) a čl. 8 ods. 2 druhý pododsek obsahovalo obdobné ustanovenie, ako účinné nariadenie ES o fúziách.

Z uvedeného vyplýva, že definovanie zákonných pridružených obmedzení, ktoré súvisia s koncentraciami, je staršie ako skúmaná judikatúra

⁵³ Podľa RITTER, Lennart, RAWLINSON, Francis, BRAUN, W. David: *EEC competition law*. Deventer : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991, s. 85.

⁵⁴ Ú. v. EÚ C 101, 27. 4. 2004, s. 97.

⁵⁵ Ú. v. EÚ L 24, 29. 1. 2004, s. 1.

⁵⁶ Podrobnejšie jednotlivé nariadenia o blokových výnimkách.

⁵⁷ Ú. v. EÚ C 56, 5. 3. 2005, s. 24.

⁵⁸ Ú. v. ES L 395, 30. 12. 1989, s. 1.

a usmernenia Komisie. Súd prvého stupňa však rozšíril aplikáciu doktríny pridružených obmedzení aj mimo rámec koncentrácií a Komisia v usmernení o aplikácii článku 81 ods. 3 Zmluvy túto doktrínu prevzala.⁵⁹ Druhú skupinu pridružených obmedzení, nepomenované pridružené obmedzenia, teda tvoria tie, ktoré boli definované judikatúrou a rozhodovacou praxou Komisie.

5.1 Význam doktríny pridružených obmedzení

Súd prvého stupňa ako aj Komisia odmietajú súvislosť doktríny pridružených obmedzení s čl. 101 ods. 3 Zmluvy, keďže v tomto ustanovení ide o ekonomické hodnotenie dohody a zároveň odmietajú, že by v prípade pomocných obmedzení išlo o ekonomické hodnotenie dohody a porovnávanie protisúťažných a prosúťažných efektov, ktoré je výlučne vyhradené čl. 101 ods. 3 Zmluvy.⁶⁰

Význam definovania pridružených obmedzení spočíva v tom, že tieto obmedzenia sa posudzujú spoločne s hlavnou operáciou, a teda zlučiteľnosť týchto obmedzení so súťažnými pravidlami závisí od zlučiteľnosti hlavnej operácie so súťažnými pravidlami. Z uvedeného dôvodu, ak sa na hlavnú operáciu nevzťahuje čl. 101 ods. 1 Zmluvy, tak sa toto ustanovenie nevzťahuje ani na pridružené obmedzenie, ktoré je priamo spojené s hlavnou operáciou a je na jej vykonanie nevyhnutné, a na druhej strane ak by sa na hlavnú operáciu vzťahoval čl. 101 ods. 1 Zmluvy, ale by profitovala z výnimky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy, táto výnimka by sa vzťahovala aj na pridružené obmedzenie.

Rozdiel doktríny pridružených obmedzení a ekonomického hodnotenia dohôd spočíva v tom, že pri doktríne pridružených obmedzení sa neskúma efekt samotných obmedzení, a teda porovnávanie pozitívnych a negatívnych následkov samotného obmedzenia, ale skúma sa, či je obmedzenie

1. priamo spojené s hlavnou operáciou,
2. objektívne nevyhnutné na uskutočnenie hlavnej operácie, a
3. proporcionálne vzhľadom k sledovanému cieľu.⁶¹

⁵⁹ Pridružené obmedzenia v prípade koncentrácií predstavuje z hľadiska ich definovania staršiu skupinu pridružených obmedzení, a preto keď sa v niektorej literatúre, najmä staršej, hovorí o pridružených obmedzeniach, majú sa na mysli len pomocné obmedzenia v prípade koncentrácií. Typickými príkladmi dohôd nevyhnutných na uskutočnenie koncentrácie sú zvyčajne dohody zamerané na ochranu prevádzaných hodnôt, neprerušenie predaja po rozpade bývalej hospodárskej jednotky, umožnenie začatia činnosti novej hospodárskej jednotky, zdržanie sa uskutočnenia závažných zmien v cieľovom podniku, umožnenie spoločného nadobudnutia kontroly, rozdelenie aktív za účelom rozdelenia výrobných prostriedkov alebo distribučných sietí medzi sebou medzi sebou, spolu s existujúcou značkou spoločne nadobudnutého podniku. Podrobnejšie k tejto problematike a k podmienkam pre posudzovanie týchto obmedzení napríklad oznámenie o obmedzeniach, Rozhodnutie *Solvay-Laporte/Interox*, ods. 50, Rozhodnutie *ICI/Williams*, ods. 22, Rozhodnutie *GEC/GPTH*, ods. 24.

⁶⁰ Odsek 30 Usmernenia o aplikácii článku 81 ods. 3 Zmluvy a ods. 107 a 108 rozsudku *Métropole*.

⁶¹ Odsek 106 rozsudku *Métropole* a ods. 20 rozsudku *Remia*.

V prípade koncentrácií je potrebné odlišiť operácie priamo spojené s koncentráciou od operácií, ktoré sú integrálnou súčasťou koncentrácie. Integrálnou súčasťou koncentrácie sú dohody, ktoré uskutočňujú hlavný zámer koncentrácie, napríklad predaj akcií alebo aktív podniku. Pridružené obmedzenia v súvislosti s koncentráciami sú také dojednania, ktoré netvoría integrálnu súčasť koncentrácie, avšak môžu obmedziť slobodu účastníkov koncentrácie.

Tak ako v prípade obmedzení súvisiacimi s koncentráciami, tak v prípade nepomenovaných obmedzení, je nevyhnutné, aby bolo obmedzene priamo spojené s hlavnou operáciou a musia byť s ňou úzko spojené.⁶² Nepostačuje, ak je obmedzujúca dohoda uzatvorená v rovnakom kontexte alebo v rovnakom čase ako dohoda predstavujúca hlavnú operáciu, a zároveň, ak bola obmedzujúca dohoda uzatvorená v inom čase ako dohoda predstavujúca hlavnú operáciu neznamená to a priori, že nemôže byť priamo spojená s hlavnou operáciou. Pridružené obmedzenia musia hospodársky súvisieť s hlavnou operáciou a musia umožňovať hladké uskutočnenie tejto operácie.⁶³

Pridružené obmedzenia musia byť objektívne nevyhnutné na uskutočnenie hlavnej operácie a nepostačuje, že strany takéto obmedzenie považujú za nevyhnutné. Skúmanie nevyhnutnosti pridruženého obmedzenia by malo byť relatívne abstraktné, a teda nespočíva v skúmaní, či je obmedzenie nevyhnutné na dosiahnutie obchodného úspechu hlavnej operácie v súvislosti so súťažnou situáciou na relevantnom trhu. Posudzovanie nevyhnutnosti obmedzenia spočíva v skúmaní, či je obmedzenie nevyhnutné na implementáciu hlavnej operácie v špecifickom kontexte tejto hlavnej operácie. Obmedzenie je objektívne nevyhnutné na uskutočnenie hlavnej operácie vtedy, ak by bez tohto obmedzenia bolo uskutočnenie hlavnej operácie buď nemožné, alebo by bola realizácia náročnejšia,⁶⁴ pričom zvýšená náročnosť by vyplývala z podstatnej neistoty pri uskutočňovaní operácie, zo značne vyšších nákladov, zo značne dlhšej doby alebo iných výrazne väčších ťažkostí.⁶⁵

Pokiaľ je aj obmedzenie skutočne priamo nevyhnutné na uskutočnenie hlavnej operácie, podľa Súdu prvého stupňa⁶⁶ je potrebné preskúmať aj to, či trvanie alebo materiálny a geografický rámec nepresahuje rámec nevyhnutný na uskutočnenie hlavnej operácie. Obmedzenie môže byť ospravedlnené legitímnosťou hlavnej operácie iba v prípade, ak je proporcionálne vo vzťahu k dosahovanému cieľu, a preto v prípade excessu vo vzťahu k proportionalite, obmedzenie nie je posudzované spolu s hlavnou operáciou ako pomocné a je osobitne posudzované, pričom môže byť postihnuté zákazom

⁶² Odsek 12 oznámenia o obmedzeniach.

⁶³ Napríklad ods. 12 oznámenia o obmedzeniach, ods. 27(2) rozsudku *Pronuptia*.

⁶⁴ Odsek 109 rozsudku *Métropole*.

⁶⁵ Odsek 13 oznámenia o obmedzeniach.

⁶⁶ Odsek 113 rozsudku *Métropole*.

podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy a jediným spôsobom, ako sa vyhnúť zákazu je výnimka podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy.⁶⁷ Ak je na dosiahnutie legitímneho cieľa možné použiť viaceré rovnako efektívne alternatívy, podniky si musia vybrať tú, ktorá objektívne najmenej obmedzuje hospodársku súťaž.⁶⁸

5.2 Príklady nepomenovaných pridružených obmedzení

Z rozhodovacej praxe Komisie a súdov možno odvodiť nasledujúce príklady, kedy bolo obmedzujúcim doložkám priznaná legálnosť na základe analýzy podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy na základe ich väzby k legitímnemu cieľu, a teda ich možno považovať za legálne pridružené obmedzenia:

1. Prenikanie na nové trhy (napríklad rozsudok *Société Technique Minière*, rozhodnutie *TPS*⁶⁹). Obmedzujúce dohody sa týkajú objektívne nevyhnutných obmedzení na dobu nevyhnutnú na úspešné spustenie projektu (v prípade *TPS* napríklad tri roky) a získanie konkurencieschopného postavenia na trhu, pretože vznikajúci projekt vyžaduje značné vstupné investície, ktoré by mohli byť zmarené v dôsledku neúspechu nového súťažiteľa, ktorý má spočiatku.
2. Franchising (napríklad rozsudok *Pronuptia*). Súčasťou franchisingovej dohody môžu byť obmedzenia, ktoré sú zjavne nevyhnutné na to, aby
 - a. z know-how a podpory poskytovanej franchisorom neťažili aj konkurenti,
 - b. bola zachovaná identita a reputácia siete identifikovanej spoločným menom alebo symbolom franchisora.
3. Selektívny distribučný systém⁷⁰ (napríklad rozsudky *AEG* a *Metro SB*, pokyny o vertikálnych obmedzeniach, ods. 185). Výrobca si môže budovať selektívny distribučný systém na kvalitatívnom základe, ktorého cieľom je zachovávať kvalitu výrobku a zaisťovať jeho správne využitie, pričom obmedzenia nesmú prekračovať rámec nevyhnutný na riadny predaj a distribúciu daného výrobku.
4. Licenčné zmluvy (napríklad rozsudok *Nungesser*). Podobne ako v prípade franchisingu sú umožnené také obmedzenia, ktoré sú nevyhnutné na to, aby z práv duševného vlastníctva neťažilo príliš veľa konkurentov, čo by zmarilo dočasnú konkurenčnú výhodu majiteľa príslušných práv, ktorý investoval nemalé finančné prostriedky do výskumu. Práve oblasť vzťahu ochrany práv duševného vlastníctva

⁶⁷ Odsek 72 a 78 *Dansk Pelsdyravlterforening*.

⁶⁸ Odsek 13 oznámenia o obmedzeniach.

⁶⁹ Rozhodnutie *TPS*, ods. 99.

⁷⁰ V žiadnom prípade výhradný nákup a predaj.

a výkonu týchto práv vo vzťahu k súťažnému právu môže byť vo veľkej miere pokrytá doktrínou pridružených obmedzení.⁷¹

5. Nekoncentračné združenia (napríklad rozsudok *Gøtturp-Klim*). Obmedzenia uložené členom asociácie jej štatútom sa musia obmedziť len na to, čo je nevyhnuté na riadne zabezpečenie kooperatívnej funkcie združenia a rovnako sankcie za porušenie štatútu alebo minimálna doba členstva nesmú byť v nepomere k stanovenému cieľu. Príkladom takéhoto typu obmedzenia je zákaz členom zúčastňovať sa na združeníach, ktoré konkurujú danému združeniu.
6. Obmedzenia koncových spotrebiteľov.⁷² Komisia nepovažuje za obmedzenie, ktoré by obmedzovalo súťaž, také ustanovenia dohôd, ktoré zakazujú predaj výrobkov, respektíve poskytovanie licencií, určitej skupine konečných spotrebiteľov, respektíve užívateľov, pokiaľ je to nevyhnutné pre ochranu bezpečnosti alebo zdravia vzhľadom na nebezpečnú povahu produktu.

Uvedený výpočet samozrejme nie je konečný, ale poukazuje najmä na prípady a situácie, ktoré mali preukazovať existenciu *rule of reason* v európskom súťažnom práve. Doktrína pridružených obmedzení má obdobné odôvodnenie ako uplatňovanie *rule of reason* na niektoré skupiny dohôd v Spojených štátoch amerických. Existencia doktríny v európskom práve je dôkazom uplatňovania pravidla rozumu ako právneho princípu, na základe sa má hľadať rozumné usporiadanie vzťahov. Pokiaľ by opatrenia zodpovedajúce pridruženým obmedzeniam boli zakázané, bolo by to nerozumné, pretože by to odporovalo prirodzenému a nevyhnutnému správaniu sa trhových subjektov a zároveň by znemožňovalo výkon práv priznaných právom. Vzhľadom na odlišné znenie čl. 101 Zmluvy a § 1 Shermanovho zákona sa nejaví účelné a zmyselné hľadať úplnú zhodu v aplikačných postupoch, a preto aj diskusia o tom, či možno aplikovať *rule of reason* presne tak, ako ho definuje americká judikatúra sa javí ako nadbytočné. Napokon je treba spomenúť jeden podstatný rozdiel medzi americkým a európskym súťažným predpisom. Ako uviedol sudca White, Shermanov zákon je kodifikáciou *common law*, a preto je pri jeho interpretácii naďalej potrebné používať pravidlá a zásady vyplývajúce z *common law*.⁷³ V prípade európskeho práva však takýto postup nemožno použiť, keďže pred uzatvorením Rímskych zmlúv neexistovalo žiadne nekodifikované súťažné, či vo všeobecnosti obchodné, európske právo, a čl. 101 Zmluvy nemožno považovať za žiadnu kodifikáciu, ale za zavedenie nového a autonómneho

⁷¹ Ku vzťahu súťažného práva a práva duševného vlastníctva pozri napríklad KRÁLIČKOVÁ, B.: Vzťah autorského práva a hospodárskej súťaže – permanentný konflikt? *Právny obzor*, 91, 2008, č. 6, s. 508-520.

⁷² Napríklad oznámenie Komisie – Usmernenie o aplikácii čl. 81 Zmluvy ES na dohody o transfere technológií (2004/C 101/02). Ú. v. EÚ C 101, 27. 4. 2004, s. 2.

⁷³ Problematiku *restrain of trade* možno v anglickej judikatúre sledovať až do počiatkov 15. storočia.

pravidla. Pri výklade čl. 101 Zmluvy sa teda možno riadiť výlučne princípmi a zásadami európskeho práva tak, ako boli definované Rímskymi zmluvami a neskoršími zmenami.

6. Obmedzenie súťaže v prospech iných politík

Prípád *Wouters*, tiež je jedným z typickým príkladom z posledného obdobia, kedy pri posudzovaní zakázanosti dohôd nepostačovala len analýza vplyvu na súťaž, či jej iné ekonomické aspekty, ale do analýzy sú vnášané ďalšie aspekty, ako ochrana verejného poriadku, ochrana životného prostredia, sociálna politika, ochrana spotrebiteľa, a tak ďalej. Túto problematiku možno v zásade rozdeliť na dve otázky: či uplatňovanie inej politiky obmedzuje uplatnenie čl. 101 ods. 1 Zmluvy ako takého, alebo či uplatňovanie inej politiky je výnimkou podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy.⁷⁴

O niečo zaujímavejší pohľad ako na osobitné ustanovenia Zmluvy o fungovaní Európskej únie týkajúce sa ochrany hospodárskej súťaže je pohľad na všeobecné ustanovenia ZES a Zmluvy o Európskej únii (ďalej len „ZEÚ“).

ZFEÚ jednoznačne zaraďuje v čl. 3 ods. 1 písm. b) ustanovenie pravidiel hospodárskej súťaže potrebných na fungovanie vnútorného trhu do výlučnej právomoci Európskej únie.

Prínosom pre posudzovanie hospodárskej súťaže vo vzťahu k iným politikám by mohol znamenať čl. 7 ZFEÚ, podľa ktorého únia zabezpečuje vzájomný súlad medzi svojimi politikami a činnosťami, zohľadňujúc svoje ciele a podriaďujúc sa zásade prenesenia právomocí.

Podľa ZFEÚ majú byť do formulovania činností a politík Únie, a teda aj hospodárskej súťaže, ako aj ich uskutočňovania, brané do úvahy aj požiadavky ochrany životného prostredia (čl. 11, ex čl. 6 ZES), vysokej úrovne zamestnanosti (čl. 147 ods. 2, ex 127 ods. 2 ZES), kultúrne aspekty, najmä aby sa rešpektovala a podporovala rozmanitosť jeho kultúr (čl. 167 ods. 4, ex čl. 151 ods. 4 ZES), vysoká úroveň ochrany ľudského zdravia (čl. 168 ods. 1, ex čl. 152 ods. 1 ZES), požiadavky ochrany spotrebiteľa (čl. 12, ex čl. 153 ods. 2 ZES), podporu celkového harmonického rozvoja, posilňovanie hospodárskej a sociálnej súdržnosti a znižovanie rozdielov medzi úrovňami rozvoja v jednotlivých regiónoch a zaostalosti v najviac znevýhodnených regiónoch (čl. 174 a 175, ex čl. 158 a 159 ZES), ako aj dodržiavanie makroekonomických zásad: stabilné ceny, zdravé verejné financie a menové podmienky a trvalo udržateľná platobná bilancia (čl. 119 ods. 3, ex čl. 4 ods. 3 ZES).

⁷⁴ Pri tejto analýze bude ponechaná bokom situácia v prípade osobitných politík, na ktoré sa vzťahujú súťažné pravidlá obmedzene, najmä poľnohospodárska politika na základe č. 42 Zmluvy.

Na druhej strane ZES v čl. 4 ods. 1 a 2 zasa požadovala, aby činnosti členských štátov a Spoločenstva zamerané na plnenie cieľov Spoločenstva podľa čl. 2 Zmluvy založení Európskeho spoločenstva, zahŕňali prijatie hospodárskej politiky, ako aj menovej únie, ktoré sa *inter alia* uskutočňuje v súlade s princípmi otvoreného trhového hospodárstva s voľnou hospodárskou súťažou. Po úpravách Lisabonskou zmluvou takéto ustanovenie nebolo zachované a možno vychádzať len zo všeobecnej zásady podľa čl. 7 ZFEÚ.

Skutočnosť, že nemôže byť pri vykonávaní iných politík narušená hospodárska súťaž však zdôrazňuje ZFEÚ v prípade colnej únie [čl. 32 písm. c), ex čl. 27 písm. c) ZES], hospodárskej politiky (čl. 120, ex 98 ZES), menovej politiky (čl. 127 ods. 1, čl. 105 ods. 1 ZES) a priemyselnej politiky (173 ods. 3, ex 157 ods. 3 ZES) a hospodárska súťaž nemôže byť narušená ani rozdielnosťou právnych úprav jednotlivých členských štátov (čl. 116, ex čl. 96 ZES).

Vzťah politiky hospodárskej súťaže a iných politík nie je len problémom na akademickú diskusiu, ale prináša závažné problémy pri interpretácii a aplikácii súťažných pravidiel, čo možno dokumentovať na prípade dohôd obmedzujúcich súťaž podľa čl. 101 ZFEÚ.

Spôsob, ako zosúladiť nesúťažné faktory so súťažnými, ponúka ako teória, tak aj samotné posudzovanie prípadu *Wouters*, pričom možno identifikovať tri možné prístupy:

1. hľadanie výnimky prostredníctvom čl. 101 ods. 3 Zmluvy,
2. hľadanie „výnimky“ prostredníctvom výkladu čl. 101 ods. 1 Zmluvy,
3. posudzovanie otázky, či je čl. 101 Zmluvy vôbec aplikovateľný.

Prvou možnosťou je teda hľadanie výnimiek prostredníctvom čl. 101 ods. 3 Zmluvy, ktorý však *expressis verbis* pripúšťa isté obmedzenie v prospech benefitov ekonomického charakteru. Jedným spôsobom je extenzívny výklad pojmov technický a hospodársky pokrok, do ktorého sa priamo zahrnú aj „neekonomické“ faktory. Druhým spôsobom je hľadať prepojenie medzi „neekonomickými“ faktormi a „ekonomickými“ benefitmi uvedenými v čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Prepojenie neekonomických faktorov s ekonomickou efektívnosťou Komisia definovala v pravidlách pre horizontálne dohody, keď požadovala, aby mali environmentálne dohody za následok nárast ekonomickej efektívnosti.⁷⁵ V Usmerneniach o aplikácii článku 81 ods. 3 Zmluvy Komisia dost' striktno uvádza, že ciele uvedené v iných ustanoveniach Zmluvy môžu byť brané do úvahy, iba ak sú splnené štyri podmienky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy.⁷⁶

Možnosť ospravedlnenia obmedzení z iných dôvodov, ako priamo ekonomických navrhol generálny advokát Léger v prípade *Wouters* keď podľa judikatúry je možné na základe znenia čl. 101 ods. 3 Zmluvy brať do

⁷⁵ Pokyny pre horizontálne dohody, ods. 192 až 194.

⁷⁶ Usmernenia o aplikácii článku 81 ods. 3 Zmluvy, ods. 42.

úvahy aj osobitnú povahu jednotlivých odvetví hospodárstva, sociálne záujmy a v určitom rozsahu aj požiadavky spojené s verejným záujmom. Avšak ani Léger nehovorí o extenzívnejšom výklade, ale spája profesijné pravidlá s ekonomickými dopadmi, keď hovorí, že profesijné pravidlá vytvárajú ekonomický efekt, ktorý posudzovaný ako celok je pozitívny, a preto by mali byť spôsobilé na udelenie výnimky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy.⁷⁷

Richard Whish uvádza niekoľko príkladov, keď boli pri posudzovaní dohody v rámci čl. 101 ods. 3 ZFEÚ brané do úvahy iné politiky, ako len výlučne ekonomická efektívnosť. Kauza fixovania cien kníh v nemeckom jazyku je považovaná za príklad, kedy bola kultúrna politika zohľadnená pri aplikácii čl. 101 ZFEÚ. V rezolúcii Rady z 8. februára 1999⁷⁸ sa výslovné uvádza, že knihy majú dvojaký charakter – sú tovarom ako aj nositeľom kultúry, čo je jeden z dôvodov, prečo žiada Komisiu, aby pri aplikovaní európskych súťažných pravidiel na dohody týkajúce sa cezhraničných jazykových oblastí⁷⁹ brali do úvahy čl. [167] ods. 4 [ZFEÚ] prihliadajúc na osobitnú kultúrnu úlohu knižného trhu a na osobitnú hodnotu knihy ako kultúrneho objektu, ako aj na národné kultúrne politiky. Rada v rezolúcii výslovné uvádza, že na dohody o fixácii cien sa má vzťahovať výnimka podľa čl. 101 ods. 3 [ZFEÚ]. Obdobné stanovisko zaujal v tejto veci aj Európsky parlament.⁸⁰

Takéto závery sa však javia ako problematické. Na jednej strane nemožno namietat' proti politike podpory kultúry. Na druhej strane by však zo všeobecného postoja malo hrozivé dopady na politiku hospodárskej súťaže. Podľa citovaného stanoviska sa nielen že má brať do úvahy iná politika, ale dokonca je uplatňovanie inej politiky dôvodom na výnimku podľa čl. 101 ods. 3 ZFEÚ, hoci tak uvedené ustanovenie neznie, a čo je ešte viac pochybné, je požiadavka, aby bola braná do úvahy národná politika. Napokon je otázne, či v prípade kníh je vzhľadom na špecifickosť produktu stanovenie cien obmedzením súťaže, pretože možno sotva hovoriť o cenovej súťaži medzi jednotlivými titulmi. Cenové kritérium zvykne byť zohľadnené konečným spotrebiteľom pri voľbe medzi realizáciou obchodu a nerealizáciou, a nie pri výbere medzi titulmi a autormi. Pri rovnakom knižnom titule, ktorý je vo svojej podstate jedinečný, sa javí, že skôr stanovenie rozdielnych cien pre jednotlivé krajiny malo negatívnejší dopad

⁷⁷ LÉGER, Paul.: Opinion of Advocate General Léger delivered on 10 July 2001, Case C-309/99 J.C.J. Wouters, J.W. Savelbergh, Price Waterhouse Belastingadviseurs BV v Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten [online] <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=en&Submit=Rechercher&alldocs=alldocs&docj=docj&docop=docop&docor=docor&docjo=docjo&numaff=C-309/99>, ods. 113.

⁷⁸ Ú. v. C 042, 17. 2. 1999, s. 3.

⁷⁹ V danom prípade išlo o Rakúsko a Nemecko.

⁸⁰ Ú. v. ES C 379, 7. 12. 1998, s. 391.

pre obchod medzi členskými štátmi ako stanovenie rovnakej ceny, pretože by neodôvodnene diskriminovalo istú skupinu spotrebiteľov.

Politiku zamestnanosti zahrnul súd pod prvú podmienku čl. 101 ods. 3 ZFEÚ, keď napríklad vo veci *Metro* uviedol, že predpovedateľnosť dodávok počas rozumného obdobia vytvára stabilizačný faktor vo vzťahu k zamestnanosti, čo zodpovedá cieľom sledovaným čl. 101 ods. 3 ZFEÚ, pretože zlepšuje všeobecné podmienky produkcie, osobitne pokiaľ sú podmienky na trhu nepriaznivé.⁸¹ Prvky sociálnej politiky sa zasa objavili napríklad v rozhodnutí *Stichting Baksteen*. V danom prípade bolo predmetom dohody koordinované zníženie kapacít v tehelnom priemysle. V znížení kapacít videla Komisia pozitívny efekt na reštrukturalizáciu odvetvia, a pokiaľ sa malo vykonať koordinovane, reštrukturalizácia odvetvia sa udeje v sociálne prijateľných podmienkach, vrátane preskupenia zamestnancov, a tak môže dohoda zlepšiť produkciu a umožniť technologický a ekonomický pokrok.⁸²

Ochrana životného prostredia zvykne byť často zaraďovaná pod analýzu podľa čl. 101 ods. 3 ZFEÚ. Napríklad vo veci *KSB/Goulds/Lowara/ITT* videla Komisia v novom type pumpy technologické zlepšenie, ktoré pri rovnakých nákladoch spotrebiteľov má pre nich pozitívne dopady v oblasti životného prostredia, a to v úspore energie a čistejšej vode.⁸³

Osobitým spôsobom prepojila Komisia technologický a ekonomický pokrok vo veci *Assurpol*. Dohoda o výmene informácií o rizikách environmentálnej škody medzi poisťovňami a zaisťovňami vedie k zvyšovaniu finančných kapacít a rozvoju technických expertíz v oblasti poisťovania rizík environmentálnej škody, a zároveň umožňuje lepšie identifikovanie environmentálnych rizík, čo vedie k tlaku na ich znížovanie a vývoju takých priemyselných technológií, ktoré predstavujú menší hazard pre životné prostredie, a teda podľa Komisie vedú k ekonomickému a technologickému pokroku.⁸⁴

Na rozhodnutie Komisie vo veci *CECED*⁸⁵ poukazujú na podporu svojich argumentov zástancovia i odporcovia širšieho výkladu čl. 101 ods. 3 ZFEÚ.⁸⁶ Komisia sa v tomto prípade zaoberala dohodou obmedzujúcou dovoz a výrobu elektrických spotrebičov nižších energetických kategórií a okrem individuálnych ekonomických benefitov spočívajúcich v nižších plattbách za elektrickú energiu sa zaoberala aj kolektívnymi environmentálnymi benefitmi. Preto sa na tomto prípade zvykne poukazovať, ako na

⁸¹ *Metro*, ods. 43.

⁸² Rozhodnutie *Stichting Baksteen*, ods. 27 a 28 odôvodnenia.

⁸³ Rozhodnutie *KSB/Goulds/Lowara/ITT*, ods. 27 odôvodnenia.

⁸⁴ Rozhodnutie *Assurpol*, ods. 38 odôvodnenia.

⁸⁵ Rozhodnutie *CECED*, s. 47.

⁸⁶ KOMNINOS, Assimakis P.: Non-competition Concerns: Resolution of Conflicts in the Integrated Article 81 EC. The University of Oxford, Centre for Competition Law and Policy, Working Paper (L) 08/05. [online]

<http://www.competition-law.ox.ac.uk/lawvle/users/ezrachia/CCLP%20L%2008-05.pdf>, s. 9.

priznanie možnosti zohľadňovať politiku ochrany životného prostredia pri hodnotení čl. 101 ods. 3 ZFEÚ. Komisia však v prípade *CECED* vykonala analýzu, ktorou prepojila environmentálne dopady s ekonomickou efektívnosťou, keďže v peňažných jednotkách vyhodnotila poškodenie životného prostredia, ku ktorému v dôsledku nižšej spotreby energie nedôjde, a teda tento spoločenský benefit preváži vyššie náklady na efektívnejšie spotrebiče. Skúmaná dohoda tak vedie k ekonomickému a technickému pokroku.⁸⁷

Komisia v pokynoch pre horizontálne dohody tiež požaduje ekonomické prínosy v prípade environmentálnych dohôd a pozitívny prístup má iba k tým dohodám, ktoré sú konformné s politikou hospodárskej súťaže.⁸⁸ Ako vidno Komisia sa neuspokojuje s tým, že je dohoda environmentálne prospešná, ale hľadá prepojenie medzi neekonomickou a ekonomickou efektívnosťou, či nasvedčuje tomu, že Komisia nie je naklonená aplikácii čl. 101 ods. 3 ZFEÚ v širšom zmysle.⁸⁹ V pokynoch pre horizontálne dohody sa odkazuje na otázky ekonomickej efektívnosti,⁹⁰ v usmerneniach k čl. 81 ods. 3 ZES⁹¹ Komisia vylučuje z posudzovania akékoľvek iné podmienky, okrem tých, ktoré sú *expressis verbis* uvedené v čl. 101 ods. 3 ZFEÚ.⁹²

Ďalšou možnosťou na vysvetlenie posudzovania neekonomických faktorov pri analýze čl. 101 Zmluvy je podľa A. Komninosu posudzovanie situácie uplatnením teórie praktickej zhody (*praktische Konkordanz*), ktorej autorom je nemecký ústavný právnik Konrad Hesse. Podľa teórie ak je v konflikte niekoľko ústavných noriem je potrebné zvoliť také riešenie, aby pri aplikovaní jedného princípu nebol porušený ďalší. Výhodou takéhoto riešenia je podľa neho to, že uvedené posudzovanie je pre súťažné právo menej nebezpečné, ako vnášanie neekonomických aspektov do analýzy podľa samotného čl. 101 Zmluvy, čím sa ohrozí čistota antitrustovej analýzy.⁹³

A. Komninos tak nevidí prípad *Wouters* ako riešenie otázky súťažného práva, ale ako riešenie ústavnoprávneho problému, pretože posudzovanie nesúťažných faktorov podľa neho nemá miesto ani v čl. 101 ods. 3 ani v čl. 101 ods. 1 Zmluvy, ale požiadavka verejného záujmu môže vyradiť z aplikácie čl. 101 Zmluvy celý ako taký.⁹⁴ Takýto výklad však smeruje k tomu, že by niektoré politiky mali ustupovať v prípade konfliktu iným, čo si uvedomuje aj Komninos, keďže sa venuje otázke hierarchie politik Spoločenstva, pričom uznáva, že niektoré politiky budú mať prednosť pred ochranou

⁸⁷ Rozhodnutie *CECED*, ods. 55 až 57.

⁸⁸ Pokyny pre horizontálne dohody, ods. 329.

⁸⁹ WHISH, Richard: *Competition Law. Fifth Edition*. London : LexisNexis, 2003, s. 155.

⁹⁰ Pokyny pre horizontálne dohody, ods. 50 a 51.

⁹¹ Usmernenia o uplatňovaní článku 81 ods. 3 Zmluvy (Ú. v. EÚ C 101, 27. 4. 2004, s. 97).

⁹² Usmernenia o čl. 81 ods.3 Zmluvy, ods. 42.

⁹³ KOMNINOS, Assimakis P.: *Non-competition Concerns: Resolution of Conflicts in the Integrated Article 81 EC*. The University of Oxford, Centre for Competition Law and Policy, Working Paper (L) 08/05. [online]

<http://www.competition-law.ox.ac.uk/lawvle/users/ezrachia/CCLP%20L%2008-05.pdf>, s. 16.

⁹⁴ Tamtiež, s. 13.

hospodárskej súťaže. Takáto situácia podľa neho nastala v prípade *Wouters*, keď pred ochranou súťaže mal prednosť verejný poriadok, a v prípade *Albany*, keď sociálna politika dostala prednosť pred ochranou hospodárskej súťaže.⁹⁵ Je však potrebné uviesť, že aj sociálna politika býva dosť často podriadená pod režim čl. 81 Zmluvy (*Albany*, *Pavlov*, *FFSA*, *AOK Bundesverband*), a v prípade *Albany* nedostala sociálna politika prednosť pred súťažnou politikou, ale súd poukazoval na obsah, cieľ a charakter dohôd uzatváraných medzi sociálnymi partnermi. Na druhej strane A. Komninos poukazuje na rozsudky *Courage/Crehan* a *Eco Swis*, podľa ktorých na základe čl. 3 ods. 1 písm. g) Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva tvorí čl. 81 ZES (dnes čl. 101 ZFEÚ) tvorí fundamentálny predpis nevyhnutný na naplnenie úloh zverených Spoločenstvu, obzvlášť pre fungovanie vnútorného trhu.⁹⁶ V tejto súvislosti optimisticky poukazoval na to, že Zmluva zakladajúca Ústavu pre Európu mala považovať hospodársku súťaž za ústavný princíp, keďže podľa čl. I-3 ods. 2 mala Únia poskytovať občanovi priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti bez vnútorných hraníc a vnútorný trh kde je hospodárska súťaž slobodná a nenarušená. V tomto mal byť istý posun, keďže Zmluva v čl. 3 požadovala iba nenarušenú súťaž, a teda bol pridaný pozitívny prvok slobodnej (voľnej) súťaže. Vtedajší člen Komisie Mario Monti dokonca označil hospodársku súťaž za piatu slobodu trhu.⁹⁷ V Lisabonskej zmluve však zmienka o hospodárskej súťaži z iniciatívy francúzskeho prezidenta Nicolasa Sarkozyho vypadla, pretože podľa neho sa Únia stala príliš anglosaskou.⁹⁸ Bývalý člen Komisie M. Monti na to reagoval, že táto zmena podmiňuje úlohu Komisie ako antitrustového strážcu, vrátane nadnárodných gigantov, vrátane tých, ktoré boli založené v USA. Poradcovia predsedu Komisie José Manuela Barrosa vyslovili obavy, že na základe tohto Súdu vytvorí hierarchiu politik, pokiaľ bude snaha postihnúť nelegálnu štátnu pomoc, kartely a protekcionizmus, keďže hospodárska súťaž síce je politikou Únie, avšak nie jej cieľom, zatiaľ čo plná zamestnanosť a sociálny pokrok zostali cieľmi Únie, čo môže umožniť snahu členských štátov podporiť upadajúce podniky a fúzie „národných šampiónov.“⁹⁹ Isté zmiernenie nevýhodného postavenia pre hospodársku súťaž znamená Protokol o vnútornom trhu a hospodárskej súťaži, ktorý má byť pripojený k Zmluve o Európskej únii a Zmluve o fungovaní Európskej únie, a podľa ktorého zmluvné strany berú do úvahy, že

⁹⁵ Tamtiež, s. 16.

⁹⁶ *Courage/Crehan*, ods. 20, *Eco Swis*, ods. 26.

⁹⁷ MONTI, Mario : A reformed competition policy: achievements and challenges for the future. Center for European Reform, Brussels, 28 October 2004. Speech 04/477. [online] <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/04/477&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 2004.

⁹⁸ PARKER, G.-BUCK, T.-BENOIT, B.: Key clause dropped from draft EU treaty. Financial Times, 21. jún 2007. [online] <http://www.ft.com/cms/s/0/8f4a5126-2033-11dc-9eb1-000b5df10621.html>

⁹⁹ Tamtiež.

vnútorný trh obsahuje systém, ktorým sa zabezpečuje, aby hospodárska súťaž nebola narušená. Uvedené je však len súčasťou preambuly protokolu a normatívny text obsahuje dohodu členských štátov o tom, že na uvedený účel únia prijme v prípade potreby opatrenia podľa ustanovení zmlúv vrátane čl. 352 ZFEÚ. V každom prípade však zostáva kvalitatívny rozdiel, či má politika charakter úlohy alebo cieľa, alebo či má charakter „iba“ prostriedku na dosiahnutie cieľa. O to viac, že lojalita členských štátov sa podľa čl. 4 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii vzťahuje na dosiahnutie cieľov Európskej únie (a nie aj jej politik, či úloh). Nádej možno vkladať do ustanovenia čl. 7 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, avšak toto ustanovenie sa vzťahuje len na úniu a nie na členské štáty.

Záveru prípadu *Wouters* niektorí autori považujú za dôkaz uplatňovania *rule of reason*, niektorí hovoria o „európskom *rule of reason sui generis*“ alebo o „sociálno-politickom *rule of reason*“. Whish odmieta uplatňovanie *rule of reason* v európskom práve a na vysvetlenie prípadu *Wouters* zavádza pojem regulatórnych obmedzení (*regulatory ancillarity*). Týmto pojmom na jednej strane nadväzuje na „obchodné“ pridružené obmedzenia (*commercial ancillarity*) (napríklad prípady *Remia*, *Nungesser*, *Pronuptia*) prostredníctvom spoločnej idey pridruženého (pomocného) charakteru obmedzení, a zároveň na druhej strane zdôrazňuje rozdiel medzi obmedzeniami z obchodných a regulatórnych dôvodov.¹⁰⁰ V tomto prípade teda obmedzujúce opatrenie nebolo nevyhnutné na vykonanie hospodárskej transakcie alebo dosiahnutie komerčného výsledku na trhu, ale napomáhalo regulátornej funkcii, „aby bolo zabezpečené, že právne služby klientom a a justičná správa budú vykonávané s potrebnými zárukami vo vzťahu k integrite a kvalifikácii“.¹⁰¹ Ak spojíme Whishovu teóriu regulatórnych pridružených obmedzení a všeobecné vysvetlenie pridružených obmedzení, napríklad podľa Rittera a kol., možno prísť k takémuto vysvetleniu regulatórnych pridružených obmedzení: pokiaľ Zmluva nevylučuje možnosť regulácie istých podnikateľských aktivít, výkon takejto regulácie môže porušiť Zmluvu len ak zavedie obmedzenia, ktoré nie sú odôvodniteľné účelom zabezpečenia regulácie, ktorá predstavuje podstatnú súčasť výkonu príslušnej podnikateľskej aktivity. Whish teda na základe rozhodnutia vo veci *Wouters* nestavia súťažnú politiku voči iným politikám únie, ale iba do súvislosti s potrebou regulácie istých odvetví, pričom pripúšťa, že obdobné pravidlo by malo byť pripustené na každé pravidlo chrániace spotrebiteľov, pokiaľ by nebolo neprimerané. Pri širšom výklade R. Whish pripúšťa aplikovanie pravidla regulatórnych obmedzení na rôzne regulátorne systémy, napríklad na zabezpečenie starostlivého dohľadu nad finančnými inštitúciami, ochrany životného prostredia, dosiahnutie efektívneho nakladania s od-

¹⁰⁰ WHISH, Richard: *Competition Law. Fifth Edition*. London : LexisNexis, 2003, s. 122.

¹⁰¹ *Wouters*, ods. 97.

padom, zabezpečenie bezpečnosti výrobkov, ale aj integrity športových podujatí (napríklad zákaz vlastníctva viacerých klubov,¹⁰² alebo antidopin-gové opatrenia¹⁰³).¹⁰⁴

Ako je z predchádzajúcej analýzy zrejmé, vysvetlenia R. Whisha a A. Komninosu sú diametrálne odlišné. Pri Whishovom riešení však nie je potrebné sa zaoberať hierarchiou politik a cieľov únie, pretože obmedzujúce opatrenia musia byť uložené iba v nevyhnutnom rozsahu potrebnom na dosiahnutie regulátorneho cieľa, a teda iná politika, či cieľ nikdy nevytláča súťažné právo. V takomto prípade nemusí vždy čl. 101 Zmluvy postihnúť podniky alebo združenia podnikov, avšak politika hospodárskej súťaže musí byť naďalej obsiahnutá a rešpektovaná vo všetkých zásahoch a opatreniach na vnútornom trhu, pretože je imanentnou súčasťou vnútorného trhu. V žiadnom prípade by protrhová súťažná politika nemala byť vytláčaná sociálnou politikou, politikou zamestnanosti, či environmentálnou politikou. Činnosti v rámci týchto politik možno totiž vnútorne rozdeliť netrhové a trhové. V netrhovej časti spektra tejto politiky sa neuplatňuje trhový mechanizmus, a preto sa neuplatňuje právo hospodárskej súťaže (napríklad povinný nekapitalizačný, nesporný, systém sociálneho zabezpečenia), avšak v trhovej časti spektra (napríklad sporivé, kapitalizačné sociálne zabezpečenia) treba uplatniť hospodársku súťaž. Toto odlišenie bolo vykonané judikatúrou už v podstate tým, že v prípade netrhových aktivít sa tieto nepovažovali za ekonomickú činnosť, a teda jednotlivé subjekty neboli vôbec považované za podniky na účely európskeho práva hospodárskej súťaže.

7. Rule of reason v európskom súťažnom práve – nekonečný spor?

Ako vidno z predchádzajúcej analýzy, aplikácia *rule of reason* je nedoriešenou a naďalej spornou otázkou. Hoci rozsudok vo veci *Métropole* výslovne odmietol aplikáciu *rule of reason* v európskom práve, pre právnu teóriu, a tým ani pre prax, to vonkoncom neznamená ukončenie debát v súvislosti s týmto problémom. P. Craig a G. de Búrca považujú odôvodnenie *Métropole* za nepresvedčivé z dvoch dôvodov: po prvé poukazovanie súdu na predchádzajúcu judikatúru neobstojí, pretože súdy vskutku vykonávali ekonomické hodnotenie dohody a zvažovali jej pro- a protisúťažné následky, a po druhé, ekonomické hodnotenie dohody podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy nespôsobuje znefunkčnenie ustanovenia čl. 101 ods. 3 Zmluvy.¹⁰⁵ Korah

¹⁰² Tlačová správa IP/02/942. Oznámenie Komisie (Ú. v. ES C 363 , 17. 12. 1999, s. 2).

¹⁰³ *Meca-Medina a Majcen*, ods. 47 a 48.

¹⁰⁴ WHISH, Richard: *Competition Law. Fifth Edition*. London : LexisNexis, 2003, s. 122.

¹⁰⁵ CRAIG, Paul, BÚRCA, Grainne de: *EU Law. Text, Cases and Materials*. Oxford : Oxford University Press, 2003, s. 962.

zasa varuje, že pokiaľ nebude venovaná dostatočná pozornosť ekonomickej analýze a prístup bude čisto formálny, stane sa, že množstvo potrebných dohôd, ktoré obmedzujú iba súťaž, ktorá by bez ich existencie ani nevznikla, alebo obmedzujú súťaž v nižšej miere ako zvyšujú, nebude uzatvorených, a preto sú na mieste obavy, že európske firmy, ktoré majú podnikat' na svetových trhoch, budú technologicky upadať, alebo príde k úplným fúziám, aby sa odstránili riziká spolupráce.¹⁰⁶ Na druhej strane R. Whish a B. Surfin nepovažujú národné súdy za vhodné fórum pre rozsiahle ekonomické analýzy a nemali by sa od nich požadovať ekonomické analýzy podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy,¹⁰⁷ avšak vzhľadom na to, že nie je záujem obmedzovať prospešnú spoluprácu medzi firmami snažiacim sa súťažiť na medzinárodnom trhu, vyzývajú Komisiu, aby zlepšovala svoje procedúry, prijala tam, kde je to možné, nariadenia o blokových výnimkách, a ustálila pojmy ako objektívna nevyhnutnosť a potenciálna súťaž. Čo sa týka samotného pojmu „*rule of reason*“ Whish a Surfin navrhujú vylúčiť tento pojem zo slovníka európskeho súťažného práva z dvoch dôvodov. Po prvé je pojem „*rule of reason*“ používaný v iných oblastiach práva v inom význame, napríklad v súvislosti s voľným pohybom tovaru. Po druhé, je máťúce používanie americkej antitrustovej terminológie, keďže je právny základ Shermanovho zákona odlišný ako čl. 101 Zmluvy.¹⁰⁸

Na základe vyššie uvedených analýz a vyslovených názorov, ako aj judikatúry a rozhodovacej praxe možno prijať niekoľko záverov:

- pripúšťa sa istá miera ekonomického hodnotenia dohody podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy,
- je nadbytočné a máťúce trvať na aplikovaní *rule of reason* v americkom zmysle v podmienkach európskeho práva,
- odmietnutie *rule of reason* bez ďalšieho vysvetlenia je nezrozumiteľné,
- aj v európskom súťažnom práve sa uplatňuje pravidlo rozumu ako všeobecný právny princíp rozumného usporiadania vzťahov, ktorého prejavom je aj ustanovenie čl. 81 ods. 3 Zmluvy, doktrína *de minimis*, pravidlo NAAT a existencia pomocných obmedzení,
- nie je dôvod zakazovať dohody, ktoré obmedzujú iba súťaž, ktorá by bez ich existencie ani nevznikla, alebo obmedzujú súťaž v nižšej miere ako zvyšujú; obmedzenie súťaže musí byť primerané dosahovanému cieľu
- dohoda, ktorá má za cieľ obmedzenie súťaže nie je ekonomicky hodnotená z pohľadu následkov na súťaž a môže byť oslobodená zo zákazu iba podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy.

¹⁰⁶ KORAH, Valentine: The Rise and Fall of Provisional Validity – The Need for a Rule of Reason in EEC Antitrust. *Northwestern Journal of International Law and Business*, (1981), 3, s. 320, 354-355.

¹⁰⁷ WHISH, R., SURFIN, B.: *Article 85 and the Rule of Reason*. *YEL*, (1987), 7, s. 36-37.

¹⁰⁸ Tamtiež.

Pokiaľ ide o rozsah ekonomického hodnotenia podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy sa javí systém *de minimis* – NAAT – pomocné obmedzenia (obchodné a regulátorne) za postačujúci. Na ďalšie ekonomické hodnotenie možno plne využiť ustanovenie čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Z právneho hľadiska sa totiž javí správnejšie využiť flexibilnejší výklad existujúceho explicitného pravidla, ako hľadať takéto pravidlo implicitne vyjadrené v inom ustanovení. V individuálnych prípadoch by nemalo byť problémom subsumovanie posilnenia súťaže pod zlepšenie produkcie alebo distribúcie alebo technologický a ekonomický pokrok, pretože práve k týmto okolnostiam by mala hospodárska súťaž smerovať. Pokiaľ má dohoda nepatrný obmedzujúci účinok vo vzťahu k posilneniu súťaže, potom nie je naplnená podmienka podstatnosti vplyvu na súťaž a čl. 101 Zmluvy sa neaplikuje. Z uvedeného vyplýva, že pokiaľ podnik vskutku uzatvoril dohodu s nevyhnutným obmedzujúcim účinkom, ktorá má pozitívny vplyv na ekonomické prostredie, nemal by sa obávať postihu, pretože buď nenaplní skutkovú podstatu čl. 101 ods. 1 Zmluvy pre nepodstatnosť obmedzujúceho účinku, alebo bude vyňatá zo zákazu podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy pre zlepšenie ekonomických podmienok.

8. Výnimky z aplikácie čl. 101 ods. 1 Zmluvy

Dohoda môže byť vyňatá z aplikácie čl. 101 Zmluvy dvoma spôsobmi. Po prvé, na základe primárneho práva sa na danú dohodu, alebo kategórie dohôd vôbec nevzťahuje čl. 101 Zmluvy. Takúto situáciu si nemožno zamieňať so situáciou, kedy sa skutočne alebo zdanlivo dostávajú do rozporu jednotlivé politiky Spoločenstva bez toho, aby bola hospodárska súťaž *expressis verbis* vylúčená. Po druhé, dohoda môže profitovať z legálnej výnimky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy. V prípade niektorých sektorov zo Zmluvy priamo vyplýva ich osobitné postavenie, ktoré je riešené buď čiastočným alebo úplným vyňatím z pôsobnosti čl. 101 Zmluvy (poľnohospodárstvo, zbrane, atómový priemysel), alebo je riešené osobitnými nariadeniami o blokových výnimkách, ktoré tieto dohody podradujú pod režim čl. 101 ods. 3 Zmluvy (doprava, poisťovníctvo).

8.1 Uplatňovanie čl. 101 Zmluvy v poľnohospodárstve

Zmluva v čl. 42 obmedzuje aplikáciu ustanovení o pravidlách hospodárskej súťaže na výrobu a obchod s poľnohospodárskymi produktmi¹⁰⁹ len na rozsah, v akom to stanoví Európsky parlament Rada v súlade s cieľmi spoločnej poľnohospodárskej politiky podľa čl. 39 Zmluvy. V súčasnosti je

¹⁰⁹ Zoznam tovarov, ktoré sa považujú za poľnohospodárske produkty stanovuje Príloha I Zmluvy.

takýmto nariadením nariadenie Rady (ES) č. 1184/2006 z 24. júla 2006, ktorým sa uplatňujú určité pravidlá hospodárskej súťaže na produkciu poľnohospodárskych produktov a obchodovanie s nimi¹¹⁰ Uvedené nariadenie stanovuje generálnu klauzulu, podľa ktorej sa čl. 101 Zmluvy vzťahuje aj na dohody týkajúce sa výroby a obchodu s poľnohospodárskymi produktmi,¹¹¹ avšak aj dve výnimky, ktoré znemožňujú aplikáciu ustanovenia čl. 101 Zmluvy na dohody:

1. ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou národnej trhovej organizácie,
2. ktoré sú potrebné na dosiahnutie cieľov uvedených v čl. 39 Zmluvy.¹¹²

Hoci to *experssis verbis* Zmluva neustanovuje, národná trhová organizácia poľnohospodárskych produktov musí sledovať tie isté ciele, ako európske ciele poľnohospodárskej politiky, a teda musí spĺňať všetky podmienky stanovené v čl. 39 Zmluvy.¹¹³ Z uvedeného vyplýva, že nie každá národná organizácia poľnohospodárskeho trhu spadá pod výnimku podľa čl. 2 ods. 1 nariadenia Rady (ES) č. 1184/2006. Národná organizácia môže byť podľa judikatúry definovaná ako súhrn právnych nástrojov, ktorú podriaďujú reguláciu trhu daného produktu pod kontrolu orgánu verejnej moci¹¹⁴ s cieľom zabezpečiť obdobné ciele ako sú uvedené v čl. 39 Zmluvy. Obrana národnou organizáciou trhu samozrejme nie je možná v oblastiach, kde bola zavedená európska organizácia trhu, pretože táto vylučuje národnú organizáciu. Jednotlivé parciálne úpravy zavádzajúce európsku organizáciu trhu s poľnohospodárskymi produktmi zjednocuje nariadenie Rady (ES) č. 1234/2007 z 22. októbra 2007 o vytvorení spoločnej organizácie poľnohospodárskych trhov a o osobitných ustanoveniach pre určité poľnohospodárske výrobky (nariadenie o jednotnej spoločnej organizácii trhov).¹¹⁵

V súvislosti s cieľmi stanovenými v čl. 39 Zmluvy z judikatúry vyplýva, že aby bola dohoda vyňatá z aplikácie čl. 101 Zmluvy je potrebné, aby sledovala kumulatívne všetky ciele, a teda nepostačuje, aby preukázateľne sledovala niektoré z nich.¹¹⁶ Okrem všeobecných pravidiel pre dohody b oblasti poľnohospodárstva nariadenie Rady (ES) č. 1234/2007 stanovuje v čl. 175 až 179 špecifické pravidlá pre dohody uzatvárané v odvetviach ovocia a zeleniny, tabaku, mlieka a mliečnych výrobkov.

¹¹⁰ Ú. v. EÚ L 214, 4. 8. 2006, s. 7. Nariadenie Rady (ES) č. 1184/2006 predstavuje len kodifikáciu nariadenia Rady č. 26 zo 4. apríla 1962, ktorým sa uplatňujú určité pravidlá hospodárskej súťaže na produkciu poľnohospodárskych produktov a obchodovanie s nimi (Ú. v. ES 30, 20. 4. 1962, s. 993/62).

¹¹¹ Nariadenie Rady (ES) č. 1184/2006, čl. 1.

¹¹² Nariadenie Rady (ES) č. 1184/2006, čl. 2 ods. 1.

¹¹³ Rozhodnutie *Nové zemiaky*, bod B.I.(1).

¹¹⁴ *Charmasson*, výrok, bod 2.

¹¹⁵ Ú. v. EÚ L 299, 16. 11. 2007, s. 1.

¹¹⁶ *Frubo*, ods. 25 až 27.

8.2 Uplatňovanie čl. 101 Zmluvy v zbrojnom priemysle

Produkty vojenskej povahy možno rozdeliť na tie, ktoré majú výlučne vojenskú povahu a tie, ktoré nemajú výlučne vojenskú povahu. Zatiaľ čo v prípade výrobkov výlučne vojenskej povahy je možné obmedziť v súlade s čl. 346 ods. 1 písm. b) Zmluvy obchod národnou legislatívou, v prípade produktov, ktoré nemajú výlučne vojenský charakter, obmedzenie súťaže nie je prípustné.

9. Článok 101 ods. 3 Zmluvy

Ustanovenie čl. 101 ods. 3 Zmluvy predstavuje jedinú legálnu výnimku z aplikácie zákazu podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy. Ekonomická analýza podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy, doktrína *de minimis*, pravidlo NAAT, existencia pomocných obmedzení, majú za následok len posúdenie, či je čl. 101 Zmluvy aplikovateľný ako taký, teda, či je vôbec naplnená skutková podstata čl. 81 ods. Zmluvy. Ako už bolo vyššie uvedené, ak sa na základe analýzy podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy zákaz podľa čl. 101 Zmluvy neaplikuje, neznamená to výnimku, ale nenaplnenie skutkovej podstaty ako takej.

Existencia čl. 101 ods. 3 Zmluvy je výsledkom ekonomického posúdenia dohôd medzi podnikmi, ktoré síce v istej miere môžu obmedzovať súťaž medzi nimi, ale môžu mať za následok zlepšenie ekonomického prostredia, a to buď odstraňovaním negatívnych externalít, alebo vytváraním pozitívnych externalít.

Podľa čl. 1 ods. 2 nariadenia č. 1/2003 dohody, ktoré spĺňajú podmienky ustanovenia čl. 101 ods. 3 Zmluvy nie sú zakázané bez toho, aby bolo potrebné predchádzajúce rozhodnutie. Preto pokiaľ za účinnosti Nariadenia Rady (EHS) č. 17 Prvé nariadenie implementujúce články 85 a 86 zmluvy¹¹⁷ bolo potrebné buď splniť podmienky nariadení o blokových výnimkách vydávaných na zjednodušenie aplikácie čl. 101 ods. 3 Zmluvy, alebo požiadať Komisiu o vydanie rozhodnutia podľa čl. 6 nariadenia č. 17 o udelení individuálnej výnimky, v súčasnosti sa dostáva do popredia všeobecné hodnotenie splnenia podmienok čl. 101 ods. 3 Zmluvy a sebahodnotenie podnikov, pretože v prípade, ak podnik príde k záveru, že splnil zákonné podmienky, nie je povinný žiadať o udelenie výnimky.

Svoj postoj k významu čl. 101 ods. 3 Zmluvy vyjadrila Komisia v Usmerneniach o uplatňovaní článku 81 ods. 3 Zmluvy¹¹⁸ (ďalej len „usmernenia o čl. 81 ods. 3 Zmluvy“): „Cieľom pravidiel hospodárskej súťaže je chrániť na trhu hospodársku súťaž ako prostriedok zlepšovania prosperity zákazníkov a zabezpečenia efektívneho pridelovania zdrojov.

¹¹⁷ Ú. v. ES L 13, 21. 2. 1962, s. 204.

¹¹⁸ Ú. v. EÚ C 101, 27. 4. 2004, s. 97.

Dohody, ktoré obmedzujú hospodársku súťaž, môžu mať zároveň prokonkurenčné účinky v dôsledku rastu efektívnosti. Efektívnosť môže vytvoriť pridanú hodnotu znížením nákladov na výrobu výstupu, zlepšením kvality produktu alebo vytvorením nového produktu. Keď prokonkurenčné účinky dohody prevažujú nad jej protikonkurenčnými účinkami, dohoda je vyvážená v prospech hospodárskej súťaže a kompatibilná s cieľmi pravidiel hospodárskej súťaže Spoločenstva. Čistým účinkom týchto dohôd je podpora samotného základu konkurenčného procesu, a to získavania zákazníkov ponukou lepších produktov alebo lepších cien než konkurencia. Tento analytický rámec odráža článok 101 ods. 1 a článok 101 ods. 3. V ustanovení článku 101 ods. 3 sa výslovne uznáva, že reštriktívne dohody môžu generovať objektívne hospodárske výhody tak, aby prevážili negatívne účinky obmedzovania hospodárskej súťaže.¹¹⁹ Podľa Komisie, ak sú podmienky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy splnené, dohoda posilňuje hospodársku súťaž na relevantnom trhu, lebo dotknuté podniky vedie k tomu, aby ako odškodnenie za nepriaznivé účinky obmedzení hospodárskej súťaže ponúkali spotrebiteľom lacnejšie alebo lepšie produkty.¹²⁰

Podľa Zmluvy na to, aby sa uplatnila výnimka podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy, je potrebné splniť štyri kumulatívne podmienky, z ktorých dve sú pozitívne a dve negatívne:

1. dohoda musí prispievať k zlepšovaniu produkcie alebo distribúcie tovaru alebo prispievať k podpore technického alebo hospodárskeho pokroku;
2. spotrebiteľia musia dostať spravodlivý podiel z výsledných úžitkov;
3. obmedzenia musia byť na dosiahnutie týchto cieľov nevyhnutné;
4. dohoda nesmie dať stranám možnosť eliminovať hospodársku súťaž v súvislosti s podstatnou časťou daných produktov.

Ako už bolo uvedené, štyri podmienky uplatnenia čl. 101 ods. 3 Zmluvy sú kumulatívne, a teda pri nesplnení čo i len jednej z nich, nemôže podnik profitovať z výnimky. Preto nie je ani potrebné zisťovať splnenie zvyšných podmienok ak sa zistí, že jedna nie je splnená.¹²¹ Kumulatívnosť podmienok a to, že nie je ani *ex offio* a ani na návrh potrebné sa zaoberať zvyšnými podmienkami, ak jedna nie je preukázateľne splnená, bolo potvrdená už v jednom z prvých súťažných prípadov *Consten a Grundig*.

Uvedené štyri podmienky sú, ďalej, vyčerpávajúce, to znamená, že keď sú splnené, výnimka je uplatniteľná a nesmie sa viazať na žiadnu inú

¹¹⁹ Usmernenia o čl. 81 ods. 3 Zmluvy, ods. 33.

¹²⁰ Usmernenia o čl. 81 ods. 3 Zmluvy, ods. 34 *in fine*.

¹²¹ V tejto súvislosti Komisia v Usmerneniach o čl. 81 ods. 3 Zmluvy navrhuje hodnotiť najprv nevyhnutnosť obmedzenia a až potom prenos benefitov na spotrebiteľa, pretože podľa Komisie analýza prenosu si vyžaduje vyvažovanie negatívnych a pozitívnych účinkov dohody na spotrebiteľov a táto analýza by nemala zahŕňať účinky žiadnych obmedzení, ktoré neprešli skúškou nevyhnutnosti a ktoré sú z tohto dôvodu zakázané čl. 81.

podmienku. Tiež platí, že výnimka nemôže byť priznaná z iných dôvodov, ako je splnenie podmienok podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Napríklad v prípade *Matra Hachette* súd potvrdil, že ďalšie okolnosti môžu poslúžiť k opisu skutkovej situácie, avšak „výnimočné okolnosti,“ ako rozsiahlosť investície, zvýšenie zamestnanosti, zlepšenie infraštruktúry a európskej integrácie, nemôžu mať vplyv na hodnotenie podľa čl. 101 Zmluvy, pokiaľ nie sú zahrnuté do splnenia podmienok podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy.¹²² Ciele sledované ostatnými ustanoveniami Zmluvy možno teda podľa Komisie brať do úvahy do takej miery, do akej môžu byť zhrnuté do štyroch podmienok čl. 101 ods. 3 Zmluvy.¹²³ Táto problematika bude analyzovaná ďalej v súvislosti s rozborom jednotlivých podmienok.

Uplatnenie výnimky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy nie je trvalé. To znamená, že hodnotenie reštriktívnych dohôd podľa článku 81 ods. 3 Zmluvy je potrebné vykonať v aktuálnom kontexte, v ktorom sa vyskytujú, a na základe skutočností existujúcich v akomkoľvek danom časovom bode. Hodnotenie je citlivé na zásadné zmeny skutočností. Pravidlo výnimky podľa článku 81 ods. 3 Zmluvy platí dovtedy, kým sú splnené všetky štyri podmienky, a prestane existovať, keď podmienky prestávajú byť splnené.¹²⁴ Kontrolu splnenia podmienok podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy treba vykonávať

1. *ex ante*,
2. počas účinnosti,
3. *ex post*.

Hodnotenie dohody *ex ante*, teda hodnotenie dohody ešte v období, keď nie je účinná, je dôležité najmä v období uzatvárania dohody. Pokiaľ podniky totiž nie sú ľahostajné voči tomu, či porušia čl. 101 Zmluvy a zároveň plánujú uzatvoriť dohodu, ktorá obsahuje rizikové reštriktívne opatrenia, musia posúdiť, či splnia podmienky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy, a teda ich konanie bude legálne. Náročnosť hodnotenia *ex ante* spočíva v tom, že si vyžaduje prognózu budúcich protisúťažných efektov v očakávaných trhových podmienkach a je založené na hypotetickom porovnaní so situáciou, ktorá by nastala, keby dohody nebolo.¹²⁵ L. Ritter a kol. videli možnosť eliminácie nesprávneho úsudku v súvislosti s hypotetickým hodnotením trhovej situácie v povinnosti Komisie podľa čl. 19 ods. 3 nariadenia č. 17 zverejniť svoj úmysel udeliť výnimku, čím sa umožňovalo tretím stranám vzniesť námietky voči udeleniu výnimky.¹²⁶ Počas účinnosti nariadenia č. 1/2003 však táto možnosť odpadá a *ex ante* hodnotenie dohody spočíva viac-menej na pleciah podnikov – účastníkov dohody. Komisia síce môže

¹²² *Matra Hachette*, ods. 136-139.

¹²³ Usmernenia o čl. 81 ods. 3 Zmluvy, ods. 42.

¹²⁴ Usmernenia o čl. 81 ods. 3 Zmluvy, ods. 44.

¹²⁵ RITTER, Lennart, RAWLINSON, Francis, BRAUN, W. David: *EEC competition law*. Deventer : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991, s. 93.

¹²⁶ Tamtiež, s. 93.

vydať rozhodnutie podľa čl. 10 nariadenia č. 1/2003, ktorým môže vysloviť splnenie podmienok podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy, avšak koná tak iba vo verejnom záujme Spoločenstva a z vlastného podnetu.

Počas účinnosti dohody by sa mali samozrejme v plnom rozsahu prejavovať jej negatívne aj pozitívne efekty. Či sú počas účinnosti dohody splnené všetky štyri podmienky musia sledovať nielen zúčastnené podniky, ale v tejto fáze môžu tieto skutočnosti skúmať aj orgány ochrany hospodárskej súťaže a tretie osoby. Ak totiž počas účinnosti dohody nastane situácia, že podmienky prestanú byť splnené, neuplatňuje sa viac výnimka podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy a strany tejto dohody sa vystavujú všetkým právnym následkom porušenia čl. 101 Zmluvy v prípade, ak neupustia od jej realizácie.

Dohoda môže podliehať aj kontrole *ex post*, a to najmä v situácii, keď strany dohody ukončili jej vykonávanie, avšak je potrebné posúdiť vzťahy, ktoré vznikli počas obdobia vykonávania dohody, respektíve na účely verejnoprávných sankčných postihov. Munková v tejto súvislosti poukazuje na to, že pre časovú premenlivosť posudzovania kritérií čl. 101 ods. 3 Zmluvy inherentne obsahuje v sebe klauzulu *rebus sic stantibus*.¹²⁷

Z časového hľadiska je potrebné tiež brať do úvahy *ex ante* situáciu, ktorá existovala na trhu pred uzatvorením dohody.¹²⁸ Podľa Komisie pri uplatňovaní je čl. 101 ods. 3 Zmluvy treba brať do úvahy počiatočné utopené investície ktorejkoľvek strany a potrebný čas a obmedzenia potrebné na zloženie a navrátenie investície na zvýšenie efektívnosti. Riziko, ktorému čelia strany, a utopená investícia, ktorú je potrebné uskutočniť, aby sa zrealizovala dohoda, môže teda viesť k tomu, že na dohodu sa nevzťahuje čl. 81 ods. 1, alebo splňa podmienky čl. 101 ods. 3 Zmluvy na čas potrebný na kompenzáciu investície.¹²⁹

Potreba analýzy situácie *ex ante* má dve významné implikácie. Prvou je, že prvá podmienka – ekonomické zlepšenie sa musí viazať k situácii na trhu, ktorá bola pred dohodou. Nemôže ísť o situáciu, kedy dohoda na jednej strane obsahuje reštriktívnu klauzulu a na druhej strane z ekonomického hľadiska pozitívnu klauzulu, a ekonomický benefit by spočíval v zlepšení situácie na trhu, ktorá nastala v dôsledku reštriktívnych opatrení dohody. Druhou je, že by sa mali brať do úvahy okolnosti a informácie, ktoré mal, respektíve mohol mať podnik v čase, keď uzatváral reštriktívnu dohodu. Nemožno teda podniku klásť za vinu, že očakávané pozitívne efekty v rozumnom čase nenastali vplyvom okolností, ktoré podnik nemohol ovplyvniť. Na druhej strane, pokiaľ sa celkom zjavne zmenia podmienky, a je teda zrejmé, že ekonomické benefity v rozumnom čase nemôžu nastať, alebo je

¹²⁷ MUNKOVÁ, Jindřiška, SVOBODA, Pavel, KINDL, Jiří: *Soutěžní právo*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 124.

¹²⁸ Tamtiež, s. 124.

¹²⁹ Usmernenia o čl. 81 ods. 3 Zmluvy, ods. 44.

malá pravdepodobnosť, že nastanú, podnik by mal upustiť od takejto dohody.

Výnimky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy je tiež potrebné posudzovať z európskeho globálneho hľadiska, a teda je potrebné brať do úvahy európske veličiny ako celok. Vonkoncom nemožno pripustiť aby obmedzenie na jednom národnom trhu prinášalo benefity na inom národnom trhu, pretože je potrebné brať do úvahy trh v európskom rozmere. Nemožno ani pripustiť, aby obmedzenie na jednom trhu prinášalo benefity zákazníkovi na inom neprepojenom trhu. Ak sú však tieto dva trhy prepojené, efektívnosť dosiahnutú na jednotlivých trhoch možno brať do úvahy za predpokladu, že skupina zákazníkov ovplyvnená obmedzením a profitujúca z rastu efektívnosti je v podstate jedna a tá istá.¹³⁰

10. Nariadenia o blokových výnimkách

Nariadenia o blokových výnimkách¹³¹ tvorí súbor nariadení, ktorými sú určité kategórie dohôd za podmienok uvedených v týchto nariadeniach vyňaté z rámca nedovolených dohôd podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

Existenciu blokových výnimiek naznačuje samotné znenie čl. 101 ods. 3 Zmluvy, keď hovorí o neuplatnení zákazu podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy ako na dohody, a tak aj na kategórie dohôd. Nariadenia o jednotlivých blokových výnimkách vydáva Komisia na základe splnomocňujúceho, respektíve rámcového nariadenia Rady.¹³² Cieľom nariadení o blokových výnimkách má byť zjednodušenie aplikácie čl. 81 ods. 3 Zmluvy. Táto požiadavka na zjednodušenie bola mimoriadne naliehavá počas účinnosti nariadenia Rady (EHS) č. 17, aby sa podniky neobracali na Komisiu so žiadosťou o výnimku v prípade každej dohody, ale iba vtedy, keď nie je zrejmé, či sa na príslušnú dohodu vzťahuje blokovaná výnimka alebo nie, respektíve v danej oblasti pre daný typ dohody nie je vypracovaná žiadna blokovaná výnimka. Pôvodne blokované výnimky obsahovali zoznamy „bielych“ (dovolených), „čiernych“ (zakázaných) a „šedých“ (pochybných) praktík, postupne sa však upustilo od „bieleho“ zoznamu a uplatnila sa zásada „čo nie je zakázané je dovolené.“¹³³

¹³⁰ Usmernenia o čl. 81 ods. 3 Zmluvy, ods. 43.

¹³¹ V slovenských mutáciách textov uverejnených v Úradnom vestníku Európskej únie sa objavuje aj pojem „skupinová výnimka“.

¹³² Rada je podľa čl. 83 ods. 2 písm. b) Zmluvy na návrh Komisie a po porade s Európskym parlamentom oprávnená vydávať nariadenia alebo smernice potrebné na vykonávanie zásad podľa čl. 101 Zmluvy a uplatňovanie pravidiel podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy, vrátane zabezpečenia účinného dozoru pri čo najjednoduchšej kontrole.

¹³³ MUNKOVÁ, Jindřiška, SVOBODA, Pavel, KINDL, Jiří: *Soutěžní právo*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 131.

Situáciu však dramaticky zmenilo prijatie nariadenia Rady (ES) č. 1/2003, ktoré v čl. 1 ods. 2 uvádza, že dohody, ktoré spĺňajú podmienky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy nie sú zakázané bez toho, aby bolo potrebné o tom rozhodnúť (to však neznamená, že o tom rozhodnuté byť nemôže, a teda to môže byť stanovené aj nariadením). Aké je postavenie nariadení blokových výnimiek v súčasnosti? Po prvé treba uviesť, že nariadenia o blokových výnimkách neboli nariadením Rady (ES) č. 1/2003 zrušené, toto nariadenie počíta zo zavádzaním nových blokových výnimiek a skutočne po nadobudnutí účinnosti boli vydané nové nariadenia o blokových výnimkách.¹³⁴ Druhým problémom je, aký význam má pre podniky a verejno-právne orgány skutočnosť, že je dohoda pokrytá blokovou výnimkou. Josef Bejček uvádza, že nariadenia o blokových výnimkách len majú deklaratórny charakter.¹³⁵ Tento názor je však diskutabilný. Po prvé je otázne, či právny predpis môže mať z pohľadu teórie práva deklaratórny charakter, a teda opisovať stav sveta aký je, nie aký má byť. Blokové výnimky boli vskutku vypracované na základe ekonomických skúseností a tak, aby dohody nimi pokryté spĺňali všetky podmienky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy a ak podmienky podľa Zmluvy nie sú splnené, výhoda plynúca z nariadenia o blokovej výnimke môže byť odňatá. To by však nemalo znamenať, že by nariadenia o blokových výnimkách mali prísť o svoj normatívny charakter, pretože ide o nariadenie, teda právne predpisy s rovnakou záväznosťou, aplikovateľnosťou a právnou silou ako nariadenie Rady (ES) č. 1/2003. V súvislosti s hodnotením významu a hľadaním poslania nariadení o blokových výnimkách je potrebné sa znovu vrátiť k zneniu čl. 103 ods. 2 písm. b) Zmluvy a uvedomiť si, že cieľom nariadení o blokových výnimkách má byť zjednodušenie aplikácie čl. 101 ods. 3 Zmluvy. V tejto súvislosti s potom javí byť vhodné, akým spôsobom definuje postavenie nariadení o blokových výnimkách v nových podmienkach Komisia v usmerneniach k čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Komisia uvádza, že pokiaľ je dohoda pokrytá blokovou výnimkou, strany sú zbavené svojho dôkazného bremena podľa čl. 2 nariadenia č. 1/2003 v preukazovaní splnenia jednotlivých podmienok podľa čl. 81 ods. 3 Zmluvy a musia len preukázať splnenie podmienok aplikácie nariadenia o blokovej výnimke. Aplikácia čl. 81 ods. 3 Zmluvy na kategórie dohôd prostredníctvom nariadení o blokových výnimkách je podľa Komisie založená na domnienke, že dohody, ktoré spadajú pod nariadenia o blokových výnimkách spĺňajú všetky podmienky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy.¹³⁶

Ak teda chápeme nariadenia o blokových výnimkách ako právne predpisy zakladajúce právne domnienky, potom je normatívny charakter týchto

¹³⁴ Lisabonská zmluva zavádza zmenu, na základe ktorej priamo Zmluva o fungovaní únie v čl. 105 ods. 3 (ex čl. 85 Zmluvy) predpokladá vydávanie nariadení Komisie o blokových výnimkách.

¹³⁵ BEJČEK, Josef: Podpora inovácií a (nebo) ochrana súťaže? *Právny rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 1, s. 2.

¹³⁶ Usmernenia k čl. 81 ods. 3 Zmluvy, ods. 35.

nariadení zrejmy, pretože autoritatívnym spôsobom určujú, za aký je z právneho hľadiska potrebné považovať skutkový stav, ktorý je síce pravdepodobne totožný s reálnym stavom sveta, avšak nemusí to byť pravda.

Pri posudzovaní, či nariadenia o blokových výnimkách zakladajú vyvrátenú alebo nevyvrátenú domnienku je situácia komplikovaná tým, že domnienku možno považovať za vyvrátenú iba na základe rozhodnutia o odňatí výhody plynúcej z výnimky, pokiaľ sa preukáže, že nie sú splnené podmienky čl. 101 ods. 3 Zmluvy. To znamená, že túto domnienku možno účinne vyvracať len v konaní pred orgánmi, ktoré majú právomoc na základe čl. 29 nariadenia Rady (ES) č. 1/2003 odňať výhodu plynúcu z nariadenia o blokovej výnimke, teda v konaní pred Komisiou a v konaní pred národnými orgánmi ochrany hospodárskej súťaže v rozsahu územia členského štátu, pokiaľ účinky nezlučiteľné s čl. 101 ods. 3 Zmluvy nastávajú na území členského štátu alebo na jeho časti a toto územie má všetky charakteristiky osobitného geografického trhu. Pred inými orgánmi možno považovať túto domnienku za nevyvrátenú, pretože iné orgány, napríklad národné súdy, nemajú právomoc odňať výhodu plynúcu z nariadenia o blokovej výnimke.¹³⁷

V súčasnosti sú účinné tieto nariadenia o blokových výnimkách:

1. na základe nariadenia Rady č. 19/65/EHS z 2. marca 1965 o uplatňovaní článku 85 ods. 3 Zmluvy na určité kategórie dohôd a zosúladených postupov (Ú. v. ES 36, 6. 3. 1965, s. 533):
 - a) nariadenie Komisie (ES) č. 772/2004 zo 7. apríla 2004 o uplatňovaní článku 81 ods. 3 zmluvy na kategórie dohôd o transfere technológií (Ú. v. EÚ L 123, 27. 4. 2004, s. 11-17);
 - b) nariadenie Komisie (EÚ) č. 330/2010 z 20. apríla 2010 o uplatňovaní článku 101 ods. 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie na kategórie vertikálnych dohôd a zosúladených postupov (Ú. v. EÚ L 102, 23. 4. 2010, s. 1-7);
 - c) nariadenie Komisie (EÚ) č. 461/2010 z 27. mája 2010 o uplatňovaní článku 101 ods. 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie na kategórie vertikálnych dohôd a zosúladených postupov v sektore motorových vozidiel (Ú. v. EÚ L 129, 28. 5. 2010, s. 52-57);
2. na základe nariadenia Rady (EHS) č. 2821/71 z 20. decembra 1971 o uplatňovaní článku 85 ods. 3 Zmluvy na kategórie dohôd, rozhodnutí a zosúladených postupov (Ú. v. ES L 285, 29. 12. 1971, s. 46):
 - a) nariadenie Komisie (EÚ) č. 1217/2010 zo 14. decembra 2010 o uplatňovaní článku 101 ods. 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie na niektoré kategórie dohôd o výskume a vývoji (Ú. v. EÚ L 335, 18. 12. 2010, s. 36-42);

¹³⁷ Usmernenia k čl. 81 ods. 3 Zmluvy, ods. 37.

- b) nariadenie Komisie (EÚ) č. 1218/2010 zo 14. decembra 2010 o uplatňovaní článku 101 ods. 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie na niektoré kategórie dohôd o špecializácii (Ú. v. EÚ L 335, 18. 12. 2010, s. 43-47);
3. nariadenie Rady (EHS) č. 1017/68 z 19. júla 1968 o uplatňovaní pravidiel súťaže na železničnú, cestnú a vnútrozemskú vodnú dopravu (Ú. v. ES L 175, 23. 7. 1968, s. 1) samo o sebe predstavuje blokovú výnimku v oblasti uvedených druhov dopravy pre technické dohody a pre skupiny malých a stredných podnikov;¹³⁸
4. na základe Nariadenia Rady (EHS) č. 3976/87 zo 14. decembra 1987 o uplatňovaní článku 85 ods. 3 zmluvy na určité kategórie dohôd a zosúladených postupov v odvetví leteckej dopravy (Ú. v. ES L 374, 31. 12. 1987, s. 9):
- a) nariadenie Komisie (ES) č. 1459/2006 z 28. septembra 2006 o uplatňovaní článku 81 ods. 3 zmluvy na určité kategórie dohôd a zosúladených postupov týkajúcich sa konzultácií o tarifách pre cestujúcich na pravidelných leteckých linkách a pridelovaní prevádzkových intervalov na letiskách (Ú. v. EÚ L 272, 3. 10. 2006, s. 3-8);
5. na základe nariadenia Rady (EHS) č. 1534/91 z 31. mája 1991 o uplatňovaní článku 85 ods. 3 Zmluvy o určitých druhoch dohôd, rozhodnutí a zosúladených postupov v sektore poisťovníctva (Ú. v. ES L 143, 7. 6. 1991, s. 1.):
- a) nariadenie Komisie (EÚ) č. 267/2010 z 24. marca 2010 o uplatňovaní článku 101 ods. 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie na niektoré kategórie dohôd, rozhodnutí a zosúladených postupov v odvetví poisťovníctva (Ú. v. EÚ L 83, 30. 3. 2010, s. 1-7);
6. na základe nariadenia (ES) č. 246/2009 z 26 februára 2009 o uplatňovaní článku 81 ods. 3 zmluvy na určité kategórie dohôd, rozhodnutí a zosúladených postupov medzi spoločnosťami linkovej dopravy (konzorciami) (kodifikované znenie) (Ú. v. EÚ L 79, 25. 3. 2009, s. 1-4): nariadenie Komisie (ES) č. 906/2009 z 28. septembra 2009 o uplatňovaní článku 81 ods. 3 zmluvy na určité kategórie dohôd, rozhodnutí a zosúladených postupov medzi spoločnosťami linkovej námornej dopravy (konzorciá) (Ú. v. EÚ L 79, 25. 3. 2009, s. 1-4).

¹³⁸ Whish zaraďuje toto nariadenie medzi nariadenia o blokových výnimkách, avšak toto nariadenie sa v niektorých aspektoch odlišuje od zvyšných nariadení o blokových výnimkách. Prvým rozdielom je, že ide o nariadenie Rady. Druhým rozdielom je, že výslovne neuvádza, že v ňom uvedené dohody spĺňajú podmienku čl. 101 ods. 3 ZFEÚ a neobsahuje ani podmienky odňatia blokovej výnimky. Ak sa zistí, že dohoda nespĺňa podmienky čl. 101 ods. 3 ZFEÚ, môže sa od podnikov podľa čl. 4 ods. 2 tohto nariadenia požadovať, aby tieto účinky odstránili.

11. Slovenská právna úprava dohôd obmedzujúcich súťaž

Súčasná slovenská právna úprava dohôd obmedzujúcich súťaž definovaná v § 4¹³⁹ a § 6¹⁴⁰ zákona č. 136/2001 o ochrane hospodárskej súťaže

¹³⁹ (1) Dohoda a zosúladený postup podnikateľov, ako aj rozhodnutie združenia podnikateľov, ktoré majú za cieľ alebo môžu mať za následok obmedzovanie súťaže (ďalej len „dohoda obmedzujúca súťaž“), sú zakázané, ak tento zákon neustanovuje inak.

(2) Na účely tohto zákona

a) dohoda podnikateľov je každý ústny alebo písomný súhlasný prejav vôle jej účastníkov, ako aj iný súhlasný prejav vôle vyvedený z ich konania,

b) zosúladený postup podnikateľov je koordinácia správania podnikateľov, ktorá nenapĺňa znaky dohody podnikateľov podľa písmena a) a ktorú nemožno označiť ako prirodzené nasledovanie správania iného podnikateľa,

c) rozhodnutie združenia podnikateľov je právny akt orgánu združenia, ako aj odporúčanie orgánu združenia.

(3) Zakázaná je najmä dohoda obmedzujúca súťaž, ktorá obsahuje

a) priame alebo nepriame určenie cien tovaru alebo iných obchodných podmienok,

b) záväzok obmedzenia alebo kontroly výroby, odbytu, technického rozvoja alebo investícií,

c) rozdelenie trhu alebo zdrojov zásobovania,

d) záväzok účastníkov dohody, že voči jednotlivým podnikateľom budú pri zhodnom alebo porovnatel'nom plnení uplatňovať rozdielne podmienky, ktorými sú alebo môžu byť títo podnikatelia znevýhodňovaní v súťaži,

e) podmienenie uzatvárania zmlúv tak, aby zmluvné strany prijali ďalšie záväzky, ktoré povahou alebo podľa obchodných zvyklostí nesúvisia s predmetom týchto zmlúv, alebo

f) znaky koluzívneho správania, v ktorého dôsledku podnikatelia koordinujú svoje správanie, najmä v procese verejného obstarávania.

(4) Ak sa dôvod zákazu vzťahuje len na časť dohody podnikateľov alebo rozhodnutia združenia podnikateľov, je zakázaná len táto časť, ak z obsahu tejto dohody alebo z obsahu tohto rozhodnutia združenia vyplýva, že ju možno oddeliť od ostatného obsahu.

(5) Dohody obmedzujúce súťaž uzatvorené medzi podnikateľom a inými podnikateľmi, ktorí na účely takejto dohody obmedzujúcej súťaž podnikajú na inej úrovni výrobného reťazca alebo distribučného systému ako tento podnikateľ, úrad posudzuje v jednom konaní, ak obsah takýchto dohôd obmedzujúcich súťaž je zhodný v predmete a v celi.

¹⁴⁰ (1) Zákaz podľa § 4 sa nevzťahuje na dohodu obmedzujúcu súťaž, ak spoločný podiel účastníkov dohody obmedzujúcej súťaž alebo podiel ani jedného z nich nepresiahne 10 % celkového podielu tovarov na relevantnom trhu v Slovenskej republike, okrem

a) dohôd obmedzujúcich súťaž uvedených v § 4 ods. 3 písm. a) až c) alebo

b) obmedzovania súťaže kumulatívnym účinkom dohôd obmedzujúcich súťaž, ktoré obsahujú obdobný druh obmedzení súťaže a ktoré vedú k obdobným účinkom na relevantnom trhu, a ich spoločný podiel presahuje 10 % celkového podielu tovarov na relevantnom trhu.

(2) Podielom podľa odseku 1 je súčet podielov na relevantnom trhu

a) účastníka dohody obmedzujúcej súťaž,

b) podnikateľov, v ktorých účastník dohody obmedzujúcej súťaž priamo alebo nepriamo

1. má podiel na základnom imaní vyšší ako polovicu,

2. má právo vykonávať viac ako polovicu hlasovacích práv,

3. má právo vymenovať viac ako polovicu členov orgánov podnikateľa alebo

4. má právo riadiť jeho podnik,

c) podnikateľov, ktorí majú práva uvedené v písmene b) v podniku účastníka dohody obmedzujúcej súťaž,

d) podnikateľov, v ktorých podnikatelia uvedení v písmene c) majú práva uvedené v písmene b).

(3) Zákaz podľa § 4 sa nevzťahuje na dohodu obmedzujúcu súťaž, ktorá súčasne

a) prispieva k zlepšeniu výroby alebo distribúcie tovaru alebo k podpore technického alebo hospodárskeho rozvoja,

b) poskytuje spotrebiteľom primeranú časť prospechu, ktorý z toho vyplýva,

a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZOHS“) v zásade vychádza z rovnakých princípov ako európska úprava a jej cieľom je postihnúť rovnaký okruh zakázaného správania podnikateľov (rozdielom je samozrejme prvok vplyvu na obchod medzi členskými štátmi). Napriek snahe o harmonizáciu však možno identifikovať viaceré rozdiely. V ďalšom texte budú analyzované rovnaké inštitúty, ako boli vyššie analyzované v prípade európskeho práva, a to práve s dôrazom na tieto rozdiely.

Prvá poznámka sa týka uplatňovania ZOHS ako celku teda aj problematiky dohôd obmedzujúcich súťaž. Pôsobnosť ZOHS nie je vylúčená zo žiadneho sektora, respektíve jeho pôsobnosť modifikovaná tak, ako to robí únieové právo v Zmluve. Jediným obmedzením pôsobnosti sú podľa § 2 ods. 2 ZOHS prípady obmedzovania súťaže zo strany podnikateľov, ktorí poskytujú služby vo verejnom záujme podľa osobitných predpisov, a to iba v prípade, ak by trvanie na dodržiavaní pravidiel súťaže stanovených v ZOHS znemožňovalo fakticky alebo právne plniť úlohy týchto podnikateľov podľa týchto osobitných predpisov.

Ďalšie poznámky sa vzťahujú výlučne na problematiku dohôd obmedzujúcich súťaž.

Slovenská právna úprava, rovnako ako európska, obsahuje inštitút dohôd menšieho významu (*de minimis*) (§ 6 ods. 1 ZOHS). Prvým rozdielom je, že pokiaľ bolo toto pravidlo vytvorené praxou súdov a Komisie, v prípade slovenského práva je toto pravidlo zakotvené priamo v zákone. Prvým rozdielom medzi filozofiou týchto pravidiel je, že únieové právo chápe neprekročenie prahových kritérií ako nenaplnenie definičných znakov skutkovej podstaty čl. 101 ods. 1 Zmluvy, slovenské právo chápe *de minimis* ako le-

c) neukladá účastníkom dohody obmedzujúcej súťaž také obmedzenia, ktoré nie sú nevyhnutné na dosiahnutie cieľov dohody,

d) neumožňuje účastníkom dohody obmedzujúcej súťaž vylúčiť súťaž vo vzťahu k podstatnej časti dotknutého tovaru na relevantnom trhu.

(4) Zákaz podľa § 4 sa nevzťahuje na skupiny dohôd obmedzujúcich súťaž, ktoré nemôžu ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi Európskej únie, pričom majú za cieľ alebo môžu mať za následok obmedzovanie súťaže na tuzemskom trhu a splňajú podmienky na vyňatie zo zákazu podľa osobitných predpisov. 5a)

(5) Úrad vydá rozhodnutie, že výnimka podľa odseku 4 sa nevzťahuje na dohodu obmedzujúcu súťaž, ak sú splnené podmienky, podľa ktorých môže odňať výnimku Európska komisia (ďalej len „Komisia“) v súlade s osobitným predpisom, 5a) ktorého podmienky na vyňatie zo zákazu táto dohoda obmedzujúca súťaž spĺňa.

(6) Úrad môže žiadať od podnikateľov, aby preukázali, či ich dohoda obmedzujúca súťaž spĺňa podmienky uvedené v odseku 1, 3 alebo 4.

(7) Podnikatelia môžu žiadať úrad o vydanie stanoviska, či ich návrh dohody alebo návrh rozhodnutia združenia podnikateľov nie je dohodou obmedzujúcou súťaž. Na tento účel úrad neposudzuje návrh dohody podnikateľov alebo návrh rozhodnutia združenia podnikateľov podľa odsekov 1, 3 a 4. Úrad vydá stanovisko do 30 pracovných dní odo dňa doručenia žiadosti, v zložitých prípadoch vydá stanovisko do 60 pracovných dní.

gálnu výnimku zo zákazu dohôd obmedzujúcich súťaž. Inak povedané, aj dohoda menšieho významu z kvantitatívneho hľadiska je dohodou obmedzujúcou súťaž, ktorá však nie je zakázaná. Druhým a podstatným rozdielom je, že slovenské právo zmätočne spája prahové kritériá pre horizontálne dohody a pre vertikálne obmedzenia a spája ich do jediného pravidla. Zakázaná teda nie je ani dohoda, ak spoločný trhový podiel podnikateľov nepresahuje 10 % a ani dohoda medzi podnikateľmi, ak trhový podiel čo i len jedného z nich nepresahuje 10 %, a to bez ohľadu na to, či ide o horizontálnu dohodu alebo vertikálnu dohodu. Z uvedeného dôvodu je potom pravidlo pôvodne dizajnované pre vertikálne dohody potrebné použiť aj pre horizontálne dohody a výnimka *de minimis* sa bude vzťahovať napríklad aj na horizontálnu dohodu medzi desiatimi podnikateľmi s trhovým podielom 10 % alebo horizontálnu dohodu medzi podnikateľom s trhovým podielom 90% a podnikateľom s trhovým podielom 10 %, ktoré fakticky pokrýva celý trh. Preto si ustanovenie § 6 ods. 1 ZOHS vyžaduje preformulovanie. Rovnako ako európske právo aj slovenské právo vyníma z uplatňovania pravidla *de minimis* dohody obsahujúce tvrdé obmedzenia, ktoré možno identifikovať v § 4 ods. 3 písm. a) až c).

Výnimka zo zákazu definovaná v § 6 ods. 3 ZOHS je obsahovo totožná s výnimkou podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Dané ustanovenie vyníma zo zákazu dohôd obmedzujúcich súťaž tie dohody obmedzujúce súťaž, ktoré spĺňajú kumulatívne štyri podmienky definované zákonom. Popri tejto výnimke ZOHS zavádza ustanovenie § 6 ods. 4 ZOHS ďalšiu výnimku, ktorá odkazuje na nariadenia o blokových výnimkách. Tento odkaz na jednej strane nepochybne zjednodušuje aplikáciu súťažného práva na Slovensku a zároveň nie je potrebné aby boli v Slovenskej legislatíve prijaté blokové výnimky s podobným obsahom ako boli prijaté na európskej úniovej úrovni. Na druhej strane však treba poznamenať, že zavedenie blokových výnimiek ako ďalšej výnimky je z pohľadu filozofie úpravy systému výnimiek zo zákazu dohôd obmedzujúcich súťaž nekonceptné. Blokované výnimky sú totiž len vyjadrením čl. 101 ods. 3 Zmluvy, a teda výnimka na základe nariadenia o blokovej výnimke je vo svojej podstate výnimkou podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy. V slovenskej právnej úprave však takéto prepojenie absentuje a výnimky na základe nariadení o blokových výnimkách sú oddelené od § 6 ods. 3 ZOHS. O to viac, že výhodu plynúcu z blokovej výnimky možno odňať z dôvodu, ak táto nespĺňa podmienky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Vzhľadom na uvedené by bolo na zabezpečenie vnútornej konzistencie výnimiek v slovenskej legislatíve potrebné uviesť, že podmienky podľa § 6 ods. 3 ZOHS sa považujú za splnené, pokiaľ daná dohoda spĺňa podmienky podľa niektorého z nariadení o blokových výnimkách.

V súvislosti s výnimkami nemožno opomenúť otázku, či slovenské súťažné právo obsahuje kategóriu dohôd zakázaných *per se*. Konštrukcia slovenského práva je v tomto smere totožná s úniovým právom, a teda možno

identifikovať kategóriu dohôd, ktoré sú *quasi per se* zakázané. Prísne obmedzenia možno nájsť v ustanoveniach § 4 ods. 3 písm. a) až c) ZOHS, ktoré ZOHS vyníma z aplikácie pravidla *de minimis*. Podobne ako úniomom práve však tieto dohody nie sú vyňaté z právnej možnosti aplikácie výnimky podľa § 6 ods. 3 ZOHS, respektíve § 6 ods. 4 ZOHS, aj keď nemožno predpokladať, že zákonom stanovené podmienky takéto obmedzenia kumulatívne splnia. Na danej veci nič nemení ani úvodná veta ustanovenia § 4 ods. 3 ZOHS: „Zakázaná je najmä dohoda obmedzujúca súťaž...“, pretože uvedené neznamená, že tam uvedené dohody sú príkladmi dohôd zakázaných *per se*. Uvedené ustanovenie je totiž potrebné čítať v súvislosti s § 4 ods. 1 ZOHS, teda, že zakázané sú najmä dohody uvedené v § 4 ods. 3 ZOHS, pokiaľ zákon nestanovuje inak (§ 4 ods. 1 ZOHS).

Okrem vyššie uvedených rozdielov možno v zásade aplikovať všetky princípy, ktoré sa uplatňujú pri aplikácii úniových pravidiel pre dohody obmedzujúce súťaž, vrátane judikatúry a výkladových pravidiel uvedených v oznámeniach Komisie. Rovnako tiež teda možno uplatniť doktrínu pridružených obmedzení s tým, že pridružené obmedzenia súvisiace s koncentraciami majú svoju oporu v ustanovení § 12 ods. 8 ZOHS, podľa ktorého sa rozhodnutie o koncentrácii vzťahuje aj na obmedzenia súťaže, ktoré s koncentraciou priamo súvisia a sú nevyhnutné na jej uskutočnenie.

12. Procesné implikácie súvisiace so systémom výnimiek

Hoci je štruktúra zákazov a výnimiek v súvislosti s dohodami obmedzujúcimi súťaž v slovenskom a úniomom práve v zásade rovnaká, rozdiely respektíve isté rozpory sa prejavia v prípade ich aplikácie.

Úniová úprava delí v čl. 2 nariadenia Rady (ES) č. 1/2003 dôkazné bremeno medzi orgán aplikujúci právo a podniky nasledujúcim spôsobom: bremeno dokazovania porušenia čl. 101 ods. 1 Zmluvy znáša orgán, ktorý túto námietku vzniesol, a dôkazné bremeno splnenia podmienok uvedených v čl. 101 ods. 3 Zmluvy znáša podnik alebo združenie podnikov, ktorý si nárokuje výhody výnimky podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy. Podnik alebo združenie majú pre unesenie dôkazného bremena dve možnosti: buď preukážu splnenie priamo podmienok stanovených v čl. 101 ods. 3 Zmluvy alebo preukážu splnenie podmienok niektorej z blokových výnimiek.

Pri aplikácii súťažného práva Protimonopolným úradom Slovenskej republiky vzniká problém v súvislosti s uplatňovaním správneho poriadku na konania vedené týmto orgánom. Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov zakotvuje v § 3 ods. 4 zásadu materiálnej pravdy, teda rozhodnutia správnych orgánov musia vychádzať zo spoľahlivo zisteného stavu veci. Z uvedeného dôvodu je správny orgán povinný vyhodnotiť všetky zákonné otázky súvisiace s pravidlami pre

dohody obmedzujúce súťaž, a teda aj otázku, či ide o dohodu obmedzujúcu súťaž, ako aj otázku, či sa na danú dohodu obmedzujúcu súťaž nevzťahuje výnimka. Úrad teda nemôže zostať pasívny v otázke splnenia podmienok na vyňatie skúmanej dohody obmedzujúcej súťaž a musí sa ex offo zaoberať otázkou, či na základe zisteného stavu nie je dôvod na uplatnenie výnimky podľa § 6 ZOHS a to aj bez toho, aby to účastník konania v správnom konaní namietal. Istú formu kontradiktórnosti vnáša ustanovenie § 6 ods. 6 ZOHS, ktoré úradu dáva možnosť, aby od podnikateľov požadoval, aby preukázali splnenie podmienok podľa § 6 ods. 1, 3 alebo 4 ZOHS. Zákon však neuvádza, čo v prípade, ak podnikateľ takéto dôkazy nepredloží, pretože zákon výslovne nehovorí o dôkaznom bremene podnikateľa.

Z uvedeného vyplýva, že úrad musí vždy nielen preukázať naplnenie skutkovej podstaty podľa § 4 ods. 1 ZOHS, ale musí sa zaoberať aj otázkou, či nie sú splnené podmienky pre uplatnenie výnimky podľa § 6 ods. 1, 3 alebo 4 ZOHS a odôvodniť, prečo výnimku uplatní alebo neuplatní. V tomto smere vychádza z podkladov a informácií, ktoré si zaobstaral, respektíve na predloženie ktorých vyzval podnikateľa podľa § 6 ods. 6 ZOHS. Úrad v správnom konaní nemôže postupovať podľa princípov kontradiktórneho konania, a teda ak sú mu známe skutočnosti, ktoré odôvodňujú akúkoľvek výnimku zo zákazu dohôd obmedzujúcich súťaž, je povinný na ňu prihliadnúť ex offo aj bez námietky účastníka konania.

Záver

Z vykonanej analýzy vidno, že v prípade úpravy zákazu dohôd obmedzujúcich súťaže je výrazné prepojenie ekonomickej teórie a práva spolu s nevyhnutnosťou prihliadať na ekonomickú realitu. Vzájomné ovplyvňovanie ale i obmedzovanie sa prejavuje v dvoch smeroch.

Napriek zdanlivo striktnému zneniu ustanovení súťažných predpisov (Shermanov zákon dokonca neobsahuje žiadne legálne výnimky) bol na základe judikatúry a rozhodovacej praxe vytvorený celý komplex pravidiel, ktoré reflektujú ekonomickú realitu a zabraňujú nadregulácii. Okrem legálnej výnimky podľa čl. 101 ods. 3 boli doplnené ďalšie pravidlá pre skúmanie dohôd, ktoré vychádzajú z ekonomického hodnotenia skutočného alebo možného dopadu dohôd na súťaž, ako pravidlo *de minimis*, pridružené obmedzenia, vzťahy s inými politikami a cieľmi Európskej únie, respektíve zabezpečenie iných legitímnych záujmov

Pravidlá vytvorené praxou európskych inštitúcií možno využiť aj pri aplikácii slovenského súťažného práva, okrem pravidla *de minimis*, ktoré je v slovenskej legislatíve upravené odlišne.

Aplikácia ekonomických princípov je však sčasti modifikovaná povinnosťou dodržiavať právne pravidlá pri aplikovaní súťažných predpisov.

Hoci sa teda môže javiť ako ekonomický nezmysel skúmať, či *hard core* kartel môže spĺňať podmienky podľa čl. 101 ods. 3 alebo podľa § 6 ods. 3 respektíve ods. 4 ZOHS, z právneho hľadiska nemožno túto analýzu vylúčiť, keďže ani európske a ani slovenské právo neobsahuje kategóriu dohôd zakázaných *per se*.

Recenzenti: *Mgr. Barbora Králičková, PhD.*
Mgr. Zuzana Kochanová

Použitá literatúra

- ABA ANTITRUST SECTION: *Antitrust Law Developments (Second)*. Student Edition. [s. l.] : ABA Press, 1984.
- BEJČEK, Josef: Podpora inováci a (nebo) ochrana súťaže? *Právni rozhledy*, 2006, roč. 14, no. 1. ISSN 1210-6410.
- Commission closes investigation into UEFA rule on multiple ownership of football clubs. Brussels, 27 June 2002. Tlačová správa IP/02/942. [online]
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/02/942&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>
- CRAIG, Paul, BÚRCA, Grainne de: *EU Law. Text, Cases and Materials*. Oxford : Oxford University Press, 2003. ISBN 0-19-876509-6.
- FEJØ, Jens: *Monopoly law and market: studies of EC competition law with US American antitrust law as a frame of reference and supported by basic market economics*. Deventer, Boston : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990. ISBN 90-6544-435-1
- INTERNATIONAL COMPETITION NETWORK: *Building Blocs for effective anti-cartel regimes. Defining Hard Core Cartel Conduct – Effective Institutions – Effective Penalties*. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2005. ISBN 92-894-6737-1.
- JONES, Alison: Analysis of agreements under U.S. and EC antitrust law – Convergence or divergence? *The Antitrust Bulletin*, roč. 51/2006, č. 4, s. 691-810.
- KOMNINOS, Assimakis P.: Non-competition Concerns: Resolution of Conflicts in the Integrated Article 81 EC. *The University of Oxford, Centre for Competition Law and Policy*, Working Paper (L) 08/05. [online]
<http://www.competition-law.ox.ac.uk/lawvle/users/ezrachia/CCLP%20L%2008-05.pdf>
- KORAH, Valentine: *An Introductory Guide to EC Competition Law an Practice*. 8th Edition. Oxford : Hart Publishing, 2004. ISBN 1841133973
- KORAH, Valentine: The Rise and Fall of Provisional Validity – The Need for a Rule of Reason in EEC Antitrust. *Northwestern Journal of International Law and Business*, (1981), 3, s. 320, 354-355. In CRAIG, Paul, BÚRCA, Grainne de: *EU Law. Text, Cases and Materials*. Oxford : Oxford University Press, 2003. ISBN 0-19-876509-6.

- KRÁLIČKOVÁ, Barbora: Vzťah autorského práva a hospodárskej súťaže – permanentný konflikt? *Právny obzor*, 91, 2008, č. 6, s. 508-520. ISSN 0032-6984.
- KRÁLIČKOVÁ, Barbora: Autorskoprávna ochrana versus ochrana hospodárskej súťaže (nielen) vo svetle judikatúry komunitárnych súdov. *Právny obzor*, 93, 2010, č. 4, s. 390-398. ISSN 0032-6984.
- LÉGER, Paul.: Opinion of Advocate General Léger delivered on 10 July 2001, Case C-309/99 J.C.J. Wouters, J.W. Savelbergh, Price Waterhouse Belastingadviseurs BV v Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten [online]
<http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=en&Submit=Rechercher&alldocs=alldocs&docj=docj&docop=docop&docor=docor&docjo=docjo&numaff=C-309/99>
- MERKIN, Robert, WILLIAMS, Karen: *Competition Law: Antitrust Policy in the U.K. and the EEC*. London : Sweet & Maxwell, 1984. ISBN 0-421-30740-4.
- MONTI, Mario : *A reformed competition policy: achievements and challenges for the future*. Center for European Reform, Brussels, 28 October 2004. Speech 04/477. [online]
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/04/477&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
- MOTTA, Massimo: *Competition Policy. Theory and Practice*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. ISBN 0 521 01691 6.
- MUNKOVÁ, Jindřiška, SVOBODA, Pavel, KINDL, Jiří: *Soutěžní právo*. Praha : C. H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-440-6.
- NAZZINI, Renato: Article 81 EC Between Time Present and Time Past: A Normative Critique of “Restriction of Competition“ in EU Law. *Common Market Law Review*, roč. 2006, č. 43, s. 297-536.
- PARKER, G., BUCK, T., BENOIT, B.: Key clause dropped from draft EU treaty. *Financial Times*, 21. jún 2007. [online] <http://www.ft.com/cms/s/0/8f4a5126-2033-11dc-9eb1-000b5df10621.html>
- POILLOT-PERUZZETTO, Sylvanaine, LUBY, Monique, SVOBODA, Pavel: *Evropské právo a podnik*. Praha : Linde, 2003. ISBN 80-7201-384-X.
- RITTER, Lennart, RAWLINSON, Francis, BRAUN, W. David: *EEC competition law*. Deventer : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991. ISBN 90-6544-465-3.
- SURFIN, Brenda: The evolution of Article 81(3) of the EC treaty. *The Antitrust Bulletin*, roč. 51/2006, č. 4, s. 915-981.
- TICHÝ, Luboš, ARNOLD, Raine, SVOBODA, Pavel, ZEMÁNEK, Jiří, KRÁL, Richard: *Evropské právo*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-430-9.
- VINCÚR, Pavol a kol.: *Teória a prax hospodárskej politiky*. Bratislava : Sprint vfra, 2007. ISBN 978-80-89085-80-4.
- VOGELAAR, F. O. W.: *The European Competition Rules. Landmark Cases of the European Courts and the Commission*. Groningen : Europa Law Publishing, 2007. ISBN 978-90-76871-73-8
- VOGELAAR, Floris O. W., STUYCK, Jules, REEKEN, B. L. P. van: *Competition Law in the EU, Its Member States and Switzerland*. Hague : Kluwer Law International, 2002. ISBN 9027152381.

- WHISH, Richard, SURFIN, Brenda: Article 85 and the Rule of Reason. *YEL*, (1987), 7, s. 36-37. In CRAIG, P., BÚRCA, G. de: *EU Law*. Text, Cases and Materials. Oxford : Oxford University Press, 2003. ISBN 0-19-876509-6.
- WHISH, Richard: *Competition Law. Fifth Edition*. London : LexisNexis, 2003. ISBN 0-406-95950-1.

Použité rozsudky a rozhodnutia

Zoznam rozsudkov Európskeho súdneho dvora a Súdu prvého stupňa

- AEG*; 107/82; Rozsudok Súdneho dvora z 25. októbra 1983. Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft AEG-Telefunken AG proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1983 , strana 03151.
- Albany*; C-67/96; Rozsudok Súdneho dvora z 21. septembra 1999. Albany International BV proti Stichting Bedrijfspensioenfonds Textielindustrie. Správy Európskeho súdu 1999, strana I-05751.
- AOK Bundesverband*; Spojené veci C-264/01, C-306/01, C-354/01 a C-355/01.; Rozsudok Súdneho dvora zo 16. marca 2004. AOK Bundesverband, Bundesverband der Betriebskrankenkassen (BKK), Bundesverband der Innungskrankenkassen, Bundesverband der landwirtschaftlichen Krankenkassen, Verband der Angestelltenkrankenkassen eV, Verband der Arbeiter-Ersatzkassen, Bundesknappschaft a See-Krankenkasse proti Ichthyol-Gesellschaft Cordes, Hermani & Co. (C-264/01), Mundipharma GmbH (C-306/01), Gödecke GmbH (C-354/01) a Intersan, Institut für pharmazeutische und klinische Forschung GmbH (C-355/01). Správy Európskeho súdu 2004, strana I-02493.
- Béguelin*; 22-71; Rozsudok Súdneho dvora z 25. novembra 1971. Béguelin Import Co. proti S.A.G.L. Import Export. Správy Európskeho súdu 1971, strana 00949.
- BPB Industries & British Gypsum*; T-65/89; Rozsudok Súdu prvého stupňa (druhá komora) z 1. apríla 1993. BPB Industries Plc a British Gypsum Ltd proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1993, strana II-00389.
- CMA CGM*; T-213/00; Rozsudok Súdu prvého stupňa (tretia komora) z 19. marca 2003. CMA CGM a iní proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2003, strana II-00913.
- Consten & Grundig*; Spojené veci 56 a 58-64; Rozsudok Súdneho dvora z 13. júla 1966. Établissements Consten S.à.R.L. a Grundig-Verkaufs-GmbH proti Komisii Európskeho hospodárskeho spoločenstva.
- Courage/Crehan*; C-453/99; Rozsudok Súdneho dvora z 20. septembra 2001. Courage Ltd proti Bernard Crehan a Bernard Crehan proti Courage Ltd a iní. Správy Európskeho súdu 2001, strana I-06297.
- Dansk Pelsdyravlerforening*; T-61/89; Rozsudok Súdu prvého stupňa (druhá komora) z 2. júla 1992. Dansk Pelsdyravlerforening proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1992, strana II-01931.
- Deutsche Grammophon*; 78-70; Rozsudok Súdneho dvora z 8. júna 1971. Deutsche Grammophon Gesellschaft mbH proti Metro-SB-Großmärkte GmbH & Co. KG. Správy Európskeho súdu 1971, strana 00487.

- Eco Swis*; C-126/97; Rozsudok Súdneho dvora z 1. júna 1999. Eco Swiss China Time Ltd proti Benetton International NV. Správy Európskeho súdu 1999, strana I-03055.
- European Night Services*; Spojené veci T-374/94, T-375/94, T-384/94 a T-388/94.; Rozsudok Súdu prvého stupňa (druhá komora) z 15. septembra 1998. European Night Services Ltd (ENS), Eurostar (UK) Ltd, pôvodne European Passenger Services Ltd (EPS), Union internationale des chemins de fer (UIC), NV Nederlandse Spoorwegen (NS) a Société nationale des chemins de fer français (SNCF) proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1998, strana II-03141.
- FFSA*; C-244/94; Rozsudok Súdneho dvora zo 16. novembra 1995. Fédération française des sociétés d'assurance, Société Paternelle-Vie, Union des assurances de Paris-Vie a Caisse d'assurance et de prévoyance mutuelle des agriculteurs proti Ministère de l'Agriculture et de la Pêche. Správy Európskeho súdu 1995, strana I-04013.
- Frubo*; 71-74; Rozsudok Súdneho dvora z 15. mája 1975. Nederlandse Vereniging voor de fruit- en groentenimporthandel, Nederlandse Bond van grossiers in zuidvruchten en ander geïmporteerd fruit "Frubo" proti Komisii Európskych spoločností a Vereniging de Fruitunie. Správy Európskeho súdu 1975, strana 00563.
- Gøtturp-Klim*; C-250/92; Rozsudok Súdneho dvora (piata komora) z 15. decembra 1994. Gøtturp-Klim a i. Grovwareforeninger proti Dansk Landbrugs Grovvarereselskab AmbA. Správy Európskeho súdu 1994, strana I-05641.
- Charmasson*; 48-74; Rozsudok Súdneho dvora z 10. decembra 1974. Charmasson proti Ministre de l'économie et des finances. Správy Európskeho súdu 1974, strana 01383.
- Javico*; C-306/96; Rozsudok Súdneho dvora z 28. apríla 1998. Javico International a Javico AG proti Yves Saint Laurent Parfums SA (YSLP). Správy Európskeho súdu 1998, strana I-01983.
- Langnese-Iglo*; T-7/93; Rozsudok Súdu prvého stupňa (druhá rozšírená komora) z 8. júna 1995. Langnese Iglo GmbH proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1995, strana II-01533.
- Matra Hachette*; T -17/93; Rozsudok Súdu prvého stupňa (druhá komora) z 15. júla 1994. Matra Hachette SA proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1994, strana II-00595.
- Metro*; 26-76.; Rozsudok Súdneho dvora z 25. októbra 1977. Metro SB-Großmärkte GmbH & Co. KG proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1977, strana 01875.
- Métropole*; T-112/99; Rozsudok Súdu prvého stupňa (tretia komora) z 18. septembra 2001. Métropole télévision (M6), Suez-Lyonnaise des eaux, France Télécom a Télévision française 1 SA (TF1) proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2001, strana II-02459.
- Miller*; 19/77; Rozsudok Súdneho dvora z 1. februára 1978. Miller International Schallplatten GmbH proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1978, strana 00131.

- Montecatini*; C-235/92 P; Rozsudok Súdneho dvora (šiesta komora) z 8. júla 1999. Montecatini SpA proti Komisii Európskych spoločenstiev. Správy Európskeho súdu 1999, strana I-04539.
- Montedipe*; T-14/89; Rozsudok Súdu prvého stupňa (prvá komora) z 10. marca 1992. Montedipe SpA proti Komisii Európskych spoločenstiev. Správy Európskeho súdu 1992, strana II-01155.
- Musique Diffusion française*; Spojené veci 100 až 103/80.; Rozsudok Súdneho dvora zo 7. júna 1983. SA Musique Diffusion française a iní proti Komisii Európskych spoločenstiev. Správy Európskeho súdu 1983, strana 01825.
- Nungesser*; 258/78; Rozsudok Súdneho dvora z 8. júna 1982. L.C. Nungesser KG a Kurt Eisele proti Komisii Európskych spoločenstiev. Správy Európskeho súdu 1982, strana 02015.
- Pavlov*; Spojené veci C-180/98 až C-184/98; Rozsudok Súdneho dvora z 12. septembra 2000. Pavel Pavlov a i. proti Stichting Pensioenfonds Medische Specialisten. Správy Európskeho súdu 2000, strana I-06451.
- Pronuptia*; 161/84; Rozsudok Súdneho dvora z 28. januára 1986. Pronuptia de Paris GmbH proti Pronuptia de Paris Irmgard Schillgallis. Správy Európskeho súdu 1986, strana 00353.
- Remia*; 42/84; Rozsudok Súdu z 11. júla 1985 Remia BV a ďalší v Komisia Európskych spoločenstiev, Zb. roz. ESD 1985, s. 2545.
- Société Technique Minière*; 56/65; Rozsudok Súdneho dvora z 30. júna 1966. Société Technique Minière (L.T.M.) proti Maschinenbau Ulm GmbH (M.B.U.).
- Tréfilunion*; T-148/89; Rozsudok Súdu prvého stupňa z 6. apríla 1995 Tréfilunion SA v Komisia Európskych spoločenstiev. Zb. roz. ESD 1995, s. II-1063.
- Van den Bergh Foods*; T-65/98; Rozsudok Súdu prvého stupňa (piata komora) z 23. októbra 2003 Van den Bergh Foods Ltd. proti Komisii Európskych spoločenstiev. Správy Európskeho súdu 2003, strana II-4653.
- VGB*; T-77/94; Rozsudok Súdu prvého stupňa (druhá rozšírená komora) zo 14. mája 1997. Vereniging van Groothandelaren in Bloemkwekerijprodukten, Florimex BV, Inkoop Service Aalsmeer BV a M. Verhaar BV proti Komisii Európskych spoločenstiev. Správy Európskeho súdu 1997, strana II-00759.
- Völk/Vervaecke*; 01.05.69; Rozsudok Súdneho dvora z 9. júla 1969. Franz Völk proti S.P.R.L. Ets J. Vervaecke. Správy Európskeho súdu 1969, strana 00295.
- Volkswagen*; T-62/98; Rozsudok Súdu prvého stupňa (štvrtá komora) zo 6. júla 2000. Volkswagen AG proti Komisii Európskych spoločenstiev. Správy Európskeho súdu 2000, strana II-02707.
- Wouters*; C-309/99; Rozsudok Súdneho dvora z 19. februára 2002. J. C. J. Wouters, J. W. Savelbergh a Price Waterhouse Belastingadviseurs BV proti Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, za účasti Raad van de Balies van de Europese Gemeenschap. Správy Európskeho súdu 2002, strana I-01577.

Zoznam rozhodnutí Európskej Komisie

- Assurpol*; 92/96/EHS; Rozhodnutie Komisie zo 14. januára 1992 týkajúce sa konania podľa čl. 85 Zmluvy EHS (IV/33.100 - Assurpol) (Ú. v. L 37, 14. 2. 1992, s. 16).

- CECED*;2000/475/ES;Rozhodnutie Komisie z 24. januára 1999 týkajúce sa konania podľa čl. 81 Zmluvy ES and čl. 53 Dohody EHP (Vec IV.F.1/36.718. CECED) (Ú. v. ES L 187, 26. 7. 2000).
- ICI / Williams*; Rozhodnutie Komisie z 29. apríla 1998 vyhlasujúce koncentráciu za zlučiteľnú so spoločným trhom (prípád č. IV/M. 1167 - ICI / Williams) podľa nariadenia Rady č. 4064/89 (Ú. v. ES C 218, 17. 7. 1998, s. 5).
- KSB/Goulds/Lowara/ITT*; 91/38/EHS; Rozhodnutie Komisie z 12. decembra 1990 týkajúce sa konania podľa čl. 85 Zmluvy EHS v prípade č. IV/32.363 - KSB/Goulds/Lowara/ITT (Ú. v. L 19, 25. 1. 1991, s. 25).
- Nové zemiaky*; 88/109/EHS; Rozhodnutie Komisie z 18. decembra 1987 týkajúce sa konania podľa čl. 85 Zmluvy ES (IV/31.735 – Nové zemiaky) (Ú. v. ES L 59, 4. 3. 1988, s. 25).
- Solvay-Laporte/Interox*; Rozhodnutie Komisie z 29. apríla 1998 vyhlasujúce koncentráciu za zlučiteľnú so spoločným trhom (prípád č. IV/M.197 - Solvay-Laporte/Interox) podľa nariadenia Rady č. 4064/89 (Ú. v. ES C 165, 2. 7. 1992, s. 1).
- Stichting Baksteen*; 94/296/ES; Rozhodnutie Komisie z 29. apríla 1994 týkajúce sa konania podľa čl. 85 Zmluvy ES (IV/34.456 – Stichting Baksteen) (Ú. v. L 19, 26. 5. 1994, s. 15).

Zoznam rozhodnutí Najvyššieho súdu Spojených štátov amerických

- Chicago Board of Trade*; 246 U.S. 231 (1918); *Chicago Board of Trade v. United States*
- National Soc. of Professional Enigineers*;135 U.S. 679 (1978); *National Soc. of Professional Enigineers v. United States*.
- Standard Oil Co. of New Jersey*;221 U.S. 1 (1910); *Standard Oil Co. of New Jersey v. United States*.
- Trenton Potteries*; 273 U.S. 392 (1927); *United States v. Trenton Potteries Co.*

**VÝVOJ POSTAVENIA PREZIDENTA V ÚSTAVNOM SYSTÉME
SLOVENSKEJ REPUBLIKY¹**
(v kontexte zmien Ústavy Slovenskej republiky)

Prof. JUDr. Lubor Cibulka, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra ústavného práva

**Vývoj postavenia prezidenta v ústavnom systéme Slovenskej republiky
(v kontexte zmien Ústavy Slovenskej republiky)**

Príspevok sa zameriava na analýzu vývoja ústavného postavenia prezidenta Slovenskej republiky s osobitným zameraním na zmeny v jeho postavení realizované priamymi novelizáciami Ústavy Slovenskej republiky. Predmetom pozornosti je rozšírenie pôsobnosti prezidenta republiky vo vzťahu k vláde Slovenskej republiky, ktorá zaviedol ústavný zákon č. 356/2011 Z. z.

**Die Entwicklung der Stellung des Präsidenten im Verfassungssystem
der Slowakischen Republik (im Kontext der Verfassungsänderungen
der Slowakischen Republik)**

Der Beitrag analysiert die Entwicklung der Verfassungsstellung des Präsidenten der Slowakischen Republik, mit Nachdruck auf die Änderungen in seiner Stellung durch direkte Neuregelungen der Verfassung der Slowakischen Republik. Eine besondere Aufmerksamkeit wurde der Erweiterung der Befugnisse des Präsidenten der Republik in bezug auf die Regierung der Slowakischen Republik durch das Verfassungsgesetz Nr. 356/2011 Ges.-Slg. gewidmet.

**Development of presidential status within the constitutional system
of the Slovak Republic (reflecting the changes in the Constitution
of the SR)**

Development of presidential status in the SR is analyzed while special attention is paid to the changes of his/her position brought about by the

¹ Príspevok spracovaný v rámci projektu Vega č.1/1130/11: „Ústavné inovácie v systéme del'by moci – potreby a alternatívy v Slovenskej republike.“

amendments to the Constitution of the Slovak Republic, in particular those broadening the presidential authority towards the Government of the Slovak Republic, introduced by the Constitutional Act No. 356/2011 Z.z.

Úvod

Ústava Slovenskej republiky² prijatá pred 20. rokmi dňa 1. septembra 1992 vytvorila ústavnoprávnu základňu na demokratické fungovanie Slovenskej republiky, ústavnoprávne záruky ochrany a uplatňovania občianskych práv a slobôd v spoločenskej praxi.

Stala sa právnym vyjadrením dlhoročného politického a duchovného úsilia slovenského národa o vlastnú štátnosť. Prijatie ústavy predstavuje v istej podobe završenie emancipačných snáh slovenského národa. Ústava SR bola vypracovaná a prijímaná v zložitých medzinárodných i vnútropolitických a ekonomických podmienkach a vzťahoch, čo sa prejavilo aj v obsahu jednotlivých jej ustanovení.³ Tvorcovia ústavy museli brať do úvahy viacero rovin. Ústava sa pripravovala v čase existencie spoločného federatívneho – Českej a Slovenskej federatívnej republiky. Preto bolo logické, že museli starostlivo formulovať postavenie a pôsobnosť jednotlivých ústavných orgánov, aby sa navrhovaný text nedostal do rozporu s ustanoveniami československej ústavy a ústavného zákona o federácii. Obdobie prípravy ústavy bolo charakteristické prebiehajúcim procesom formovania a súčasnej kryštalizácie politickej a ekonomickej scény, osobitne zložitými procesmi transformácie ekonomiky na federálnej i republikovej úrovni. Tieto skutočnosti bolo nutné taktiež do návrhu obsahu ústavy premietnuť.

Napokon treba upozorniť aj na to, že tvorcovia ústavy museli hľadať cestu akceptácie európskeho štandardu základných práv a slobôd zakotveného v mnohých medzinárodných ľudskoprávných dokumentoch a ústavnom zákone Federálneho zhromaždenia ČSFR č. 21/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd.

Jej obsah musel byť demokratický a európsky, pretože bezprostredne po zahájení procesu spoločensko-ekonomických premien relevantné politické sily deklarovali záujem na začlenení vtedy ešte spoločného štátu do európskych štruktúr.

² Ústava Slovenskej republiky ústavný zákon č. 460/1992 Zb.

³ K procesu prípravy textu Ústavy Slovenskej republiky pozri: CHOVANEC, Jaroslav: *Moderná slovenská štátnosť*. Bratislava : Procom, 2009; CHOVANEC, Jaroslav: *Ústava Slovenskej republiky – základný zákon štátu*. Bratislava : Procom, 2002; CHOVANEC, Jaroslav: *Budovanie štátu Slovenskej republiky*. Bratislava : Procom, 2012; ČIČ, Milan a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin : Matica slovenská, 1997; DRGONEC, Ján: *Ústava Slovenskej republiky – Komentár*. 2. preprac. a rozšír. vyd. Šamorín : Heuréka, 2007.

Keďže ústava je základným zákonom štátu, preto jej obsah musel vychádzať aj z vnútroštátnych pomerov, ako napr. národnostné a etnické zloženie obyvateľstva, systému politických strán atď.

Je však nesporné, že prijatie Ústavy SR a konštituovanie Slovenskej republiky bolo výslednicou celého radu faktorov, neraz i protirečivých, domácej i medzinárodno-politickej povahy. Za potrebné považujeme však zdôrazniť, že Slovenská republika a jej ústava nadviazala na všetky pozitívne črty vývoja v období spoločného štátu od jeho založenia v roku 1918.

Prvé kroky Slovenskej republiky po jej konštituovaní dňa 1. januára 1993 ako samostatného a suverénneho štátu boli na základe Ústavy Slovenskej republiky naplnené kreovaním jej ústavného systému. Postupne sa kreovali vrcholné ústavné štátne orgány – Národná rada Slovenskej republiky, prezident Slovenskej republiky, vláda Slovenskej republiky, Ústavný súd Slovenskej republiky, Najvyšší kontrolný úrad a ďalšie. Mnohé z nich, obrazne povedané, začali svoju činnosť na „zelenej lúke“ bez predchádzajúcich praktických skúseností. K takýmto vrcholným ústavným štátnym orgánom patril aj prezident Slovenskej republiky. Kým Národná rada SR mohla čiastočne nadviazať na činnosť Slovenskej národnej rady v podmienkach federatívneho štátoprávneho usporiadania, inštitút hlavy štátu sa v podmienkach suverénnej Slovenskej republiky začal budovať od základov.

1. Hlava štátu v historickom pohľade

Hlava štátu patrí k historicky najstarším mocenským orgánom. Ústavno-právne postavenie individuálnej hlavy štátu je predmetom úvah a sporov už od antického Grécka, čo istotne súvisí s problematikou deľby moci. Upozornenie na túto skutočnosť nachádzame aj Aristotelovom diele. Táto problematika v širšom historickom kontexte nadväzovala na dobovú realitu, právnu kultúru, politické pomery a historické tradície. Diverzifikácia štátnej moci, väzby a vzťahy medzi jej jednotlivými časťami, vzájomná kontrola a súčinnosť sú stále otázkami nielen teoretickými, ale aj praktickými. V štátovede, resp. ústavnom práve vyvolávajú mnohé často i protichodné názory. Dôležitým javom v tomto smere je presné vymedzenie a oddelenie jednotlivých štátnych mocí a špecifikácia jednotlivých funkcií vo vnútri týchto mocí, pretože vyvážená a fungujúca deľba moci doplnená mechanizmami kontroly predstavujú dôležité faktory stability ústavného systému.

Vo väzbe na inštitút hlavy štátu je potrebné mať na zreteli, že s procesom formovania štátnej organizácie ľudskej spoločnosti súvisí historická skutočnosť, že spravidla jednej osobe je udeľované (alebo jedna osoba získala) právo viesť štátnu organizáciu. Dôvody tejto skutočnosti boli rôzne. Je však možné, že to bola otcovská moc starovekých rodov, vyšší stupeň rozumovej vyspelosti a pod. V procese historického vývoja sa však moc panovníka

postupne obmedzovala, hoci ešte aj dnes sa vo svete stretávame s absolutistickými monarchiami, v ktorých je moc panovníka v zásade neobmedzená, resp. koncentrovaná v rukách monarchu. Historický vývoj ukazoval, že demokratické prvky v usporiadaní a realizácii moci sa postupne presadzovali, čo súviselo s úsilím „sformovať“ proti ideovému konceptu absolutistického štátu novú modernú koncepciu štátu založenú na vláde ľudu a práva.“⁴ Vznik moderných štátov a ústav bol historicky a logicky spojený s bojom proti neutržateľnému absolutistickému feudálnemu štátu a súvisel i s premenami sociálno-ekonomického systému smerom ku kapitalizmu a s tým súvisiacim vznikom novej spoločenskej vrstvy – buržoázie. Boj o modernú demokratickú ústavu je bojom proti absolutistickému štátu a jeho nahradenie ideou vlády ľudu v rámci a na základe ústavy.⁵ Vplyv francúzskej revolúcie na sklonku 18. storočia oživil úsilie stavov po získaní vplyvu, ale súčasne sa zreteľne začali presadzovať myšlienky občianskej rovnosti.

Od patriarchálnej monarchie, cez stavovskú, absolutistickú a konštitučnú monarchiu, od antickej republiky až po dnešné republiky sa stretávame s individuálnou hlavou štátu. Pomenovanie týchto funkcií bolo rôzne: cár, cisár, kráľ a pod. Rozdielne bolo aj ich postavenie.

S inštitútom prezidenta ako hlavou štátu sa stretávame spravidla v republikánskom ústavnom systéme, často označovanom ako parlamentná demokracia. Súvislosť nachádzame v oddelení výkonnej moci od funkcie panovníka, v zúžení jeho právomocí.⁶ Tento nový orgán dostáva názov hlava štátu – prezident. Je však pravdou, že už dávno predtým v jednotlivých štátnych útvaroch existovala osoba, ktorú bolo možné označiť minimálne za predstaviteľa štátu.

Novodobý prístup k podstate a úlohám štátu založil v 17. a 18. storočí konštitucionalizmus⁷ a osvietenstvo. Okrem iného tieto koncepcie reagovali na absolutizmus, v ktorom moc stelesňoval výlučne monarcha. Ideovými východiskami konštitucionalizmu sa stali humanizmus, osvietenstvo, poli-

⁴ OROSZ, Ladislav, SVÁK, Ján, BALOG, Boris: *Základy teórie konštitucionalizmu*. Žilina : Eurokódex, 2011, s. 21.

⁵ Tamže, s. 21.

⁶ Jellinek tento vývoj charakterizoval: „Jak těsne je moderní stát spjat s myšlenkou monarchie, vyplývá v míře nikoliv nejmenší z toho, že presidentská republika nejvýznamnější, nejrozšířenější to forma dnešní demokracie, po své politické stránce je založena na oslabení myšlenky monarchistické. In JELLINEK, G.: *Všeobecná státověda*. Praha : J. Laichter, 1906, s. 780.

⁷ Konštitucionalizmus zjednodušene interpretujeme ako právo na ústavu (*pouvoir constituant*), ktorá stanovuje základné mechanizmy fungovania štátu a zaisťuje práva a slobody človeka (*pouvoir constitué*). V publikácii *Základy teórie konštitucionalizmu* autori interpretujú konštitucionalizmus ako – historicky sformovaný pojem vyjadrujúci vládu suveréna prostredníctvom a na základe ústavy; – výkon verejnej moci založený na bezvýhradnom dodržiavaní a ochrane ústavy; – vedu o ústave, t. j. teóriu ústavy (konštitucionalistiku), resp. v širšom význame ako teóriu ústavného práva. OROSZ, Ladislav, SVÁK, Ján, BALOG, Boris: *Základy teórie konštitucionalizmu*. Žilina : Eurokódex, 2011, s. 18.

tický liberalizmus, prirodzenoprávna teória, teória spoločenskej zmluvy, teória suverenity ľudu, teória deľby moci, teória pozitívneho práva.⁸

Akceptácia myšlienok suverenity ľudu, úlohy volieb, parlamentu a pod. sa v lone revolučných pohybov pretavili do dokumentov ústavnej povahy. Značná časť absolutistických monarchií zmenila svoju podobu tak, že moc panovníka – monarchu bola obmedzovaná ústavou (konštitučná monarchia) resp. zmenili vôbec svoju formu a stali sa republikami na čele s novodobými hlavami štátu – prezidentmi. Považujeme za vhodné podčiarknuť, že revolučný pohyb nesmeroval priamo k likvidácii inštitútu monarchu ako ústavného inštitútu, ale k racionálnemu obmedzeniu jeho moci.⁹ Prvú konštitučnú monarchiu predstavuje anglické ústavné usporiadanie po roku 1689. Dokumentom zakotvujúcim jej princípy sa stali Bill of Rights.¹⁰

Klasickým vzorom ústavného dokumentu zavádzajúcim princípy konštitučnej monarchie bola francúzska ústava prijatá v roku 1791. Základnými ústavnými črtami konštitučnej monarchie sú: rozdelenie moci na moc zákonodarnú, výkonnú a súdnu, zverenie zákonodarstva do rúk parlamentu, ústavné obmedzenie panovníka ako predstaviteľa výkonnej moci. Panovník disponuje právom absolútneho alebo relatívneho veta voči zákonom parlamentu a inštitútom milosti voči súdnej moci. Začiatkom 20. storočia panovníka je možné charakterizovať ako osobu, ktorá vládne pomocou svojich ministrov.

Prezident, ktorý sa ako osobitný ústavný inštitút v modernej podobe objavuje v Ústave USA z roku 1787, je hlavou štátu. Po vzore USA sa rozšíril sa na európsky kontinent do štátov s republikánskym usporiadaním. Vznik demokratických republík začiatkom 20. storočia na európskom kontinente je spojený so vznikom inštitútu prezidenta. Nie je už zdrojom resp. reprezentantom všetkej štátnej moci. Vykonáva moc zverenú mu ústavou spolu s ďalšími ústavnými orgánmi. Úrad získava prostredníctvom volieb na časovo ohraničené obdobie. Georg Jellinek charakterizuje prezidenta ako neutrálny orgán zbavený účasti na riadení štátnych záležitostí.¹¹ S týmto

⁸ Pozri napr. PRUSÁK, Jozef: *Teória práva*. Bratislava : VO PF UK, 2001; OTOVÁ, Eva: *Teória práva*. Bratislava : VO PraF UK, 2004; BRÖSTL, Alexander, DOBROVIČOVÁ, Gabriela, KANÁRIK, Imrich: *Základy štátovedy*. Košice : UPJŠ, 2000; KRŠKOVÁ, Alexandra: *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Bratislava : Iura Edition, 2011; OROSZ, Ladislav, SVÁK, Ján, BALOG, Boris: *Základy teórie konštitucionalizmu*. Žilina : Eurokódex, 2011 atď.

⁹ Charles L. Montesquieu napísal: „Výkonnú moc musí mať v rukách monarcha, pretože tú stránku vlády, ktorá takmer vždy vyžaduje okamžitý výkon rozhodnutia, zabezpečí lepšie jeden človek ako viacerí.“ Bližšie pozri: MONTESQUIEU, Ch. L.: *Duch zákonov*. Bratislava : Tatran, 1989, s. 209. John Locke obdobne zdôraznil: „Kde je zákonodarná a výkonná moc v rôznych rukách, tam dobro spoločnosti vyžaduje, aby niektoré veci boli ponechané rozvážnosti toho, kto má výkonnú moc.“ Bližšie pozri LOCKE, J.: *Druhé pojednaní o vládě*. Praha : Svoboda, 1992, s. 125.

¹⁰ Bill of Rights boli prijaté 13. 2. 1689.

¹¹ JELLINEK, Georg: *Všeobecná štátoveda*. Praha : J. Laichter, 1906, s. 774.

záverom aj v podmienkach parlamentnej formy vlády v súčasnosti je možné polemizovať.

2. Hlava štátu z pohľadu súčasných foriem vlády

Postavenie hlavy štátu je determinované formou vlády. Formu vlády z inštitucionálneho hľadiska zjednodušene definujeme ako štruktúru najvyšších štátnych orgánov, spôsob ich vzniku, vzťahy medzi nimi a mieru účasti ľudu na ich kreácii a činnosti.¹² Tradičná konštitucionalistika k základným typom formy vlády zaraďuje prezidentskú formu vlády (prezidentská republika) a parlamentnú formu vlády, ktorá v spojení s republikánskym zriadením sa nazýva parlamentná republika, v spojení s monarchistickým usporiadaním, konštitučnou (parlamentnou) monarchiou.¹³

Prezident republiky je ako hlava štátu významným ústavným orgánom v každej republike bez ohľadu na formu vlády. Jeho postavenie je rozdielne podľa konkrétnej formy vlády, teda či ide o prezidentskú republiku, parlamentnú republiku, vládu zhromaždenia resp. iné modifikované formy vlády ako napr. republika poloprezidentská/neoprezidentská alebo kancelársky model formy vlády v republike. Vždy je však prezident jedným z vrcholných ústavných štátnych orgánov a v rôznej miere i významným aktérom politiky.

Modelovým príkladom prezidentskej formy vlády sú USA. Postavenie prezidenta USA aj dnes určuje teória trojdelenia moci sformulovaná Ch. L. Montesquieum. Vo svojich dielach konštatoval, že moc má tendenciu ku koncentrácii a zneužití. Preto vychádza z toho, že predpokladom slobody jednotlivca a demokracie je dôsledné oddelenie jednotlivých moci, ich vzájomná nezávislosť. A samozrejme, že jednotlivé moci vykonávajú rôzne osoby. Nosnými premisami jeho teórie deľby moci sú:

- a) zákonodarná moc má z ľudu vychádzať, ale ľud ju bezprostredne nevykonáva,

¹² Bližšie pozri POSLUCH, Marian, CIBULKA, Ľubor: *Štátne právo Slovenskej republiky*. 3.vyd. Šamorín : Heuréka, 2009, s. 24 a nasl.; BIBLIOGRAPHY \1 1051 SVÁK, Ján a kol.: *Ústavné právo SR*. 5. aktual. vyd. Bratislava : Akadémia Policajného zboru SR, 2008, s. 212 a nasl. ; KLOKOČKA, Vladimír: *Ústavní právo kapitalistických zemí*. Praha : Orbis, 1987, s. 192 a nasl.; PALUŠ, Igor, SOMOROVÁ, Eudmila: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice : UPJŠ, 2008, s. 282; SVÁK, Ján, CIBULKA, Ľubor: *Ústavné právo Slovenskej republiky. (Osobitná časť)*. 4. vyd. Žilina : Eurokódex, 2009, s. 1072; KLOKOČKA, Vladimír: *Ústavní systémy evropských štátů*. Praha : Linde, 1996, s. 146 a nasl.; WITKOWSKI, Z. (red.), GALSTER, J.; GRONOWSKA, B., SZYSZKOWSKI, W., BIEŃ – KACAŁA, A., CIESZYŃSKI, A., WITKOWSKA, K. M.: *Prawo konstytucyjne*. Toruń : TNOiK, 2006, s. 55; SAGAN, S.: *Prawo konstytucyjne w Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2003, s. 28.

¹³ Okrem nich existuje viacero ďalších modelov, ktoré preferujú iné znaky. Bližšie pozri KLOKOČKA, Vladimír: *Ústavní systémy evropských štátů*. Praha : Linde, 2006, s. 144 a nasl.

- b) výkonná moc patrí panovníkovi, ktorý stojí na čele výkonnej moci a má veto k rozhodnutiam parlamentu,
- c) dane sú určované zákonmi,
- d) nezávislosť súdnictva je založená na vláde zákona, sudcovia sú povinní vykladať právo len a na základe zákonov a v súlade s nimi.

Z uvedenej koncepcie Ch. L. Montesquieua môžeme odvodiť záver, že v prezidentskej forme vlády sú zákonodarná moc a výkonná moc kreačne na sebe nezávislé, že je vylúčená personálna prepojenosť mocí a je zavedená vzájomná ústavnoprávna nezodpovednosť jednotlivých mocí. Tvorcovia americkej ústavy systém del'by moci doplnili aj o systém vzájomných brzd a protiváh. Týmto mechanizmom sa snažili zabezpečiť vyvážený výkon jednotlivých mocí a zabrániť dominantnému postaveniu niektorej z nich. V americkom modeli prezidentskej formy vlády voľbami legitimizovaný prezident stojí na čele exekutívy (vládu predstavuje vlastne kabinet skladajúci sa z poradcov prezidenta), a je nielen najvyšším predstaviteľom štátu, ale aj najvyšším reprezentantom výkonnej moci.

V prevažnej väčšine európskych štátov sa uplatnila iná architektúra vzťahov medzi jednotlivými mocami vyjadrená v parlamentnej forme vlády, ktorá môže mať tiež viacero variantov.¹⁴ To sa prejavilo aj v odlišnom postavení prezidenta resp. hlavy štátu. Architektúra parlamentnej formy vlády je výrazne ovplyvnená Rousseauskou teóriou suverenity ľudu, ktorá vychádza z koncepcie jednoty moci v štáte.¹⁵ Materskou krajinou parlamentarizmu je Anglicko. Základnými znakmi parlamentnej formy vlády sú:¹⁶

- a) dominujúce postavenie zákonodarnej moci predovšetkým vo vzťahu k výkonnej moci v podobe ústavnopolitickej zodpovednosti výkonnej moci voči moci zákonodarnej,
- b) legitimita zákonodarnej moci je daná voľbami a z legitimacy zákonodarnej moci je odvodzovaná legitimita výkonnej moci,
- c) spravidla ústavnopolitická nezodpovednosť hlavy štátu, ktorá nestojí na čele výkonnej moci,

¹⁴ WITKOWSKI, Zbigniew (red.), GALSTER, J.; GRONOWSKA, B., SZYSZKOWSKI, W., BIEŃ – KACAŁA, A., CIESZYŃSKI, A., WITKOWSKA, K. M.: *Prawo konstytucyjne*. Toruń : TNOiK, 2006, s. 55 a nasl.; SAGAN, S.: *Prawo konstytucyjne w Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2003, s. 29 a nasl.; GÓRECKI, D., BRODZIŃSKI, W., DOMAGALA, M., DOMAŃSKA, A., KRAWCZYK, R., MLYNARSKA-SOBACZEWSKA, A., SKLADOWSKI, K., SKOTNICKI, K.: *Polskie prawo konstytucyjne w zarysie* (Podręcznik dla studentów kierunków nieprawniczych). Kraków : Zykamycze, 2006, s. 55.

¹⁵ Niektorí autori aj v Slovenskej republiky vyslovili názor, že v parlamentarizme sa del'ba moci neuplatňuje. Bližšie pozri KRÁL, Ján a kol.: *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Bratislava : Akadémia PZ v Bratislave, 1995, s. 53.

¹⁶ Porovnaj: JAVŮREK, Petr: *Prezidenti poloprezidentských systémů*. In NOVÁK, Miroslav, BRUNCLÍK, Miloš (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech – Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha : Dokořán, 2008; BRÖSTL, Alexander: *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 253; KLÍMA, Karel: *Státověda*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 144 atď.

- d) zodpovednosť vlády za akty výkonnej moci hlavy štátu prostredníctvom inštitútu kontrasignácie,
- e) spravidla dovoľená personálna prepojenosť zákonodarnej a výkonnej moci,¹⁷
- f) vláda ako orgán výkonnej moci rozhoduje kolegiátne.¹⁸

Vo právnej vede sa stretávame s dvomi základnými koncepciami postavenia hlavy štátu v parlamentnej forme vlády.¹⁹

Prvá koncepcia vychádza z toho, že hlava štátu je orgánom výkonnej moci, ktorá je často odvodzovaná aj zo spôsobu začlenenia inštitútu hlavy štátu v rámci jednej hlavy v ústave.

Druhá koncepcia je založená na tom, že hlava štátu je orgánom *sui generis*, ktorého úlohou je sprostredkovateľská funkcia medzi mocami a napomáhať pri riešení krízových situácií. V tomto zmysle hlava štátu akoby by predstavovala „neutrálnu moc“ v štáte dotovanú nevyhnutnou mierou autonómie.

Spory o koncepciu resp. interpretáciu postavenia hlavy štátu v parlamentnej republike podporuje aj spôsob ústavného zakotvenia postavenia hlavy štátu, najmä ak je postavenie prezidenta zakotvené v rámci výkonnej moci.²⁰ Prezident je charakterizovaný ako hlava štátu, súčasne ho ústava systémovo zaraďuje do výkonnej moci ale vrcholným orgánom výkonnej moci je vláda. To vyvoláva viaceré protirečenia najmä vo vzťahoch prezidenta a vlády.

Ako príklad koncepcie, že hlava štátu je orgánom výkonnej moci P. Holländer v citovanej práci uvádza postavenie hlavy štátu v platnej Ústave Českej republiky, čo podčiarkuje aj tým, že ústavná úprava je realizovaná v hlave tretej českej ústavy „Moc výkonná“. Formálne analogickým spôsobom je v Ústave SR zakotvené aj postavenie prezidenta SR v šiestej hlave.

V teórii sú známe iné koncepcie systémového zaradenia inštitútu prezidenta v parlamentnej demokracii. Napríklad P. Kresák²¹ alebo V. Pavlíček²² vyčleňujú hlavu štátu z tradičného zaraďovania do výkonnej moci a chápu ho ako orgán neutrálnej moci, ktorá by nemala byť chápaná ako

¹⁷ K výnimkám môžeme zaradiť inštitút spočívania poslaneckého mandátu v prípade výkonu vládnej funkcie poslancom Národnej rady Slovenskej republiky.

¹⁸ Predseda vlády v klasickej modeli parlamentnej formy vlády nemá osobitné postavenie.

¹⁹ HOLLÄNDER, Pavel: *Hlava štátu v parlamentním systéme*. In ŠIMÍČEK, Vojtěch (ed.): *Aktuální problémy parlamentarismu*. Brno : Nadace Mezinárodního politologického ústavu, 1996, s. 19; HOLLÄNDER, Pavel: *Základy všeobecné státovédy*. 2. rozšíř. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, s. 318 a nasl.

²⁰ Pozri KOUDELKA, Zdeněk: *Prezident ve slovenské demokracii*. In ŠIMÍČEK, Vojtěch (ed.): *Aktuální problémy parlamentarismu*. Brno : Nadace Mezinárodního politologického ústavu, 1996, s. 47 a nasl.; GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří, ZOUBEK, Vladimír: *Ústavní systém ČR*. Praha : Prospektrum, 1994, s. 107.

²¹ KRESÁK, Peter: *Forma vlády Slovenskej republiky*. In ŠIMÍČEK, Vojtěch (ed.): *Aktuální problémy parlamentarismu*. Brno : Nadace Mezinárodního politologického ústavu, 1996, s. 30.

²² PAVLÍČEK, Václav a kol.: *Ústavní právo a státovéda*. I. díl. *Obecná státovéda*. Praha : Linde, 1998, s. 267 a nasl.

moc výkonná, ale ako zvláštna mocenská zložka, ktorá môže riešiť prípadné ústavné konflikty medzi zákonodarnou mocou a mocou výkonnou.

Možno však konštatovať, že prevalenciu majú názory akceptujúce hlavu štátu ako orgán s neutrálnym postavením, vrátane politickej nezávislosti, ktorý stojí mimo sústavy orgánov výkonnej moci. Prejavom tejto koncepcie je taká ústavná úprava, v ktorej postavenie hlavy štátu je zakotvené v samostatnej hlave ústavy. Vo vzťahu k hlave štátu v parlamentnej forme vlády sa prikláňame k názoru, že hlava štátu nie je orgánom výkonnej moci, aj keď niektoré jeho rozhodnutia takúto povahu majú. Sú štáty, ktoré jednoznačne nevyčlenili hlavu štátu z výkonnej moci, ale v tomto prípade však zreteľne oddeľujú jeho postavenie a pôsobnosť od vlády.

V parlamentnej forme vlády pre hlavu štátu by malo byť charakteristické tzv. neutrálné postavenie.²³ Jeho podstatou sú oprávnenia hlavy štátu zasahovať do takých konfliktov, ktoré vzniknú medzi zákonodarnou mocou a výkonnou mocou a ktoré by mohli spôsobiť ústavnú krízu. Hlave štátu sa udeľujú kompetencie, ktoré sú výrazom jej postavenia ako reprezentanta štátu navonok a dovnútra a zodpovednosti za riadny chod ústavného systému. K nim patrí v ústavou stanovených prípadoch rozpúšťať parlament, kreovať vládu v zmysle ústavných zvyklostí uplatňovaných v parlamentnej forme vlády, menovať zákonom určených štátnych úradníkov. Z tzv. neutrálného postavenia hlavy štátu sa odvodzuje nevyhnutnosť jeho politickej nezodpovednosti.

Súčasný ústavný vývoj však naznačuje, že aj v podmienkach parlamentnej formy vlády sú pozorovateľné prvky del'by moci. Avšak výraznejšie ako táto skutočnosť, chod ústavného systému podstatným spôsobom ovplyvňuje postavenie a pôsobenie politických strán. Z politologického aspektu do istej miery oddelenosť parlamentu a vlády je nahradzovaná politickým prepojením legislatívy a exekutívy. Tým sa vlastne vytvára nový typ politického rozdelenia na moc vládnucej väčšiny a proti nej stojacej opozície.²⁴

3. Prezident v Ústave Slovenskej republiky

3.1 Základná ústavná charakteristika

Východiskom zakotvenia postavenia a právomoci ústavných štátnych orgánov v Ústave SR, a teda aj prezidenta SR je forma vlády. Ak vychá-

²³ SVATOŇ, Jan: K charakteristice hlavy moderního státu. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1994, č. 3; SVATOŇ, Jan: *Vládní orgán moderního státu: jeho původ, význam a vývoj v některých evropských zemích*. Brno : Doplněk, 1997, s. 24 a nasl.

²⁴ OROSZ, Ladislav, ŠIMUNIČOVÁ, Katarína: *Prezident v ústavnóm systéme Slovenskej republiky*. Bratislava : Veda, 1998, s. 19.

dzame pri charakteristike formy vlády z vyššie uvedených znakov dvoch základných modelov formy vlády, môžeme konštatovať, že v Slovenskej republike ústava zakotvuje parlamentnú formu vlády.

Ústava Slovenskej republiky v pôvodnom znení vychádzajúc z trojdelenia moci zakotvila v piatej hlave „Zákonodarnú moc“, v šiestej hlave „Výkonnú moc“ a v siedmej hlave „Súdnu moc“. Ak sumarizujeme úpravu vzájomných vzťahov medzi Národnou radou Slovenskej republiky, prezidentom Slovenskej republiky a vládou Slovenskej republiky môžeme konštatovať, že Ústava Slovenskej republiky zakotvila parlamentnú formu vlády, ktorú v podmienkach Slovenskej republiky charakterizovala najmä zodpovednosť vlády za výkon funkcie parlamentu spojenej s právom vysloviť vláde a jej jednotlivému členovi nedôveru, previazanosť funkčného obdobia vlády s volebným obdobím parlamentu, kreačná závislosť vlády na parlamente. Zakotvenie podoby parlamentnej formy vlády v pôvodnom texte ústavy obsahovalo niektoré protirečivé prvky, ktoré do istej miery umožňovali konštatovať, že právomoci prezidenta v niektorých otázkach sú silnejšie ako je to typické pre parlamentnú formu vlády²⁵ a na strane druhej niektoré právomoci Národnej rady Slovenskej republiky voči prezidentovi viacej zodpovedali tzv. vláde zhromaždenia.²⁶ Viaceré z nich však v procese novelizácií ústavy²⁷ boli odstránené. Mohli sme konštatovať, že forma vlády v Slovenskej republike má charakter parlamentnej formy vlády republikánskeho typu a z toho vyplývajúce aj postavenie a pôsobnosť prezidenta Slovenskej republiky. Národná rada Slovenskej republiky prijatím ústavného zákona č. 356/2011 Z. z., ktorým priamo novelizovala Ústavu Slovenskej republiky posunula vzťah prezidenta republiky a vlády do novej polohy charakterizovanej posilnením právomoci prezidenta vo vzťahu k vláde, ktorej Národná rada Slovenskej republiky vyslovila nedôveru resp. zamietla návrh na vyslovenie dôvery.

Ústava SR postavenie prezidenta SR ako individuálnej hlavy štátu spolu s postavením vlády SR zakotvila v druhom oddieli šiestej hlavy, ktorá má názov Výkonná moc. Na margo obsahu ústavnej úpravy prezidenta Slovenskej republiky v ústave L. Kopeček uviedol: „Mimořádně významným faktorem, jenž se podepsal na postavení prezidenta, bylo jenně řečeno „nedotažené“ zakotvení tohoto institutu ve slovenské ústavě v roce 1992. Vytvořili se tím podmínky pro různou a často zcela protichůdnou inter-

²⁵ Právo predsedat' vláde.

²⁶ Volit' prezidenta republiky spojená s právom odvolať prezidenta.

²⁷ Ku dňu spracovania príspevku Ústava Slovenskej republiky bola novelizovaná ústavnými zákonmi: ústavný zákon č. 244/1999 Z. z.; ústavný zákon č. 9/1999 Z. z.; ústavný zákon č. 90/2001 Z. z.; ústavný zákon č. 140/2004 Z. z.; ústavný zákon č. 323/2004 Z. z.; ústavný zákon č. 463/2005 Z. z.; ústavný zákon č. 92/2006 Z. z.; ústavný zákon č. 210/2006 Z. z.; ústavný zákon č. 100/2010 Z. z.; ústavný zákon č. 356/2011 Z. z.; ústavný zákon č. 232/2012 Z. z.

pretaci jeho postavění.²⁸ Minimálne s druhou vetou tohto konštatovania môžeme súhlasiť. Ako príklady možno uviesť menovanie a odvolávanie členov vlády, zastupovanie hlavy štátu v niektorých právomociach, možnosť širokého výkladu dôvodov na odvolanie prezidenta národnou radou atď.

Akoby na ospravedlnenie „nedotiahnutia“ ústavnej úpravy inštitútu prezidenta v ústave môžeme uviesť, ako sme už vyššie uviedli, že inštitút prezidenta začínal „na zelenej lúke“, že absentovala predchádzajúca prezidentská tradícia so svojou integračnou a symbolizujúcou úlohou, hoci Slovensko od vzniku Československej republiky bolo jej súčasťou predať len akceptácia „prezidentskej tradície“ chýbala. Nie je možné opomenúť ani zložitost' podmienok, v ktorých sa ústava pripravovala.

Spôsob zakotvenia postavenia prezidenta a vlády v rámci jednej hlavy o výkonnej moci sa nám javí ako nevhodný, a to aj z toho dôvodu, že Slovenská republika z hľadiska formy vlády je parlamentnou republikou.²⁹ Taktó formálnym spôsobom sa akoby utváral faktický dualizmus výkonnej moci (hlava štátu a vláda), ktorý však nepatrí k znakom klasickej parlamentnej forme vlády, ktorá je predovšetkým založená na ústavno-politickej zodpovednosti vlády parlamentu. Ústavné funkcie prezidenta SR presahujú rámec výkonnej moci a jeho právomoci by sa mali rozvíjať smerom k *pouvoir neutré*.³⁰ Pôvodná, ale i súčasná ústavná úprava výkonnej moci nastoľuje otázky vzájomného vzťahu prezident a vlády pri uskutočňovaní výkonnej moci. Za vhodné pri ústavných zmenách považujeme upraviť postavenie prezidenta v samostatnej hlave ústavy.

Základná ústavná charakteristika prezidenta SR bola v pôvodnom texte ústavy zakotvená stroho v článku 101 ods. 1 ústavy: „Hlavou Slovenskej republiky je prezident.“ Táto pôvodná dikcia bola ústavným zákonom č. 9/1999 Z. z.³¹ doplnená o text: „Prezident republiky reprezentuje Slovenskú republiku navonok i dovnútra a svojim rozhodovaním zabezpečuje riadny chod ústavných orgánov. Prezident vykonáva svoj úrad podľa svojho svedomia a presvedčenia a nie je viazaný príkazmi.“ Uvedenými doplneniami ústavodarca sa snažil podčiarknuť jeho arbiterské funkcie najmä v ústavných konfliktoch najmä medzi Národnou radou Slovenskej

²⁸ KOPEČEK, Lubomír: *Prezident v politickém systéme Slovenska – nelehké hledání fungujícího modelu*. In NOVÁK, Miroslav, BRUNCLÍK, Miloš (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech – Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha : Dokořán, 2008, s. 189.

²⁹ KRÁL, Ján: K problémom nového ústavného systému Slovenskej republiky. *Právny obzor*, 77, 1994, č. 1, s. 61; POSLUCH, Marian, CIBULKA, Ľubor: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Bratislava : VO PF UK; Manz, 1994, s. 73; OROZS, Ladislav: Princíp deľby moci v ústavnom systéme Slovenskej republiky. *Právny obzor*, 78, 1995, č. 5, s. 393; SVÁK, Ján a kol.: *Ústavné právo SR*. Bratislava : Akadémia PZ, 2002, s. 251.

³⁰ OROZS, Ladislav, ŠIMUNIČOVÁ, Katarína: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*. Bratislava : Veda, 1998, s. 59.

³¹ Ústavný zákon č. 9/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1999 Z. z.

republiky a vládou Slovenskej republiky. Zvýraznenie jeho úlohy pri zabezpečovaní riadneho chodu ústavných orgánov bolo aj odrazom napätých vzťahov medzi vrcholnými ústavnými orgánmi. Z uvedeného ústavnej charakteristiky vyplýva, že jeho postavenie je koncipované tak, aby pri svojom rozhodovaní bol nezávislý, samozrejme pri rešpektovaní platného právneho poriadku SR spôsobom, ktorý nebude vyvolávať ústavné krízy. Formulácia „nie je viazaný príkazmi“ sa nápadne podobá zakotveniu obsahu mandátu poslanca NR SR a pri charakteristike úradu hlavy štátu to považujeme za zbytočné. Všeobecne môžeme konštatovať, že ústavné zakotvenie prezidenta republiky ako ústavného orgánu v systéme rozdelenia moci v pôvodnom texte ústavy zodpovedalo, aj keď s viacerými výhradami, právomociam hlavy štátu v parlamentných formách vlády, kde má viac arbiterskú a reprezentatívnu funkciu ako funkciu vykonávania výkonnej moci.³²

Keďže inštitút hlavy štátu bol a je zakotvený v jednej hlave spolu s vládou považujeme za vhodné dotknúť sa ústavnej charakteristiky vlády Slovenskej republiky. V článku 108 pôvodného textu ústavy bola vláda Slovenskej republiky charakterizovaná ako „najvyšší orgán výkonnej moci“. Komparácia ústavného zakotvenia prezidenta a vlády mohla viesť k interpretácii vzťahov medzi prezidentom a vládou v podobe nadriadenosti vlády prezidentovi. Tento spôsob interpretácie vyvrátil Ústavný súd Slovenskej republiky v rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 39/93, kde konštatoval: „*Hoci vláda Slovenskej republiky (ďalej len „vláda“)* je najvyšším orgánom výkonnej moci (čl. 108), ústavné postavenie prezidenta Slovenskej republiky je v skutočnosti dominantné voči ústavnému postaveniu vlády.“³³ Slovná dikcia „*dominantné postavenie*“ mohla zväzdať, že rozsah právomocí hlavy štátu smeruje k neoprezidentskému modelu.

Tieto interpretačné problémy zrejme viedli Národnú radu Slovenskej republiky k tomu, že v ústavnom zákone č. 90/2001 Z. z. zmenila ústavnú charakteristiku vlády v čl. 108 takto: „*Vláda Slovenskej republiky je vrcholným orgánom výkonnej moci.*“ Zdôvodnenie tejto zmeny je v dôvodovej správe veľmi jednoduché: „*Po úprave postavenia prezidenta, ktorá bola vykonaná ústavným zákonom č. 9/1999 Z. z., ústavné vyjadrenie postavenia vlády ako ‚najvyššieho‘ orgánu výkonnej moci už nezodpovedá jej terajšiemu vzťahu voči prezidentovi, ktorý je zaradený v tej istej hlave ústavy. Ústavná charakteristika vlády ako najvyššieho orgánu výkonnej moci sa preto navrhuje nahradiť definíciou ‚vrcholného‘ orgánu výkonnej moci, teda ako jedného z najvyšších orgánov výkonnej moci.*“³⁴

³² SVÁK, Ján a kol.: *Ústavné právo SR*. Bratislava : Akadémia PZ, 2002, s. 244.

³³ Dostupné <http://portal.concourt.sk/pages/viewpage.action?pageId=1277961>, dňa 11. 10. 2012.

³⁴ Dôvodová správa k návrhu ústavného zákona č. 90/2001 Z. z. Dostupné na <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=137174>, dňa 11. 10. 2012.

3.2 Voľba prezidenta Slovenskej republiky

Ústava SR vo svojom pôvodnom znení zverovala v článku 101 ods. 2 právo voliť prezidenta SR najvyššiemu zastupiteľskému orgánu – Národnej rade Slovenskej republiky (NR SR). Voľba hlavy štátu najvyšším zastupiteľským orgánom zodpovedala zvyklostiam v parlamentných formách vlády. V článku 101 ods. 2 ústavy bolo zakotvené, že prezidenta volí Národná rada SR tajným hlasovaním na 5 rokov, pričom podľa ods. 3 tohto istého ústavného článku sa na zvolenie vyžadovala trojpäťtinová väčšina hlasov všetkých poslancov Národnej rady Slovenskej republiky. Päťročné volebné obdobie predstavovalo štandardné volebné obdobie a nie je synchronizované s volebným obdobím Národnej rady Slovenskej republiky. Podrobnosti o spôsobe voľby prezidenta republiky upravila NR SR svojim uznesením. K podmienkam zvoliteľnosti patrilo podľa čl. 103 ods. 1 ústavy štátne občianstvo SR, vek 35 rokov a existencia aktívneho volebného práva. Tá istá osoba mohla byť za prezidenta zvolená iba dva krát po sebe. Z dikcie čl. 101 ods. 3 ústavy bolo zrejmé, že kogentnou podmienkou zvolenia prezidenta bolo získanie 3/5 hlasov všetkých poslancov. Ak žiadny z kandidátov potrebnú väčšinu nezískal, konala sa do 14 dní opakovaná voľba. Ak ani v opakovanej voľbe žiadny z kandidátov nezískal potrebnú 3/5 väčšinu konali sa nové voľby. Z toho sa vyvodzovalo, že ústava neobsahovala liberalizačné podmienky (napr. zníženie požadovanej väčšiny, možnosť rozpustenia NR SR z dôvodu neschopnosti zvoliť prezidenta) pre prípad, že sa nepodarí žiadnemu kandidátovi vo voľbách poslancami NR SR získať 3/5 hlasov všetkých poslancov. Takto prísne stanovená podmienka v podmienkach zložitej politickej kultúry v Slovenskej republike predstavovala časovanú nálož a vytvárala možnosť vzniku ústavnej krízy. Vývoj po uplynutí volebného obdobia prvého prezidenta Slovenskej republiky to potvrdil. Je nesporné, že v podmienkach parlamentnej formy vlády je vhodné, aby legitimita hlavy štátu bola založená na čo najväčšom konsenze poslancov, ale súčasne však mali byť vytvorené podmienky na zvolenie hlavy štátu v určitej fáze volebného procesu. Neschopnosť Národnej rady Slovenskej republiky dosiahnuť túto väčšinu sa stala zdrojom ústavnej krízy, pretože po uplynutí funkčného obdobia prvého prezidenta SR nebola NR SR schopná ani na viacero pokusov zvoliť hlavu štátu a Slovenská republika viac ako rok nemala obsadený tento úrad. Neschopnosť Národnej rady Slovenskej republiky, zvoliť prezidenta, nutnosť zmeny pravidiel voľby prezidenta a spolu s rozložením a polarizáciou politických síl vyvolali tlaky na zmenu spôsobu voľby hlavy štátu.³⁵ Požiadavku na priamu voľbu prezidenta vy-

³⁵ V dôvodovej správe k návrhu ústavného zákona č. 9/1999 Z. z. sa uvádza, že: „I v Slovenskej republike sa nepriamo zvolený prezident sa dostal do politicky sporného postavenia. Konflikty medzi vládou a prezidentom, Národnou radou a prezidentom nemajú ústavné riešenie. Takáto situácia škodí fungovaniu ústavného systému štátu. Navyše Ústava z roku 1992 prebrala okrem nepriameho

jadrili občania aj petíciou za vypísanie referenda o priamej voľbe prezidenta. To referendum bolo zmarené. Z hľadiska ústavy konfliktnou sa stala otázka možnej zmeny ústavy prostredníctvom referenda. Ústavný súd svojim rozhodnutím sp. zn. II. ÚS 31/97³⁶ konštatoval: „*Ústava Slovenskej republiky neobsahuje zákaz, aby predmetom referenda podľa čl. 93 ods. 2 ústavy bola otázka o zmene ústavy alebo jej časti.*“ Súčasne však ďalej uviedol, že: „*V referende podľa druhého oddielu piatej hlavy Ústavy Slovenskej republiky nemožno priamo na základe výsledku hlasovania zmeniť ústavu. Prijatie návrhu v referende má ústavnú relevanciu v tom zmysle, že občania zúčastnení na hlasovaní ním Národnej rade Slovenskej republiky prejavujú svoju vôľu na zmenu Ústavy Slovenskej republiky tak, ako bola prejavovaná výsledkami tohto referenda.*“³⁷

V konečnom dôsledku však pod celospoločenským tlakom po zmarenom referende a za širokej celospoločenskej podpory občianskej spoločnosti bol prijatý ústavný zákon č. 9/1999 Z. z.³⁸ Ním sa zaviedla priama voľba prezidenta republiky, zakotvil sa inštitút ľudového hlasovania o jeho odvolaní, ako aj úprava niektorých jeho právomocí, ktoré znamenali prehĺbenie parlamentnej formy vlády v Slovenskej republiky ako napr. rozšírenie a spresnenie možností rozpúšťať Národnú radu Slovenskej republiky. Jasný mandát prezidenta získaný priamymi voľbami od občanov mal vymedzovať i jeho vzťah ku ostatným orgánom štátu. Podrobnosti o voľbe prezidenta upravil zákon č. 46/1999 Z. z.

Vo väzbe na zavedenie priamej voľby prezidenta republiky sa upravila pôsobnosť Národnej rady Slovenskej republiky v niektorých kreačných oprávneniach, sprísnil sa podmienky prelomenia veta prezidenta republiky (na prelomenie veta potrebná nadpolovičná väčšina všetkých poslancov) i spresnili sa právomoci predsedu Národnej rady Slovenskej republiky. Diskutabilné môže byť tvrdenie o spoločenskej a ústavnoprávnej nevyhnutnosti zavedenia priamej voľby prezidenta v podmienkach parlamentnej formy vlády. Súčasné trendy naznačujú, že priama voľba prezidenta nie je v rozpore s princípmi parlamentarizmu.

mandátu i trojpätinové kvórum potrebné v Národnej rade Slovenskej republiky na zvolenie hlavy štátu. Takáto úprava znemožňuje voľbu v prípade značnej polarizácie politických síl, aká je pre posttotalitné krajiny typická. To však znamená, že nášmu ústavnému systému hrozí, že po uplynutí funkčného obdobia prezidenta zvoleného v roku 1993, nebude podľa doteraz platnej ústavy možné zvoliť hlavu štátu. Na základe teraz platných ústavných predpisov to bude, okrem politickej destabilizácie, znamenať, že právomoci prezidenta podľa čl. 102 písm. d) až g) nebude vykonávať žiaden orgán Slovenskej republiky. Takýto stav jestvujúci dlhodobo by bol pre náš ústavný systém kritický.“ Dostupné na <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=129478> dňa 10. 10. 2012.

³⁶ Dostupné na http://www.concourt.sk/Zbierka/1997/26_97s.htm, dňa 10. 10. 2012.

³⁷ Tamže. Citované právne vety ústavného súdu boli v literatúre označené ako šalamúnske. Pozri KOPEČEK, Lubomír: *Prezident v politickém systéme Slovenska – nelehké hledání fungujícího modelu*. In NOVÁK, Miroslav, BRUNCLÍK, Miloš (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech – Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha : Dokořán, 2008, s. 182.

³⁸ Druhá priama novelizácia Ústavy Slovenskej republiky.

Súčasťou argumentácie o nutnosti zavedenia priamej voľby prezidenta bolo tvrdenie, že priama voľba posilní jeho legitimitu, keďže mandát získa od občanov-voličov a vzhľadom k ústavnej úprave zvolenia za relatívne prísnych podmienok. Argumentovalo sa aj tým, že jeho postavenie bude výraznejšie i bez toho, aby sa menili jeho právomoci. Ďalším argumentom bol názor, že priama voľba občanmi vytvorí i jasný vzťah hlavy štátu voči občanom, že sa tým povaha jeho mandátu sa stane oveľa jasnejšou a zrozumiteľnejšou. Za najdôležitejší prínos sa považovala väčšia kontrola ústavného systému štátu občanmi, pretože v ňom budú pôsobiť dva nimi priamo volené orgány, prezident a Národná rada Slovenskej republiky.³⁹ Treba však podčiarknuť, že podmienky na zvolenie boli stanovené prísne. Podľa článku 101 ods. 4 ústavy sa na zvolenie vyžaduje získanie nadpolovičnej väčšiny platných hlasov oprávnených voličov (t. j. všetkých, ktorí majú právo voliť do Národnej rady Slovenskej republiky, pretože títo majú aktívne volebné právo na voľbu prezidenta). To je prísna podmienka, ale má svoj zmysel, ak argumentom v prospech zavedenia priamej voľby hlavy štátu bolo získanie legitimity od občanov. Ak žiadny z kandidátov nezíska potrebnú väčšinu, koná sa druhé kolo volieb, do ktorého postupujú dvaja kandidáti s najvyšším počtom hlasov. V druhom kole volieb sú podmienky liberálnejšie a sú vytvorené ústavnoprávne podmienky preto, aby prezident republiky bol zvolený. V tomto kole za prezidenta je zvolený ten kandidát, ktorý získal najväčší počet platných hlasov zúčastnených voličov. Tým sa prekonáva problém, ktorý existoval pri voľbe prezidenta v Národnej rade Slovenskej republiky. V porovnaní s pôvodnou úpravou sa zvýšila veková hranica na zvolenie z 35 rokov na 40 rokov a doplnila sa o podmienku pasívneho volebného práva do NR SR. Právo navrhovať kandidátov bolo priznané minimálne 15 poslancom alebo občanom na základe petície podpísanej 15 000 občanmi.⁴⁰

Ak však hodnotíme obsah ústavného zákona č. 9/1999 Z. z. i neskoršie prijatého ústavného zákona č. 90/2001 Z. z. priama legitimita funkcie občanmi sa výraznejšie nepremietla do jeho kompetencií. Možno však súhlasiť s názormi, a to ďalší ústavný vývoj potvrdil, že zavedenie priamej voľby hlavy štátu bolo správne, prehlbila sa jeho úloha „strážcu“ fungovania

³⁹ V súvislosti so zavedením priamej voľby hlavy štátu predmetom diskusií boli otázky legitimity hlavy štátu. Stretli sme sa s názormi, že priamou voľbou hlavy štátu sa posilnilo jeho postavenie. Takto formulované názory nie je možné bez bližšieho vysvetlenia akceptovať. Legitimita a kompetencie resp. právomoci hlavy štátu sú dve samostatné i keď navzájom prepojené inštitúty. Spôsob voľby hlavy štátu neovplyvňuje jeho kompetenciu, posilňuje však jeho nezávislosť. Prezident Rakúskej republiky je priamo volený, rozsahom svojich ústavných kompetencií však pôsobí ako štandardná hlava štátu.

⁴⁰ Podrobnejšiu analýzu volieb prezidenta SR pozri SKOTNICKI, K.: *Prawo wyborcze na urzad prezydenta w Slowacii*. In GRABOWSKA, Sabina, GRABOWSKI, Radoslaw: *Prawo wyborcze na urzad prezydenta w państwach europejskich*. Kraków : Oficyna a Wolters Kluwer business, 2007, s.176 a nasl.

ústavného systému a „arbitra“ ústavných sporov.⁴¹ Dnes je už všeobecne uznávané, že priama voľba hlavy štátu nepredstavuje narušenie modelu parlamentnej formy vlády.⁴²

Prijatie tejto novely zavádzajúcej priamu voľbu hlavy štátu malo však aj výrazný politický kontext že: „zavedení přímé volby prezidenta občany nesledovalo cíl posílení postavení slovenského prezidenta, ale řešení existujícího ústavního problému. Podstatou tohoto problému byla nefunkčnost původního mechanismu volby prezidenta...“⁴³ Zrejme možno súhlasiť s názorom a asi dôsledkom toho bolo to, že priama voľba prezidenta sa výraznejšie nepremietla do jeho kompetencií, resp. ústavodarca neuvažoval o komplexnom naplnení legitimacy prezidenta v dôsledku priamej voľby. Priama voľba hlavy štátu zavedená úst. zákonom 9/1999 platí do súčasnosti.

V porovnaní s pôvodnou ústavnou úpravou sa ústavným zákonom č. 9/1999 Z. z. spresnil začiatok plynutia funkčného obdobia. Pôvodná dikcia ústavy neobsahovala úpravu začiatku a konca plynutia volebného obdobia prezidenta a rozoznávala volebné obdobie a funkčné obdobie. Ústavný súd vo svojom výkladovom uznesení uviedol, že volebné obdobie a funkčné obdobie je totožné a začína odo dňa zloženia sľubu a končí uplynutím 5-tich rokov od jeho zloženia.⁴⁴ Ústavný zákon č. 9/1999 Z. z. vo väzbe na uvedené rozhodnutie ÚS SR zakotvil v čl. 101 ods. 7, že zvolený kandidát sa ujíma funkcie prezidenta zložením sľubu, ktorý má konštitutívnu povahu. Pôvodne skladal sľub prezident pred NR SR do rúk predsedu NR SR, po zavedení priamej voľby prezidenta, tento skladá sľub pred NR SR do rúk predsedu Ústavného súdu SR. Ústava SR v pôvodnom znení i dnes platnom znení v čl. 103 ods. 4 a ods. 5 štandardným spôsobom zakotvuje rozsah inkompatibility funkcie prezidenta s výkonom verejných funkcií a iných činností.

3.3 Právomoci prezidenta Slovenskej republiky – vybrané otázky

Ústavné postavenie prezidenta SR je vyjadrené v jeho právomociach. Ako sme naznačili už pri voľbe prezidenta republiky, aj ústavná úprava

⁴¹ K otázke výhod či nevýhod priamej voľby bližšie pozri: HLOUŠEK, Vladimír: *Přímá volba prezidenta: český kontext*. In NOVÁK, Miroslav, BRUNCLÍK, Miloš: *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech – Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha : Dokořán, 2008, s. 263-285; KUBÁT, Michal: *Přímá volba prezidenta v České republice?* In KYSELA, Jan. (ed.): *Deset let Ústavy České republiky: východiska, stav, perspektivy*. Sborník příspěvků. Praha : Eurolex Bohemia, 2003, s. 299 nasl.; ŠIMÍČEK, Vojtěch: *Alternativa k navrhovaným způsobům volby prezidenta*. In *Politologický časopis*, 2001, VIII, č. 4, s. 388 a nasl.

⁴² SUCHÁNEK, Radovan, JIRÁSKOVÁ, Věra: *Ústava České republiky v praxi: 15 let platnosti základního zákona*. Praha : Nakladatelství Leges, 2009, s. 173.

⁴³ KOPEČEK, Lubomír: *Prezident v politickém systému Slovenska – nelehké hledání fungujícího modelu*. In NOVÁK, Miroslav, BRUNCLÍK, Miloš (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech – Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha : Dokořán, 2008, s. 201.

⁴⁴ II. ÚS 65/97. *Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997*. Košice : Ústavný súd SR, 1998, s. 425.

právomocí prezidenta republiky prešla vývojom, spresneniami a zmenami. V pôvodnom texte ústavy právomoci prezidenta boli vo viacerých otázkach vymedzené širšie, ako je to obvyklé v klasických modeloch parlamentnej forme vlády a to najmä vo vzťahu k vláde Slovenskej republiky.⁴⁵

Právomoci prezidenta Slovenskej republiky ústava vo svojom pôvodnom znení vymedzovala v článku 102.⁴⁶

Tento základný rámec právomocí prezidenta SR prešiel v období 20-ročnej platnosti Ústavy Slovenskej republiky viacerými zmenami, a v dnes platnom texte ústavy je zakotvený najmä v článku 102 ods. 1. Tento výpočet však nepovažujeme za taxatívny. V zmysle článku 102 ods. 1:

1) Prezident

a) zastupuje Slovenskú republiku navonok, dojednáva a ratifikuje medzinárodné zmluvy. Dojednávanie medzinárodných zmlúv môže preniesť na vládu Slovenskej republiky alebo so súhlasom vlády na jej jednotlivých členov,

⁴⁵ OROZS, Ladislav, ŠIMUNIČOVÁ, Katarína: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*. Bratislava : Veda, 1998, s. 71.

⁴⁶ Podľa článku 102 pôvodného textu Ústavy Slovenskej republiky prezident republiky:

- a) zastupuje Slovenskú republiku navonok, dojednáva a ratifikuje medzinárodné zmluvy. Dojednávanie tých medzinárodných zmlúv, na ktoré nie je potrebný súhlas Národnej rady Slovenskej republiky, môže preniesť na vládu Slovenskej republiky alebo so súhlasom vlády na jej jednotlivých členov,*
- b) prijíma a poveruje vyslancov,*
- c) zvoláva ustanovujúcu schôdzu Národnej rady Slovenskej republiky,*
- d) môže rozpustiť Národnú radu Slovenskej republiky, ak tri razy do šiestich mesiacov po voľbách nedôjde k schváleniu programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky. Prezident je povinný vypočuť stanovisko predsedu Národnej rady Slovenskej republiky. Nové voľby vyhlási predseda Národnej rady Slovenskej republiky do 30 dní,*
- e) podpisuje zákony,*
- f) vymenúva a odvoláva predsedu a ostatných členov vlády Slovenskej republiky, poveruje ich riadením ministerstiev a prijíma ich demisiu; predsedu a ostatných členov vlády odvoláva v prípadoch uvedených v čl. 115 a 116,*
- g) vymenúva a odvoláva vedúcich ústredných orgánov a vyšších štátnych funkcionárov v prípadoch, ktoré ustanovuje zákon; vymenúva profesorov a rektorov vysokých škôl, vymenúva a povyšuje generálov,*
- h) zapožičiava vyznamenania, ak na to nespĺnomocní iný orgán,*
- i) udeľuje amnestiu, odpúšťa a zmierňuje tresty uložené trestnými súdmi a nariaďuje, aby sa trestné konanie nezačínalo, alebo aby sa v ňom nepokračovalo, a zahľadá tresty,*
- j) je hlavným veliteľom ozbrojených síl,*
- k) na návrh vlády Slovenskej republiky vyhlasuje vojnový stav a na základe rozhodnutia Národnej rady Slovenskej republiky vypovedáva vojnu, ak je Slovenská republika napadnutá alebo ak to vyplýva zo záväzkov z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu,*
- l) vyhlasuje výnimočný stav na základe ústavného zákona,*
- m) vyhlasuje referendum,*
- n) môže vrátiť Národnej rade Slovenskej republiky ústavné zákony a zákony s pripomienkami, a to v lehote do 15 dní po ich schválení,*
- o) podáva Národnej rade Slovenskej republiky správy o stave Slovenskej republiky a o závažných politických otázkach,*
- p) má právo byť prítomný na schôdzach Národnej rady Slovenskej republiky,*
- r) má právo byť prítomný na schôdzach vlády Slovenskej republiky, predsedat' jej a vyžadovať si od vlády alebo od jej členov správy.*

- b) môže podať na Ústavný súd Slovenskej republiky návrh na rozhodnutie o súlade dojednanej medzinárodnej zmluvy, na ktorú je potrebný súhlas Národnej rady Slovenskej republiky, s ústavou alebo s ústavným zákonom,
- c) prijíma, poveruje a odvoláva vedúcich diplomatických misií,
- d) zvoláva ustanovujúcu schôdzu Národnej rady Slovenskej republiky,
- e) môže rozpustiť Národnú radu Slovenskej republiky, ak Národná rada Slovenskej republiky v lehote šiestich mesiacov od vymenovania vlády Slovenskej republiky neschválila jej programové vyhlásenie, ak sa Národná rada Slovenskej republiky neuzniesla do troch mesiacov o vládnom návrhu zákona, s ktorým vláda Slovenskej republiky spojila vyslovenie dôvery, ak Národná rada Slovenskej republiky nebola dlhšie ako tri mesiace spôsobilá uznášať sa, hoci jej zasadanie nebolo prerušené a hoci bola v tom čase opakovane zvolávaná na schôdzu, alebo ak zasadanie Národnej rady Slovenskej republiky bolo prerušené na dlhší čas, ako dovoľuje ústava. Toto právo nemôže uplatniť počas posledných šiestich mesiacov svojho volebného obdobia, počas vojny, vojnového stavu alebo výnimočného stavu. Prezident rozpustí Národnú radu Slovenskej republiky v prípade, ak v ľudovom hlasovaní o odvolaní prezidenta nebol prezident odvolaný.
- f) podpisuje zákony,
- g) vymenúva a odvoláva predsedu a ostatných členov vlády Slovenskej republiky, poveruje ich riadením ministerstiev a prijíma ich demisiu; predsedu a ostatných členov vlády odvoláva v prípadoch uvedených v čl. 115 a 116,
- h) vymenúva a odvoláva vedúcich ústredných orgánov, vyšších štátnych funkcionárov a ďalších funkcionárov v prípadoch, ktoré ustanoví zákon; vymenúva a odvoláva rektorov vysokých škôl, vymenúva vysokoškolských profesorov, vymenúva a povyšuje generálov,
- i) udeľuje vyznamenania, ak na to nespĺnomocní iný orgán,
- j) odpúšťa a zmierňuje tresty uložené súdmi v trestnom konaní a zahľadza odsúdenie formou individuálnej milosti alebo amnestie,
- k) je hlavným veliteľom ozbrojených síl,
- l) vypovedáva vojnu na základe rozhodnutia Národnej rady Slovenskej republiky, ak je Slovenská republika napadnutá alebo ak to vyplýva zo záväzkov z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu, a uzatvára mier,
- m) môže na návrh vlády Slovenskej republiky nariadiť mobilizáciu ozbrojených síl, vyhlásiť vojnový stav alebo vyhlásiť výnimočný stav a ich skončenie,
- n) vyhlasuje referendum,
- o) môže vrátiť Národnej rade Slovenskej republiky zákon s pripomienkami do 15 dní od doručenia schváleného zákona,

- p) *podáva Národnej rade Slovenskej republiky správy o stave Slovenskej republiky a o závažných politických otázkach,*
- r) *má právo vyžadovať si od vlády Slovenskej republiky a od jej členov informácie potrebné na plnenie svojich úloh.*
- s) *vymenúva a odvoláva sudcov Ústavného súdu Slovenskej republiky, predsedu a podpredsedu Ústavného súdu Slovenskej republiky, prijíma sľub sudcov Ústavného súdu Slovenskej republiky a sľub generálneho prokurátora,*
- t) *vymenúva a odvoláva sudcov, predsedu a podpredsedu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, generálneho prokurátora a troch členov Súdnej rady Slovenskej republiky, prijíma sľub sudcov,*
- u) *rozhoduje o poverení vlády a dáva súhlas na výkon jej pôsobnosti podľa čl. 115 ods. 3.*

Článkom 102 ods. 1 ústavy sa však nevyčerpali právomoci prezident republiky. Viaceré sú špecifikované v ďalších ustanoveniach ústavy, ako napr. v článku 134 (menovanie sudcov ústavného súdu) atď. Viaceré oprávnenia resp. povinnosti prezidenta formulovala ústava v oddiely o vláde Slovenskej republiky, ako napr. povinnosť odvolať vládu resp. člena po vyslovení nedôvery alebo zamietnutí návrhu na vyslovenie dôvery.⁴⁷

Z hľadiska prehľadnosti môžeme právomoc prezidenta republiky zakotvenú v čl. 102 ods. 1 rozdeliť na:

- a) *právomoc prezidenta SR vo vzťahu k zahraničiu,*
- b) *právomoc prezidenta SR smerom k Národnej rade SR,*
- c) *právomoc prezidenta SR smerom k vláde SR,*
- d) *kreačná právomoc prezidenta SR,*
- e) *prerogatívy hlavy štátu,*
- f) *ostatná právomoc.*

3.3.1 Právomoc prezidenta SR vo vzťahu k zahraničiu

Ad a) Prezident Slovenskej republiky zastupuje Slovenskú republiku navonok, je teda reprezentantom štátu vo vzťahu k zahraničiu reprezentuje suverenitu Slovenskej republiky navonok. V rámci zahraničnej politiky Slovenskej republiky toho súčasťou je aj dojednávanie a ratifikácia medzinárodných zmlúv. Táto právomoc sa niekedy označuje ako „*ius repraesentationis omnimoda*“. V tomto prípade má prezident SR postavenie suverénneho zástupcu štátu, ktorý nemusí predkladať žiadne splnomocnenia. Článok 7 ods. 2 Viedenskej zmluvy o zmluvnom práve zakotvuje, že hlava štátu, predseda

⁴⁷ Niektoré z uvedených právomocí sú podrobnejšie upravené na iných miestach ústavy ústavnými zákonmi a zákonmi (napr. ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.).

vlády a minister zahraničných vecí z titulu svojich funkcií a bez predloženia plných mocí sa považujú za zástupcov svojich štátov.

Prezident republiky dojednávane medzinárodných zmlúv môže preniesť na vládu Slovenskej republiky alebo so súhlasom vlády na jej jednotlivých členov. K okruhu tejto pôsobnosti patrí aj jeho právo podať na Ústavný súd Slovenskej republiky návrh na rozhodnutie o súlade dojednanej medzinárodnej zmluvy, na ktorú je potrebný súhlas Národnej rady Slovenskej republiky, s ústavou alebo s ústavným zákonom čo má mimoriadny význam z hľadiska obsahu čl. 1 ods. 1 a čl. 7 ústavy. Uvedené oprávnenie preventívnej kontroly ústavnosti medzinárodných zmlúv priznal prezidentovi ústavný zákon č. 90/2001 Z. z.

K ďalším právomociam v tomto okruhu patrí aj právo prijímať, poverovať a odvolávať vedúcich diplomatických misií. Uvedené oprávnenie však patrí do okruhu tzv. kontrasignovaných právomocí prezidenta.⁴⁸ Podľa medzinárodných zmlúv sú vedúci diplomatických misií rozdelení do troch stupňov: veľvyslanci a nunciovia poverení u hlavy štátu, alebo iná rovnocenná hodnosť; vyslanci, ministri a internunciovia poverení u hlavy štátu; charge d'affaires poverení u ministra zahraničných vecí.

3.3.2 Právomoc prezidenta SR vo vzťahu k Národnej rade SR

Ad b) Novelizácie Ústavy Slovenskej republiky síce zasiahli do architektúry vzťahov medzi prezidentom a Národnou radou Slovenskej republiky, z hľadiska ich hodnotenia môžeme skorej hovoriť o ich spresnení a doplnení, ako o podstatných zmenách. Výnimkou je iba zmena spôsobu voľby prezidenta ako sme už uviedli vyššie.

Ústava SR podľa článku 102 ods. 1 písm. d) v spojení s článkom 82 ods. 2 zveruje prezidentovi zvolávať ustanovujúcu schôdzu novozvolenej Národnej rady SR a to v lehote 30 dní od vyhlásenia výsledkov volieb, čím sa má zabezpečiť funkčnosť novozvolenej Národnej rady Slovenskej republiky.

Na inom mieste sme uviedli, že v konštrukcii ústavného postavenia prezidenta je pozorovateľná jeho arbiterská úloha. Koncepcia obsahu právomoci prezidenta SR rozpúšťať Národnú radu SR vychádza z koncepcie tzv. neutrálneho postavenia prezidenta SR, ktorý by mal pôsobiť ako arbiter v ústavných sporoch predovšetkým medzi Národnou radou SR a vládou SR. V prameňoch môžeme nájsť názor, že hlava štátu v parlamentnej republike predstavuje tzv. „neutrálnu moc“. Pôvodný text ústavy dával prezidentovi SR oprávnenia tohto druhu len v zúženom rozsahu, a to ako z hľadiska obsahu tak aj času využiteľnosti. Podľa pôvodného znenia článku 102 ods. 1 písm. d) ústavy prezident mohol rozpustiť NR SR len, ak tri razy do šiestich

⁴⁸ V pôvodnom texte Ústavy Slovenskej republiky neboli upravené kontrasignované právomoci prezidenta.

mesiacov po voľbách nedôjde k schváleniu programového vyhlásenia vlády. Prezident bol povinný súčasne vypočuť si stanovisko predsedu NR SR. Po uplynutí 6 mesiacov uvedené arbiterské oprávnenie už nebolo možné uplatniť a vo svojej podstate stratilo zmysel a bol otvorený priestor pre vznik ústavnej krízy.

Posun znamenalo prijatie ústavného zákona č. 90/2001 Z. z. Podľa nového znenia čl. 102 ods. 1 písm. e) ústavy prezident SR môže rozpustiť Národnú radu Slovenskej republiky, ak Národná rada Slovenskej republiky v lehote šiestich mesiacov od vymenovania vlády Slovenskej republiky neschválila jej programové vyhlásenie, ak sa Národná rada Slovenskej republiky neuzniesla do troch mesiacov o vládnom návrhu zákona, s ktorým vláda spojila vyslovenie dôvery, ak Národná rada Slovenskej republiky nebola dlhšie ako tri mesiace spôsobilá uznášať sa, hoci jej zasadanie nebolo prerušené a hoci bola v tom čase opakovane zvolávaná na schôdzu, alebo ak zasadanie Národnej rady Slovenskej republiky bolo prerušené na dlhší čas, ako dovoľuje ústava. Toto právo nemôže uplatniť počas posledných šiestich mesiacov svojho volebného obdobia, počas vojny, vojnového stavu alebo výnimočného stavu.

Časové obmedzenie použiteľnosti práva rozpustiť Národnú radu SR v posledných šiestich mesiacov volebného obdobia prezidenta sleduje cieľ zamedziť zneužitie tohto inštitútu na politické zápasy v predvolebnom období.

Prezident rozpustí Národnú radu Slovenskej republiky vždy v prípade, ak v ľudovom hlasovaní o odvolaní prezidenta nebol prezident odvolaný. V danom prípade ide o obligatórne rozpustenie čím sa vyjadruje spôsob riešenia konfliktu medzi zdrojom – ľudom a jeho reprezentantmi – poslancami NR SR v nadväznosti na jeho priamu voľbu občanmi.

Prezident podľa čl. 102 ods. 1 písm. f) podpisuje zákony Národnej rady SR. Vzniká však otázka interpretácie tohto ustanovenia, keďže NR SR prijíma ústavu a ústavné zákony. Znamená teda ústavná dikcia, že ústavu a ústavné zákony „nepodpisuje“? Z obsahu a ducha celej ústavy a osobitne z jej miesta a úlohy v ústavnom systéme štátu vyplýva, že signačné oprávnenia prezidenta sa vzťahujú aj na ústavu a ústavné zákony, čo prax aj v plnom rozsahu potvrdzuje.

Podľa čl. 102 ods. 1 písm. o) prezident má právo vrátiť Národnej rade Slovenskej republiky zákon s pripomienkami v lehote 15 od doručenia. V teórii sa takéto oprávnenie hlavy štátu nazývané ako právo veta. V prípade, že zákonodarný orgán má právo prelomiť uvedené právo hlavy štátu používa sa pomenovanie „suspenzívne veto“.

Podľa pôvodného čl. 102 písm. n) ústavy prezident mohol vracat' NR SR ústavné zákony a zákony s pripomienkami v lehote do 15 dní od ich schválenia v Národnej rade Slovenskej republiky. Podľa čl. 87 ods. 4 ústavy musel obligatórne vrátiť zákon vtedy, ak ho o to požiadala vláda.

Uvedená ústavná úprava nastoľovala viaceré otázky. Na prvom mieste to bola otázka, či sa to týka prípadne aj práva vrátiť ústavu, keďže ústavný text používal slovné spojenie „ústavný zákon“, ďalej či je vôbec legitímne, aby prezident mal právo vrátiť ústavný zákon. Bola to i bola otázka, či je v súlade s princípom suverenity ľudu a parlamentnou formou vlády, aby takéto oprávnenie mala vláda SR, aj keď prostredníctvom osoby prezidenta. vláda Slovenskej republiky.

Problematickou bola i lehota na vrátenie – 15 dní po schválení zákona. Takto formulovaná lehota umožňovala manipulovať so schváleným zákonom z hľadiska predkladania prezidentovi na podpis. Nejasnosti nastali i v určení konca lehoty, ak pätnásty deň pripadol na deň pracovného voľna resp. pracovného pokoja.

Viackrát bol prezidentovi republiky schválený zákon doručený až tesne pred uplynutím tejto lehoty alebo v pätnásty deň, čím prezident mal iba minimum času na svoje rozhodnutie o prípadnom vrátení zákona. Ústavný zákon č. 9/1999 Z. z. to zmenil a zaviedol 15 dňovú prekluzívnu lehotu, ktorá začína plynúť od doručenia prezidentovi. Nevyriešil však problém počítania konca lehoty v prípade, ak 15 deň pripadne na deň pracovného voľna alebo pracovného pokoja. Ján Drgonec vyslovuje názor, že 15-dňova lehota sa skončí uplynutím pätnásteho kalendárneho dňa bez ohľadu na to, na ktorý deň v týždni to pripadne.⁴⁹ V princípe s týmto názorom je možné súhlasiť najmä ak si uvedomíme, že režim činnosti ústavných orgánov určuje ústava a nie je viazaný na pracovné dni atď. Je však možný i druhý prístup a uplatňovať všeobecné pravidlá počítania času tak ako sú upravené v občianskom zákonníku. Napr. v nemeckom ústavnom práve platí všeobecný princíp, podľa ktorého sa na počítanie lehôt vzťahujú predpisy občianskeho zákonníka (BGB). Český ústavný súd v súvislosti s počítaním lehôt konštatoval: „*Ústava České republiky skutečně neobsahuje speciální úpravu počítání času, tedy ani úpravu posuzování počátku a ukončení lhůt, a to na rozdíl od ostatních odvětví práva... I v českém právu takto platí a je běžně aplikována řada obecných právních principů, které nejsou výslovně obsaženy v právních předpisech... Dalším, a to moderním ústavním nepsaným pravidlem, je řešení kolize základních práv a svobod principem proportionality. Mezi tyto obecně uznávané právní principy bez jakékoli pochybnosti patří v oblasti práva ústavního pravidla počítání času, jak jsou v evropském právním myšlení srozumitelně a smysluplně vymezena od dob římských. Tato skutečnost ústavodárci, resp. zákonodárci, nijak nebrání, aby, pokud uzná za vhodné, vymezil počítání času výslovně odlišným způsobem.*⁵⁰

⁴⁹ K tomu pozri DRGONEC, Ján: *Ústava Slovenskej republiky komentár*. 2. vyd. Šamorín : Heuréka, 2007, s. 794 a nasl.

⁵⁰ Bližšie pozri Pl. ÚS 33/97. Dostupné na <http://nalus.usoud.cz/Search/Results.aspx>, dňa 12. 10. 2012.

Zo znenia článku 84 ods. 2 ústavy v pôvodnom znení vyplýva, že na prelomenie veta prezidenta neboli pri hlasovaní prísnejšie podmienky ako pri jeho prijímaní, t. j. čím sa zmysel takéhoto prezidentovho práva do značnej miery strácal zmysel.

Ústavným zákonom č. 9/1999 Z. z. bolo odňaté prezidentovi republiky právo vracat' ústavné zákony a vláde Slovenskej republiky právo žiadať prezidenta o vrátenie zákona. Súčasne novým znením čl. 84 ods. 3 ústava sprísnila podmienky prekonania veta prezidenta a zakotvila, že na prijatie zákona vráteného prezidentom sa vyžaduje súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov NR SR. Zmena nastala aj v počítaní lehoty tak, že 15 dňová lehota sa počíta odo dňa doručenia schváleného zákona prezidentovi.

Ústava Slovenskej republiky nevymedzuje obsah pripomienok prezidenta pri vracaní zákona. Vo vzťahu k právu prezidenta vracat' schválené zákony s pripomienkami sa však často nastoľujú otázky povahy a obsahu týchto pripomienok. Je otázne, či majú slúžiť na presadzovanie názorov prezidenta na meritórny obsah zákona, alebo právo vracat' zákony je koncipované tak, že by malo slúžiť najmä na odstránenie problematických ustanovení z hľadiska ústavnosti, z hľadiska dodržania zákona v procese schvaľovania zákona, na odstránenie prípadných chýb v zákone a pod. Ak by pripomienky prezidenta mali zasahovať do meritórneho obsahu zákona, potom právo veta nahrádza právo zákonodarnej iniciatívy, resp. predstavuje tzv. skrytú zákonodarnú iniciatívu, ktorú prezidentovi ústava nepriznáva. Uplatňovanie práva veta zo strany hlavy štátu je však aj vecou politickej kultúry.

Prezident republiky podáva Národnej rade SR správy o stave Slovenskej republiky a o závažných politických otázkach, v ktorých môže naznačiť ktoré otázky by mali byť predmetom legislatívnej pozornosti Národnej rady Slovenskej republiky .

Prezident vyhlasuje referendum. Referendum vyhlasuje prezident vtedy, ak o to požiadá petíciou aspoň 350 000 občanov alebo ak sa na tom uznesenie Národná rada SR, a to do 30 dní od prijatia petície alebo uznesenia Národnou radou SR. Prezident SR má podľa čl. 125b ods. 2 právo podať ústavnému súdu návrh na rozhodnutie pred vyhlásením referenda, ak má pochybnosti, či predmet referenda, ktoré sa má vyhlásiť na základe petície občanov alebo uznesenia Národnej rady SR je v súlade s ústavou alebo ústavným zákonom.

3.3.3 Právomoc prezidenta voči vláde Slovenskej republiky

Ad c) Dvadsať rokov platnosti Ústavy Slovenskej republiky sa premietlo do viacerých ústavných zmien vo vzťahoch medzi prezidentom republiky a vládou. Osobitnú pozornosť si vyžaduje ústavný zákon č. 356/2011 Z. z., ktorý podstatne zmenil vzťah prezidenta a vlády Slovenskej republiky.

V pôvodnom texte ústavy kreácia vlády bola upravená v čl. 102 písm. f) a článkoch 110 a 111 ústavy tak, že prezident republiky vymenúva a odvoláva predsedu vlády a na jeho návrh ostatných členov vlády a poveruje ich riadením ministerstiev.

Ústava SR neupravuje spôsob výberu predsedu vlády. V čl. 110 ods. 2 ústavy upravuje podmienky, ktoré musí splniť osoba, ktorá má byť vymenovaná za predsedu vlády. Sú to štátne občianstvo SR a pasívne volebné právo do NR SR. Tieto podmienky analogicky sa vzťahujú aj na členov vlády. V zmysle parlamentnej formy vlády je však zrejmé, že menovanie predsedu vlády ovplyvnia výsledky volieb, t. j. predsedom vlády sa obvykle stáva vedúci predstaviteľ víťaznej resp. najsilnejšej politickej strany z hľadiska získaných mandátov v Národnej rade SR. Ak sa nepodarí podľa tejto tzv. „ústavnej zvyklosti“ kreovať predsedu vlády, môže prezident vymenovať za predsedu vlády toho, kto je spôsobilý zabezpečiť dosiahnutie vyslovenia dôvery vláde v Národnej rade SR.

Do rúk prezidenta republiky skladá sľub predseda vlády a ďalší členovia vlády. Prezident republiky prijíma demisiu vlády, resp. vládu alebo jej člena obligatórne odvolá, ak vláde alebo jej členovi vysloví nedôveru Národná rada SR.

V procese uplatňovania právomocí prezidenta vznikli problémy s interpretáciou článkov 102 písm. f) v spojení s článkami 111 a 116 pôvodného textu ústavy. V pôvodnom texte čl. 102 písm. f) ako aj čl. 111 pre kreáciu člena vlády bolo použité slovné spojenie „vymenúva a odvoláva“.

Prezident republiky nevyhovel návrhu predsedu vlády na vymenovanie nového člena vlády potom, ako vyhovel návrh na odvolanie člena vlády. Vznikol spor, či oprávnenie prezidenta menovať a odvolávať na návrh predsedu vlády člena vlády znamená ústavnú povinnosť prezidenta návrhu predsedu vlády na menovanie alebo odvolanie člena vlády vyhovieť alebo či prezident má právo návrhu nevyhovieť.

Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojom výkladovom uznesení I. ÚS 39/93 uviedol: „Podaním návrhu predsedu vlády Slovenskej republiky na odvolanie člena vlády vzniká prezidentovi Slovenskej republiky právna povinnosť návrhom sa zaoberať. Prezident po posúdení okolností prípadu musí rozhodnúť, či návrhu predsedu vlády Slovenskej republiky vyhovie a člena vlády odvolá, alebo či návrhu predsedu vlády Slovenskej republiky nevyhovie a člena vlády neodvolá. Článok 116 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky prezidentovi Slovenskej republiky neukladá povinnosť odvolať člena vlády, ak to predseda vlády navrhne.“⁵¹ Nesporné je však to, že prezident republiky bez návrhu predsedu vlády svoje kreačné oprávnenie nemôže využiť.

Ústavodarca na vyššie citované uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky reagoval v ústavnom zákone č. 9/1999 Z. z. tak, že v platnom

⁵¹ Dostupné na <http://portal.concourt.sk/pages/viewpage.action?pageId=1277961>, dňa 10. 10. 2012.

znení článku 102 ods. 1 písm. g) slovné spojenie „vymenúva a odvoláva...“ zostalo zachované, ale slovné spojenie „vymenúva a odvoláva“ sa v článku 111 zmenilo na slovné spojenie „vymenuje a odvolá ...“, takže dnes platné znenie článku 111 ústavy znie: „Na návrh predsedu vlády prezident republiky vymenuje a odvolá ďalších členov vlády a poverí ich riadením ministerstiev...“.

Je otázne, či vyššie uvedenou zmenou slovného spojenia „vymenúva a odvoláva...“ na „vymenuje a odvolá“ sa problém odstránil. Podľa niektorých názorov tým však ústavodarca otázku možnosti či povinnosti návrhu predsedu vlády vyhovieť neodstránil a pochybnosti o prípadnej povinnosti prezidenta akceptovať návrh predsedu vlády však zostávajú. Uvedený problém má širší rozmer. Podľa článku 134 ods. 2 ústavy prezident republiky „vymenúva“ sudcov ústavného súdu z kandidátov zvolených národnou radou, podľa článku 145 ods. 1 na návrh súdnej rady „vymenúva a odvoláva.“ sudcov, podľa článku 149 ústavy prezident „vymenúva a odvoláva.“ generálneho prokurátora na návrh národnej rady.

Ani názory v odbornej verejnosti nie sú jednotné. Z dikcie „vymenuje a odvolá“ a v porovnaní s iným ustanoveniami ústavy, v ktorých zostala zachovaná dikcia „vymenúva a odvoláva.“ by potencionálne čistým gramatickým resp. doslovným výkladom bolo možné vyvodit' záver o povinnosti prezidenta návrhu predsedu vlády na menovanie a odvolanie člena vlády vyhovieť, v prípade vymenovania avšak iba vtedy, ak sú splnené podmienky zakotvené v čl. 110 ods. 2 ústavy. Môžeme konštatovať, že v prevahe sú názory, podľa ktorých prezident nie je povinný návrhu vyhovieť.⁵² Ako príklad názorov z českého prostredia uvádzame: „Rozhodnutí o jmenování je však aktem prezidenta a projevem jeho vůle, proto může návrh premiéra odmítnout a vyžádat si nový“.⁵³ „Nesporné je, že žádný ministr, ani předseda vlády ani vláda jako celek nejsou jmenování ani odvolání, pokud prezident republiky o tom nevydá jmenovací nebo odvolací akt (dekret) jím podepsaný.“... Předseda vlády „musí dbát, aby osoby, s nimiž počítá za členy vlády (ministři), byly přijatelné nejen pro Poslaneckou sněmovnu, která vládě vyslovuje důvěru, ale i prezidentovi republiky, který je má jmenovat. Z Ústavy totiž neplyne, že by prezident republiky, byť posléze vázán návrhem předsedy vlády, nemohl odmítat některé osoby navržené na funkci ministra jako

⁵² KOUDELKA, Zdeněk: *Vztah prezidenta a vlády v oblasti jmenování*. In ŠIMÍČEK, V. (ed.): *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008, s. 169 a nasl.; KOUDELKA, Zdeněk: *Vztah prezidenta a vlády v oblasti jmenování*. In OROSZ, Ladislav, DOBROVIČOVÁ, Gabriela. (eds.): *15 rokov Ústavy Slovenskej republiky*. Košice : Právnická fakulta UPJŠ a Košický samosprávny kraj, 2008, s. 351 a nasl.; DRGONEC, Ján: *Ústava Slovenskej republiky komentár*. 2. vyd. Šamorín : Heuréka, 2007, s. 825. WINTR, Jan: *Prezident republiky jako reprezentant státu, garant řádu a moderátor politických sporů*. In ŠIMÍČEK, V. (ed.): *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008, s. 32.

⁵³ BÁRTA, Jan: *Prezident republiky a jeho pravomoci v ústavním systému*. *Právník*, 146, 2007, č. 2, s. 141-142.

*nevhodné nebo nepříjatelné.*⁵⁴ Zostáva teda otvorenou otázkou aj v súčasnosti, ktoré právomoci prezidenta majú notariálnu povahu a hlava štátu je návrhom viazaná a v ktorých otázkach má ústavnú voľnosť súčasnom pri rešpektovaní predpokladov na výkon funkcie, ktoré sú stanovené ústavou resp. zákonom. Nejasnosť v tejto otázke kreačných oprávnení prezidenta sa prejavila aj v súvislosti s voľbou a návrhom na menovanie generálneho prokurátora v roku 2011.

Ústavné právo predsedu vlády podľa článku 116 ods. 4 ústavy t. j. podať návrh prezidentovi na odvolanie člena vlády môže predseda vlády uplatniť aj bez toho, aby svoje rozhodnutie konzultoval s vládou. Prezident nemá právo ani povinnosť zisťovať, aké je v tejto veci stanovisko Národnej rady SR alebo iného štátneho orgánu pred vydaním jeho rozhodnutia. Zákonodarná moc má totiž v prípade záujmu o vykonanie personálnych zmien vo vláde svoju vlastnú právomoc v zmysle článku 88 ods. 1, článku 114 ods. 1 a článku 116 ods. 3 ústavy. Podľa týchto ustanovení môže vláde alebo jej členovi vysloviť kedykoľvek nedôveru. Kým ústava v prípade vyslovenia nedôvery členovi vlády upravuje podrobne postup Národnej rady Slovenskej republiky (článok 116 a článok 88 ústavy), mechanizmus predkladania návrhu na odvolanie člena vlády predsedom vlády, ani postup pri rokovaní a hlasovaní o takomto návrhu vo vláde nie je upravený ústavou ani zákonom.

Podľa článku 102 písm. r) prezident mal právo byť prítomný na schôdzkach vlády, predsedáť jej a vyžadovať si od vlády a jej členov správy. Nemal však právo hlasovať. Podľa ústavného zákona č. 9/1999 Z. z. prezident republiky už nemá právo byť prítomný na schôdzkach vlády a predsedáť jej, čím sa odstránili atypické prvky parlamentnej formy vlády. Prezident má však i naďalej právo vyžadovať si od vlády a od jej členov informácie potrebné na plnenie svojich úloh.⁵⁵ Toto právo prezidenta súvisí okrem iného aj so spôsobom uplatňovania všeobecnej ústavnej povinnosti štátnych orgánov vzájomne spolupracovať.

Vyššie sme uviedli, že k znakom postavenia prezidenta v parlamentnej forme vlády patrí na jednej strane jeho nezodpovednosť za výkon funkcie s výnimkou ústavnej zodpovednosti za porušenie ústavy, prípadne vlastizrady, na druhej strane však existencia inštitútu kontrasignácie jeho rozhodnutí vládou, predsedom vlády alebo členom vlády. Tým vláda preberá zodpovednosť za rozhodnutie hlavy štátu.

Z analýzy článku 102 pôvodného textu ústavy vyplýva, že ústava neza-
viedla inštitút kontrasignácie špecifikovaných aktov prezidenta republiky, čo tiež patrilo k osobitostiam parlamentnej formy vlády v Slovenskej repub-

⁵⁴ ADAMUS, Vladimír: O jmenování, demisi a odvolání vlády a jejích členů. *Správní právo*, č. 2/1996, s. 73-74.

⁵⁵ Bližšie pozri I. ÚS 7/96. Dostupné na <http://portal.concourt.sk/pages/viewpage.action?pageId=1277961>, dňa 12. 10. 2012.

like. Ústavný zákon č. 9/1999 Z. z. zaviedol do ústavného systému inštitút kontrasignácie, aj keď v obmedzenom rozsahu. Podľa čl. 102 ods. 2 platného textu ústavy rozhodnutia prezidenta prijaté podľa čl. 102 ods. 1 písm. c) – prijímanie, poverovanie a odvolávanie vedúcich diplomatických misíí; podľa písm. j) – udelenie amnestie a písm. k) – ako hlavného veliteľa ozbrojených síl sú platné vtedy, ak ich podpíše predseda vlády alebo ním poverený člen vlády.

3.3.4 Kreačné právomoci prezidenta

Ad d) Okrem už uvedeného práva vymenúvať a odvolávať predsedu a členov vlády SR prezident podľa čl. 102 ods. 1 písm. h) vymenúva a odvoláva vedúcich ústredných orgánov a vyšších štátnych funkcionárov v prípadoch, ktoré ustanovuje zákon. Pokiaľ ide o právomoc prezidenta republiky podľa čl. 102 písm. h) vymenúvať a odvolávať vedúcich ústredných orgánov a vyšších štátnych funkcionárov, medzi týchto patria v zmysle nálezu Ústavného súdu SR osoby, ktoré sú spravidla na čele ústredného orgánu, z titulu svojho postavenia zabezpečujú zachovávanie ústavy a zákonov a ich ochranu, presadzujú a chránia prioritné záujmy štátu i občanov doma i v zahraničí, do svojej funkcie sú ustanovované na základe ústavy alebo zákona, pokiaľ je ich pôsobnosť teritoriálne vymedzená, musí sa vzťahovať na celé územie republiky. Prezident republiky vymenúva vysokoškolských profesorov a rektorov vysokých škôl, vymenúva a povyšuje generálov. Podľa písmena t) toho istého článku vymenúva a odvoláva sudcov, predsedu a podpredsedu Najvyššieho súdu SR, troch členov Súdnej rady SR.

Podľa čl. 102 ods. 1 písm. s) v spojení s čl. 134 ods. 2 Ústavy SR prezident republiky vymenúva sudcov Ústavného súdu SR, predsedu a podpredsedu Ústavného súdu SR a prijíma ch sľub. Podľa čl. 150 Ústavy SR vymenúva a odvoláva na návrh Národnej rady SR generálneho prokurátora SR. Novou právomocou prezidenta založenou ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. je právo menovať sudcov bez časového obmedzenia na návrh Súdnej rady SR, ktorá je novým ústavným orgánom. Ako sme už vyššie uviedli otvorenou je otázka viazanosti prezidenta predloženým návrhom.

3.3.5 Zodpovednosť a zastupovanie prezidenta

Hľadaním bola poznamenaná problematika zastupovania prezidenta republiky zakotvená v čl. 105 ods. 1 ústavy.⁵⁶ Tento článok patrí k často nove-

⁵⁶ Článok 105 ods. 1 ústavy znel: „(1) Ak nie je prezident zvolený, alebo ak sa úrad prezidenta uvoľní a ešte nie je zvolený nový prezident, alebo ak bol zvolený nový prezident, ale ešte nezložil sľub, alebo ak prezident nemôže svoju funkciu vykonávať pre závažné dôvody, výkon funkcie prezidenta patrí vláde Slovenskej republiky, okrem oprávnení prezidenta podľa čl. 102 písm. d) až g). V takomto

lizovaným ustanoveniam ústavy. V procese realizácie ústavy podľa pôvodného textu ústavy sa ukázalo, že v čase zastupovania prezidenta, neprešli jeho viaceré významné právomoci na žiadny iný ústavný orgán, čo mohlo spôsobovať vznik ústavných kríz.

Už prvé dve priame novelizácie ústavy a to ústavný zákon č. 244/1998 Z. z. a ústavný zákon č. 9/1999 Z. z. menili úpravu zastupovania prezidenta. Ústavný zákon č. 244/1998 Z. z. riešil zastupovanie výkonu právomocí prezidenta v čase ak nie je prezident zvolený, alebo ak sa úrad prezidenta uvoľní a ešte nie je zvolený nový prezident, alebo ak bol zvolený nový prezident, ale ešte nezložil sľub, alebo ak prezident nemôže svoju funkciu vykonávať pre závažné dôvody, pretože pôvodný text ústavy neupravoval zastupovanie hlavy štátu pri výkone právomocí podľa čl. 102 písm. d) až g). K týmto právomociam patrilo právo rozpustiť Národnú radu Slovenskej republiky, ak tri razy do šiestich mesiacov po voľbách nedôjde k schváleniu programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky, podpisovanie zákonov, vymenúvanie a odvolávanie predsedu a ostatných členov vlády Slovenskej republiky a poverovanie ich riadením ministerstiev, prijímanie ich demisiu atď. Citovaný ústavný zákon právomoci zastupovanie prezidenta pri výkone právomocí podľa článku 102 písm. f) a g) ústavy prešli na predsedu Národnej rady SR.

Ústavný zákon č. 9/1999 Z. z. zveril zastupovanie prezidenta pri výkone právomocí podľa článku 102 ods. 1 písm. e), f) a g) ústavy (podpisovať zákony, menovať a odvolávať vládu a ďalšie kreačné oprávnenia,) do rúk predsedu Národnej rady Slovenskej republiky. Ústavný zákon č. 90/2001 Z. z. ešte detailnejšie rozdelil prechod právomocí prezidenta v čase jeho zastupovania medzi vládu SR a predsedu NR SR. Právomoc podpisovať zákony však opätovne vyňal zo zastupovateľných právomocí.⁵⁷

Samostatnou otázkou je zodpovednosť prezidenta. Typickým znakom parlamentných foriem vlády je nezodpovednosť hlavy štátu za výkon svojej funkcie spravidla s výnimkou zodpovednosti za porušenie ústavy a obvykle zodpovednosti aj za vlastizradu.

Ústava SR v pôvodnom znení *expressis verbis* nezakotvovala ani zodpovednosť, ani nezodpovednosť prezidenta republiky s výnimkou možnosti podľa čl. 107 stíhať ho za vlastizradu. Avšak v čl. 106 ústavy zakotvovala, že Národná rada Slovenskej republiky môže prezidenta republiky odvolať z funkcie, ak vyvíja činnosť smerujúcu proti zvrchovanosti a územnej celistvosti SR alebo činnosť smerujúcu k odstráneniu demokratického ústavného zriadenia. Návrh na odvolanie mohla podať nadpolovičná väčšina všetkých poslancov a o odvolaní rozhodovala Národná rada Slovenskej

pripade môže vláda poveriť svojho predsedu vykonávať niektoré právomoci prezidenta. Na predsedu vlády prechádza v tom čase aj hlavné velenie ozbrojených síl.

⁵⁷ Pozri VALOVÁ, Katarína: Podpisovanie zákona prezidentom. *Právny obzor*, 83, 2000, č. 2; LIPŠIČ, Daniel: Podpisovanie zákonov prezidentom. In *Justičná revue*, roč. 50, 1998, č. 7 – 8.

republiky ústavou väčšinou, t. j. hlasmi minimálne troch päťn všetkých poslancov. Najmä uvedená ústavná dikcia „*činnosť smerujúcu proti zvrchovanosti a územnej celistvosti SR*“ umožňovala veľmi široký výklad obsahu dôvodov na odvolanie prezidenta a teda zodpovednosti za svoje konanie. Obsah článku 106 je však možné interpretovať tak, že zakotvil politickú zodpovednosť prezidenta za výkon funkcie.

Ústavný zákon č. 9/1999 Z. z. v nadväznosti na zmenu spôsobu voľby prezidenta republiky zakotvil nové znenie čl. 106 a v odseku 1 stanovil, že prezidenta možno odvolať z funkcie pred skončením volebného obdobia ľudovým hlasovaním vyvolaného uznesením Národnej rady Slovenskej republiky prijatým ústavou väčšinou. Z uvedeného je zrejmé, že nie je špecifikovaný dôvod odvolania, pre ktorý by Národná rada Slovenskej republiky mohla prijať uznesenie, ktorým navrhne odvolať prezidenta v ľudovom hlasovaní. Tak tento spôsob zodpovednosti môžeme hodnotiť resp. interpretovať ako prípad politickej zodpovednosti prezidenta republiky. Súčasne však, aby tento inštitút nebol zo strany Národnej rady Slovenskej republiky zneužívaný, ústava zakotvuje povinnosť prezidenta rozpustiť národnú radu, ak nebol v ľudovom hlasovaní odvolaný.

Podľa článku 107 ústavy prezidenta možno stíhať⁵⁸ iba za úmyselné porušenie ústavy a vlastizrady. Obžalobu podáva NR SR ústavou väčšinou a súdnym orgánom je Ústavný súd SR. Odsudzujúce rozhodnutie znamená stratu funkcie a inelegibilitu. Z dikcie tohto článku taktiež možno usúdiť, že občianskoprávna zodpovednosť hlavy štátu nie je dotknutá.⁵⁹

Podľa zákona č. 79/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov a o doplnení niektorých zákonov sa zaviedla priestupková zodpovednosť prezidenta republiky, ak jeho konanie je priestupkom podľa zákona o priestupkoch č. 372/1990 Zb. resp. podľa osobitných predpisov.

4. Prezident republiky a ústavný zákon č. 356/2011 Z. z.

Osobitné miesto v priamych novelizáciách ústavy s výrazným politickým kontextom patrí účelovému ústavnému zákonu č. 356/2011 Z. z., ktorý výrazne zasiahol do architektúry vzťahov vyplývajúcich z formy vlády Slovenskej republiky a výrazne posilnil ústavné postavenie prezidenta republiky.

Slovenská republika, ako sme už konštatovali, má parlamentnú formu vlády. Ústavným orgánom s rozhodujúcim vplyvom na celú formu vlády je Národná rada Slovenskej republiky, ako jediný ústavodarný a zákonodarný orgán Slovenskej republiky, legitimizovaný k výkonu funkcií voľbami. Vláš-

⁵⁸ Termín „stíhať“ zahŕňa trestné stíhanie, disciplinárne konanie, aj každé iné konanie. Pozri DRGONEC, Ján: *Ústava Slovenskej republiky. komentár*. 2. vyd. Šamorín : Heuréka, 2007, s. 815.

⁵⁹ Tamže, s. 815.

da je vrcholným orgánom výkonnej moci. Prezident republiky je hlavou štátu, zodpovedá za riadny chod ústavných orgánov a k výkonu svojich funkcií je tiež legitimizovaný priamymi voľbami.

Pre parlamentnú formu vlády je charakteristická kreačná závislosť vlády na parlamente a ústavno-politická zodpovednosť vlády za výkon svojej funkcie parlamentu.⁶⁰ Z uvedených princípov vyplýva a v článku 114 ústavy je to zakotvené:

„(1) *Vláda je za výkon svojej funkcie zodpovedná Národnej rade Slovenskej republiky. Národná rada Slovenskej republiky jej môže kedykoľvek vysloviť nedôveru.*

(2) *Vláda môže kedykoľvek požiadať Národnú radu Slovenskej republiky o vyslovenie dôvery.*

(3) *Vláda môže spojiť hlasovanie o prijatí zákona alebo hlasovanie v inej veci s hlasovaním o dôvere vláde.*“

V súlade s ustanovením článku 114 ods. 3 ústavy vláda Slovenskej republiky v októbri 2011 spojila hlasovanie o Dodatku k Rámcovej zmluve medzi Belgickým kráľovstvom, Spolkovou republikou Nemecko, Estónskou republikou, Írskou republikou, Helénskou republikou, Španielskym kráľovstvom, Francúzskou republikou, Talianskou republikou, Cyperskou republikou, Luxemburským veľkovevodstvom, Maltskou republikou, Holandským kráľovstvom, Rakúskou republikou, Portugalskou republikou, Slovinskou republikou, Slovenskou republikou a Fínskou republikou a Európskym finančným stabilizačným nástrojom s hlasovaním o dôvere. Národná rada Slovenskej republiky dňa 11. októbra 2011 nevyslovila s navrhovaným Dodatkom k Rámcovej zmluve súhlas, a tým v súlade s článkom 115 ods. 1 ústavy nevyslovila dôveru vláde, čo znamenalo, že vláda stratila dôveru parlamentu.

Nevyslovením dôvery vznikla prezidentovi republiky podľa článku 115 ods. 1 ústavy ústavná povinnosť vládu odvolať.

Treba poznamenať, že súčasne v tomto čase v rozpore s pravidlami súťaže politických síl na parlamentnej úrovni, osobitne súťaže či zápasu medzi vládnuou koalíciou a opozíciou, všetky parlamentné politické strany deklarovali nezájum na vytvorení novej vlády.

Z dikcie čl. 115 ods. 1 ústavy vznikli dva problémy. Prvý problém spočíval v tom, že pre prezidenta nevyplývala lehota, v ktorej má vládu odvolať. Vážnejší bol druhý problém, pretože z dikcie tohto článku, na rozdiel napr. od článku 115 ods. 2 ústavy, nevyplýval ďalší postup prezidenta po odvolaní vlády.

Ústava SR v čl. 115 ods. 1 a ani v ods. 2) nestanovila prezidentovi lehotu na odvolanie vlády a ani na vymenovanie novej vlády.⁶¹ Ad absurdum vláda

⁶⁰ Porovnaj HOLLÄNDER, Pavel: *Základy všeobecnej štátovedy*. 2. rozšíř. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, s. 314 a nasl.

⁶¹ V odbornej literatúre sa môžeme stretnúť s názorom, že ak nie je stanovená lehota, tak rozhodnutie by malo byť prijaté bez zbytočného odkladu.

poverená prezidentom k výkonu funkcie po vyslovení nedôvery môže túto funkciu vykonávať až do nových volieb.

Z doslovného výkladu článku 115 ods. 1 ústavy nevyplývalo oprávnenie prezidenta poveriť vládu, ktorej nebola vyslovená dôvera, resp. ktorej bol zamietnutý návrh na vyslovenie dôvery, výkonom funkcie do vymenovania novej vlády. Interpretáciou celého tohto článku a súčasne ducha a obsahu celej ústavy vznikala pre prezidenta po odvolaní vlády z dôvodu nevy-slovenia dôvery povinnosť súčasne vymenovať novú vládu, pretože v opač-nom prípade by nastalo ústavné vákuum, ale k tomu absentovala ústavná úprava riešenia tejto situácie a parlamentné politické strany odmietli vytvo-renie novej vlády podľa článku 110 až 113 ústavy.

Pred analýzou obsahu ústavného zákona č. 356/2011 Z. z. považujeme za nutné pripomenúť ústavnú úpravu otázky legitimacy výkonu funkcií vlády Slovenskej republiky. Spôsob utvorenia vlády a ústavný základ výkonu jej funkcie a tým i funkcie jej členov upravujú čl. 110, 111, 113, 115 ods. 2, čl. 116 ods. 7 a čl. 117 ústavy.

Otázkou legitimacy výkone funkcie vládou Slovenskej republiky v spoji-tosti s inštitútom nedôvery sa zaoberal Ústavný súd Slovenskej republiky, ktorý podal výklad článku 117 ústavy. Rozhodnutie ústavného súdu sp. zn.: I. ÚS 58/94⁶² má však podľa nášho názoru širší dosah. Z neho vyplýva že:

a) Ústava rozlišuje medzi etapou utvorenia novej vlády (ústavný základ jej utvorenia je obsiahnutý v čl. 110 a 111 ústavy) a výkonom funkcií už vymenovanej vlády. Ústavný základ výkonu funkcií vymenovanej vlády je (môže byť) podľa ústavy založený:

1. čl. 113 ústavy vyslovením dôvery vláde Národnou radou v ústavou ur-čenej lehote;

2. čl. 115 ods. 2 ústavy poverením prezidenta republiky na výkon jej funkcie až do vymenovania novej vlády;

3. čl. 117 ústavy, znenie vety za bodkočiarkou, a to rešpektovaním príkazu ústavnej normy samotnou vládou Slovenskej republiky, bez inge-rencie Národnej rady alebo prezidenta Slovenskej republiky.

Takto založený ústavný základ výkonu funkcie vlády je súčasne aj ústav-ným základom výkonu funkcií jej jednotlivých členov.

b) Ústavne sú teda prípustné len tri ústavné základy výkonu funkcie vlády.

c) Ústava určuje zásadu jediného ústavného základu výkonu funkcií vlády v konkrétnom časovom okamihu. To neznamená, že vláda nemôže mať v rôz-nych časových obdobiach aj iný ústavný základ výkonu svojich funkcií (a tým aj jej jednotlivých členov) než ten, s ktorým začínala výkon svojich funkcií.

d) Článok 113 ústavy je kogentnou ústavnou normou zakladajúcou kon-štitutívny charakter postupu, v ktorom je vláde udeľovaná Národnou radou Slovenskej republiky dôvera.

⁶² Dostupné: <http://portal.concourt.sk/pages/viewpage.action?pageId=1277961>, dňa 30. 9. 2012.

e) Prvotným a nevyhnutným ústavným základom výkonu funkcií každej vlády a jej jednotlivých členov po jej vymenovaní prezidentom republiky je však ten, ktorý je obsiahnutý v čl. 113 ústavy.

f) Nevyhnutnou podmienkou výkonu funkcie vlády Slovenskej republiky a jej jednotlivých členov po ich vymenovaní a poverení riadením ministerstiev prezidentom Slovenskej republiky podľa článkov 110 a 111 Ústavy Slovenskej republiky je vyslovenie dôvery Národnou radou Slovenskej republiky vláde Slovenskej republiky, a tým aj jej jednotlivým členom, podľa článku 113 Ústavy Slovenskej republiky.

g) Prvotný ústavný základ výkonu funkcie vlády a jej členov založený čl. 113 ústavy sa končí „ex constitutione“ demisiou vlády. V dôsledku toho je nahradený novým ústavným základom výkonu jej funkcií na určené obdobie, a to tým, ktorý je obsiahnutý v čl. 117 ústavy, znenie vety za bodkočiarkou. Hoci všetky uvedené ústavné základy umožňujú výkon funkcie vlády, líšia sa svojím vzťahom k Národnej rade a i svojím účelom. Iba prvotný ústavný základ výkonu funkcie vlády, vytvorený čl. 113 ústavy, vyjadruje dôveru Národnej rade vláde. Výkon funkcie vlády založený na uplatnení čl. 115 ods. 2 ústavy, resp. čl. 117, znenie vety za bodkočiarkou, tento stav nevyjadrujú a poskytujú len nevyhnutný (a časovo obmedzený) ústavný základ výkonu funkcie vlády až do vymenovania (utvorenia) novej vlády. Ich založením sa sleduje iba zabezpečenie kontinuity výkonnej moci na úrovni vlády, táto sa však už neopiera o dôveru Národnej rady.

h) Vláda je povinná do 30 dní po svojom vymenovaní predstúpiť pred Národnú radu Slovenskej republiky, predložiť jej svoj program a požiadať ju o vyslovenie dôvery. Nesplnenie tejto povinnosti, alebo prekročenie stanovenej doby znamená, že vláda sa nemôže ujať výkonu svojej funkcie. Nemôže sa teda schádzať a rozhodovať v oblastiach definovaných článkom 119 ústavy, vynímajúc však rozhodnutie o programe vlády.

i) Vyslovenie dôvery vláde po jej vymenovaní prezidentom republiky Národnou radou podľa čl. 113 ústavy vytvára prvotný a nenahraditeľný ústavný základ výkonu funkcie každej vlády. Jeho založenie je nevyhnutnou podmienkou výkonu funkcie každej vlády po jej vymenovaní prezidentom republiky. Ústava v čl. 113 určuje presnú časovú lehotu, dokedy má vláda tento ústavný základ výkonu svojich funkcií nadobudnúť, pričom sa od neho odvíjajú aj vzájomné vzťahy medzi ňou a Národnou radou.⁶³

Z analýzy článkov 113, 114, 115 ods. 2, 116 a 117 a najmä citovaného judikátu Ústavného súdu Slovenskej republiky vyplýva, že ústavný základ výkonu funkcií novovymenovanej vlády je podľa ústavy založený na vyslovení dôvery vláde Národnou radou Slovenskej republiky, po prijatí demi-

⁶³ Porovnaj FRIDRICH, Branislav: Utváranie vlády a výkon jej funkcií v ústavnej teórii a praxi. In FRIDRICH, Branislav a kol.: *Perspektívy vývoja ústavného práva v podmienkach zjednocujúcej sa Európy*. Bratislava : PraF UK, 2011.

sie podľa článku 115 ods. 2 na poverení prezidenta výkonom funkcie do vymenovania novej vlády a priamo na základe Ústavy Slovenskej republiky podľa článku 117.

Ústavný súd v citovanom judikáte mlčaním však prešiel ustanovenie článku 115 ods. 1 ústavy. Iba v ďalšom odôvodňovaní svojho rozhodnutia uviedol: „*Vyslovením nedôvery vláde, prípadne jej jednotlivému členovi, Národnou radou tento ústavný základ výkonu funkcie vlády zaniká a po odvolaní vlády, prípadne jej jednotlivého člena(ov), je nahradený novým a dočasným ústavným základom ďalšieho výkonu funkcií buď vlády ako celku, prípadne jej jednotlivých členov. Tento nový ústavný základ však už nevytvára samotná Národná rada, ale prezident Slovenskej republiky uplatnením svojich právomocí vyplývajúcich z čl. 115 ods. 1 a 2 a čl. 116 ods. 7 ústavy, znenie vety za čiarkou. Tým sú naplnené i jediné ústavou predvídané účinky výkonu kontroly činnosti vlády a jej jednotlivých členov Národnou radou, pretože v dôsledku ich výkonu zaniká prvotný ústavný základ výkonu funkcie vlády alebo jej jednotlivého člena(ov) a je nahradený novým a dočasným ústavným základom ďalšieho výkonu funkcií vlády alebo jej jednotlivých členov. Tento nový a dočasný ústavný základ výkonu funkcie vlády ako celku, prípadne jej jednotlivého člena(ov), vzniká uplatnením právomoci iného štátneho orgánu Slovenskej republiky odlišného od Národnej rady.*“⁶⁴

Z interpretácie slovného spojenia „...nový ústavný základ však už nevytvára samotná Národná rada, ale prezident Slovenskej republiky uplatnením svojich právomocí vyplývajúcich z čl. 115 ods. 1 a 2...“ v kontexte obsahu celého rozhodnutia ústavného súdu je možné konštatovať, že podľa článku 115 ods. 1 ústavy prezidentovi vznikala ústavná povinnosť nielen vládu odvolať ale aj právo menovať vládu novú.⁶⁵ Extenzívny výkladom a aj z ohľadom na citovanú právnu vetu z rozhodnutia ústavného súdu by sme mohli dospieť k názoru, že mal aj oprávnenie vládu, ktorú odvolal po vyslovení nedôvery, poveriť výkonom funkcie do vymenovania novej vlády podľa článkov 110 až 113 ústavy. Samozrejme je možná aj interpretácia a tá sa uplatnila, že ani z citovaného rozhodnutia ÚS SR a ani z textu ústavy nie je možné vyvodiť záver, že prezident v prípade vyslovenia nedôvery vláde podľa článku 115 ods. 1 môže takúto vládu poveriť výkonom funkcie do

⁶⁴ Dostupné: <http://portal.concourt.sk/pages/viewpage.action?pageId=1277961>, dňa 30. 9. 2012.

⁶⁵ K tomu B. Balog uvádza: „Ak by prezident napr. len odvolal vládu bez dôvery, ale nevymenoval by vládu novú, nastala by v Slovenskej republike situácia ústavného vákuu, pretože by neexistovala žiadna vláda. Takúto situáciu podľa nášho názoru ústava nepredpokladá a ani nepozná a nebol by žiaden ústavný orgán, ktorý by vykonával ústavné kompetencie vrcholného orgánu výkonnej moci. Tým by bolo fundamentálne ohrozené fungovanie Slovenskej republiky a takýto postup prezidenta by bol v priamom rozpore s jeho ústavnou povinnosťou konať tak, aby zabezpečil riadny chod ústavných orgánov. Je preto jasné, že takto prezident konať nemohol.“ BALOG, Boris: Transformácia ústavného systému Slovenskej republiky (?). Creative and Knowledge Society. *Internationale Scientific Journal*, 2011, č. 2, s. 74.

vymenovania novej vlády,⁶⁶ i keď v odôvodnení rozhodnutia ÚS SR sa uvádza „...nový ústavný základ však už nevytvára samotná Národná rada, ale prezident Slovenskej republiky uplatnením svojich právomocí vyplývajúcich z čl. 115 ods. 1 a 2...“ Zrejme to bolo dôvodom na prijatie ústavného zákona č. 356/2011 Z. z.

Častou otázkou po zamietnutí návrhu na vyslovenie dôvery vláde bola otázka, či platná ústavná úprava dávala prezidentovi priestor pre ústavne konformný postup riešenia vzniknutej situácie. Odpoveď môže byť kladná, ale iba za určitých predpokladov. Prezident musel vládu odvolať a súčasne podľa článku 110 mohol vymenovať predsedu vlády a podľa článku 111 na návrh predsedu vlády menovať ostatných členov vlády, pričom táto vláda podľa článku 113 by mala mala povinnosť do 30 dní požiadať národnú radu o vyslovenie dôvery. Ale parlamentné politické strany v danej situácii jasne deklarovali, že nemajú záujem na vstupe do novej vlády a teda nie je predpoklad vysloviť novovymenovanej vláde dôveru hoc by bola zložená mimo spektra politických strán a že jediným riešením sú nové voľby. V tom teda bol dôvod, ako sme už vyššie uviedli, prijatia ústavného zákona č. 356/2011 Z. z.

Z týchto hľadísk bolo teda evidentné, že vznikla potreba riešiť spôsob zabezpečenia fungovania výkonnej moci – vlády v situácii, keď jej Národná rada nevyslovila dôveru. Ústavný zákon č. 356/2011 Z. z. doplnením čl. 102 o písm. u) ústavy udelil prezidentovi Slovenskej republiky rozhodnúť o poverení takejto vlády a o súhlase na výkon pôsobnosti podľa článku 115 nového odseku 3.⁶⁷ Otázkou je však to, či nová ústavná úprava je kvalitná, či nevyvoláva nové nezodpovedané otázky, resp. či nová úprava v niektorých otázkach nezostala na pol ceste.

V danej situácii a to aj na podklade ústavného zákona č. 356/2011 Z. z. udelenie oprávnenia pre prezidenta republiky poveriť vládu, ktorej Národná rada nevyslovila dôveru, výkonom funkcie do vymenovania novej vlády môžeme považovať za štandardné. Otázne je však, či stanovenie vecného rozsahu pôsobnosti vlády v tomto čase prezidentom republiky a nutnosti predchádzajúceho prezidentského súhlasu k výkonu niektorých pôsobností je štandardné a či v tomto čase zodpovedá ústavná charakteristika vlády ako vrcholného orgánu výkonnej moci.

⁶⁶ K tomu B. Balog uvádza: „Domnievame sa, že ústavná úprava účinná do 24. októbra 2011 neumožňovala prezidentovi vládu odvolať bez toho, aby následne nevymenoval vládu novú a odvolanú vládu by „len“ poveril vykonávaním jej funkcie až do vymenovania novej vlády. Takýto postup sice ústava pozná, ale nespája ho so situáciou, ktorú upravuje čl. 115 ods. 1 ústavy, ale so situáciou, ktorú ústavne rieši čl. 115 ods. 2 ústavy.“ In BALOG, Boris: Transformácia ústavného systému Slovenskej republiky (?). Creative and Knowledge Society. *Internationale Scientific Journal*, 2011, č. 2, s. 74.

⁶⁷ Článok 115 sa dopĺňa odsekom 3, ktorý znie: „(3) Ak prezident Slovenskej republiky odvolá vládu podľa odseku 1, rozhodnutím, vyhláseným v Zbierke zákonov Slovenskej republiky, ju poverí vykonávaním jej pôsobnosti až do vymenovania novej vlády, avšak výlučne v rozsahu podľa čl. 119 písm. a), b), e), f), m), n), o), p) a r); výkon pôsobnosti vlády podľa čl. 119 písm. m) a r) je v každom jednotlivom prípade viazaný na predchádzajúci súhlas prezidenta Slovenskej republiky.“

Ďalšou otázkou je, či architektúre vzťahov medzi Národnou radou SR, prezidentom a vládou v podmienkach parlamentnej formy vlády zodpovedná viazanie výkonu pôsobnosti vlády podľa článku 119 písm. m) a r) ústavy na predchádzajúci súhlas prezidenta. Absurdne pritom pôsobí, že výkon právomoci prezidenta podľa článku 102 ods. 1 písm. c), j) a k) je podmienený kontrasignáciou predsedu resp. člena vlády

Ústavný zákon č. 356/2011 Z. z. však nedal odpoveď na také z ústavnoprávneho hľadiska vážne otázky, ako je možnosť odňatia poverenia k výkonu funkcie celej vláde resp. jednotlivému členovi vlády v čase výkonu funkcie podľa poverenia prezidentom, možnosť demisie vlády resp. člena vlády.

Azda najzávažnejšou otázkou, na ktorú citovaná novela ústavy nedala odpoveď, je, aký ústavný postup by bolo potrebné zvoliť v čase, keď podľa článku 105 ústavy nastal stav zastupovania prezidenta a nastala by situácia, že Národná rada SR nevysloví vláde dôveru resp. jej vysloví nedôveru.

Nezodpovedanou otázkou v citovanom ústavnom zákone zostalo naplnenie článku 117 ústavy o tom, že vláda podáva demisiu vždy po ustanovujúcej schôdze Národnej rady Slovenskej republiky.

5. *Úvahy de constitutione ferenda*

Ústava Slovenskej republiky za 20 rokov svojej existencie preukázala života schopnosť a osvedčila sa ako základný zákon demokratického štátu. Jednotlivými ústavnými zákonmi, ktoré ju priamo menili a dopĺňali spresnila a skvalitnila svoj obsah, resp. zmenila niektoré ustanovenia, ktoré potenciálne mohli vyvolávať ústavné konflikty resp. pripúšťať rôzny výklad. Z hľadiska zakotvenia prezidenta republiky to boli najmä ústavný zákon č. 244/1998 Z. z., č. 9/1999 Z. z. a ústavný zákon č. 90/2001 Z. z. Nové otázky však vznikli prijatím ústavného zákona č. 356/2011 Z. z.

To znamená, že súčasne ústavné postavenie prezidentovi republiky nevylučuje úvahy o ďalšom zdokonalení resp. doplnení ústavnej úpravy. Pri týchto prípadných zmenách je potrebné mať na pamäti, že ústava nemôže detailne upraviť všetky vzťahy resp. problémy súvisiace s postavením prezidenta SR. Z povahy ústavy vyplýva jej miera nutného zovšeobecnenia. Naplnenie obsahu ústavy predpokladá využívanie ústavných zvyklostí resp. obyčají, ktoré sa v priebehu historického vývoja vytvorili a ktoré umožňujú naplniť obsah ústavy aj bez detailnej regulácie konkrétneho spoločenského vzťahu a napokon aj výkladovú právomoc Ústavného súdu SR.

Úvaha o ďalšom smerovaní ústavnej úpravy prezidenta SR môže byť vedená v rovine politickej a v rovine ústavnoprávnej resp. odbornej aj keď každá zmena ústavy vždy je výsledkom politického rozhodnutia pretaveného do právnej normy. V rovine politickej to môže byť napr. otázka, ktorá má však širší rozmer, t. j. či Slovenská republika bude pokračovať v roz-

víjaní prvkov klasickej parlamentnej formy vlády a na tomto základe rozvíjať vzťahy medzi vrcholnými ústavnými orgánmi, alebo prejde na formovanie inej formy vlády (napr. kancelársky model, prezidentský model). Samozrejme zásadná zmena formy vlády by bola spojená s nutnosťou zásadnej zmeny mnohých ústavných noriem upravujúcich postavenie ústavných orgánov. Dostupné politické dokumenty a odborné analýzy naznačujú, že parlamentná forma vlády je pre SR vyhovujúca.

V predchádzajúcich častiach príspevku sme uviedli výhrady k formálnemu zakotveniu postavenia prezidenta v hlave o výkonnej moci. V tomto smere koncepčnou otázkou a to aj z hľadiska možných ústavných zmien je otázka dualistického prístupu k výkonnej moci v podmienkach SR, teda či výkonnú moc predstavuje prezident republiky a vláda SR, alebo monistického prístupu, založeného na tom, že orgánom výkonnej moci je vláda. Možno úvahou do budúcnosti je vhodnosť zakotvenia postavenia hlavy štátu v samostatnej hlave ústavy.

Z hľadiska parlamentnej formy vlády, a to aj vzhľadom na problematiku zodpovednosti resp. úlohy prezidenta v oblasti výkonnej moci a tendencie monistického chápania výkonnej moci, predmetom úvah môže byť rozsah kontrasignovaných právomocí prezidenta, teda či ich okruh by nemal byť širší. V prípade posilňovania úlohy vlády v oblasti výkonnej moci, čo považujeme za správne, je možné uvažovať o rozšírení okruhu právomocí prezidenta, ktoré budú podliehať kontrasignácii predsedu vlády alebo povereného člena vlády.

Zastupovanie prezidenta republiky upravuje ústava v čl. 105 ods. 1 a rozdeľuje ho medzi vládu SR, predsedu Národnej rady SR a priamo predsedu vlády (hlavné velenie ozbrojených síl). Predmetom úvah môže byť aj otázka zastupovania hlavy štátu z toho pohľadu, či podmienkam parlamentnej formy vlády a tendencii arbiterského postavenia prezidenta zodpovedá jeho zastupovanie vládou resp. predsedom vlády a teda či vhodnejšie by nebolo zastupovanie prezidenta iba predsedom parlamentu možno s výnimkou hlavného velenia ozbrojených sílám.

Otvorenou otázkou, ktorá má i praktický význam a s ňou sme sa v SR už stretli, je, či ústava by nemala obsahovať ustanovenie o tom, ktorý ústavný orgán rozhodne o dočasnom prechode právomocí prezidenta na iný orgán resp. spôsobe určenia okamihu prechodu právomocí prezidenta na iný orgán, ak ide o „závažné dôvody“, pre ktoré prezident nemôže vykonávať svoje oprávnenia. Ako najvhodnejšie sa môže javiť zverenie právomocí rozhodnúť o dočasnom zastupovaní hlavy štátu ústavnému súdu napr. na návrh predsedu vlády resp. predsedu NR SR. Interpretáčny problém môžu spôsobiť dôvody dočasného prechodu funkcie formulačne vyjadrené slovami „závažné dôvody“, ktoré sú zakotvené v čl. 105 ods. 1 ústavy, ale bez ich bližšej špecifikácie.

Priestor na úvahu ponúkajú i kreačné oprávnenia prezidenta republiky z pohľadu špecifikácie prípadov, kde prezidentovo rozhodnutie má iba

notifikačnú povahu, kde je viazaný návrhom a kde rozhodnutie je výlučne v jeho pôsobnosti. Z platnej ústavnej úpravy nie je celkom jasné z akých dôvodov a v akom rozsahu môže prezident odmietnuť menovať navrhnutého kandidáta napr. v prípade sudcov podľa čl. 145 ústavy⁶⁸ a kde je návrhom na menovanie resp. odvolanie viazaný a musí mu vyhovieť.⁶⁹ V praxi interpretačný problém robia formulácie „vymenúva a odvoláva“ resp. „vymenuje a odvolá“. V súvislosti s kreačnými oprávneniami vo vzťahu k vláde sme tieto problémy naznačili.

Podľa nášho názoru spresnenie a doplnenie si vyžaduje problematika zodpovednosti prezidenta republiky a to aj vzhľadom k tendencii prehĺbovania jeho arbiterského postavenia. V tejto otázke sa ponúka využitie ústavnej úpravy z viacerých štátov a to zakotvenie nezodpovednosti prezidenta za výkon funkcie a prepojenie s inštitútom kontrasignácie, samozrejme okrem úmyselného porušenia ústavy a vlastizrady.

V čase pripomínania si 20-teho výročia prijatia ústavy boli vyjadrené úvahy o prípadnom priznaní práva zákonodarnej iniciatívy prezidentovi republiky. Otázku vhodnosti priznania takéhoto práva treba analyzovať v širších súvislostiach ako napr. právo prezidenta vrátiť schválený zákon s pripomienkami, právo prezidenta iniciovať abstraktnú kontrolu ústavnosti atď., pretože hoci sa to nezdá, ide so otázkou, ktorá má systémovú povahu.

Samostatným okruhom úvah môže byť ústavná úprava vzťahov prezidenta SR k inštitúciám EU/ES a to či vôbec základné dokumenty EU/ES poskytujú priestor pre vnútroštátnu úpravu vzťahov prezidenta k inštitúciám EU/ES a ak áno, tak potom akým spôsobom to má byť zakotvené.

Ústava SR je živým dokumentom. Predpokladom jej napĺňania v praxi je kvalita jej obsahu, ale aj politická kultúra, ktorá by mala viesť všetkých k dodržiavaniu ústavy. Môžeme konštatovať, že v súčasnej podobe v plnom rozsahu Ústava SR spĺňa kritéria modernej ústavy demokratického štátu. Takto by sme ju mali chápať, vzdávať jej úctu a napĺňať v praxi.

Záver

V štúdií sa zaoberáme niektorými otázkami postavenia hlavy štátu v ústavnom systéme Slovenskej republiky kontexte 20-ročného vývoja Ústavy Slovenskej republiky. Súčasťou je krátky teoretický a historický

⁶⁸ Článok 145 ods. 1 ústavy zakotvuje, že sudcov vymenúva a odvoláva prezident SR na návrh Súdnej rady SR a to bez časového obmedzenia.

⁶⁹ Článok 147 ods. 1 ústavy zakotvuje, že prezident Slovenskej republiky na návrh Súdnej rady Slovenskej republiky sudcu odvolá na základe právoplatného odsudzujúceho rozsudku za úmyselný trestný čin, alebo ak bol právoplatne odsúdený za trestný čin a súd nerozhodol v jeho prípade o podmienčnom odložení výkonu trestu odňatia slobody, na základe rozhodnutia disciplinárneho senátu pre čin, ktorý je nezlučiteľný s výkonom funkcie sudcu, alebo ak zanikla jeho voliteľnosť do Národnej rady Slovenskej republiky.

exkurz inštitútu hlavy štátu. V samostatnej časti je charakterizované postavenie hlavy štátu v jednotlivých formách vlády, vzhľadom k tomu, že forma vlády determinuje postavenie hlavy štátu. Podrobnejšie sú analyzované niektoré kompetencie prezidenta SR v platnom znení ústavy a to aj s poukazom na vývoj a zmeny v ústavnom postavení a spôsobe kreácie od prijatia ústavy v roku 1992. V záverečnej časti sú naznačené niektoré otázky postavenia hlavy štátu, ktoré v ďalšom vývoji SR môžu byť predmetom ústavných zmien.

Recenzenti: *prof. JUDr. Ján Svák, Dr.Sc.*
JUDr. Peter Kukliš, CSc.

Použitá literatúra

- ADAMUS, Vladimír: O jmenování, demisi a odvolání vlády a jejích členů. *Správní právo*, č. 2/1996.
- BALOG, Boris: Transformácia ústavného systému Slovenskej republiky (?). Creative and Knowledge Society. *Internationale Scientific Journal*, 2011, č. 2.
- BÁRTA, Jan: Prezident republiky a jeho pravomoci v ústavním systému. *Právník*, 146, 2007, č. 2.
- BRÖSTL, Alexander, DOBROVIČOVÁ, Gabriela, KANÁRIK, Imrich: *Základy štátovedy*. Košice : UPJŠ, 1997. ISBN 80-7097-358-7.
- BRÖSTL, Alexander: *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-248-6.
- ČIČ, Milan. et al.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin : Matica slovenská, 1997. ISBN 80-7090-444-5.
- DRGONEC, Ján: *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. 2 preprac. a rozš. vyd. Šamorín : Heuréka, 2007. ISBN 80-89122-38-8.
- FRIDRICH, Branislav: *Utváranie vlády a výkon jej funkcií v ústavnej teórii a praxi*. In FRIDRICH, Branislav a kol.: *Perpektívy vývoja ústavného práva v podmienkach zjednocujúcej sa Európy*. Bratislava : PraF UK, 2011. ISBN 978-801-7160-313-9.
- GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří, ZOUBEK, Vladimír: *Ústavní systém ČR*. Praha : Prospektrum, 1994. ISBN 80-85431-85-8.
- GÓRECKI, D., BRODZIŃSKI, W., DOMAGALA, M., DOMAŃSKA, A., KRAWCZYK, R., MLYNARSKA-SOBACZEWSKA, A., SKLADOWSKI, K., SKOTNICKI, K.: *Polskie prawo konstytucyjne w zarysie* (Podręcznik dla studentów kierunków nieprawniczych). Kraków : Zykamycze, 2006. ISBN 978-83-744442530.
- GRABOWSKA, Sabina, GRABOWSKI, Radosław: *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w państwach europejskich*. Kraków : Oficyna a Wolters Kluwer business, 2007.
- HLOUŠEK, Vladimír: *Přímá volba prezidenta: český kontext*. In NOVÁK, Miroslav, BRUNCLÍK, Miloš: *Postavení hlavy státu v parlamentních a polo-*

- prezidentských režimech – Česká republika v komparativní perspektivě.* Praha : Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-179-6.
- HOLLÄNDER, Pavel: *Hlava státu v parlamentním systému.* In ŠIMÍČEK, V. (ed.): *Aktuální problémy parlamentarismu.* Brno : Nadace Mezinárodního politologického ústavu, 1996.
- HOLLÄNDER, Pavel: *Základy všeobecné státovědy.* 2. rozšíř. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-178-6.
- CHOVANEC, Jaroslav: *Budovanie štátu Slovenskej republiky.* Bratislava : Procom, 2012. ISBN 978-80-85717-29-7.
- CHOVANEC, Jaroslav: *Moderná slovenská štátnosť.* Bratislava : Procom, 2009. ISBN 978-80-85717-22-8.
- CHOVANEC, Jaroslav: *Ústava Slovenskej republiky – základný zákon štátu.* Bratislava : Procom, 2002. ISBN 80-85717-06-9.
- JAVŮREK, Petr: *Prezidenti poloprezidentských systémů.* In NOVÁK, Miroslav, BRUNCLÍK, Miloš (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech – Česká republika v komparativní perspektivě.* Praha : Dokořán, 2008. ISBN 978-807-3631-796.
- JELLINEK, Georg: *Všeobecná státověda.* Praha : J. Laichter, 1906.
- KLÍMA, Karel: *Státověda.* Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-868-9898-9.
- KLOKOČKA, Vladimír: *Ústavní systémy evropských států.* Praha : Linde, 1996. ISBN 80-7201-010-7. 2. aktual. a dopl. vyd. 2006. ISBN 80-7201-606-7.
- KLOKOČKA, Vladimír: *Ústavní právo kapitalistických zemí.* Praha : Orbis, 1967.
- KOPEČEK, Lubomír: *Prezident v politickém systému Slovenska – nelehké hledání fungujícího modelu.* In NOVÁK, Miroslav, BRUNCLÍK, Miloš (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech – Česká republika v komparativní perspektivě.* Praha : Dokořán, 2008. ISBN 978-807-3631-796.
- KOUDELKA, Zdeněk: *Vztah prezidenta a vlády v oblasti jmenování.* In OROSZ, Ladislav, DOBROVIČOVÁ, Gabriela (eds.): *15 rokov Ústavy Slovenskej republiky.* Košice : UPJŠ, Právnická fakulta a Košický samosprávny kraj, 2008. ISBN 978-80-7097-699-9.
- KOUDELKA, Zdeněk: *Vztah prezidenta a vlády v oblasti jmenování.* In ŠIMÍČEK, V. (ed.): *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky.* Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008. ISBN 978-80-210-4520-0.
- KOUDELKA, Zdeněk.: *Prezident ve slovenské demokracii.* In ŠIMÍČEK, V. (ed.): *Aktuální problémy parlamentarismu.* Brno : Nadace Mezinárodního politologického ústavu, 1996. ISBN 978-80-210-4520-0.
- KRÁL, Ján a kol.: *Ústavné právo Slovenskej republiky.* Bratislava : Akadémia PZ v Bratislave, 1995. ISBN 80-80751-30-6.
- KRÁL, Ján: K problémom nového ústavného systému Slovenskej republiky. *Právny obzor*, 77, 1994, č. 1.
- KRESÁK, Peter: *Forma vlády Slovenskej republiky.* In ŠIMÍČEK, V. (ed.): *Aktuální problémy parlamentarismu.* Brno : Nadace Mezinárodního politologického ústavu, 1996. ISBN 978-80-210-4520-0.

- KRSKOVÁ, Alexandra: *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Bratislava : Iura Edition, 2011. ISBN 978-80-8078-385-3.
- KUBÁT, Michal: *Přímá volba prezidenta v České republice?* In KYSELA, Jan (ed.): *Deset let Ústavy České republiky: východiska, stav, perspektivy*. Sborník příspěvků. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-864-3245-9.
- LIPŠIC, Daniel: Podpisovanie zákonov prezidentom. In *Justičná revue*, roč. 50, 1998, č. 7 – 8.
- LOCKE, J.: *Druhé pojednání o vládě*. Praha : Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0222-X.
- MONTESQUIEU, Ch. L.: *Duch zákonov*. Bratislava : Tatran, 1989. ISBN 80-222-0096-4.
- OROZS, Ladislav: Princíp del'by moci v ústavnom systéme Slovenskej republiky. *Právny obzor*, 78, 1995, č. 5.
- OROSZ, Ladislav, ŠIMUNIČOVÁ, Katarína: *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*. Bratislava : Veda, 1998. ISBN 80-224-0546-9.
- OROSZ, Ladislav, SVÁK, Ján, BALOG, Boris: *Základy teórie konštitucionalizmu*. Žilina : Eurokódex, 2011. ISBN: 978-80-89447-54-1.
- OTTOVÁ, Eva: *Teória práva*. Bratislava : VO PraF UK, 2004. ISBN 80-7160-187-X.
- PALUŠ, Igor, SOMOROVÁ, Ľudmila: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice : UPJŠ, 2008. ISBN 978-80-7097-703-3.
- PAVLÍČEK, Václav et al.: *Ústavní právo a státověda. I. díl. Obecná státověda*. Praha : Linde, 1998. ISBN 80-7201-141-3.
- POSLUCH, Marian, CIBULKA, Ľubor: *Štátne právo Slovenskej republiky*. 3.vyd. Šamorín : Heuréka, 2009. ISBN 978-80-89122-56-1.
- POSLUCH, Marian, Cibulka, Ľubor: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Bratislava : VO PraF UK; Manz, 1994. ISBN 80-7160-002-4.
- PRUSÁK, Jozef: *Teória práva*. Bratislava : VO PF UK, 2001. ISBN 80-7160-146-2.
- SAGAN, S.: *Prawo konstytucyjne w Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2003. ISBN 978-83-7334-164-1.
- SKOTNICKI, K.: *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w Słowacji*. In GRABOWSKA, Sabina, GRABOWSKI, Radosław: *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w państwach europejskich*. Kraków : Oficyna a Wolters Kluwer business, 2007. ISBN 978-83-7526-187-5.
- SUCHÁNEK, Radovan, JIRÁSKOVÁ, Viera: *Ústava České republiky v praxi. 15 let platnosti základního zákona*. Praha : Nakladatelství Leges, 2009. ISBN 80-872-1218-5.
- SVÁK, Ján a kol.: *Ústavné právo SR*. Bratislava : Akadémia PZ, 2002. ISBN 80-8054-263-5.
- SVÁK, Ján a kol.: *Ústavné právo SR*. 5. akt. vyd. Bratislava : Akadémia Policajného zboru SR, 2008. ISBN 978-80-8054-455-3.
- SVÁK, Ján, CIBULKA, Ľubor: *Ústavné právo Slovenskej republiky. Osobitná časť*. 4. vyd. Žilina : Eurokódex, 2009. ISBN 978-80-89447-06-0.
- SVATOŇ, Jan: K charakteristice hlavy moderního státu. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1994, č. 3.
- SVATOŇ, Jan: *Vládní orgán moderního státu: jeho původ, význam a vývoj v některých evropských zemích*. Brno : Doplněk, 1997. ISBN 80-857-6589-6.
- ŠIMÍČEK, Vojtěch: Alternativa k navrhovaným způsobům volby prezidenta. In *Politologický časopis*, 2001, VIII, č. 4.

- VALOVÁ, Katarína: Podpísanie zákona prezidentom. *Právny obzor*, 83, 2000, č. 2.
- WINTR, Jan: *Prezident republiky jako reprezentant státu, garant řádu a moderátor politických sporů*. In ŠIMÍČEK, V. (ed.): *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008. ISBN 978-80-210-4520-0.
- WITKOWSKI, Z. (red.), GALSTER, J.; GRONOWSKA, B., SZYSZKOWSKI, W., BIEN – KACAŁA, A., CIESZYŃSKI, A., WITKOWSKA, K. M.: *Prawo konstytucyjne*. Toruń : TNOiK, 2006,. ISBN 978- 83-7285-273-1.
- Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997*. Košice : Ústavný súd SR, 1998. ISBN 80-967396-3-8.

Ústavný zákon č. 244/1999 Z. z.

Ústavný zákon č. 9/1999 Z. z.

Ústavný zákon č. 90/2001 Z. z.

Ústavný zákon č. 140/2004 Z. z.

Ústavný zákon č. 323/2004 Z. z.

Ústavný zákon č. 463/2005 Z. z.

Ústavný zákon č. 92/2006 Z. z.

Ústavný zákon č. 210/2006 Z. z.

Ústavný zákon č. 100/2010 Z. z.

Ústavný zákon č. 356/2011 Z. z.

Ústavný zákon č. 232/2012 Z. z.

Ústavný zákon č. 9/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1999 Z. z.

Bill of Rights, 13. 2. 1689.

Dôvodová správa k návrhu ústavného zákona č. 90/2001 Z. z.

<http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=137174>, dňa 11. 10. 2012.

Pl. ÚS 33/97, <http://nalus.usoud.cz/Search/Results.aspx>, dňa 12. 10. 2012.

I. ÚS 7/96, <http://portal.concourt.sk/pages/viewpage.action?pageId=1277961>, dňa 12. 10. 2012.

V dôvodovej správe k návrhu ústavného zákona č. 9/1999 Z. z.

<http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=129478>, dňa 10. 10. 2012.

<http://portal.concourt.sk/pages/viewpage.action?pageId=1277961>, dňa 30. 9. 2012

http://www.concourt.sk/Zbierka/1997/26_97s.htm, dňa 10. 10. 2012.

NÁJOMNÁ ZMLUVA A EURÓPSKE INŠPIRÁCIE

JUDr. Denisa Dulaková Jakúbeková, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra občianskeho práva

Nájomná zmluva a európske inšpirácie

Príspevok podáva informáciu o vybraných aspektoch vplyvu formovania európskeho práva na domáce súkromné právo. Osobitnú pozornosť venuje tzv. dobrovoľným aktivitám prebiehajúcim na poli európskeho súkromného práva, najmä študijnej skupine vedenej profesorom Dr. Christianom von Barom, ktorej ústredným cieľom sa stal projekt prípravy Európskeho občianskeho zákonníka (European Civil Code – ECC). V spolupráci s Acquis Group vytvorila významný dokument – Návrh spoločného referenčného rámca (Draft of the Common Frame of Reference, DCFR), ktorý bol prvýkrát publikovaný v roku 2008. Spomedzi rôznych inštitútov v rámci DCFR sa autorka sústreďuje na právnu úpravu inštitútu nájmu tovaru (Lease of goods) a z anglickej verzie ju prekladá do slovenského jazyka.

Der Mietvertrag und europäische Inspirationen

Im Beitrag werden ausgewählte Aspekte der Auswirkungen der Gestaltung des europäischen Rechts auf das einheimische Privatrecht behandelt. Eine besondere Aufmerksamkeit wird den Aktivitäten der freiwilligen Helfer im Bereich des europäischen Privatrechts gewidmet, insbesondere der Arbeitsgruppe unter der Leitung von Professor Dr. Christian von Bar, deren zentrales Ziel es ist, das Projekt der Vorbereitung des Europäischen Bürgerlichen Gesetzbuches (European Civil Code – ECC) durchzuführen. In Zusammenarbeit mit Acquis Group hat sie ein bedeutendes Dokument erstellt – den Entwurf für einen Gemeinsamen Referenzrahmen (Draft Common Frame of Reference, DCFR), der erstmals im Jahre 2008 veröffentlicht wurde. Von verschiedenen, im Rahmen von DCFR Institute konzentriert sich die Verfasserin des Beitrages auf die Regelung von Mietverhältnissen über die Ware (Lease of goods) und übersetzt die englische Version in die slowakische Sprache.

Lease Contract and European Inspirations

The article provides information on selected aspects of the impact of European law on formation of national private law. Particular focus is aimed

at the so called voluntary activities in the field of European private law, in particular at the study group headed by Professor Dr. Christian von Bar, whose central objective is the project of drawing up the European Civil Code (European Civil Code – ECC). In cooperation with the Acquis Group, the study group created an important document – Draft of the Common Frame of Reference (DCFR), which was first published in 2008. The author focused her attention on legal regulation of Lease of goods, out of various institutes within the DCFR, and works on translation of the English version into the Slovak language.

Súčasťou právneho vývoja v integrujúcej sa Európe je vytváranie kategórií, pojmov a systémov, ku ktorým patrí aj spoločné *európske súkromné právo* (European Private Law, Droit privé européen, Europaeisches Privatrecht), ktoré je súčasťou európskeho komunitárneho práva. Európska únia totiž už dávnejšie upustila od myšlienky akceptovať priestor, v ktorom budú popri sebe existovať viaceré, navzájom celkom nezávislé národné systémy súkromného práva. V tejto súvislosti sa stala diskutovanou otázka, do akej miery a v akých oblastiach je potrebné vytvoriť univerzálny kodifikovaný právny základ, ktorý by prekonal rozdiely medzi právnymi poriadkami členských štátov únie a stanovil by jednotnú líniu regulácie, a to aj vzhľadom na odlišné „mentalité“,“¹ na ktoré sa odvolávajú odporcovia unifikácie.²

Súčasným nástrojom unifikácie, či skôr harmonizácie európskeho práva, je množstvo dlhodobozuznávaných medzinárodných zmlúv a európskych **smerníc**, ktoré na jednej strane riešia problémy súvisiace s európskou integráciou, neriešia ich však komplexne.³ Podobne je to aj s európskymi smernicami. Smernice sa síce považujú za pružný právny akt, pretože členské štáty môžu v súlade so svojim právnymi tradíciami rozhodnúť, ako budú smernice realizovať. Nedostatkompoto postupu je však skutočnosť, že imple-

¹ „Mentalité“ je určitý kultúrny a národný kontext, pričom význam určitého pravidla správania sa možno pochopiť len štúdiom tohto kontextu – pozn. autorka.

² Predstaviteľom takéhoto postoja je napríklad Pierre Legrand, ktorý vychádza z názoru, že dva najvplyvnejšie právne systémy – anglosaský a kontinentálny, nemožno spojiť vzhľadom na odlišné „mentalité“. „The dept of the fundamental differentiation between the civil law and common law *mentalités* is possibly best captured if we approach them as two *moralités*...“ Myšlienka Európskeho civilného kódexu je preto „riskantný čin“, vopred odsúdený k zániku. K tomu pozri LEGRAND, P.: *Against a European Civil Code*. In http://www.helsinki.fi/oikeustiede/oppiaineet/kansainvalinen_yksityisoikeus/materiaali/legrand%20against%20civil%20code2010.pdf

³ Medzinárodné zmluvy sa napríklad nezameriavajú na principiálne súkromnoprávne otázky, medzi ktoré patrí otázka zodpovednosti a náhrad v prípade neplatnosti zmlúv, zložitou problematikou zmluvnej a mimozmluvnej zodpovednosti, vzťahmi medzi záväzkovým právom a vlastníckym právom a pod., k tomu pozri: BAR, Ch. A.: European Civil Code, International agreements and European directives. In www.cisg.law.pace.edu, prevzaté zo *Study of the systems of private law in the EU with regard to discrimination and the creation of a European Civil Code*. European Parliament, Directorate General for Research, Working Paper, Legal Affairs Series, JURI 103 EN (June 1999), Chapter III, 151/155.

mentáciou smerníc sa z rozličných dôvodov nenapĺňa zamýšľaná uniformita.

Snahu odstrániť, či skôr minimalizovať dopad vyššie uvedených negatív na európske právne prostredie, si osvojili viaceré dobrovoľné aktivity, niektoré z nich sú podporované európskymi inštitúciami.⁴

Na formovanie európskeho súkromného práva má osobitne významný vplyv študijná skupina vedená profesorom Dr. Christianom von Barom, ktorej ústredným cieľom sa stal projekt prípravy Európskeho občianskeho zákonníka (Európskeho civilného kódexu – ECC).

Možno konštatovať, že vo svojich snahách zjednotiť európske súkromné právo sa dostala pomerne ďaleko. V spolupráci s **Acquis Group**, reprezentovanej jej koordinátorom, profesorom Hansom Schulte-Nölke z Univerzity v Bielefelde, vytvorila významný dokument – Návrh spoločného referenčného rámca (**Draft of the Common Frame of Reference, DCFR**), ktorý bol prvýkrát publikovaný v roku 2008.⁵

Na DCFR pred dvoma rokmi nadviazala Európska komisia, ktorá **dňa 26. apríla 2010** na základe **rozhodnutia 2010/233/EÚ**⁶ zriadila expertnú skupinu pre spoločný referenčný rámec (CFR) v oblasti európskeho zmluvného práva,⁷ ktoré by bolo chápané ako „voliteľné európske zmluvné právo“ označované aj ako „**systém 28**“.

Zmyslom spoločného referenčného rámca (CFR) je ponúknuť zmluvným stranám, ktoré sú z rôznych štátov Európskej únie (napr. dodávateľ Francúzska spoločnosť a odberateľ slovenský subjekt) možnosť dohodnúť sa, aby sa

⁴ Európsky parlament svojimi rezolúciami z roku 1989 (Rezolúcia o zosúladení súkromného práva členských štátov z 26. mája 1989) a z roku 1994 (Rezolúcia o harmonizácii určitých oblastí súkromného práva členských štátov zo 6. mája 1994) oslovil právnickú akademickú obec, aby posúdili prínosy Európskeho kódexu súkromného práva. Nezávisle na tejto aktivite, holandský minister spravodlivosti v roku 1997 zorganizoval konferenciu v Haagu pod heslom Towards a Civil Code (Smerom k civilnému kódexu), z ktorej zjavne vyplynulo, že právnici by sa mali podujat' na vytvorení „celoeurópskeho“ zákonníka, pretože len ten, kto je vyštudovaný a vytrénovaný v rôznych právnych disciplínach, sa môže aktívne venovať základnej problematike spojenej s intenzívnym porovnávacím výskumom, nezávislým na tlakoch reprezentujúcich národné záujmy a na snahe vyjsť v ústrety politickým cieľom. In *www.sgecc.net*. Záujem Európskej únie urýchliť harmonizáciu súkromného práva v Európe sa odrazil aj v ďalších dokumentoch, pozri DULAK, A. Európske právo a jeho vplyv na slovenské súkromné právo. In LAZAR, J. a kol.: *Základy občianskeho hmotného práva*. I. zväzok. Bratislava : Iura Edition, 2004, s. 68-84; pozri aj rezolúciu európskeho parlamentu z marca 2006 zameranú na európske zmluvné právo (European Parliament resolution on European contract law and revision of the acquis); ďalej Zelenú knihu Komisie o možnostiach politik s cieľom dosiahnuť pokrok v oblasti európskeho zmluvného práva pre spotrebiteľov a podniky, na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0348:FIN:CS:PDF>;

ďalej Rozhodnutie zo dňa 26. mája 2010, ktorým sa riaduje Skupina odborníkov pre spoločný referenčný rámec v oblasti európskeho zmluvného práva a pod. – pozn. autorka.

⁵ Návrh Spoločného referenčného rámca bol publikovaný vo vydavateľstve Sellier.european law publishers GmbH, Munich, v roku 2008.

⁶ Rozhodnutie zo dňa 26. mája 2010, ktorým sa zriaďuje Skupina odborníkov pre spoločný referenčný rámec v oblasti európskeho zmluvného práva.

⁷ „(7) Je preto potrebné zriadiť skupinu odborníkov pre oblasť občianskeho práva, osobitne zmluvného práva, a vymedziť jej úlohy a štruktúru.“ Bod (7) Rozhodnutia Komisie 2010/233/EU.

ich vzťah riadil týmto európskym zmluvným právom. „Neboli poľský zákazník nakupujúci přes internet by mohl stisknout „modré tlačítko“ na internetové stránce a zvolit si nástroj evropského smluvního práva, který by mu zajistil vyšší úroveň ochrany spotřebitele.“⁸

Expertná skupina „... by mala napomáhať komisii pri príprave návrhu spoločného referenčného rámca v oblasti európskeho zmluvného práva, vrátane spotrebiteľského a obchodného zmluvného práva, a zároveň vychádzať z návrhu spoločného referenčného rámca, ktoré priamo či nepriamo súvisia so zmluvným právom, a novo usporiadať, revidovať a doplniť jeho vybrané pasáže.“ Bod (8) Rozhodnutia Komisie 2010/233/EU).

Určité odpovede na otázku, ako ďalej v európskom zmluvnom práve všeobecne, teda nielen v spotrebiteľskom práve, poskytuje aj **Zelená kniha Komisie o možnostiach politik s cieľom dosiahnuť pokrok v oblasti európskeho zmluvného práva pre spotrebiteľov a podniky.**⁹

Úlohou **expertnej skupiny** je vytvoriť v **intenciách spomenutej Zelenej knihy** nový, prehľadný a praktický text, ktorý komplexne upraví mechanizmus vzniku zmlúv, jej možných zmien, zánik zmluvy, vrátane predzmluvnej zodpovednosti a ďalších zodpovednostných vzťahov. Oproti DCFR **má byť CFR návrhom politickým**, t. j. tvorba jeho obsahu a rozsahu má byť priamo pod patronátom komisie.

Výstupy **novovzniknutej komisie odborníkov** podľa Rozhodnutia Komisie 2010/233/EU majú viesť k vytvoreniu nového spoločného referenčného rámca (CFR), ktorý, ako bolo uvedené vyššie, **nadviaže na existujúci návrh spoločného referenčného rámca (DCFR)** súvisiaci so zmluvným právom **a novo usporiada, reviduje a doplní jeho vybrané pasáže.** (Bod (8) Rozhodnutia). Viac k otázke právnej povahy, forme a nástrojom zavedenia CFR pozri informáciu v odkaze.¹⁰

Pôvodný plán predpokladal, že komisia sa bude stretávať **do mája 2011** jedenkrát za mesiac. Zo zápisníc zo zasadnutí expertnej skupiny vyplýva, že doteraz sa sústredili na nasledujúce otázky:

- a) tvorba štruktúry CFR,¹¹

⁸ <http://www.prnizpravu.cz/zpravy/z-evropske-unie/evropska-komise-svolava-experty-k-smluvmu-pravu/>

⁹ JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M.: Zelená kniha Komisie a európske zmluvné právo, perspektívy voliteľného nástroja zmluvného práva ako 28. právneho poriadku EÚ. *Justičná revue*, 63, 2011, č. 4, s. 595-610, k tomu pozri aj novú smernicu venovanú právam spotrebiteľa, Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council. Viac pozri na <http://www.europarl.europa.eu/oeil/file.jsp?id=5699432>

¹⁰ JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M.: Zelená kniha Komisie a európske zmluvné právo, perspektívy voliteľného nástroja zmluvného práva ako 28. právneho poriadku EÚ. *Justičná revue*, 63, 2011, č. 4, s. 595-610.

¹¹ Zápisnica zo zasadnutia Expertnej skupiny zo dňa 21. 5. 2010, pozri http://ec.europa.eu/justice/policies/consumer/docs/cfr_report_10_06_16_en.pdf (19. 11. 2010).

- b) vyššia mieru ochrany slabšej strany oproti platnému spotrebiteľskému aquis,
c) použitie CFR ako voliteľného nástroja.¹²

Vzhľadom k tomu, že expertná skupina doposiaľ nevytvorila komplexne spracovaný dokument „typu DCFR“, pre naše aktuálne potreby si dovoľíme použiť ako základný „európsky“ inšpiračný zdroj príslušné pasáže Návrhu spoločného referenčného rámca (DCFR).

V publikovanom návrhu spoločného referenčného rámca (DCFR) je upravený **nájom tovaru** („Lease of goods“) v časti „B“ štvrtej knihy (Osobitné zmluvy a práva a povinnosti vyplývajúce z týchto zmlúv) ako jeden z viacerých zmluvných inštitútov. Jeho preklad z anglického jazyka do slovenského jazyka je nasledovný:

Kniha IV. Nájom tovaru

Časť B

Kapitola 1

Predmet úpravy a všeobecné ustanovenia

IV. B. – 1:101: Nájom tovaru

- (1) Táto časť Knihy IV sa vzťahuje na zmluvy o nájme tovaru.
- (2) Zmluva o nájme tovaru je zmluva, ktorou sa jedna strana, prenajímateľ, zaviazuje poskytnúť druhej strane, nájomcovi, dočasné právo na užívanie tovaru, odplatom za nájomné. Nájomné môže byť dohodnuté v peniazoch alebo v inej forme.
- (3) Táto časť Knihy IV sa nevzťahuje na zmluvy, v ktorých sa strany dohodli, že po uplynutí dohodnutej doby užívania dôjde k prevodu vlastníctva tovaru na nájomcu, a to ani v prípade, ak strany takúto zmluvu označili ako nájomnú zmluvu.
- (4) Aplikácia ustanovení tejto časti Knihy IV nie je vylúčená v prípade, ak má zmluva finančný účel a ak má prenajímateľ postavenie financujúcej strany, alebo ak má nájomca možnosť stať sa vlastníkom tovaru.
- (5) Táto časť Knihy IV upravuje iba zmluvné vzťahy vyplývajúce z nájomnej zmluvy.

IV. B. – 1:102: Spotrebiteľská zmluva o nájme tovaru

Pre účely tejto časti Knihy IV, sa pod spotrebiteľskou zmluvou o nájme tovaru rozumie zmluva, v ktorej na strane prenajímateľa vystupuje podnikateľ a na strane nájomcu spotrebiteľ.

¹² Bližšie pozri JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M.: Zelená kniha Komisie a európske zmluvné právo, perspektívy voliteľného nástroja zmluvného práva ako 28. právneho poriadku EÚ. *Justičná revue*, 63, 2011, č. 4, s. 595-610.

IV. B. – 1:103: Obmedzenia pri dojednávani ustanovení o nárokoch z väd tovaru pri spotrebiteľskej zmluve o nájme tovaru

Pri spotrebiteľskej zmluve o nájmu tovaru je každá zmluvná podmienka alebo dohoda, uzatvorená s prenajímateľom pred tým, ako dôjde k oznámeniu o vade tovaru prenajímateľovi, ktorou sa prenajímateľ či už priamo alebo nepriamo vzdáva alebo ktorou sa obmedzujú jeho práva a povinnosti vyplývajúce zo záväzkov prenajímateľa zabezpečiť súlad tovaru so zmluvou, voči nájomcovi právne nezáväzná.

IV. B. – 1:104: Obmedzenia pri dojednávani pravidiel na odstránenie väd pri spotrebiteľskej zmluve o nájme tovaru

- (1) Pri spotrebiteľskej zmluve o nájme tovaru nesmú zmluvné strany vylúčiť na úkor spotrebiteľa aplikáciu ustanovení Knihy III, Kapitoly 3 v znení Kapitoly 3 a 6 tejto časti, ani zúžiť alebo pozmeniť ich účinok.
- (2) Bez ohľadu na ods. 1, strany sa môžu dohodnúť na obmedzení zodpovednosti prenajímateľa za stratu spôsobenú v súvislosti s obchodom, podnikaním alebo profesiou nájomcu. Tejto dohody sa nemôžu zmluvné strany dovoliavať v prípade, ak by to bolo v rozpore s dobrou vierou a s poctivým obchodným stykom.

Kapitola 2

Doba nájmu

IV. B. – 2:101: Začiatok nájmu

- (1) Nájom začína:
 - a) v čase určiteľnom na základe podmienok, ktoré boli dohodnuté zmluvnými stranami,
 - b) v akomkoľvek čase určenom prenajímateľom v rámci časového intervalu dohodnutého v zmluve, ibaže z okolností prípadu vyplýva, že začiatok nájmu má určiť nájomca,
 - c) v ostatných prípadoch v akomkoľvek primeranom čase po uzavretí zmluvy, podľa požiadavky ktorejkoľvek zmluvnej strany.
- (2) V prípade, ak nájomca získal kontrolu nad tovarom pred dobou uvedenou v ods. 1, nájom začína v čase, keď nájomca získal kontrolu nad tovarom.

IV. B. – 2:102: Skončenie nájmu

- (1) Nájom končí uplynutím doby, na ktorú bol dojednaný. Nájom dojednaný na dobu určitú nemôže zaniknúť pred uplynutím dohodnutej doby jednostrannou výpoveďou.
- (2) Nájom na dobu neurčitú zaniká v čase určenom vo výpovedi, ktorú môže dať ktorákoľvek zmluvná strana.

- (3) Výpoveď podľa ods. 2 je účinná len v prípade, ak čas uvedený vo výpovedi zodpovedá podmienkam dohodnutým v zmluve. Ak zmluva neurčuje výpovednú dobu, nájom zaniká po uplynutí primeranej doby, ktorá začne plynúť od doručenia výpovede druhej zmluvnej strane.

IV. B. – 2:103: Konkludentné predĺženie nájmu

- (1) Ak dôjde ku konkludentnému predĺženiu nájomnej zmluvy uzavretej na dobu určitú podľa III. – 1:111 (Konkludentné predĺženie nájmu) a ak bola výška nájomného pred predĺžením nájmu dojednaná tak, že zohľadňovala amortizáciu tovaru užívaného nájomcom, počas predĺzenej doby nájmu nesmie byť výška nájomného neprimeraná voči sume, ktorú nájomca platil pred predĺžením nájmu.
- (2) V prípade spotrebiteľskej zmluvy o nájme tovaru nesmú strany na ujmu spotrebiteľa vylúčiť aplikáciu ods. 1 a nesmú ani zrušiť alebo zmeniť jeho účinky.

Kapitola 3

Povinnosti prenajímateľa

IV. B. – 3:101: Dostupnosť tovaru

- (1) Prenajímateľ je povinný zabezpečiť, aby mal nájomca tovar k dispozícii v čase začatia nájmu, na mieste určenom v III. – 2:101 (Miesto plnenia).
- (2) Odhliadnuc od ustanovení podľa ods. 1, prenajímateľ je povinný zabezpečiť, aby mal nájomca tovar k dispozícii v mieste podnikania nájomcu, prípadne v mieste nájomcovho obvyklého pobytu, ak prenajímateľ v súlade s požiadavkami nájomcu získa tovar od dodávateľa určeného nájomcom.
- (3) Predávajúci je povinný zabezpečiť, aby mal nájomca tovar k dispozícii počas celej doby nájmu a aby bol zbavený akýchkoľvek práv alebo nárokov tretej strany, ktoré by nájomcovi bránili alebo ho obmedzovali v užívaní tovaru spôsobom dohodnutým v zmluve.
- (4) Práva a povinnosti prenajímateľa pre prípad straty alebo poškodenia tovaru upravuje kniha IV. B. – 3:104 (Súlad tovaru počas trvania nájmu).

IV. B. – 3:102: Súlad tovaru so zmluvou pri začatí nájmu

- (1) Prenajímateľ je povinný zabezpečiť, aby bol tovar na začiatku nájmu v súlade so zmluvou.
- (2) Tovar je v súlade so zmluvou, ak:
 - a) je v množstve, kvalite a druhu odsúhlasenom zmluvnými stranami,
 - b) je zabalený spôsobom dohodnutým zmluvnými stranami,

- c) je dodaný spolu s príslušenstvom, návodmi na inštaláciu alebo inými návodmi dohodnutými zmluvnými stranami, a
- d) ak je v súlade s ustanoveniami nasledujúceho článku.

IV. B. – 3:103: Spôsobilosť tovaru z hľadiska účelu, kvality, balenia atď.

Tovar spĺňa požiadavky dohodnuté v zmluve, ak:

- a) je použiteľný na každý účel, ktorý bol prenajímateľovi známy v čase uzavretia zmluvy, okrem prípadu, ak z okolností vyplynulo, že nájomca sa nespoliehal alebo že pre neho nebolo dôvodné spoliehať sa na prenajímateľove schopnosti a úsudok,
- b) je použiteľný na účel, na ktorý sa zvyčajne používa tovar toho istého druhu,
- c) má takú kvalitu, ktorú prenajímateľ ponúkol nájomcovi ako vzorku alebo model,
- d) je zabalený spôsobom obvyklým pre takýto druh tovaru, alebo keď neexistuje obvyklý spôsob, spôsobom vhodným na uchovanie a ochranu tovaru,
- e) je dodaný s príslušenstvom, návodom na inštaláciu alebo inými návodmi, ktorých dodanie môže nájomca dôvodne očakávať a
- f) má také kvality a výkon, ktoré môže nájomca dôvodne očakávať.

IV. B. – 3:104: Súlad tovaru so zmluvou počas trvania zmluvy

- (1) Prenajímateľ musí zabezpečiť, aby počas trvania nájmu ostal tovar s výnimkou bežného opotrebenia:
 - a) v množstve, kvalite a popise požadovanom zmluvou,
 - b) použiteľný na dohovorený účel, aj keby bolo potrebné urobiť na tovare úpravy.
- (2) Ustanovenia ods. 1 sa nepoužijú v prípade, ak je výška nájomného dohodnutá tak, že sa v ňom zohľadňuje amortizácia tovaru.
- (3) Ustanovenia ods. 1 sa nijako nedotýkajú záväzkov nájomcu uvedených v IV.B. – 5:104 (Nakladanie s tovarom podľa zmluvy), ods. (I) (c).

IV. B. – 3:105: Nesprávna inštalácia tovaru pri spotrebiteľskej zmluve o nájme tovaru

Ak dôjde pri spotrebiteľskej zmluve o nájme tovaru k nesprávnej inštalácii tovaru, každá vada vyplývajúca z nesprávnej inštalácie tovaru sa považuje za vadu tovaru, za predpokladu, že:

- a) tovar bol inštalovaný na zodpovednosť prenajímateľa,
- b) tovar mal inštalovať spotrebiteľ a nesprávna inštalácia bola spôsobená chybným návodom na inštaláciu.

IV. B. – 3:106: Povinnosti pri vrátení tovaru

Prenajímateľ musí:

- a) vykonať všetky opatrenia, ktoré sa v danej situácii dôvodne očakávajú, aby umožnil nájomcovi splniť si svoj záväzok vrátiť tovar prenájomcovi a
- b) prijať vrátenie tovaru v súlade s podmienkami dohodnutými v zmluve.

Kapitola 4

Opatrenia nájomcu: odchýlky od všeobecných pravidiel

IV. B. – 4:101: Právo nájomcu na odstránenie vady tovaru

- (1) Nájomca má právo požadovať odstránenie akejkoľvek vady tovaru, ako aj právo na náhradu všetkých dôvodne vynaložených nákladov v rozsahu, v akom je nájomca oprávnený požadovať niektoré z plnení podľa III. – 3:302 (Nepeňažné záväzky).
- (2) Žiadne z ustanovení predchádzajúceho odseku nemá vplyv na povinnosť prenájomcu odstrániť vady tovaru podľa Knihy III, Kapitola 2, Oddiel 2.

IV. B. – 4:102: Zníženie nájomného

- (1) Nájomca môže znížiť výšku nájomného za obdobie, v ktorom sa hodnota plnenia prenájomcu znížila v dôsledku omeškania prenájomcu alebo v dôsledku vady tovaru, avšak len za predpokladu, že zníženie hodnoty plnenia nespôsobil nájomca.
- (2) Nájomné môže byť znížené aj počas doby, v ktorej prenájomcovi ostáva zachované právo na plnenie alebo na nápravu podľa III. – 3:103 (Oznámenie o určení dodatočnej doby na plnenie), III. – 3:202 (Náprava dlžníkom: všeobecné pravidlá) ods. (2) a III. – 3:204 (Následky poskytnutia príležitosti pre dlžníka na nápravu).
- (3) Bez ohľadu na ustanovenie ods. 1, nájomca môže stratiť právo na zníženie nájomného počas doby uvedenej v IV.B. – 4:103 (Upovedomenie o vadách tovaru)

IV. B. – 4:103: Upovedomenie o vadách tovaru

- (1) Nájomca sa nemôže dožadovať svojich práv zo zodpovednosti za vady, pokiaľ vady tovaru neoznámil prenájomcovi. Ak nebolo oznámenie o vadách tovaru urobené včas, počas doby omeškania sa na vady tovaru neprihliada. Oznámenie je vždy podané včas, ak bolo urobené v primeranej dobe po tom, ako nájomca zistil, alebo ako s ohľadom na všetky okolnosti mohol zistiť, vady tovaru.
- (2) Pri skončení doby nájmu sa použijú ustanovenia III. – 3:107 (Neoznámenie väd tovaru).

- (3) Prenajímateľ sa nemôže dovoľávať ustanovení ods. 1 a 2, ak vady tovaru vyplývajú zo skutočností, o ktorej prenajímateľ vedel alebo o ktorej vzhľadom na všetky okolnosti vedieť mal a o ktorých neinformoval nájomcu.

IV. B. – 4:104: Odstránenie väd dodávateľom tovaru

- (1) Ustanovenia tohto článku sa použijú, ak:
- a) prenajímateľ v súlade s požiadavkami nájomcu získal tovar od dodávateľa určeného nájomcom,
 - b) nájomca sa pri určovaní požiadaviek na tovar a pri výbere dodávateľa nespoliehal primárne na znalosti a úsudok prenajímateľa,
 - c) nájomca schválil podmienky dodávateľskej zmluvy,
 - d) záväzky dodávateľa vyplývajúce z dodávateľskej zmluvy smerujú podľa zákona alebo podľa zmluvy voči nájomcovi, vystupujúcemu ako strana dodávateľskej zmluvy, alebo ak je nájomca stranou tejto zmluvy, a
 - e) záväzky dodávateľa, smerujúce voči nájomcovi, nemôžu byť menené bez súhlasu nájomcu.
- (2) Nájomca nemôže žiadať plnenie od prenajímateľa, požadovať od neho zníženie nájomného alebo žiadať náhradu škody alebo úroky z dôvodu omeškania s dodaním tovaru alebo pre vady tovaru, okrem prípadu, ak bolo neplnenie spôsobené konaním alebo nekonaním (opomenutím) prenajímateľa.
- (3) Ustanovenia odseku 2 nevyučujú:
- a) akékoľvek právo nájomcu na odmietnutie tovaru, na ukončenie zmluvy podľa knihy III, Kapitola 3, Oddiel 5 (Ukončenie) alebo pred prijatím tovaru, právo pozdržať nájomné až dovtedy, dokiaľ nebude mať nájomca možnosť využiť svoje právo na zjednanie nápravy ako strana dodávateľskej zmluvy, alebo
 - b) akékoľvek právo nájomcu na zjednanie nápravy, pri ktorom právo alebo nárok tretej strany zabraňuje alebo akokoľvek zasahuje do pokračovania v užívaní tovaru nájomcom podľa zmluvy
- (4) Nájomca nemôže ukončiť svoj zmluvný vzťah s dodávateľom, vyplývajúci z dodávateľskej zmluvy, bez súhlasu prenajímateľa.

Kapitola 5

Povinnosti nájomcu

IV. B. – 5:101: Povinnosť platiť nájomné

- (1) Nájomca je povinný platiť nájomné.
- (2) V prípadoch, keď výšku nájomného nemožno zistiť z podmienok dohodnutých zmluvnými stranami, ani z akýchkoľvek iných použiteľných

ustanovení zákona alebo ju nemožno stanoviť podľa zvyklostí, výška nájomného sa určí podľa II. – 9:104 (Určenie ceny).

- (3) Povinnosť platiť nájomné vzniká od začiatku nájmu.

IV. B. – 5:102: Splatnosť nájomného

Nájomné je splatné:

- a) na konci každého obdobia, na ktoré je dohodnuté platenie nájomného,
- b) ak nie je platenie nájomného viazané na určité obdobie, pri uplynutí doby nájmu, alebo
- c) ak nie je dohodnutá doba nájmu a ak nie je nájomné viazané na určité obdobie, na konci každého primerane určeného intervalu.

IV. B. – 5:103: Prijatie tovaru

Nájomca je povinný:

- a) prijať všetky rozumne očakávané opatrenia, s cieľom umožniť prenajímateľovi splniť si jeho záväzok poskytnúť nájomcovi tovar na užívanie v čase začatia nájmu,
- b) prevziať kontrolu nad tovarom podľa požiadaviek zmluvy.

IV. B. – 5:104: Odovzdanie tovaru na základe zmluvy

- (1) Nájomca je povinný:

- a) dodržiavať požiadavky a obmedzenia vyplývajúce zo zmluvy,
- b) nakladať s tovarom so starostlivosťou, ktorú možno vzhľadom na okolnosti dôvodne očakávať, zohľadňujúc pri tom trvanie nájmu, účel nájmu a povahu tovaru, a
- c) vykonať všetky opatrenia, ktoré sa obvykle považujú za nevyhnutné pre zabezpečenie bežného stavu tovaru a fungovania tovaru, v miere, v akej je to potrebné, zohľadňujúc pri tom trvanie nájmu, účel nájmu a povahu tovaru.

- (2) Ak je nájomné určené tak, že sa zohľadňuje amortizácia nákladov na tovar vynaložených nájomcom, nájomca je povinný počas trvania nájmu udržiavať tovar v stave, v akom bol na začiatku nájmu, s prihliadnutím na bežné opotrebenie daného druhu prenajatého tovaru.

IV. B. – 5:105: Zásahy potrebné na predchádzanie nebezpečenstvu vzniku škody alebo samotnej škody na tovare

- (1) Nájomca je povinný urobiť všetky opatrenia potrebné na zachovanie a na opravu tovaru, ktoré obvykle vykonáva prenajímateľ, ak sú tieto opatrenia nevyhnutné na predchádzanie nebezpečenstvu vzniku škody alebo samotnej škody na tovare, ak je ich vykonanie pre prenajímateľa nemožné alebo neuskutočniteľné, avšak nájomca ich dokáže zabezpečiť.

- (2) Nájomca má voči prenajímateľovi právo na náhradu nákladov, s ohľadom na charakter záväzku alebo nákladov (peňažných či nepeňažných), ktoré boli dôvodne vynaložené za účelom vykonania potrebných opatrení.

IV. B. – 5:106: Náhrada za údržbu a za zlepšenie tovaru

- (1) Nájomca nie je oprávnený žiadať od prenajímateľa náhradu nákladov vynaložených na údržbu alebo na zlepšenie tovaru.
- (2) Ustanovenie odseku 1 nevylučuje ani neobmedzuje právo nájomcu nájomcu na náhradu škody alebo akékoľvek právo, ktoré pre nájomcu vyplýva z IV.B. – 4:101 (Právo nájomcu na odstránenie vady tovaru), IV.B – 5:105 (Zásahy potrebné na predchádzanie nebezpečenstvu vzniku škody alebo samotnej škody na tovare) alebo z Knihy VIII (Nadobudnutie a strata vlastníctva pri hnutel'ných veciach).

IV. B. – 5:107: Informačná povinnosť

- (1) Nájomca je povinný informovať prenajímateľa o všetkých škodách vzniknutých na tovare, ako aj o každom nebezpečenstve, ktoré tovaru hrozí, ďalej o všetkých právach a nárokoch tretej strany, za predpokladu, že tieto skutočnosti bežne vyvolávajú potrebu konania zo strany prenajímateľa.
- (2) Nájomca je povinný informovať prenajímateľa o skutočnostiach podľa ods. 1 v primeranom čase po tom, ako sa nájomca prvýkrát dozvedel o týchto skutočnostiach a o tom, akú majú povahu.
- (3) Ak sa možno rozumne domnievať, že nájomca o skutočnostiach uvedených v tomto článku a o ich povahe mohol vedieť, má sa za to, že o nich vedel.

IV. B. – 5:108: Opravy a kontroly vykonávané prenajímateľom

- (1) Nájomca je povinný po predchádzajúcom upozornení, ktoré prenajímateľ mohol vykonať, umožniť prenajímateľovi uskutočnenie opráv a iných prác na tovare, ktoré sú nevyhnutné na ochranu tovaru, na odstránenie nedostatkov na tovare a na predchádzanie nebezpečenstva vzniku škôd na tovare. Táto povinnosť nezbavuje nájomcu práva na zníženie nájomného podľa IV.B. – 4:102 (Zníženie nájomného).
- (2) Nájomca je povinný strpieť vykonanie aj takých prác na tovare, na ktoré sa nevzťahuje odsek 1, okrem prípadu, ak proti ich vykonaniu možno namietat'.
- (3) Nájomca je povinný strpieť kontrolu tovaru pre účely uvedené v ods. 1. Nájomca musí v primeranej dobe pred skončením nájmu rovnako strpieť obhliadku tovaru budúcim možným nájomcom.

IV. B. – 5:109: Povinnosť vrátiť tovar

Po skončení nájmu je nájomca povinný vrátiť tovar prenajímateľovi na mieste, na ktorom ho prevzal.

Kapitola 6

Opatrenia prenajímateľa: odchýlky od všeobecných pravidiel

IV. B. – 6:101: Obmedzenie práva prenajímateľa žiadať platbu budúceho nájomného

- (1) Ak nájomca prevzal kontrolu nad tovarom, prenajímateľ nesmie žiadať platbu budúceho nájomného, ak chce nájomca tovar vrátiť a ak je dôvodné, aby prenajímateľ akceptoval vrátenie tovaru.
- (2) Strata práva na plnenie podľa ods. 1 nevyučuje nárok na náhradu škody.

IV. B. – 6:102: Zúženie rozsahu zodpovednosti pri spotrebiteľskej zmluve o nájme tovaru

- (1) Pri spotrebiteľskej zmluve o nájme tovaru môžu byť nároky prenajímateľa zúžené v rozsahu, v akom je strata krytá z poistenia, alebo v rozsahu, v akom by bola strata krytá z poistenia, pokiaľ možno rozumne očakávať, že prenajímateľ takúto poistnú zmluvu uzavrie.
- (2) Ustanovenie ods. 1 sa použije vo väzbe na ustanovenia Knihy III, Kapitoly 3, Oddielu 7.

Kapitola 7

Nové zmluvné strany a podnájom

IV. B. – 7:101: Zmena vlastníka a zmena prenajímateľa

- (1) Ak prenajímateľ prevedie vlastníctvo na inú osobu, nový vlastník tovaru vystupuje ako náhradný prenajímateľ, za predpokladu, že nájomca má v čase zmeny vlastníctva tovar v držbe. Predchádzajúci vlastník ostáva podporne zodpovedný za nesplnenie záväzkov dohodnutých v zmluve v postavení osobného ručiteľa.
- (2) Spätná zmena vlastníctva spôsobí, že zmluvné strany získajú svoje pôvodné postavenie, okrem prípadu, ak už k plneniu došlo.
- (3) Ustanovenia predchádzajúceho odseku sa primerane použijú aj v prípade, ak prenajímateľ konal ako držiteľ iného ako vlastníckeho práva.

IV. B. – 7:102: Postúpenie práv nájomcu

Práva nájomcu na plnenie záväzkov prenajímateľa z nájomnej zmluvy, sa nemôžu postúpiť bez súhlasu prenajímateľa.

IV. B. – 7:103: Podnájom

- (1) Nájomca nemôže dať prenajatý tovar do podnájomu bez súhlasu prenajímateľa.

- (2) Ak je súhlas s podnájom odmietnutý bez vážneho dôvodu, môže nájomca ukončiť nájom v primeranej výpovednej dobe.
- (3) V prípade podnájmu ostáva nájomca zodpovedný za plnenie svojich záväzkov podľa nájomnej zmluvy.¹³

Recenzenti: *JUDr. Monika Jurčová, PhD.*
JUDr. Alexandra Kotrecová, PhD.

Použitá literatúra

BAR, Ch. A.: European Civil Code, International agreements and European directives. In www.cisg.law.pace.edu, prevzaté zo *Study of the systems of private law in the EU with regard to discrimination and the creation of a European Civil Code*. European Parliament, Directorate General for Research, Working Paper, Legal Affairs Series, JURI 103 EN (June 1999), Chapter III, 151-155.

DULAK, A. Európske právo a jeho vplyv na slovenské súkromné právo. In LAZAR, J. a kol.: *Základy občianskeho hmotného práva*. I. zväzok. Bratislava : Iura Edition, 2004

JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M.: Zelená kniha Komisie a európske zmluvné právo, perspektívy voliteľného nástroja zmluvného práva ako 28. právneho poriadku EÚ. *Justičná revue*, 63, 2011, č. 4, s. 595-610,

LEGRAND, P.: *Against a European Civil Code*. Na: http://www.helsinki.fi/oikeustiede/oppiaineet/kansainvalinen_yksityisoikeus/materiaali/legrand%20against%20civi1%20code2010.pdf

Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council. Na:

<http://www.europarl.europa.eu/oeil/file.jsp?id=5699432>

European Parliament resolution on European contract law and revision of the acquis
Rezolúcia o zosúladiení súkromného práva členských štátov z 26. mája 1989

Rezolúcia o harmonizácii určitých oblastí súkromného práva členských štátov zo 6. mája 1994

Zápisnica zo zasadnutia Expertnej skupiny zo dňa 21. 5. 2010, na:

http://ec.europa.eu/justice/policies/consumer/docs/cfr_report_10_06_16_en.pdf (19. 11. 2010).

Zelenú knihu Komisie o možnostiach politik s cieľom dosiahnuť pokrok v oblasti európskeho zmluvného práva pre spotrebiteľov a podniky, na:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0348:FIN:CS:PDF;>

¹³ http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf

http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf
<http://www.prvnizpravy.cz/zpravy/z-evropske-unie/evropska-komise-svolava-experty-k-smluvmu-pravu/>
www.sgecc.net

VOĽNÝ POHYB SÚDNYCH ROZHODNUTÍ V EURÓPSKEJ ÚNII – EURÓPSKE KONANIE O PLATOBNOM ROZKAZE

JUDr. Michal Ďuriš, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva

Voľný pohyb súdnych rozhodnutí v Európskej únii – európske konanie o platobnom rozkaze

Článok je venovaný jednému z nástrojov, ktoré Európska únia využíva na dosiahnutie voľného pohybu súdnych rozhodnutí v občianskych a obchodných veciach ako aj k uľahčeniu prístupu k spravodlivosti – Nariadeniu, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze. Nariadenie je analyzované najmä z hľadiska jeho pôsobnosti, samotného konania o vydaní európskeho platobného rozkazu, ako aj právnych účinkov vydaného a právoplatného európskeho platobného rozkazu.

Freizügigkeit von Gerichtsurteilen in der Europäischen Union – Europäisches Mahnverfahren

Der Artikel ist einem der Werkzeuge gewidmet, die von der Europäischen Union zur Erreichung des freien Verkehrs von Entscheidungen in Zivil- und Handelssachen sowie der Erleichterung des Zugangs zur Justiz verwendet werden – der Verordnung zur Einführung des Europäischen Mahnverfahrens. Die Verordnung wird hauptsächlich aus der Sicht der Zuständigkeit, des eigentlichen Verfahrens über den Erlass des europäischen Zahlungsbefehls, aber auch aus dem Blickwinkel der Rechtswirkungen eines erlassenen und rechtskräftigen europäischen Zahlungsbefehls, analysiert.

Free movement of judicial decisions in the European Union – European order for payment procedure

The article deals with one of the tools used by the European Union to achieve free movement of judgements in civil and commercial matters as well as to facilitate access to Justice - the Regulation creating an European order for payment procedure. The regulation is analyzed mainly in terms of its sphere of authority, the proceedings involving the European order for payment, as well as the legal effect of an issued and valid European order for payment.

Pre účastníkov súkromnoprávných vzťahov s cudzím medzinárodným prvkom sú otázky priznávania právnych účinkov rozhodnutiam vydaným v iných štátoch z hľadiska uplatnenia a vykonania určitých práv priznaných súdom osobitne významné. Tieto osoby sú mnohokrát postavené do pozície, že musia svoje nároky priznané súdom jedného štátu uplatniť aj na území iného štátu, nakoľko v štáte, v ktorom boli súdom priznané ich nie je možné z rôznych dôvodov vykonať (napr. povinný zo súdneho rozhodnutia nemá na území štátu, v ktorom bolo vydané rozhodnutie majetok dostačujúci na uspokojenie nároku priznaného rozhodnutím). Štáty sa snažia zabezpečiť možnosť uplatnenia zahraničných (cudzích) rozhodnutí najmä prostredníctvom stanovenia jasných podmienok uznávania a výkonu cudzích rozhodnutí na svojom území.

Význam zabezpečenia vykonateľnosti súdnych rozhodnutí vydaných v jednom členskom štáte v inom členskom štáte a tým aj umožnenie „voľného pohybu súdnych rozhodnutí v rámci územia členských štátov“ si uvedomuje aj samotná Európska únia. Základný právny rámec úpravy justičnej spolupráce v civilných veciach v primárnom práve predstavujú príslušné ustanovenia Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Justičná spolupráca v občianskych veciach je upravená v kapitole 3 Hlavy V (Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti) tretej časti (Vnútornej politiky a činnosti Únie) Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Únia v prvom rade rozvíja justičnú spoluprácu v občianskych veciach, ktoré majú cezhraničné dôsledky, a to na základe zásady vzájomného uznávania súdnych a mimosúdnych rozhodnutí. Táto justičná spolupráca môže zahŕňať prijatie opatrení na aproximáciu ustanovení zákonov a iných právnych predpisov členských štátov.¹ Na účely dosiahnutia cieľa vyššie uvedeného ustanovenia Európsky parlament a Rada v súlade s riadnym legislatívnym procesom prijímú, najmä ak je to potrebné na fungovanie vnútorného trhu, opatrenia zamerané na zabezpečenie:

- b) vzájomného uznávania a výkonu súdnych a mimosúdnych rozhodnutí medzi členskými štátmi,
- c) cezhraničného doručovania súdnych a mimosúdnych písomností,
- d) zlučiteľnosti kolíznych noriem a noriem určujúcich právomoc uplatniteľných v členských štátoch,
- e) spolupráce pri obstarávaní dôkazov,
- f) účinného prístupu k spravodlivosti,
- g) odstraňovania prekážok riadneho priebehu občianskoprávneho konania, v prípade potreby podporovaním zlučiteľnosti pravidiel občianskeho súdneho konania uplatniteľných v členských štátoch,
- h) rozvíjania alternatívnych metód riešenia sporov,
- i) podpory vzdelávania sudcov a justičných pracovníkov.²

¹ Článok 81 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

² Článok 81 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

V oblasti justičnej spolupráce v občianskych veciach prijali príslušné inštitúcie Európskej únie (predtým ešte ako inštitúcie Európskych spoločenstiev) niekoľko nariadení aj v oblasti zabezpečenia voľného pohybu súdnych rozhodnutí. Okrem nariadení o právomoci a uznávaní a výkone cudzích rozhodnutí a nariadenia, ktorým sa vydáva európsky exekučný titul pre nesporné nároky prispeli k zabezpečeniu voľného pohybu súdnych rozhodnutí najmä Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 z 12. decembra 2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze (ďalej len „Nariadenie o európskom platobnom rozkaze“) a Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 z 11. júla 2007, ktorým sa ustanovuje Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu (ďalej len „Nariadenie o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu“).

Nariadenie o európskom platobnom rozkaze bolo prijaté na základe spoločného programu Komisie a Rady z 30. novembra 2000 o opatreniach na vykonávanie zásady vzájomného uznávania rozhodnutí v občianskoprávných a obchodných veciach ako aj na základe Zelenej knihy o európskom konaní o platobnom rozkaze a o opatreniach na zjednodušenie a urýchlenie konaní s nízkou hodnotou sporu, ktorú prijala Komisia 20. decembra 2002. Prijatie nariadenia, ako to vyplýva z jeho úvodných ustanovení, má naplňovať cieľ, ktorý si stanovila Európska únia (resp. Európske spoločenstvá) a to udržiavať a rozvíjať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, v ktorom je zabezpečený voľný pohyb osôb. Pre postupné vytvorenie takéhoto priestoru majú byť, okrem iného prijaté opatrenia v oblasti justičnej spolupráce v občianskych veciach s cezhraničnými dôsledkami, ktoré sú potrebné pre dobré fungovanie vnútorného trhu.

Základným účelom nariadenia o európskom platobnom rozkaze je zjednodušiť a zrýchliť súdne konanie a znížiť náklady na takéto konanie v cezhraničných sporoch, ktoré sa týkajú nepopretých peňažných pohľadávok a to zavedením osobitného druhu konania – konania o európskom platobnom rozkaze, pričom zavedením takéhoto nového druhu konania sa má následne umožniť voľný pohyb európskych platobných rozkazov v členských štátoch ustanovením minimálnych požiadaviek (na vydanie európskeho platobného rozkazu). V prípade, ak budú takto stanovené minimálne požiadavky dodržané, vylúči sa potreba akýchkoľvek konaní v členskom štáte výkonu (t. j. v členskom štáte, v ktorom bude chcieť účastník konania realizovať výkon európskeho platobného rozkazu) pred uznaním a výkonom európskeho platobného rozkazu.³ Uvedené nariadenie tak sleduje dva základné ciele, zaviesť jednoduché, rýchle a lacné rozkazné konanie pre vymáhanie nesporných peňažných nárokov a zabezpečiť vykonateľnosť európskych platobných rozkazov vo všetkých členských štátoch s výnimkou

³ Porovnaj bod 9 úvodnej časti Nariadenia o európskom platobnom rozkaze.

Dánska bez akéhokoľvek medzitýmneho konania.⁴ Európske konanie o platobnom rozkaze, ktoré zaviedlo nariadenie, má slúžiť ako doplnkový a voliteľný prostriedok pre navrhovateľa, ktorý si naďalej môže zvoliť konanie podľa vnútroštátneho práva. Toto nariadenie teda ani nenahrádza, ani nezosúladuje existujúce mechanizmy vymáhania nepopretých pohľadávok podľa vnútroštátneho práva jednotlivých členských štátov.⁵ Pokiaľ chce subjekt vymáhať určitú peňažnú pohľadávku (a táto pohľadávka vyplýva z ním predložených listín, napr. z dodacích listov a faktúr) od subjektu z iného členského štátu, nie je povinný postupovať podľa Nariadenia o európskom platobnom rozkaze (t. j. nie je povinný podať návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu), ale môže postupovať aj podľa procesných predpisov príslušného členského štátu. Okrem tohto postupu však bude môcť dobrovoľne využiť aj konanie o európskom platobnom rozkaze, ktoré je z dôvodu jednotného formalizovaného postupu (postaveného na systéme vzorových tlačív) rýchlejšie, účinnejšie a aj finančne menej náročné. Zabezpečenie čo najjednoduchšej procedúry je pevné zakotvenie systému formulárov (vzorových tlačív), ktoré sú prílohou nariadenia. Význam formulárov spočíva v unifikácii podaní strán a v prehľadnosti podaní.⁶

Pôsobnosť Nariadenia o európskom platobnom rozkaze

Nariadenie sa uplatňuje v občianskych a obchodných veciach pri cezhraničných sporoch bez ohľadu na povahu súdu alebo tribunálu. Nevzťahuje sa najmä na daňové, colné alebo správne veci alebo na zodpovednosť štátu za konanie alebo nečinnosť pri výkone štátnej moci. Nariadenie sa nevzťahuje ani na:

- majetkové práva vyplývajúce z manželského zväzku, dedenia zo závetu a dedenia zo zákona,
- konkurzné konania, konania týkajúce sa likvidácií platobne neschopných spoločností alebo iných právnických osôb, súdne zmiery, vyrovnávacie alebo podobné konania,
- sociálne zabezpečenie,
- pohľadávky, ktoré vznikli z mimozmluvných vzťahov, pokiaľ neboli predmetom dohody medzi stranami alebo nedošlo k uznaniu dlhu, alebo pokiaľ sa netýkajú vyrovnaných dlhov, ktoré vznikli zo spoločného vlastníctva majetku.

⁴ HORÁK, P., ZAVADILOVÁ, M.: Evropský platební rozkaz a jeho role v českém civilním procesu. *Právní rozhledy*, 22/2006, s. 803-840.

⁵ Porovnaj bod 10 úvodnej časti Nariadenia o európskom platobnom rozkaze

⁶ PAVLOVÁ, B., DOLEŽEL, V.: Evropský justiční prostor ve věcech civilních, Část XII. *Právní fórum*, 2006, č. 1, s. 1-7

Nariadenie sa nevzťahuje na právne pomery týkajúce sa Dánska, nakoľko sa na účely nariadenia pod pojmom „členský štát“ označuje každý členský štát s výnimkou Dánska. Dánsko, obdobne ako v iných prípadoch, využilo svoje oprávnenie nebyť viazané týmto nariadením (na rozdiel od Veľkej Británie a Írska, ktoré sa rozhodli, že budú viazaní týmto nariadením).⁷

Keďže sa nariadenie uplatňuje pri cezhraničných sporoch, je pre určenie pôsobnosti nariadenia dôležité, aké spory sa považujú za cezhraničné spory. Na účely nariadenia sa za cezhraničný spor považuje taký spor, v ktorom má aspoň jedna zo strán bydlisko alebo obvyklý pobyt v inom členskom štáte ako v členskom štáte súdu konajúceho vo veci. Na účely posúdenia otázky, či sa v danom prípade jedná o cezhraničný spor sa bydlisko osoby – účastníka konania určí v súlade s článkami 59 a 60 nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci, uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach. Relevantným okamihom pre určenie toho, či ide o cezhraničný spor, je čas podania návrhu na vydanie európskeho platobného rozkazu.⁸ V prípade, že by takto stanovená „podmienka cezhraničnosti sporu“ nebola splnená (t. j. obaja účastníci konania by mali bydlisko v tom členskom štáte, ktorého súd má konať, ale napr. predmet sporu by sa nachádzal v cudzine) nemohol by navrhovateľ využiť nariadenie, ale musel by podať návrh podľa príslušných vnútroštátnych predpisov.

Konanie o európskom platobnom rozkaze, účinky európskeho platobného rozkazu

Ako už bolo uvedené vyššie, európske konanie o platobnom rozkaze je pre subjekt, ktorý chce vymáhať od iného subjektu peňažné plnenie voliteľným nástrojom, ktorý môže použiť namiesto podania klasického návrhu podľa právneho poriadku štátu, v ktorom podáva návrh. Európske konanie o platobnom rozkaze bolo zavedené na účely uspokojovania peňažných pohľadávok s určenou výškou, ktoré sú splatné v čase podania návrhu na vydanie európskeho platobného rozkazu.⁹ Z uvedeného ustanovenia nariadenia vyplýva, že v čase podania návrhu na vydanie európskeho platobného

⁷ V bodoch 31 a 32 úvodnej časti Nariadenia o európskom platobnom rozkaze je uvedené:

(31) V súlade s článkom 3 Protokolu o postavení Spojeného kráľovstva a Írska, ktorý je prílohou Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, Spojené kráľovstvo a Írsko vyjadrili záujem zúčastniť sa na prijatí a uplatňovaní tohto nariadenia.

(32) V súlade s článkami 1 a 2 Protokolu o postavení Dánska, ktorý je prílohou Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, sa Dánsko na prijatí tohto nariadenia nezúčastňuje. V dôsledku toho Dánsko nie je viazané a nepodlieha uplatňovaniu tohto nariadenia.

⁸ Porovnaj článok 3 Nariadenia o európskom platobnom rozkaze.

⁹ Článok 4 Nariadenia o európskom platobnom rozkaze.

rozkazu musí byť výška pohľadávky ustálená (zvyčajne bude vyplývať z predložených písomných dôkazov) a musí byť aj splatná.

Prvou otázkou, s ktorou sa bude musieť osoba podávajúca návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu vysporiadať, je otázka právomoci, t. j. určenia, na súd ktorého členského štátu je potrebné podať návrh. Otázkou právomoci sa ako prvou musí zaoberať aj súd, na ktorý bude návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu podaný. Podľa nariadenia sa právomoc súdu určuje v súlade s príslušnými pravidlami práva Európskej únie, najmä s nariadením Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci, uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach. Podľa uvedeného nariadenia je potrebné určiť súd, na ktorý sa návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu podá. Osobitne je právomoc súdu na vydanie európskeho platobného rozkazu určená v prípade, ak sa pohľadávky týka zmluvy uzavretej osobou – spotrebiteľom na účel, ktorý sa môže považovať za patriaci do oblasti mimo jej predmetu činnosti alebo výkonu povolania. V takomto prípade (v prípade pohľadávky zo spotrebiteľskej zmluvy) ak je odporca spotrebiteľom, majú právomoc len súdy v členskom štáte, v ktorom má odporca bydlisko (ako to vyplýva z článku 59 nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci, uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach).¹⁰

Najväčšou výhodou konania o európskom platobnom rozkaze je zjednodušenie celého konania, nakoľko väčšina podaní (napr. návrh na vydanie platobného rozkazu, odpor proti platobnému rozkazu, a pod.) sa podáva na vzorových tlačivách, ktoré tvoria prílohy k nariadeniu a mali by byť dostupné vo všetkých členských štátoch (na príslušných súdoch). Vyplnenie vzorového tlačiva je pre navrhovateľa podstatne jednoduchšie, ako keby musel v prípade podania návrhu podľa vnútroštátneho právneho príslušného štátu, skúmať náležitosti návrhu na začatie konania (v takomto prípade, by sa na rozdiel od vyplnenia vzorového tlačiva, v mnohých prípadoch pravdepodobne nevyhol potrebe právneho zastupovania, čo by však zvyšovalo náklady na uplatnenie práva pred súdom).

Návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu sa podáva prostredníctvom vzorového tlačiva A (ktoré tvorí prílohu I. k nariadeniu). Návrh musí obsahovať:

- mená a adresy strán, prípadne zástupcov a označenie súdu, na ktorý sa návrh podáva,
- výšku pohľadávky vrátane určenia istiny a prípadne úroku, zmluvných pokút a nákladov (ak sa požadujú úroky z pohľadávky musí návrh obsahovať úrokovú sadzbu a dobu, za ktorú sa požaduje úrok, pokiaľ sa k istine podľa práva členského štátu, ktoré súd koná, nepripisuje úrok zo zákona),

¹⁰ Článok 5 Nariadenia o európskom platobnom rozkaze.

- predmet sporu vrátane opisu okolností, na ktoré sa navrhovateľ odvoláva ako na základ pohľadávky, prípadne požadovaného úroku (malo by sa jednať najmä o opis právneho stavu, z ktorého pohľadávky vznikla a pod.),
- označenie dôkazov odôvodňujúcich pohľadávku,
- odôvodnenie právomoci súdu a preukázanie (opísanie) cezhraničného charakteru sporu.

Navrhovateľ v návrhu uvedie, že poskytnuté informácie sú podľa jeho najlepšieho vedomia a svedomia pravdivé a že si uvedomuje, že akékoľvek zámerne nepravdivé tvrdenie by mohlo viesť k príslušným sankciám podľa práva členského štátu, ktorý o vydaní európskeho platobného rozkazu rozhoduje (členský štát pôvodu). Osobitným inštitútom európskeho konania o platobnom rozkaze je možnosť navrhovateľa informovať súd (najneskôr do vydania európskeho platobného rozkazu) o tom, že v prípade, ak odporca podá voči európskemu platobnému rozkazu odpor, nesúhlasí s pokračovaním občianskeho súdneho konania ako riadneho konania.¹¹ Návrh sa okrem listinnej podoby môže podať akýmkoľvek inými komunikačnými prostriedkami vrátane elektronickej formy, ktorý akceptuje členský štát, ktorého súd o vydaní rozhoduje. Návrh podpisuje navrhovateľ, prípadne ním ustanovený zástupca.

Súd, ktorý koná vo veci návrhu na vydanie európskeho platobného rozkazu preskúma podľa podaného tlačiva, či návrh spĺňa požiadavky na vydanie európskeho platobného rozkazu ustanovené nariadením a či sa javí pohľadávky opodstatnená a návrh prípustný.¹² V prípade, že návrh neobsahuje predpísané náležitosti, a pokiaľ pohľadávka nie je zjavne neopodstatnená alebo návrh nie je neprípustný, súd prostredníctvom vzorového tlačiva B (ktoré tvorí prílohu II. K nariadeniu) vyzve navrhovateľa, aby návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu doplnil alebo opravil. Prostredníctvom tohto tlačiva môže súd vyzvať navrhovateľa, aby prijal alebo odmietol návrh európskeho platobného rozkazu vo výške, ktorú určí súd, pričom ho poučí o následkoch jeho rozhodnutia (k tomuto pristúpi súd najmä vtedy, ak z predložených dôkazov vyplýva napr. nižšia suma uplatňovanej istiny, prípadne ak vyplývajú úroky z omeškania v nižšej výške). Navrhovateľ môže návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu doplniť alebo opraviť, prípadne prijať návrh súdu na vydanie európskeho platobného rozkazu vo výške, ktorú určí súd, prostredníctvom vzorového tlačiva C (ktoré tvorí prílohu III. k nariadeniu), ktoré mu bolo zaslané súdom. Ak navrhovateľ nezašle doplnenie alebo opravu návrhu, prípadne nezašle svoju odpoveď na návrh súdu, alebo ak odmietne návrh súdu, súd zamietne návrh na

¹¹ V takomto prípade súd, ktorý vydal európsky platobný rozkaz po podaní odporu nebude pokračovať v občianskom súdnom konaní (článok 17 Nariadenia o európskom platobnom rozkaze).

¹² Článok 8 Nariadenia o európskom platobnom rozkaze.

vydanie európskeho platobného rozkazu v celom rozsahu.¹³ Okrem uvedených prípadov súd návrh zamietne aj v prípade, ak nie sú splnené podmienky na vydanie stanovené v článkoch 2, 3, 4, 6 a 7 nariadenia a v prípade, že je pohľadávky zjavne neopodstatnená. Súd oboznámi navrhovateľa s odmietnutím návrhu a dôvodmi odmietnutia prostredníctvom vzorového tlačiva D (ktoré tvorí prílohu IV. k nariadeniu), pričom proti zamietnutiu návrhu nie je prípustný opravný prostriedok. V súvislosti so zamietnutím návrhu na vydanie európskeho platobného rozkazu je potrebné upozorniť na skutočnosť, že toto zamietnutie nebráni navrhovateľovi, aby uplatňoval svoju pohľadávku v občianskom súdnom konaní, prípadne aby podal opätovne návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu.

V prípade, že sú splnené podmienky na vydanie európskeho platobného rozkazu, súd vydá európsky platobný rozkaz prostredníctvom vzorového tlačiva E (ktoré tvorí prílohu V k nariadeniu). O vydaní európskeho platobného rozkazu rozhodne súd čo najskôr a obvykle do 30 dní od podania návrhu (do tejto lehoty sa nepočíta čas, počas ktorého navrhovateľ dopĺňal alebo opravoval, prípadne menil návrh). Európsky platobný rozkaz sa spolu s vyhotovením tlačiva návrhu zašle odporcovi (odporcovi sa však nezasiela doplnenie návrhu, v ktorom navrhovateľ pre prípad podania odporu odporcom vyslovene požiadal o nepokračovanie v konaní). V európskom platobnom rozkaze sa odporca poučí, že má možnosť zaplatiť navrhovateľovi sumu uvedenú v rozkaze alebo namietať proti rozkazu zaslaním odporu na súd, ktorý európsky platobný rozkaz vydal do 30 dní od jeho doručenia odporcovi. V európskom platobnom rozkaze sa odporcovi oznámi, že rozkaz bol vydaný iba na základe informácií, ktoré poskytol navrhovateľ a súd ich neoveroval, že ak sa nepodá odpor, tak sa rozkaz stane vykonateľným a že ak sa podá odpor, konanie pokračuje na príslušnom súde členského štátu, ktorý európsky platobný rozkaz vydal (členský štát pôvodu) v súlade s pravidlami jeho občianskeho súdneho konania.¹⁴ Súd je povinný zabezpečiť, aby bol európsky platobný rozkaz spolu s tlačivom návrhu ako aj s tlačivom na podanie odporu doručený takým spôsobom, ktorý spĺňa podmienky stanovené v článkoch 13 až 15 Nariadenia o európskom platobnom rozkaze. Nariadenie rozlišuje doručenie s dokladom o prijatí odporcovi a doručovanie bez dokladu o prijatí odporcovi.¹⁵

Odporca môže podať odpor proti európskemu platobnému rozkazu prostredníctvom vzorového tlačiva F (ktoré tvorí prílohu VI. k nariadeniu), ktoré mu je zaslané súdom spolu s európskym platobným rozkazom. Odporca musí zaslať odpor do 30 dní od doručenia európskeho platobného rozkazu. Odporca v odpore uvedie, že pohľadávku priznanú európskym

¹³ Články 9 a 10 Nariadenia o európskom platobnom rozkaze.

¹⁴ Článok 12 Nariadenia o európskom platobnom rozkaze.

¹⁵ K podmienkam a spôsobom doručovania európskeho platobného rozkazu bližšie pozri články 13 až 15 Nariadenia o európskom platobnom rozkaze.

platobným rozkazom popiera, pričom nemusí uvádzať dôvody popretia. Odpor sa podáva v listinnej podobe alebo akýmikoľvek inými komunikačnými prostriedkami akceptovanými členským štátom, v ktorom bol platobný rozkaz vydaný a musí byť podpísaný odporcom, prípadne jeho zástupcom. Ak je v stanovenej 30 dňovej lehote podaný odpor, konanie pokračuje na súde členského štátu, v ktorom bol vydaný európsky platobný rozkaz (členského štátu pôvodu), s výnimkou prípadu, že navrhovateľ výslovne požiadal, aby sa v prípade podania odporu nepokračovalo v konaní. Navrhovateľ musí byť oboznámený s tým, že bol podaný odpor proti európskemu platobnému rozkazu a že sa bude pokračovať v rámci riadneho občianskeho súdneho konania. Pokračovanie konania sa riadi právom členského štátu, v ktorom bol európsky platobný rozkaz vydaný (členského štátu pôvodu).¹⁶

V prípade, že odporca v stanovenej lehote nepodá odpor, súd bezodkladne vyhlási európsky platobný rozkaz za vykonateľný prostredníctvom vzorového tlačiva G (ktoré tvorí prílohu VII. k nariadeniu), pričom súd, ktorý európsky platobný rozkaz vydal, overí deň doručenia. Formálne podmienky vykonateľnosti sa riadia právom členského štátu pôvodu. Súd zašle vykonateľný európsky platobný rozkaz navrhovateľovi. Európsky platobný rozkaz, ktorý sa stal vykonateľným v členskom štáte pôvodu (t. j. v členskom štáte, v ktorom bol vydaný), sa uzná a vykoná v iných členských štátoch bez potreby doložky vykonateľnosti a bez akejkoľvek možnosti namietať jeho uznaniu.¹⁷

Aj po uplynutí lehoty na podanie odporu proti európskemu platobnému rozkazu môže na príslušnom súde štátu, ktorý európsky platobný rozkaz vydal (na príslušnom súde členského štátu pôvodu) odporca vo výnimočných prípadoch požiadať o preskúmanie európskeho platobného rozkazu a to len v prípade, že mu bol európsky platobný rozkaz doručený jedným zo spôsobov uvedených v článku 14 (t. j. doručovanie bez dokladu o prijatí) a súčasne sa doručenie bez jeho zavinenia neuskutočnilo v primeranom čase na prípravu jeho obhajoby alebo bolo odporcovi zabránené namietať proti pohľadávke z dôvodu vyššej moci, alebo z dôvodu mimoriadnych okolností bez jeho vlastného zavinenia. V oboch prípadoch však odporca musí konať (požiadať o preskúmanie) bez zbytočného odkladu. Okrem týchto dôvodov môže odporca požiadať o preskúmanie európskeho platobného rozkazu na príslušnom súde členského štátu pôvodu, kde bol európsky platobný rozkaz zjavne chybné vydaný, s prihliadnutím na požiadavky stanovené nariadením alebo z dôvodu iných výnimočných okolností. Pokiaľ bude žiadosť odporcu o preskúmanie európskeho platobného rozkazu súdom, ktorý ho

¹⁶ Články 16 a 17 Nariadenia o európskom platobnom rozkaze.

¹⁷ Články 18 a 19 Nariadenia o európskom platobnom rozkaze.

vydal, zamietnutá, európsky platobný rozkaz zostáva v platnosti, v opačnom prípade sa platobný rozkaz stane neplatným.¹⁸

Výkon rozhodnutia (prípadne exekúcia) sa v prípade európskeho platobného rozkazu spravuje právom členského štátu, v ktorom sa žiada o výkon (členského štátu výkonu). Európsky platobný rozkaz, ktorý sa stal vykonateľným, sa vykonáva za tých istých podmienok ako vykonateľné rozhodnutie vydané v členskom štáte výkonu. Navrhovateľ musí predložiť vyhotovenie európskeho platobného rozkazu vyhláseného súdom, ktorým bol vydaný za vykonateľný, ktoré spĺňa podmienky na zistenie jeho pravosti a v prípade potreby preklad do úradného jazyka štátu výkonu. Nariadenia zakazuje žiadať od navrhovateľa, ktorý žiada o výkon vyžadovať akúkoľvek záruku, kauciu alebo vklad akéhokoľvek druhu z dôvodu, že je cudzím štátnym príslušníkom alebo že nemá bydlisko alebo pobyt v členskom štáte výkonu. Výkon európskeho platobného rozkazu možno odmietnuť len z dôvodov výslovne stanovených nariadením a to na návrh odporcu. Odmietnuť sa môže výkon vtedy, ak je európsky platobný rozkaz nezlučiteľný so skorším rozhodnutím alebo predtým vydaným rozkazom v akomkoľvek členskom štáte alebo v tretej krajine za predpokladu, že sú súčasne splnené tri podmienky: skoršie rozhodnutie alebo rozkaz sa týkalo toho istého predmetu sporu medzi tými istými stranami a skoršie rozhodnutie alebo rozkaz spĺňa podmienky pre uznanie v členskom štáte výkonu a nezlučiteľnosť sa nemohla vzniesť ako námietka v súdnom konaní v členskom štáte pôvodu (t. j. v členskom štáte, ktorého súd rozhodoval o vydaní európskeho platobného rozkazu). Výkon sa na návrh odporcu odmietne aj v prípade, ak už odporca uhradil navrhovateľovi sumu určenú v európskom platobnom rozkaze a to v takom rozsahu, v akom bola suma uhradená. V členskom štáte výkonu sa za žiadnych okolností nesmie skúmať vecná stránka európskeho platobného rozkazu, európsky platobný rozkaz sa nemôže preskúmať vo veci samej.¹⁹

Záver

Záverom možno konštatovať, že zavedenie európskeho konania o platobnom rozkaze a vytvorenie nového typu rozhodnutia (európskeho platobného rozkazu), ktoré sa nadobudnutím právoplatnosti stáva vykonateľným exekučným titulom vo všetkých členských štátoch Európskej únie (s výnimkou Dánska), uľahčuje subjektom uplatňovanie ich práv vyplývajúcich z peňažných pohľadávok. Subjekty tak môžu okrem podania návrhu na začatie konania podľa procesných predpisov príslušného štátu využiť ďalšiu formu

¹⁸ Článok 20 nariadenia o európskom platobnom rozkaze

¹⁹ Články 21 a 22 Nariadenia o európskom platobnom rozkaze.

vymáhania peňažnej pohľadávky, ktoré je z dôvodu formalizovaného postupu (a existencie formulárových tlačív) zvyčajne podstatne jednoduchšia a menej nákladná.

Recenzenti: *JUDr. Hana Kováčiková, PhD.*
JUDr. Peter Lysina, PhD.

Použitá literatúra

HORÁK, P., ZAVADILOVÁ, M.: Evropský platební rozkaz a jeho role v českém civilním procesy. *Právní rozhledy*, 22/2006, s. 803-840.

PAVLOVÁ, B., DOLEŽEL, V.: Evropský justiční prostor ve věcech civilních. Část XII. *Právní fórum*, 2006, č. 1, s. 1-7.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 z 12. decembra 2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze.

Zmluva o Európskej únii.

Zmluva o fungovaní Európskej únie.

K NIEKTORÝM PRINCÍPOM PRÁVNEHO ŠTÁTU

Doc. PhDr. Jarmila Chovancová, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra teórie práva a sociálnych vied

K niektorým princípom právneho štátu

Cieľom príspevku je poukázať na dôležitosť funkčnosti právnych princíпов v právnom štáte. Pozornosť venujeme len niektorým, podľa nášho názoru nosným princípom právneho štátu, akými sú deľba moci, právna istota, zákonnosť, ústavnosť alebo nezávislosť súdnictva.

Zu einigen Prinzipien des Rechtsstaates

Das Ziel des Beitrages ist es, auf die Wichtigkeit der Funktionsfähigkeit rechtlicher Prinzipien im Rechtsstaat hinzuweisen. Die Autorin widmet sich nur einigen, ihrer Meinung nach schwerwiegenden Prinzipien des Rechtsstaates, wie Gewaltenteilung, Rechtssicherheit, Gesetzlichkeit, Verfassungsmäßigkeit oder Unabhängigkeit der Justiz.

Some Principles of State of Law and Order

The aim of the article is to point out to the importance of legal principles as functioning in state of law. We have concentrated on those, that in our view are key principles of state of law and order: division of powers, legality, constitutionality, legal certainty, and independent judiciary.

V rámci uvedeného príspevku by som sa rada pozastavila pri niektorých princíποch právneho štátu, ktoré zohrávajú dôležitú úlohu pri jeho funkčnosti.

Právny štát predstavuje verejnú autoritu, ktorá sa riadi právom, pričom štátne orgány uskutočňujú svoje právomoci na základe práva a v súlade s právom.

Pozornosť venujem odlišnému chápaniu právnych princípov a právnych noriem, deľbe moci, právnej istote, princípu zákonnosti a ústavnosti, princípu obmedzenej vlády, ako i nezávislosti súdництва.

Keď hovoríme o princípoch právneho štátu, do popredia sa dostávajú s tým súvisiace otázky ako napríklad: Ako máme chápať právo, keď právny štát považujeme za synonymum vlády práva? Je možné právny štát redukovat' na právne princípy? Je právo len súhrn právnych noriem, alebo je to súhrn právnych noriem a právnych princípov? Sú tu rozdielne názory.

Jedna skupina tvrdí, že medzi právnymi normami a právnymi princípmi sú rozdiely. Druhá skupina je opačného názoru, a to, že medzi nimi nie sú rozdiely.

Javic, ktorý patrí do prvej skupiny, konštatuje, že princípy sú nosnou konštrukciou, východiskom formovania celého právneho systému. Právne princípy sú orientačnými bodmi v činnosti štátnych orgánov, ktoré tvoria alebo aplikujú právo.

Druhá skupina zastáva názor, že princípy sa od noriem líšia len tým, že sa vyznačujú vyšším stupňom všeobecnosti:

Brösti¹ sa domnieva, že od ústavných princípov možno odvodzovat' aj otázku právneho štátu.

Princípy právneho štátu sú veľmi diskutovanou témou mnohých autorov. Napríklad Theodor Maunz delí princípy právneho štátu na:

- a) deľba moci,
- b) záruka osobnostných základných práv,
- c) pojem formálnosti zákona,
- d) zákonnosť súdництва a správy,
- e) obmedzená vláda,
- f) súdna ochrana,
- g) princíp *nulla poena sine lege*,
- h) existencia ústavy ako najvyššej formy štátu.

Alexander Brösti vymedzuje uvedené princípy:

- a) záruka základných práva slobôd,
- b) legitimita a legalita,
- c) suverenita ľudu,
- d) deľba moci,
- e) brzdy a rovnovážne moci,
- f) zvrchovanosť ústavy a zákona,
- g) právna istota.

Jürgen Habermas ako predstaviteľ diskurznej teórie rozlišuje štyri základné princípy v demokratickom štáte, princíp suverenity ľudu, princíp rozsiahlej individuálnej právnej ochrany zaručený nezávislým súdnictwom, princíp zákonnosti správy a princíp oddelenosti štátu a spoločnosti.

¹ PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Bratislava : VO PF UK, 1999, s. 167-168.

Právna veda nepozná presnú klasifikáciu základných princípov právneho štátu, ale určite medzi ne patria:

- princíp deľby moci,
- princíp ústavnosti a zákonnosti
- princíp obmedzenej vlády,
- princíp právnej istoty,
- princíp nezávislosti súdництва,
- princíp záruky základných práva slobôd.

V modernej liberálnej ústavnosti má princíp deľby moci spolu s teóriou prirodzených práv nezastupiteľné miesto. Je nutnou, nevyhnutnou podmienkou fungovania a existencie právneho štátu. Deľba moci je takým princípom právneho štátu, ktorý zaručuje podstatné znaky štátu, ako princíp obmedzenej vlády a obmedzenej väčšiny, viazanosť orgánov a inštitúcií štátu ústavou, zákonmi a medzinárodnými zmluvami.

Význam uvedeného princípu spočíva v tom, že znemožňuje zneužívanie moci, ktoré by mohlo vyplynúť z jej koncentrácie. Priekopníkom, ktorý ako jeden z prvých teoreticky rozpracoval danú problematiku bol John Locke. Locke vychádzal z existencie troch druhov moci v štáte. Išlo o zákonodarnú moc, moc výkonnú a moc federatívnu.

Chápanie deľby moci tak, ako ju poznáme v súčasnosti formuloval Charles Louis Montesquieu. Moc v štáte delil na navzájom samostatné, od seba oddelené a nezávislé zložky moci, ktorými sú zákonodarná, výkonná a súdna moc. Teória deľby moci sa vyvinula z ideí potlačenia záporných trendov suverenity a koncentrácie moci. Pritom nejde o nemennú teóriu. Vývojom spoločnosti dochádza k modifikácii tohto princípu. Aj tieto moderné ideové trendy majú však spoločné rysy. Patrí k nim úsilie o nastolenie systému efektívnej limitácie a kontroly štátnej moci.²

Podstatnú úlohu pri realizácii funkcií právneho štátu má nezávislé súdnictvo. Nezastupiteľnú úlohu má ústavné súdnictvo, ktoré kontroluje najmä súlad zákonov s ústavou a správne súdnictvo, ktoré preskúmava rozhodnutia správnych orgánov, čím účastníkom poskytuje právnu ochranu.

Existuje niekoľko modelov deľby moci, pričom každá z foriem reprezentuje iný model. Štátna moc je rozdelená medzi niekoľko štátnych orgánov, ale môže nastať aj situácia, keď je všetka štátna moc sústredená v rukách jedného neobmedzeného štátneho orgánu, ako je tomu napríklad v absolutistickej monarchii. A práve v dôsledku skutočnosti, že ľudia sú náchylní moc zneužívať a získať si ňou vlastný prospech, je deľba moci prostriedkom na obmedzenie, ak nie úplné potlačenie týchto ľudských vlastností.³

Už antickí myslitelia riešili otázky ako zabrániť zneužívaniu moci, sústredenej do rúk jednej osoby, do jedného orgánu. Aristoteles analyzuje tri zložky štátu, ku ktorým patrí rada, úrady a súdy.

² PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Bratislava : VO PF UK, 1997, s. 171.

³ PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Bratislava : VO PF UK, 1997, s. 119.

Myšlienky Locka a Montesquieuho inšpirovali autorov Vyhlásenia nezávislosti Thomasa Jeffersona a Benjamina Franklina. Súbor esejí, ktoré poznáme pod názvom *Listy federalistov*, odráža úvahy tvorcov americkej ústavy Jamesa Madisona, Johna Jayea a Alexandra Hamiltona o rozdelení moci v štáte.

John Locke videl v del'be moci záruku ochrany prirodzených práv. Výkon troch druhov moci uskutočňujú rôzne, od seba nezávislé orgány, ktoré zároveň uskutočňujú vzájomnú kontrolu. Najvyššia moc v spoločnosti patrí zákonodarnej moci. Nie je však neobmedzená ani nie je prejavom ľubovôle. Silu štátu používa na zachovanie spoločenstva a jej členov. Pomocou zákonov vykonáva politickú vôľu občianskej spoločnosti. Moc zveruje parlamentu, ktorý riadi legislatívny proces v súlade s prirodzenými zákonmi. Slúži dobru a ľudu a zabezpečuje životy a majetok. Nevyhnutne musí byť oddelená od výkonnej moci. Súčasťou výkonnej moci je podľa neho aj súdna moc. Výkonnú moc má v rukách panovník, realizuje zákon v spoločnosti, dozerá na ich dodržiavanie. Federatívna moc chráni práva občanov v medzinárodnej oblasti. Realizuje sa prostredníctvom nej zahraničná politika, zmluvy so všetkými osobami a spolkami mimo štátu i otázky vojen a mieru.⁴

Montesquieu však priznáva, že teóriu rozdelenia moci prevzal z diela *Dve pojednanie o vláde* od Locka. Vo svojom diele *Duch zákonov* prezentuje názor o neprevoditeľnosti zákonov v rôznych kultúrnych prostrediach. Používa pojem duch, čím chce vyjadriť, že je potrebné rešpektovať rozmanitosť spôsobu života a prostredia. V snahe predísť zneužívaniu moci navrhuje systém blokácie jednej moci druhou. Tým chce predísť tomu, že človek, ktorý má moc ju prirodzene zneužíva. Štát musí byť udržiavaný v rovnováhe podľa neho tak, že sa jednotlivé druhy moci neustále kontrolujú a obmedzujú.

Zásada oddelenosti mocí znamená, že zákonodarnú moc vykonáva zákonodarný orgán, ktorý vydáva zákony. Výkonná moc, ktorá kontroluje dodržiavanie zákonov, a napokon súdna moc, ktorá je tvorená sústavou súdov. Zásada nezávislosti mocí znamená tzv. kreačnú nezávislosť. Znamená, že každá jedna zložka je z pohľadu svojho vzniku a zániku nezávislá od inej moci. Jedná sa aj o vzájomnú kreáciu navzájom medzi mocami. Spočíva vo výkone moci navzájom nezávislými orgánmi, ktoré nie sú vo vzájomnom vzťahu nadriadenosti a podriadenosti. Nezlučiteľnosť moci predstavuje hľadanie maximálneho kompromisu, tvoriaceho okruh právomocí a pôsobností moci zákonodarnej, výkonnej a súdnej tak, aby každá mohla efektívne vykonávať svoje pôsobnosti, a zároveň, aby sa necítila ohrozená negatívnymi zásahmi inej moci. Samostatnosť mocí zdôrazňuje, že medzi zákonodarnou,

⁴ CHOVANCOVÁ, J., VALENT, T.: *Filozofia pre právnikov. Filozoficko-právne aspekty*. Bratislava : PraF UK, 2008, s. 105.

výkonnou a súdnou mocou nie sú vzťahy nadriadenosti a podriadenosti. Nejde o hierarchické usporiadanie. Vzájomná rovnováha moci znamená, že žiadna moc nemá dominantné postavenie. Rôzne mechanizmy zabezpečovania rovnováhy zabezpečujú ich vyváženosť. Osobitnou zásadou je zásada rovnováhy moci a vzájomných brzd moci. Táto zásada spôsobuje, že jednotlivé moci v štáte sú samostatné a nezávislé. Obsahuje v sebe právo výkonnej moci pozastaviť právne predpisy, na ktorých sa uznáša zákonodarný zbor, ide o právo veta, a na druhej strane zákonodarná moc síce nemá právomoc pozastaviť akt výkonnej moci, avšak právo veta zo strany výkonnej moci zodpovedá právomoc zákonodarnej moci skúmať, či a akým spôsobom sú vykonávané právne predpisy. Ďalšou požiadavkou teórie rovnováhy moci je právomoc výkonnej moci ovplyvňovať dĺžku zasadnutia zákonodarného orgánu, rozpustiť ho alebo vypísať nové voľby. Proti tomu zo strany zákonodarnej moci pôsobí brzda, ktorá spočíva v právomoci určovať obsah, prostriedky a obmedzenia uznášaných zákonov. Proti súdnej moci pôsobí právomoc amnestie a naopak súdna moc preskúmava súlad zákonov prijatých zákonodarnou mocou s ústavou. Jednou z brzd je aj inštitút správneho súdnictva. Súd má právomoc zrušiť nezákonné rozhodnutie orgánu výkonnej moci.

Princíp ústavnosti a zákonnosti navzájom súvisia.

Konštitucionalizmus z právneho hľadiska znamená ústavnosť. V historickom zmysle sa ním rozumelo vyhlásenie práva na ústavu. S konštitucionalizmom je úzko spätý princíp sebaurčenia ľudu, od ktorého je odvodené jeho právo vytvárať a pretvárať ústavu, t. j. myšlienka neobmedzenej ústavodarnej moci ľudu. Ľud má zvrchované právo na ústavu, ktorá zabezpečuje občianske práva a slobody a stanovuje presné pravidlá pre demokratické konštituovanie a fungovanie najvyšších štátnych orgánov.

Ústavnosť chápeme z dvoch hľadísk. Z **formálneho hľadiska** ústavnosť znamená striktné dodržiavanie ústavy, ústavných zákonov a súlad výkonu moci, povinností a práv s ústavou. Z **materiálneho hľadiska** vystupuje ústavnosť ako právo na ústavu, ktorá zabezpečí základné práva a slobody a zakotví demokratickú štruktúru štátnej moci, ale aj právo na nemeniteľnosť demokratických princípov a ústavy garantujúcej ľudské práva. Ústavnosť je jadrom zákonnosti. Zákonnosť však nemožno stotožňovať s ústavnosťou. Nie každá činnosť verejnej správy, ktorá je v rozpore so zákonom je aj porušením ústavou zaručeného práva.

Zákonnosť je legalitou. Je reguláciou konania subjektov právom. Zákonnosť je podobne požiadavka na rešpektovanie zákonov a ostatných právnych predpisov všetkými subjektmi práva bez rozdielu.

Jedným z najpodstatnejších znakov, o ktorom v súvislosti s právnym štátom hovorím, je pojem zákonnosť, ktorý je výsledkom realizácie princípu právneho štátu. To, že je štát právnym štátom neznamená len tú skutočnosť, že sa dodržiava právo. Činnosť všetkých subjektov, ktoré pôsobia v štáte je

determinovaná zákonnosťou. Zákon používa sankcie na všetkých, ktorí zákon porušia. Toto tvrdenie sa vzťahuje aj na štát. Štátne orgány vstupujú do práv svojich občanov len zákonným spôsobom. Nikto nestojí nad zákonom, a to tak jedinec ako aj spoločnosť. Štátna moc je limitovaná a regulovaná len zákonom a v jeho medziach. Základnou podmienkou uplatňovania právnych záruk je ich zakotvenie v ústave alebo zákonoch.

Jadrom zákonnosti a jej základnou podmienkou je ústavnosť. Rešpektovanie zásady ústavnosti orgánmi štátu je základným predpokladom fungovania právneho štátu. Ide o systém vzťahov a inštitúcií, ktorý je odvodený z osobitného postavenia ústavy v právnom poriadku štátu. Je jeho základným prvkom, právnou normou najvyššej sily. Všetky ostatné právne normy musia byť v súlade s ústavou.

Predpokladaná ústavnosť je aj v oblasti individuálneho rozhodovania. Orgány štátnej moci a štruktúra orgánov štátnej moci je vytvorená ak, aby boli v prospech občanov a ich záujmom. Platí princíp, že štát a jeho orgány môžu len to, čo im dovoľí zákon a občan môže všetko, čo mu zákon nezakazuje. Ústava stojí na demokratickom vzťahu občan a štát, na jeho právach a slobodách a súdnej ochrane týchto práv.

Ústavnosť a zákonnosť vyplýva z právneho poriadku štátu. V štáte, kde existuje rigidná ústava, sa zaoberajú predovšetkým problematikou pravidiel pre tvorbu ústavných zákonov. Flexibilné ústavy nerozlišujú medzi postupmi pri tvorbe ústavných zákonov. Právo v súčasnosti vychádza z troch legitimitačných zdrojov princíp legality, hodnotová orientácia a vôľa ľudu. Ak chýba čo i len jeden z týchto legitimitačných zdrojov, nemôžeme takýto štát označovať za právny.

Princíp obmedzenej vlády sa odvodzuje od anglo-americkéj zásady *limited government*. Základným zdrojom je princíp sebalimitácie moci formulovaný W. von Humboldtom. *Limited government* vyžaduje obmedzenie celej moci, jej foriem, metód a druhov, a to tak moci zákonodarnej, výkonnej, ako i súdnej. Podľa tejto zásady je za právny štát považovaný taký štát, ktorý sa vyčleňuje pomocou práva. Na základe spoločenskej objednávky uzná záväznú hranicu pre svoje mocenské zásahy do fungovania občianskej spoločnosti. Ústava zabezpečuje obmedzenú moc tým spôsobom, že zakáže uplatňovanie niektorých právomocí alebo kompetencií istým spôsobom, rozdelenie moci v štáte pre viaceré orgány. Kompetencie týchto orgánov sú brzdou vo vzťahu ku kompetenciám iných orgánov štátu tým, že sa vymedzia dovolené právomoci alebo sa udelia právomoci súdnej moci rozhodovať, či štátna moc postupuje stanoveným spôsobom.⁵

Princíp obmedzenej vlády sa ako jeden zo základných prvkov vyskytuje v ústavách moderných demokratických štátov. Nachádza sa v Deklarácii nezávislosti Spojených štátov, ktorá určila ľuďom isté, neodňateľné práva.

⁵ PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Bratislava : VO PF UK, 1997, s. 169.

Existencia právneho štátu vyžaduje, aby bola právnym poriadkom vymedzená oblasť pôsobnosti jednotlivých štátnych orgánov, a to tak v ústavách ako aj v zákonoch.

Popri právnom štáte existuje i rozvinutá a duchovne slobodná, nezávislá občianska spoločnosť. Existencia občianskej spoločnosti predstavuje významnú podmienku trvania právneho štátu ako vlády práva spoločnosti. Pre právnú úpravu, ktorá určuje medze pôsobenia štátu, je charakteristická jednoznačnosť, striktnosť a kazuistickosť. Má zamedziť svojvôľu, bezprávie a obmedzovať prirodzenú rozpinavosť štátnej moci. Zákony, ktoré sa týkajú jednotlivcov, ich práv a povinností majú byť čo najvšeobecnejšie, aby bol dostatočne zabezpečený priestor pre súkromnú iniciatívu a slobodné rozhodovanie.

Článok 2 Ústavy Slovenskej republiky vytvára predpoklad pre uplatnenie týchto zásad. „Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý stanoví zákon“. Z uvedeného vyplýva, že právo a poriadok si tvorí štát, pričom rozhoduje, akým spôsobom obmedzí svoju moc. Obmedziť moc pritom môže len zákonom. Takto stanovené limity nemôže prekročiť. Odsek 3 článku 2 ústavy hovorí, že „každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá.“ Týmto je občanom poskytnutá istota, že ak poznajú zákon, poznajú aj svoje povinnosti, ktoré im tento zákon ukladá.

Princíp právnej istoty považujeme za elementárnu zásadu právneho štátu. Právna istota znamená možnosť predvídať rozhodnutia štátneho orgánu v konkrétnej veci, ale aj vývoj zákonodarstva. Vyžaduje si hlavne stabilitu ostatných základných princípov právneho štátu. Tento pojem znamená, že každému jednotlivcovi je poskytovaná ochrana jeho práva štátom a že pri porušení právnej normy budú uplatňované len také sankcie, ktoré z právnej normy vyplývajú. Z toho vyplýva, že jednotlivec môže postup štátnych orgánov predpokladať. Umožňuje zabrániť náhodnosti v konaní štátnych orgánov a tým posilniť právnú istotu občanov. Právna istota obsahuje tak tvorbu práva ako aj jeho aplikáciu. Právne normy musia byť jasné, právny poriadok musí byť stabilný. Predpokladom uplatnenia tohto princípu je zákonný postup orgánov štátu. Ďalej je potrebné plne rešpektovať práva a zásady neretroaktivity, t. j., aby právne normy pôsobili do budúcnosti a nie do minulosti. Právna istota ako jeden z princípov má tak právny, ako aj ekonomický základ. Práva a slobody občanov by stratili význam bez ekonomickej hodnoty. Právna istota je akási kategória, ktorá zabezpečuje, že všetko bude v štáte fungovať a poriadok v ňom bude udržiavať právo. Princíp prvej istoty poskytuje ľuďom právo a chápe sa ako vytvorenie možnosti predvídať postup orgánov v štáte vo vzťahu k právnemu subjektu.

Jednou z podmienok právnej istoty je všeobecná prístupnosť právnych predpisov, jasnosť právnych noriem, ale aj celého právneho poriadku.

Občan musí vedieť, kedy koná v súlade s právom a kedy právo porušuje. Uplatňuje sa zásada že neznalosť práva neospravedlňuje. Predpokladom realizácie princípů právnej istoty je, že občan je chránený proti nezákonným zásahom štátu. Žiadny štátny orgán nesmie bezdôvodne zasahovať do práv občana. Ide nielen o súdnu ochranu ale aj o ochranu štátnej moci. Štát postihne zákonom stanovenou sankciou každého, kto poruší právny predpis. Podľa Vieroslava Júdu je v právnom štáte základom efektívita práva, teda aplikácia práva spoločnosťou. Efektívita práva má tri aspekty:

- tvorba práva orgánom, ktorému ústava priznáva kompetenciu a právomoc tvorby právnych predpisov,
- realizácia práva subjektmi práva na základe a v medziach práva,
- interpretácia a aplikácia práva (ich základom je presadenie koncepcie materiálneho právneho štátu, čiže štátu, v ktorom sa budú akceptovať jeho princípy a to aj prostredníctvom rozhodovacej činnosti všeobecných súdov a ústavného súdu).

V poslednom prípade sa efektívita práva chápe ako uznanie právneho nároku, ktorý vyplýva z platného práva, ďalej v aplikačnej praxi ako odstránenie prietáhov v konaní na jednej strane zo strany súdov, na druhej strane zo strany účastníkov konania, efektívny výkon a zabezpečenie výkonu rozhodnutia v lehotách stanovených právnym poriadkom.⁶

Právnu istotu narušuje neustála potreba novelizácií, čo je dôsledkom nekvalitnej tvorby práva. Výrazne negatívne pôsobia retroaktívne právne normy, a preto ich musí právny štát zo svojej legislatívnej činnosti vylúčiť. Každý demokratický právny poriadok rešpektuje požiadavku zákazu retroaktivity právnych noriem. Pod pojmom retroaktívita rozumieme spätné pôsobenie práva do minulosti. Toto spätné pôsobenie právnych noriem spôsobuje právnu neistotu. V čase, v ktorom právna norma neexistovala, nebola ani platná ani účinná, poskytuje a ukladá subjektom práva povinnosti a práva. Retroaktívna právna norma zakladá právne následky pred vznikom platnosti normy a pôsobí v čase pred svojím vznikom.

Teória práva rozpoznáva pravú a nepravú retroaktívitu. Pri pravej retroaktívite neuznáva/uznáva práva a povinnosti založené skutočnosťami, ktoré sa uznávali/neuznávali za právne skutočnosti za platnosti neskoršieho zákona.⁷

Pravá retroaktívita pôsobí do minulosti je spätnou účinnosťou. Účinnosť neskoršieho právneho predpisu začína skôr, ako jeho platnosť. Neskorší právny predpis zakladá právne následky v minulosti a upravuje vzťahy, ktoré vznikli v minulosti. Nepravá retroaktívita znamená, že platnosť právnych skutočností, vznik právnych vzťahov a ich následky, ku ktorým došlo pred účinnosťou nového zákona, sa posúdia podľa neskoršieho zákona. Ak však

⁶ JÚDA, V.: *Právna istota verus retroaktívita v práve*. Banská Bystrica : PraF UMB, 2006, s. 81-88.

⁷ PRUSÁK, J. Temporalita a retroaktívita právnych noriem. In *Právny obzor*, roč. 79, 1996, č. 3, s. 182.

trvá skôr vzniknutý právny vzťah aj naďalej, posúdi sa od dňa účinnosti nového zákona podľa tohto zákona. Podľa nového zákona sa posúdia aj právne následky dotyčného právneho vzťahu, ak vznikli po účinnosti nového zákona.

Nepravá retroaktivita nepôsobí do minulosti. Podstatné je aby obe rešpektovali a ochraňovali nadobudnuté práva, ktoré nemôže nový zákon zrušiť.

Pravá retroaktivita sa odmieta s obsahom princípu právneho štátu. Nepravá retroaktivita je ako prípustný prostriedok na dosiahnutie cieľov verejnej moci. Opakom retroaktivity je aretroaktivita (zákaz retroaktivity). Znamená, že právne normy nepôsobia do minulosti ale len do budúcnosti. Vo všeobecnosti sa spätná účinnosť pripúšťa len ak je to v prospech subjektu práva. Tento princíp je zakotvený v Ústave Slovenskej republiky, v článku 50 ods. 6, ktorý znie: Trestnosť činu sa posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný. Neskorší zákon sa použije len vtedy, ak je to pre páchatel'a priaznivejšie.⁸

V súkromnom práve je táto zásada podstatou princípu, že kto konal s dôverou, nemá byť vo svojej dôvere sklamaný.

Pojem nezávislosť súdництва chápeme ako nezávislosť údov ako inštitúcií a nezávislosť sudcov ako osôb. Nezávislosť sudcom neznamená svojvoľfu. Povinnosťou súdu je zabezpečiť také podmienky súdneho konania, aby bol splnený účel súdництва – odstránenie stavu právnej neistoty. Nezávislosť súdництва je vnímaná ako neprípustnosť akéhokoľvek vplyvu, nátlaku, hrozbám a zásahom z akéhokoľvek dôvodu. Bez nezávislosti súdництва neexistuje právny štát. Občania musia mať istotu, že ich vec bude prerokovaná pred nezávislým a nestranným súdom a rozhodovať bude sudca bez akejkokoľvek zaujatosti. S ideou nezávislosti súdництва sa stretávame už v staroveku. Chamurapiho zákonník obsahoval normu, ktorá upravovala trest pre sudcu, ktorý zločinne menil svoje rozhodnutie. Snaha o odstránenie korupcie a ovplyvňovanie sudcov viedla v antickom Grécku k losovaniu pri súdnych procesoch. Aj keď tradičná funkcia sudcu sa stále, v priebehu vekov mení, požiadavka nezávislosti zostáva nezmenená.⁹

V demokratickom štáte je moc rozdelená na zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Moc zákonodarná a výkonná je závislá na konkrétnej forme vlády, upravenej v ústave konkrétneho štátu. Súdna moc je vždy a za každých okolností nezávislá od akéhokoľvek druhu moci. Súdna moc a aj sudcovia majú osobitné postavenie v sústave štátnych orgánov.

Základným predpokladom súdnej ochrany základných práv a slobôd je zásada sudcovskej nezávislosti. Zároveň je aj zárukou faktického uskutočňovania ľudských práv. Nezávislosť sudcov, ich prísne oddelenie od záko-

⁸ Článok 50 ods. 6 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

⁹ KRŠKOVÁ, A.: Sudca v právnom štáte. In *Právny obzor*, roč. 77, 1994, č. 3, s. 276.

nodarnej a výkonnej moci je garanciou neutrality sudcov a ich nestranného rozhodovania a tým zabezpečeniu základných práv a slobôd.

Teória práva delí sudcovskú nezávislosť na funkčnú a statusovú. Niektorí autori ju delia na organizačnú, funkčnú a osobnú. Funkčná nezávislosť znamená, že funkcia sudcu nie je zlučiteľná s výkonom iných funkcií, s výkonom inej zárobkovej činnosti okrem činnosti umeleckej, pedagogickej a vedeckej. Funkčnou nezávislosťou je tiež vylúčenie zásahov do súdnej moci prostredníctvom zákonodarnej alebo výkonnej moci, napríklad zrušovaním rozsudkov súdnej moci orgánmi moci výkonnej.

Protiváhou sudcovskej nezávislosti je ústavné právo prezidenta republiky udeľovať milosť a vyhlásiť amnestiu. Oddelením zákonodarnej a výkonnej moci od súdnej moci je aj výkon sudcovskej funkcie osobitným orgánom, ktorého právomocou je len súdne rozhodovanie. Osobná nezávislosť znamená, že sudca je nezosaditeľný resp. možnosť zosadiť sudcu je prísne vymedzená zákonom. Sem zaraďujeme právo na zákonného sudcu, neverejné hlasovania senátu, verejné vyhlasovanie rozsudkov, verejné prerokovanie vecí. Osobná nezávislosť sudcu je zabezpečená tým, že funkciu sudcu vykonávajú vysokoškolsky vzdelané osoby, ktoré dôkladne poznajú právo a majú mravné cítenie a odbornú špecializáciu.

Základné zásady sudcovskej etiky obsahuje sudcovský kódex. V roku 2001 ho prijala súdna rada. Určuje práva a povinnosti, ktoré z výkonom povolania sudcu súvisia. Napomáha zvyšovať profesionalitu rozhodovania sudcov a zvyšuje etický rozmer ich rozhodnutí. Zo strany sudcov sa jedná o prejav prijatia zásad etiky, mravnosti a morálky. Oznamuje občanom, že sudca zastáva určité zásady a preto je hodný dôvery a rešpektu. Vymedzuje kritéria sudcovského stavu. Vytvára obraz v povedomí členov spoločnosti. Základnou požiadavkou je čestné, dôstojné a bezúhonné plnenie svojich povinností. Poskytuje sudcom nezávislosť pri svojich rozhodnutiach. Sudca rozhoduje len na základe svojho vedomia a svedomia. Musí odmietnuť každý tlak, ktorého cieľom je ovplyvnenie konania alebo spôsob rozhodovania. Musí odstrániť všetky vonkajšie zásahy, ktoré by mohli ovplyvniť jeho výkon sudcovskej funkcie. Musí sa vyhnúť všetkému čo by mohlo ovplyvniť jeho nezávislosť. Sudca musí byť nestranný. Musí odstrániť všetky prejavy zaujatosti vo všetkých oblastiach jeho sudcovskej činnosti. Musí sa vyvarovať predsudkov a diskriminácii. Musí rešpektovať osobnosť a dôstojnosť každého človeka. Sudca nesmie vykonávať žiadnu politickú činnosť. Kódex rieši aj profesionálne kompetencie sudcu, jeho diskretnosť, povinnosti voči verejnosti aj voči sudcovskému stavu.

Sudca musí zachovávať dôstojnosť v každej prejednávanej veci. Musí byť ku všetkým účastníkom trpezlivý a dôsledný. Nesmie znevažovať účastníkov. Jeho správanie musí byť korektné, dôstojné a musí brať ohľad na verejnú mienku. Musí uchovávať informácie, o ktorých sa dozvedel pri výkone svojej funkcie, pred nepovolanými osobami. Na verejnosti by nemal

zdôvodňovať svoje rozhodnutie. Svoj úrad nesmie používať na dosiahnutie osobných výhod. Sudca je povinný podporovať dobrú povesť súdnictva, musí vzbudzovať dôveru verejnosti. Jeho nevhodné správanie ako súkromnej osoby oslabuje aj autoritu súdnictva ako celku.

Na princíp sudcovskej nezávislosti nadväzuje a úzko s ním súvisí sústava procesných záruk, ktoré vo významnej miere ovládajú rozhodovaciu činnosť štátnych orgánov a zabezpečujú ich viazanosť právom a takisto poskytujú nevyhnutnú ochranu základným práva a slobodám tak v trestnom ako aj v občianskom súdnom a správnom konaní.¹⁰

K procesným zárukám zaraďujeme princípy civilného procesu ale aj zásady trestného konania. V právnom štáte sú zásady späté s právnymi princípmi a aj takými princípmi, ktorými sa spravuje organizačná zložka aplikáčnych orgánov.

V občianskom práve procesnom sa stretávame so zásadami, ktoré sú chápané ako ustálené názory na chápanie a zároveň účinný nástroj ochrany spoločenských vzťahov.

Aj trestné právo procesné zohľadňuje celú škálu procesných zásad, ktorých úlohou je úprava postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Nový trestný poriadok č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov upravuje základné zásady trestného konania v § 2.¹¹ V procese formovania nezávislého súdnictva má nezastupiteľnú úlohu CEELI (Central and East European Law Initiative). Ide o právnu iniciatívu, ktorá bola vytvorená americkými právnikmi pre strednú a východnú Európu.

CEELI je verejnoprospešný projekt, ktorého cieľom je podpora právneho štátu cez reformný proces, ktorý prebieha v krajinách strednej a východnej Európy. Ponúka odborné znalosti amerických dobrovoľníkov pri zmene alebo negociácii zákonov a právnych systémov. Ide o právne analýzy, semináre venované rôznym právnym oblastiam a komparatívne práce. Ich cieľom je poskytnúť oporu autorom zákonov a podnietiť všeobecnú diskusiu pred začatím prác na zákone.¹²

Na budovanie právneho štátu v Slovenskej republike má veľký význam prijatie kodifikácie v oblasti trestného práva v roku 2005, prijatie ústavného zákon spojeného s prijatím súdnej rady ako aj prijatie Etického kódexu sudcov. Súdny a iné orgány musia rozhodovať výlučne na základe ústavy, zákonov a iných právnych predpisov. Súdny tak vykonávajú úlohu ochrancu ľudských a iných práv pred tým, kto by do nich bezdôvodne zasahoval. Za zásadný predpoklad rozhodovania súdu v určitom spore sa považuje neustrannosť súdnictva. Neustrannosť možno zabezpečiť aj vylúčením sudcu

¹⁰ PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Bratislava : VO PF UK, 1997, s. 176.

¹¹ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

¹² <http://www.business-slovakia.sk>

z konania na základe zákonom vymedzených dôvodov alebo na základe námietky predpojatosti, ktorú môže uplatniť ktorákoľvek strana sporu.

Nezávislosť súdov a sudcov nie je absolútna ale limitovaná. Základnými limitami je rešpektovanie zásady viazanosti sudcu zákonom a inštitút zodpovednosti sudcu. Sudca zodpovedá za uplatňovanie zásady *denogatio iustitiae* (zákaz akýmkoľvek konaním zabrániť realizácii práva na súdnu ochranu), vedenie a priebeh súdneho konania, obsah sudcovského rozhodovania a sudcovskú tvorbu práva, plnenie povinností vyplývajúcich zo zákona, plnenie etických a deontologických pravidiel správania, ktoré sú zakotvené v právnych predpisoch. Jedná sa o zákon číslo 335/1991 Zb. o súdoch a sudcoch v znení neskorších predpisov a osobitný etický kódex.¹³

Na činnosť právneho štátu je potrebné vytvoriť systém právnych záruk za účelom zabezpečenia nestranného rozhodovania. Musia byť zabezpečené procesné záruky, aby súd prerokoval vec nestranne, verejne, spravodlivo a v primeranej lehote.

Poznáme osobnú nezávislosť, organizačnú a funkčnú. Predpokladom osobnej nezávislosti sudcu je zabezpečenie nezávislosti osobného postavenia sudcu. Tieto záruky sú procesné, kariérne, materiálne a stavovské. Najstaršie sú kariérne právne záruky nezávislosti sudcov. Jedná sa o časove neobmedzené funkčné obdobie sudcu, nepreložitelnosť sudcu, vymedzená v ústave reštriktívne. Proti svojej vôli môže byť sudca preložený na iný súd len na základe rozhodnutia disciplinárneho senátu Právo na zákonného sudcu je právom občanov Je zakotvené v ústave, Je potrebné ho zabezpečiť, aby bolo chránené proti aktom orgánov verejnej moci.¹⁴

Cieľom procesných právnych záruk je zabezpečiť, aby sudca nemohol rozhodovať o tej istej veci v rôznych štádiách súdneho konania. Materiálne právne záruky sú reakciou na stav ekonomiky štátu. Úzko súvisí s právom na možnosť zníženia plátov sudcov, ich sociálne zabezpečenie, zdravotnú starostlivosť a bezplatné vzdelávanie.

Medzi stavovské záruky nezávislosti súdництва zaraďujeme právo na slobodné vytváranie sudcovských združení, právo na sudcovskú samosprávu.

Organizačná nezávislosť znamená, že sudcovskú rozhodovaciu činnosť vykonávajú orgány zriadené preto, aby sudcovia nevykonávali inú štátnu činnosť.

Funkčná nezávislosť znamená, že sudca je pri výkone súdництва viazaný iba ústavou, zákonmi, ostatnými všeobecnými právnymi predpismi, medzinárodnou zmluvou, ak to ústava alebo zákon umožňuje. Do funkcií súdov nemôžu bezprostredne zasahovať ostatné zložky štátnej moci.

¹³ SVÁK, J. Nezávislosť súdництва a zodpovednosť sudcov. In *Právny obzor*, 1997, roč. 80, č. 5, s. 489-492.

¹⁴ Rozhodnutie Ústavného súdu SR č. II 47/99.

Nezávislosť súdnictva spolu s vymožitelnosťou práva v rámci fungovania práva v právnom štáte sú veľmi citlivými a diskutovanými otázkami.

Recenzenti: *prof. PhDr. Viera Gažová, CSc.*
doc. JUDr. Vierošlav Júda, PhD.

Použitá literatúra

- AQUIN, T. von: *Die Summa Theologiae*. Berlin : de Gruyter, 2005.
- BELL, D.: *Communitarianism and its Critics*. Oxford : Clarendon Press, 1995. ISBN 9780198279228.
- BLUNTSCHLI, J. C.: *The Theory of the state*. Kitchener, Ont. : Batoche,, 2000.
- BODIN, J.: *Les six livres de la République*. Paris: Fayard, 1986. ISBN 2-213-01478-7.
- BRÖSTL, A.: *Právny štát. Pojmy, teórie a princípy*. Košice : Medes, 1995. ISBN 978-80-967499-0-0.
- BUTLER, E.: *Hayek a jeho prínos k politickému mysleniu dneška*. Bratislava : Inštitút liberálnych štúdií, 1996. ISBN 80-967459-8-0.
- DWORKIN, R.: *Když se práva berou vážne*. Praha, 2009. ISBN 80-7298-022-X.
- FULLER, L.L.: *Morálka práva*. Praha : Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-65-8.
- HAYEK, F. A.: *Právo, zákonodárství a svoboda*. Praha : Academia, 1994. ISBN 80-200-0241-3.
- HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Praha : Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85865-10-6.
- HOBBS, T.: *Leviathan: neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Praha : Melantrich, 1941.
- CHOVANCOVÁ, J.: *Liberalistické koncepcie spravodlivosti 20. storočia*. I. diel. Bratislava : VO PF UK, 1994. ISBN 80-7160-061-X.
- CHOVANCOVÁ, J.: *Liberalistické koncepcie spravodlivosti 20. storočia*. II. diel. Bratislava : VO PF UK, 1996. ISBN 80-7160-081-4.
- CHOVANCOVÁ, J. – VALENT, T.: *Základy filozofie pre právnikov*. Bratislava : VO PF UK, 1997. ISBN 80-7160-031-8.
- CHOVANCOVÁ, J. – VALENT, T.: *Filozofia pre právnikov. Filozoficko-právne aspekty*. Bratislava : PraF UK, 2008. ISBN 978-80-7160-248-4.
- JELLINEK, J.: *Všeobecná státoveda*. Praha : J. Laicher, 1906.
- JÚDA, V.: *Právna istota versus retroaktivita v práve*. Banská Bystrica : PraF UMB, 2006. ISBN 80-8083-213-7.
- KANT, I.: *Základy metafyziky mravov*. Bratislava : Kalligram, 2004. ISBN 80-7149-635-9.
- KANT, I.: *Kritika praktického rozumu*. Bratislava : Spektrum, 1990. ISBN 80-218-0051-8.
- KRSKOVÁ, A.: *Sudca v právnom štáte*. In *Právny obzor*, roč. 77, 1994, č. 3. ISSN 0032-6984.
- LOCKE, J.: *Druhé pojednání o vládě*. Praha : Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0222-X.
- MILLER, D. a kol. (eds.): *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno : CDK, Proglas/Jota, 1995. ISBN 80-85617-47-1.

- MONTESQUIEU, CH. L. de S.: *O duchu zákonů*. Praha : V. Linhardt, 1947.
- NOZICK, R.: *Anarchy, State and Utopia*. Oxford : Basil Blackwell, 1990. ISBN 0-631-19780-X.
- PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Bratislava : VO PF UK, 1997. ISBN 80-7160-094-6.
- PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Bratislava : VO PF UK, 1999. ISBN 80-7160-113-6.
- PRUSÁK, J.: Temporalita a retroaktivita právnych noriem. In *Právny obzor*, roč. 79, 1996, č. 3. ISSN 0032-6984.
- RAWLS, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha : Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-89-9.
- RAZ, J.: *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*. Oxford : OUP, 1979. ISBN 0-19-825493-8.
- SVÁK, J.: Nezávislosť súdnictva a zodpovednosť sudcov. In *Právny obzor*, 1997, roč. 80, č. 5. ISSN 0032-6984.
- THOREAU, H. D.: *Občanská neposlušnost a jiné eseje*. Poprad : Christiania, 1994. ISBN 80-967301-0-X.
- WEINBERGER, O.: Teorie spravedlnosti, demokracie a právní politika. In *Právník*, roč. 134, č. 6, 1995. ISSN 0231-6625.

ZAKLADATELIA SOCIÁLNEJ POLITIKY

JUDr. Zuzana Macková, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra teórie práva a práva sociálneho zabezpečenia

Zakladatelia sociálnej politiky

Autorka v predložennom článku venuje pozornosť osobnostiam, ktoré sa zaslúžili o vznik a rozvoj sociálnej politiky. V jednotlivých častiach približuje zakladateľov sociálnej politiky, napr. v Nemecku venuje pozornosť O. v. Bismarckovi, vo Veľkej Británii W. H. Beveridgovi, vo Švédsku K. G. Myrdalovi, v USA F. D. Rooseweltovi, v prvej Československej republike tzv. Českej škole sociálneho zabezpečení na čele s K. Englišom, J. Macekom, L. Winterom a prof. Schonbaumom, ale aj prezidentom T. G. Masarykom.

V závere článku autorka zdôrazňuje, že samotní občania jednotlivých členských štátov EÚ, Slovensko nevynímajúc, rozhodujú v súčasnosti – v období globálnej finančnej krízy o tom, či sa naďalej zachovávajú normatívne korene západoeurópskeho „sociálneho štátu“ a „sociálne trhovo orientovanej ekonomiky“, t. j. európskej sociálnej politiky alebo nie. Zároveň pripomína, že práve dnes je historická šanca zmeniť dianie v sociálnej oblasti pod vplyvom európskeho modelu sociálnej politiky na celom svete.

Founders of Social Policy

The article on „Founders of Social Policy“ is a comprehensive overview of doctrinal contribution of the most distinguished personalities who played an important role in formation and development of social policy. Various parts then introduce policies of Otto von Bismarck in Germany, of W. H. Beveridge in Great Britain, of K. G. Myrdal in Sweden, F. D. Roosevelt in the U.S.A. and the so called Czech School of Social Security in Czechoslovakia between the years 1918 and 1938 – represented by K. Engliš, J. Macek, L. Winter as well as by professor Schonbaum and the President of the Czechoslovak Republic at the given time – T. G. Masaryk.

In conclusion, the author stresses that it is the citizens of all member states of the EU, including Slovakia, who are to decide now – in times of global financial crisis, whether the normative roots of the European welfare state and „socially and market oriented economy“ – i.e. the European social policy, will be preserved or lost. At the same time, the author reminds us that

it is right nowadays that a historical opportunity and chance to influence the global course of development in the social area, in which the European model of social policy can play a crucial role, has arisen.

Die Gründer der Sozialpolitik

Die Verfasserin des Artikels schenkt ihre Beachtung den Persönlichkeiten, die eine wichtige Rolle bei der Bildung und Entwicklung der Sozialpolitik gespielt haben. Sie stellt die Gründer der Sozialpolitik vor, z. B. Otto von Bismarck in Deutschland, W. H. Beveridge in Grossbritannien, K.G. Myrdal in Schweden, F.D. Rooswelt in den Vereinigten Staaten, sowie die sogenannte Tschechische Schule der Sozialversicherung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik in der Zwischenkriegszeit, repräsentiert durch K. Eliš, J. Mecek, L. Winter, den Prof. Schonbaum, sowie durch den Präsidenten der Tschechoslowakischen Republik T. G. Masaryk.

Die Verfasserin betont im Abschluss des Artikels, dass die Bürger der einzelnen EU- Staaten, einschließlich der Slowakischen Republik, in der Gegenwart, in der Zeit der globalen Finanzkrise, entscheiden, ob die normativen Wurzeln des westeuropäischen „Sozialstaates“ und „sozialmarktwirtschaftlich orientierten Staates“ (d. h. der europäischen Sozialpolitik) weiter erhalten werden. Gleichzeitig weist sie darauf hin, dass wir gerade heute die historische Chance haben, das Geschehen im sozialen Bereich in der Welt unter dem Einfluss des europäischen Modells der Sozialpolitik zu ändern.

Úvod

Realizácia sociálnej politiky predstavuje aj na začiatku 3. tisícročia neodmysliteľnú súčasť každej modernej demokratickej spoločnosti, najmä európskej. Sociálna politika EÚ nie je jednoznačne a jasne definovaná, avšak každá sociálna politika sleduje určitý cieľ, ktorým je zabezpečenie sociálnej ochrany obyvateľstva. Podľa Krebsa hlavným zmyslom sociálnej politiky je zabezpečenie sociálnej suverenity, bezpečia, sociálnych istôt a obmedzenie sociálnej závislosti a ohrozenia.¹ Možno vo všeobecnosti konštatovať, že sociálna politika EÚ zahŕňa široký okruh oblastí ako rovnosť príležitostí, ochranu zdravia a bezpečnosti pri práci, zamestnanosť, pracovné podmienky, sociálnu ochranu, problematiku sociálneho zabezpečenia, aktívneho vzdelávania, bývania, atď. Vo svojej podstate sa za sociálnu politiku považuje uvedomelá, sústavná a cieľavedomá spoločenská činnosť jednotlivých subjektov, t. j. štátu, zamestnávateľov, odborových orgánov, verejnoprávnych inštitúcií, záujmových občianskych združení, dobročinných spolkov, cirkevných organizácií, atď., ktorá sa zameriava na všestranný rozvoj osobnosti každého jednotlivca, na blahobyť ľudí v rámci daných politických, ako

¹ KREBS, V. a kol.: *Sociální politika*. Praha : Aleko, 1991, s. 13.

aj ekonomických možností tej-ktorej krajiny a realizácia cieľov sociálnej politiky znamená vlastne realizáciu sociálnych práv občanov.

Sociálna politika slúži predovšetkým ako **nástroj na zabezpečovanie cieľov a zámerov sociálneho rozvoja**. Sociálna politika je pomocou k svojpomoci. Vztahuje sa na hospodársky slabých, avšak nie je nástrojom rovnostárstva. Nemožno ju používať tak, aby sa to obrátilo proti výkonnosti ekonomiky. Za **základ sociálnej politiky** sa považuje **jedinec ako súčasť celku so svojimi jedinečnými vlastnosťami, schopnosťami, záujmami, potrebami, jeho blaho, prospech, jeho základné neodňateľné, nescudziteľné, nezrušiteľné a nepremlčateľné práva, predovšetkým právo na ľudskú dôstojnosť a slobodný rozvoj osobnosti**.

Jadrom sociálnej politiky je sociálne zabezpečenie (*Social security, Sozial Sicherheit, Sécurité sociale*), ktoré v sociálnych demokratických štátoch Európy pozostáva spravidla z troch častí, a to zo sociálneho poistenia, sociálnej podpory a sociálnej pomoci.² Sociálne zabezpečenie ako rozhodujúca súčasť sociálnej politiky má interdisciplinárny charakter. Pojmové vymedzenie sociálneho zabezpečenia závisí od rôznosti prístupov financovania výdavkovej časti, ktorou je predovšetkým systém dôchodkového zabezpečenia a nemocenského poistenia, tzv. sociálneho poistenia tvoriaceho základný pilier sociálneho zabezpečenia.³

Vymedzenie pojmu „sociálna politika“ nie je jednoznačné vzhľadom na rôzne pohľady a úrovne autorov, ktorí sa touto problematikou zaoberajú. A. Walker poukazuje na skutočnosť, že „existuje toľko definícií sociálnej politiky, koľko autorov o nej píše“.⁴ V literatúre sa možno stretnúť aj s vymedzením „aktívnej“ sociálnej politiky, prostredníctvom ktorej sa ovplyvňujú príčiny sociálnych problémov – tzv. kuratívny prístup a „pasívnej“ sociálnej politiky, ktorá iba zmierňuje následky sociálnych problémov – tzv. paliatívny prístup.⁵ Pojmové vymedzenie sociálnej politiky je rôzne aj z dôvodu, aké postavenie popri neštátnych subjektoch má a naďalej viac či menej bude mať štát.

1. Sociálny štát

Predmetom diskusie **začiatkom 21. storočia** nie je samotné postavenie štátu v sociálnej politike, t. j. či sociálny štát má byť alebo nie, ale rozhodujúca otázka znie, **aký by mal sociálny štát byť, ako by mal fungovať,**

² GAJDOŠÍKOVÁ, E.: Charakteristika súčasného systému práva sociálneho zabezpečenia. *Právny obzor*, roč. 80, 1997, č. 4, s. 453.

³ MACKOVÁ, Z.: *Právo sociálneho zabezpečenia. Všeobecná časť*. Šamorín : Heuréka, 2009, s. 32-33.

⁴ OUTRAM, S.: *Social Policy*. London; New York : Longman, 1989.

⁵ POTŮČEK, M.: *Sociální politika*. Praha : Sociologické nakladatelství SLON, 1995, s. 31-32.

ako by mal byť usporiadaný a do akej miery by sa mal v sociálnej politike vôbec angažovať.

Sociálny štát môžeme vymedziť ako štát, v ktorom je demokraticky organizovaná moc prostredníctvom sociálneho zákonodarstva a štátnej správy, pričom:

- a) zaručuje minimálny príjem pre jednotlivca a rodiny aspoň na úrovni životného minima,
- b) poskytuje sociálne zabezpečenie, ktoré umožňuje zmierniť alebo prekonať sociálne riziká s cieľom zaistiť primeranú minimálnu úroveň sociálnej istoty a sociálnej suverenity,
- c) zaručuje kvalitnú úroveň zodpovedajúcich služieb všetkým občanom bez rozdielu spoločenského statusu.⁶

Základom sociálneho štátu je **sociálne občianstvo**, základ ktorého tvoria tri súbory práv, a to **občianske práva** (18. storočie) nevyhnutné pre slobodu jednotlivca, ktorými sa obmedzuje výkon a „ľubovôľa“ štátnej moci (*ide o tzv. negatívne práva – napr. rovnosť pred zákonom, slobodu prejavu, slobodu pohybu, náboženskú slobodu, právo na združovanie, právo vlastníť vlastný majetok, právo na zhromažďovanie*), **politické práva** (19. storočie) prostredníctvom ktorých občan participuje na politickom živote (*napr. právo voliť, právo byť volený a zastávať politickú funkciu*) a **sociálne práva** (20. storočie) zabezpečujúce občanovi minimálny sociálny štandard (*ide o tzv. pozitívne práva – napr. právo na prácu, právo na bývanie, právo na zdravotnú starostlivosť, právo na sociálne zabezpečenie – t. j. na starobný dôchodok, invalidný dôchodok, dôchodky pozostalých, dávky nemocenského poistenia, dávky úrazového poistenia, dávky garančného poistenia a na dávku v nezamestnanosti, právo na vzdelanie, právo rodičov na pomoc štátu pri starostlivosti o deti, právo na pomoc v hmotnej núdzi, atď.*).⁷ Uvedená trojdimenziálnosť občianskych sociálnych práv je obsiahnutá aj v základných medzinárodných dokumentoch celoeurópskeho významu týkajúcich sa ľudských a občianskych práv, ako napr. v Listine základných práv a slobôd (*ústavný zákon č. 23/1991 Zb. – najmä čl. 26, 29, 30, 31, 32, 35*), vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv (*prijatá 10. decembra 1948 – články 22 a 25*), v Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (*prijatý 16. decembra 1966 – články 9, 10, 11 a 12*), v Deklarácii o pokroku a rozvoji v sociálnej oblasti (*vyhlásená 11. decembra 1969*), ako aj v dokumentoch Európskeho spoločenstva, napr. v Európskej sociálnej charte (*ratifikovaná SR v júli 1998*), revidovanej Európskej sociálnej charte (*ratifikovaná SR v roku 2009*) a taktiež v Charte základných práv EÚ.

⁶ STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2004, s. 30-31.

⁷ ČAMBÁLIKOVÁ, M.: *Sociálny štát: občianstvo, práva, začlenenie*. Sládkovičovo : Vysoká škola v Sládkovičove, 2009, s. 47-48.

Vzhľadom na neustále útoky voči sociálnej politike a sociálnemu štátu zo strany (pseudo)liberálnych strán, ako aj navrhované zrušenie povinnosti zamestnávateľov platiť poisťné za svojich zamestnancov v pripravovanej daňovo-odvodovej reforme (v roku 2011), čo by bolo v európskom priestore nielen v rozpore so základnými dokumentami EÚ, ale aj prejavom sociálneho dumpingu a zákonite porušením pravidiel hospodárskej súťaže, je potrebné upriamiť pozornosť aj do minulosti a zodpovedať otázku, prečo vôbec vznikla sociálna politika a sociálny štát, kto bol ich zakladateľom, subjektmi platenia poisťného, atď.

2. História vzniku sociálnej politiky

Vznik a vývoj modernej sociálnej politiky sa spája najmä s obdobím kapitalizmu a za jej kolísku sa považuje Nemecko. Jej formovanie ovplyvnili významné osobnosti, akými boli predovšetkým ríšsky kancelár Otto von Bismarck, lord Wiliam Henry Beveridge a sociálny politik, ekonóm a nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu Karl Gunnar Myrdal, ako aj predstavitelia tzv. Českej školy reprezentovanej významnými osobnosťami, napr. K. Englišom, J. Macekom, L. Winterom, prof. Schonbaumom a v USA F. D. Roosewelt atď.

3. Nemecko – Bismarck

3.1. Obdobie pred Bismarckom

Moderná sociálna politika Nemecka sa zrodila na základe spoločenských zmien, ku ktorým došlo v 1. pol. 19. storočia vzhľadom na rýchly priebeh procesu industrializácie. Približne štyri pätiny nemeckého obyvateľstva v roku 1830 sa živilo poľnohospodárstvom, avšak v 80. rokoch 19. storočia to už bola iba necelá polovica. Na vidieku došlo k úpadku remeselnej výroby a k úbytku pracovných príležitostí, čo malo za následok sťahovanie obyvateľstva do miest, formovanie a nárast robotníckej triedy (*vytváranie priemyselného proletiátu*). Nekontrolovaný nárast pracovnej sily v mestách bol príčinou drastického znižovania miezd a zneužívania ženskej a detskej práce. Neúmerné predlžovanie pracovnej doby bez akejkoľvek ochrany a bezpečnosti pri práci spôsobovalo nárast pracovných úrazov. Na základe týchto skutočností a najmä katastrofálnych životných a pracovných podmienok robotníckej triedy, sa zrodila **sociálna otázka**. Koncom 1. polovice 19. storočia v Nemecku vznikali **cirkevné sociálne podporné organizácie**, ktoré pôsobili medzi robotníkmi a vykonávali rôzne pomocné akcie. To možno považovať za základ sociálnej starostlivosti katolíckej a protes-

tanskej cirkvi. K najznámejším predstaviteľom katolíckej cirkvi, ktorý sa zaoberal sociálnou otázkou patrí **biskup Emanuel sv. p. vo Ketteler (1811 – 1877)**, ktorý dlho pred Marxom a Lassalom na základe kresťanských myšlienok opierajúc sa o tomistickú filozofiu vo svojich dielach „Robotnícka otázka a kresťanstvo“ a „Kresťanstvo a socializmus“ prezentoval názor, že v sociálnych veciach sa nemožno uspokojiť iba s individuálnym riešením jednotlivca. Požadoval vytvorenie jednotného sociálneho zákonodarstva vybudovaného na princípe kresťanskej sociálnej spravodlivosti. Pri riešení sociálnych otázok zdôrazňoval prioritu cirkvi.

K cirkevným iniciatívam sa v duchu liberálneho paternalistického sociálneho cítenia pridali **iniciatívy zamestnávateľov** a neskôr aj svojpomocné robotnícke iniciatívy. Vznikajúce remeselnícke a robotnícke spolky sa snažili najprv o zlepšenie pracovných a životných podmienok na miestnej úrovni. Niektorí **podnikatelia zavádzali pre svojich robotníkov programy robotníckej svojpomoci**, najmä **formou poistenia a spolkov vzájomnej výpomoci**. Výnimkou neboli ani spolky poskytujúce vzdelávanie na základe vzájomnej pomoci. **Osvietení liberálni predstavitelia presadzovali myšlienku povinnosti štátu zabrániť najväčšej biede proletariátu**. Išlo najmä o zákonné úpravy detskej práce, obmedzenia neúmerne dlhej pracovnej doby a zlepšenie systému vzdelávania tak, aby bol dostupný všetkým. Zároveň sa začalo formovať robotnícke hnutie organizované na zásadách socializmu.

Politické organizovanie robotníckeho hnutia v Nemecku sa začalo 23. mája 1863 založením Všeobecného robotníckeho spolku v Lipsku Ferdinandom Lassalom (1825 – 1864). V tom istom roku v Eisenachu vznikol liberálnodemokratický Snem nemeckých robotníckych spolkov, ktorý sa stal jadrom Sociálnodemokratickej strany, založenej v roku 1869. Obidve organizácie sa spojili v roku 1875 v nemeckom meste Gotha do Socialistickej robotníckej strany Nemecka, ktorá sa **v roku 1890** premenovala na **Sociálnodemokratickú stranu Nemecka**. Táto strana sa stala nielen politickou silou, ale ako emancipačné a kultúrne hnutie dokázala vytvoriť v zložitých podmienkach 2. polovice 19. storočia **vlastnú subkultúru**, t. j. organizovala, zakladala a prevádzkovala buď sama alebo v spolupráci s odborními, **detské škôlky, kultúrne spolky, podporné pokladne**, atď.⁸

3.2. Obdobie za Bismarcka

Knieža **Otto von Bismarck (1815 – 1898)** **zo začiatku podporoval pôvodnú cechovú ochranu** námedzných pracujúcich. Bol za obnovu cechového systému a remeselníkov považoval za jadro strednej triedy, na ktorej závisela stabilita štátu. Obnova cechového systému mala zabezpečiť so-

⁸ MUNKOVÁ, G. a kol.: *Sociální politika v evropských zemích*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 93-94.

ciálnu ochranu robotníkov. Vo svojom prejave na pruskom sneme v roku 1849 O. v. Bismarck argumentoval, že zatiaľ čo továrne obohacujú iba niekoľko jednotlivcov, majú za následok vznik masy podvýživeneho proletariátu, ktorý predstavuje mimoriadne veľké nebezpečenstvo pre štát. **Bismarck celý svoj život presadzoval myšlienku, aby „jednotlivec podriadil svoje ekonomické záujmy štátu“.** Taktiež inicioval, aby sociálnu ochranu zabezpečovalo cisárstvo (*t. j. štát*).

V roku 1862 sa Bismarck stal ministerským predsedom Pruska. V tom čase Prusko bolo štátom s paternalistickou štátnou ideológiou s vplyvnou vrstvou junkerov (*šľachtických statkárov*), so slabou buržoáziou a s rozvinutou organizáciou štátnej správy na miestnej úrovni. V tomto období sa vytvorili podmienky pre vznik sociálnej politiky charakterizovanej štátnou reguláciou ekonomiky a produkcie a poskytovaním kolektívneho sociálneho zabezpečenia. V tom čase dvaja najvýznamnejší magnáti hutníckeho oceliarskeho priemyslu Ludwig Baare a Carl Ferdinand Stumm obhajovali povinné štátne sociálne poistenie ako najúčinnější prostriedok, ktorý má štát k dispozícii na prebudenie a povzbudenie „pocitu jednoty a záujmu na jednote medzi zamestnávateľmi a robotníkmi.“⁹

V roku 1870 vznikol Úrad pre sociálnu politiku. Bismarck v predchádzajúcom období pôsobil ako pruský veľvyslanec v Paríži, kde sa oboznámil so systémom štátneho zabezpečenia a štátnou kontrolou priemyselných robotníkov, ktoré presadzoval Napoleon III. Pod týmto vplyvom Bismarck ustúpil od svojich názorov na sociálnu ochranu prostredníctvom cechového systému a priklonil sa k názorom presadzujúcim „sociálnu monarchiu“. Teoreticky sa opieral o práce Lorenza von Steina a svojich dvoch spolupracovníkov Hermana Wagenera a Theodora Lohmannna, ktorí doporučovali naliehavé sociálne reformy, ktorými by prekonal antagonizmus medzi prácou a kapitálom. V Nemecku v tom čase mala veľký vplyv Hegelova filozofia, ktorá kľúčové postavenie v regulácii a integrácii života spoločnosti prisudzovala štátu.

Bismarck mal tri možnosti, a to: zaviesť špeciálne výhody pre zamestnancov, zaviesť sociálnu pomoc pre tých, ktorí ju potrebujú a zaviesť povinné poistenie pre vybrané životné riziká. Bismarck si vybral poslednú – tretiu možnosť. V roku 1881 bol ríšskemu snemu predložený prvý návrh zákona o sociálnom zabezpečení, ktorý obsahoval, že „nejde iba o humanitnú a kresťanskú povinnosť, na ktorej je založené štátne zriadenie“, ale že „ide o politickú úlohu, s cieľom zachovať štát a vypestovať v nemajetných vrstvách obyvateľstva (*ktorého je počtom najviac a je najmenej vzdelané*), pocit, že „štát nie je iba nutné zlo, ale je tiež dobročinné zariadenie.“¹⁰

⁹ RIMLINGER, G. V.: Reakce na revoluci 40. let 19. století a následujících 30 let průmyslového růstu v Nemecku. In MUSIL, L. (ed.): *Vývoj sociálního státu v Evropě*. Brno : Doplněk, 1996, s. 98-113.

¹⁰ MUNKOVÁ, G. a kol.: *Sociální politika v evropských zemích*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 95-96.

V období rokov 1883 až 1889 bolo zavedené poistenie pre prípad choroby (*zákon o nemocenskom poistení – 1883*), pracovného úrazu (*zákon o úrazovom poistení – 1884*), invalidity a staroby (*zákon o starobnom a invalidnom poistení – 1889*). Bismarckova politika sa výrazne obmedzila na poisťovaciu politiku štátu. Typickými znakmi uvedených zákonov bolo zavedenie obligatórneho poistenia pre všetkých robotníkov pracujúcich v priemysle a pre veľkú skupinu zamestnancov, ako aj zavedenie samosprávy. Financovanie nemocenského poistenia bolo založené výlučne na príspevkovom princípe, pričom polovicu poistného platili zamestnanci a polovicu zamestnávateľia. Štát prispieval na invalidné a dôchodkové poistenie. Z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov nebol prijatý zákon o poistení v nezamestnanosti.

Zavedené sústavy poistenia boli typické oddelením rôznych kategórií zamestnancov a robotníkov. Bismarck, ktorý reprezentoval štát, prevzal kontrolu nad sférou, ktorá predtým v podobe existencie vzájomných podporných spolkov bola kontrolovaná odbormi. Bismarck si bol vedomý neustále narastajúceho sociálnodemokratického hnutia, a preto realizoval **politiku „cukru a biča“**, čo sa na strane jednej prejavilo v roku 1878 zakázaním Sociálnodemokratickej strany a na strane druhej vznikom prvej sústavy povinného sociálneho poistenia vo svete. Politika Bismarcka mala za cieľ najmä podporiť lojalitu cisárovi, znížiť vplyv cirkvi, odcudziť robotníkov Sociálnodemokratickej strane a zvýšiť produktivitu práce. Avšak aj napriek týmto jeho snahám si postavil proti sebe sociálnych demokratov a aj predstaviteľov kresťanských strán, pretože bol proti zákazu práci v nedeľu, ako aj proti obmedzeniu ženskej a detskej práci.

Celkovo však možno konštatovať, že **Bismarck svojim sociálnym zákonodarstvom položil jeden zo základných kameňov moderného sociálneho štátu.**¹¹

4. Veľká Británia – Beveridge

4.1. Obdobie pred Beveridgom

V období stredoveku a za Tudorovcov prakticky neexistovala žiadna ochrana starých a chorých alebo tých, ktorí nemohli nájsť prácu. V roku 1349 bol v Anglicku vydaný všeobecný zákaz žobrania, ktorý bol zakotvený v "The Ordinance of Labourers", kde práceschopnému obyvateľstvu bola ustanovená povinnosť pracovať a zároveň bola uložená povinnosť poskytovať nezamestnaným pomoc.

¹¹ MUNKOVÁ, G. a kol.: *Sociální politika v evropských zemích*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 97.

Sociálne zabezpečenie v tomto období bolo ovplyvnené aj filozofiou utopických socialistov a sociálnych reformátorov. Najvýznamnejším predstaviteľom bol Thomas More (1478 – 1535), autor myšlienky ideálneho štátu na čele s osvieteným panovníkom, ktorý sa mal starať o chudobných. Bol za zrušenie súkromného vlastníctva, za spravodlivé rozdeľovanie a harmonický život. Jeho myšlienkami bola ovplyvnená tvorba anglického zákonodarstva upravujúca pomoc chudobným, ktorú poskytovali anglické obce.

Uvedené obdobie liberalizmu charakterizované heslom "laissez faire, laissez passer", vyjadrovalo vieru v účinnosť slobodnej trhovej ekonomiky. K prejavom sociálneho liberalizmu patrí **anglický zákon z roku 1576** (Poor Relief Act), podľa ktorého pre **práceschopné obyvateľstvo sa poskytovala práca**, a nie podpora. Chudobní občania poskytnutú podporu museli odpracovať.¹²

Táto koncepcia mala vplyv aj na alžbetínske reformy. Bol zavedený rozdielny prístup k obyvateľstvu, ktoré bolo práceschopné – to bolo ubytované v tzv. pracovných domoch – tzv. workhousy a k obyvateľstvu, ktoré bolo práceneschopné, t. j. chorí a starí, ktorí boli ubytovaní v chudobincoch. Zodpovednosť za nájdenie práce a vybudovanie nemocníc a ubytovní pre chudobných, chorých a osoby bez prostriedkov bola v rukách farností. **Zakladateľom workhousov bol reverend J. T. Becher.**

Až za vlády Alžbety I. (1558 – 1603) boli prijaté Alžbetínske zákony chudobných v rokoch 1598 a 1601. Začali sa budovať chudobince a obce začali vyberať dane pre chudobných podľa vzoru Londýna (z roku 1534).

V roku 1834 bol prijatý zákon o podpore chudobných (*New Poor Law*). Tento zákon bol založený na princípe, že **podpora bola vždy nižšia ako najnižší zárobok. Došlo k oddeleniu sociálnej ochrany od pracovného trhu.**

V priebehu 19. storočia sa štát angažoval v sociálnej oblasti najmä v oblasti vzdelávania, hygienických opatrení a sociálnej pomoci. Systém sociálneho poistenia sa v Británii začal rozvíjať pomerne neskoro.

V roku 1906 vo voľbách zvíťazili labouristi na čele s Lloydom Georgom a po tomto roku sa začal rozvoj sociálnopolitickej legislatívy. **V roku 1908 bol prijatý zákon o dôchodkovom (penzijnom) poistení**, ktorý bol výsledkom uzatvorenia dohody medzi predstaviteľmi štátu a robotníkmi. Zamestnávateľia boli z tohto dôchodkového poistenia kompletne vylúčení. Išlo o nepríspevkový systém, ktorý bol financovaný z daní a dávky sa vyplácali prostredníctvom miestnych poštových úradov každému občanovi, ktorý bol starší ako 70 rokov a zárobok mal nižší ako bol stanovený ročný limit.

V období medzi dvoma svetovými vojnami sa v rámci sociálneho poistenia neuskutočnili žiadne prevratné zmeny. Najväčšou zmenou bolo prijatie

¹² MACKOVÁ, Z.: *Právo sociálneho zabezpečenia. Všeobecná časť*. Šamorín : Heuréka, 2009, s. 36-37.

nového zákona o dôchodkovom poistení pre vdovy, siroty a starých občanov z roku 1925.¹³

4.2. Obdobie za Beveridga

Lord Wiliam Henry Beveridge (1879 – 1963) študoval v Oxforde matematiku a klasické odbory. Neskôr sa zamerlal na skúmanie sociálnych pomerov v chudobnej východnej časti Londýna. Ako žurnalista sa venoval riešeniu poistenia v nezamestnanosti a **ako prvý na svete zaviedol povinné poistenie v nezamestnanosti v roku 1911**. Po celý svoj život zostal liberálom, aj keď počas života menil svoje názory a postoje. V období dvoch svetových vojen podporoval centrálné riadenie a plánovanie pod vplyvom myšlienok Keynesa, v medzivojnovom období dával prednosť regulujúcej sile trhu, avšak nikdy nestratil záujem o problematiku sociálneho zabezpečenia.

Beveridgov projekt zjednotil všetky druhy poistenia, ako aj stanovenú výšku dávok (*flat rate*) na úroveň životného minima, ktoré sa mali poskytovať počas celej doby trvania sociálnej udalosti (*choroby, nezamestnanosti atď.*). Týmto poistením mala byť pokrytá celá populácia a dávky sa mali financovať z príspevkov, ktoré poskytovali zamestnávateľia, poistenci a štát. Navrhované zjednotenie sa dotýkalo nielen národného poistenia, ale aj systému sociálnej pomoci. Zodpovednosť za výplatu dávok sa mala preniesť z miestnych úradov na vládne inštitúcie, ktoré mali zabezpečiť aj záchrannú sociálnu sieť. Základný pilier mali tvoriť rodinné prídavky, ktoré mali motivovať k práci tým, že udržia rozdiel medzi nízkymi príjmami a sociálnymi dávkami zvýšenými na úroveň životného minima. Tretím pilierom mala byť plná zamestnanosť, zabezpečujúca dostatočný prísun prostriedkov do Fondu sociálneho poistenia z príspevkov zamestnaných poistencov.

Beveridgov návrh vychádzal z princípu univerzality a solidarity – zo spolupráce medzi štátom a individuom, výsledkom ktorej bolo financovanie sociálneho poistenia zamestnancami, zamestnávateľmi a štátom. Organizácia sociálneho poistenia sa považovala za jednu zo súčastí politiky smerujúcej k všeobecnému blahu s cieľom udržať plnú zamestnanosť a všeobecné prístupné zdravotnícke služby.

Sociálna politika podľa neho mala odstrániť päť najväčších neduhov, ktoré sužujú takmer každú spoločnosť a ohrozujú jej stabilitu. Boli nimi: hlad, choroby, nevzdelanosť, bieda a nezamestnanosť.

Hlavným cieľom predloženej koncepcie bolo zabezpečenie jednotlivca počas celého jeho života „od kolísky až po hrob“ pred chudobou prostredníctvom existenčného minima, pred chorobami prostredníctvom národnej sústavy zdravotníckej starostlivosti, pred nedostatočným alebo chý-

¹³ MUNKOVÁ, G. a kol.: *Sociální politika v evropských zemích*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 73-74.

bajúcim bývaním prostredníctvom príspevkov na bývanie, **pred nezamestnanosťou** realizáciou politiky plnej zamestnanosti a príspevkami v nezamestnanosti a **pred nevedomosťou** rozvojom školstva.

Beveridgova sústava pozostávala z povinného sociálneho poistenia vychádzajúceho z existenčného minima, zo sociálnej pomoci a z dobrovoľného poistenia ako doplnkovej formy.

Základnými princípmi predloženého návrhu bolo, že dávky zabezpečujúce existenčné minimum i príspevky na sociálne poistenie boli jednotné, sociálne poistenie bolo všeobecne dostupné a vykonávala ho správa sociálneho poistenia. Účastníci poistenia boli rozdelení podľa svojho sociálneho postavenia a životnej situácie do skupín.

Beveridge svojím návrhom všetkým dostupnej, primeranej a integrovanej sústavy sociálneho poistenia výrazne ovplyvnil sociálno-politické myslenie 20. storočia paradoxne viac v zahraničí ako vo vlastnej krajine.¹⁴

5. Švédsko – Myrdal

5.1. Obdobie pred Myrdalom

Vo Švédsku bola silná kultúrna tradícia sociálnej solidarity, inými slovami spolupatričnosti, siahajúca až k morálnemu kódexu starovekých vikingských kmeňov. Každý Viking bol povinný sledovať nielen svoje vlastné záujmy, ale bol povinný podieľať sa aj na blahu svojho celého kmeňa. Vikingská tradícia „služby kmeňu“ ako základná podmienka súdržnosti v prírodných podmienkach drsného Severu, bola vystriedaná cirkevnou dogmou „lásky k blížnemu“. Do 18. storočia charitatívnym aktivitám i sociálno-politickým doktrínam dominovala filantropia. Dôkazom bolo prijatie jedného z **prvých stredovekých zákonov o podpore chudobných v roku 1763**, ktorý vychádzal z lásky k blížnemu a zo solidarity s chudobnými.¹⁵

Až do polovice 19. storočia hegemonom sociálno-politických (*viac charitatívnych*) opatrení bola cirkev. Napr. v roku 1842 bola zavedená povinná školská dochádzka, v roku 1862 došlo k založeniu regionálnych rád s cieľom vybudovať sieť nemocníc, v roku 1889 bol prijatý zákon o dozore nad bezpečnosťou práce, ktorý v roku 1912 bol zmenený na zákon o bezpečnosti práce, v roku 1891 boli zavedené dotácie dobrovoľným združeniam poskytujúcim nemocenský príspevok, od roku 1901 boli zamestnávateľia povinní hradiť výdavky súvisiace s pracovnými úrazmi, v roku 1902 bol prijatý zákon o starostlivosti o deti, v roku 1906 boli zavedené dotácie

¹⁴ MUNKOVÁ, G. a kol.: *Sociálna politika v evropských zemích*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 75-76.

¹⁵ MACKOVÁ, Z.: *Princíp solidarity v práve sociálneho zabezpečenia Slovenskej republiky*. Bratislava : VO PF UK, 2001, s. 71-72.

mestským úradom práce, v roku 1916 bolo zavedené povinné poistenie pracovných úrazov, v roku 1919 bol prijatý zákon o 8-hodinovom pracovnom čase, atď.¹⁶

5.2. Obdobie za Myrdala

Vznik švédskeho sociálneho štátu je spojený s menom Gustáva Möllera, ktorý bol ministrom sociálnych vecí v rokoch 1924 – 1951. Vo Švédsku pretrvávala chudoba, čo vzhľadom na ekonomickú situáciu bolo podľa neho neospravedliteľné a jej príčinu videl najmä v nedostatku politickej vôle riešiť tento problém a zároveň aj v zlej organizácii boja proti chudobe. S tým úzko súvisel aj postoj k testovaným dávkam. Tie boli vnímané ako stigmatizujúce a prevládalo presvedčenie, že sociálne dávky by mali byť konštruované ako univerzálne právo, a nie ako charita. Vývoj švédskej sociálnej politiky smeroval k väčšej marginalizácii systému testovanej sociálnej pomoci a stále väčší dôraz sa začal klásť na systém sociálneho poistenia ako základný nástroj prevencie chudoby.¹⁷

Karl Gunnar Myrdal (1898 – 1987) sociálny politik, ekonóm a držiteľ Nobelovej ceny za ekonómiu (1974) sa zaoberal vzťahom hodnôt a sociálnych teórií a koncepciou štátu verejných sociálnych služieb.

Systém verejných sociálnych služieb bol systémom každému dostupným, reagujúcim na všetky aktuálne i potenciálne sociálne a ekonomické situácie ohrozenia, v ktorých sa môže občan v priebehu svojho života ocitnúť. V roku 1913 bolo zavedené univerzálne povinné starobné a invalidné poistenie a bola zriadená Národná rada sociálneho zabezpečenia, ktorá s obmenami pracuje dodnes a vykonáva švédske sociálne zabezpečenie.

V 30. rokoch 20. storočia Švédsku hrozil výrazný pokles obyvateľstva. Z toho dôvodu sa dôraz kládol najmä na sociálnu ochranu rodín s deťmi s cieľom znížiť sociálnu nerovnosť a vyrovnať životnú úroveň rodín bez detí s rodinami s deťmi. Bol prijatý celý rad nových opatrení, napr. zaviedli sa materské príspevky (napr. v roku 1937 – *poistenie v materstve, zákon o ochrane matky a dieťaťa, pôrod zdarma, podpory pre siroty alebo deti s ovdovelymi alebo invalidnými rodičmi*), príspevky na bývanie, výuka a stravovanie v školách zdarma (1946), univerzálne prídavky na deti (1947), všeobecne dostupná zdravotná starostlivosť, atď.

Konštrukcia moderného švédskeho sociálneho štátu je výtvorom modernej histórie vyvíjajúcej sa po druhej svetovej vojne. Za základ sociálneho štátu a preventívnej sociálnej politiky sa pokladala plná zamestnanosť, aktívna politika na trhu práce pomáhajúca rastu efektivity a udržania plnej zamestnanosti, systém sociálneho poistenia a sociálnych služieb spolu

¹⁶ POTŮČEK, M.: Sociální politika. Praha : Sociologické nakladatelství SLON, 1995, s. 17.

¹⁷ KORPI, W.: The Development of the Swedish welfare state in a comparative perspective. Stockholm : Swedish Insitut, 1990, s. 3.

s efektívnou ekonomickou politikou. To predstavovalo aj základ konkurencieschopnosti Švédska v medzinárodnom meradle. Veľkou mierou v sociálnej politike v 40. a 50. rokoch 20. storočia sa podieľali aj odbory, ktoré presadzovali tzv. „solidárnu mzdovú politiku“, v zmysle ktorej mzdy boli determinované viac charakterom práce, a nie ziskovosťou podnikov.¹⁸

Karl Gunnar Myrdal zdôvodnil najmä princíp sociálnej starostlivosti (*pomoci*) a legitimitu solidarity. Presadzoval plnú zamestnanosť, podporu v nezamestnanosti a najmä všeobecné (*univerzálne*) sociálne zabezpečenie, ktoré zabezpečovalo dôstojný, ale skromný život v starobe a pri pracovnej neschopnosti.

6. Česká škola sociálneho zabezpečení

6.1. Obdobie Rakúsko-Uhorska

V období 17. až 19. storočia sa aj na našom území presadzovala zásada *laissez faire* vyjadrujúca, aby sa veci nechali ísť svojou cestou a aby sa ľudia o seba starali sami.

Pre rozvoj robotníckej triedy reagujúcej na ťažké sociálne pomery v Rakúsku bolo rozhodujúcim obdobím rozpätie rokov 1850 až 1860. Koncom 80. rokov 19. storočia na rakúsku politiku mala veľký vplyv reformistická politika „cukru a biča“ bismarckovského Nemecka. **E. F. J. Taaffe**, ktorý sa snažil napodobňovať vo všetkom Bismarcka, dal podnet na prerokovanie zákona o nemocenskom a úrazovom poistení. Banskí zamestnanci boli nemocensky poistení v bratských nemocenských poisťovniach. Robotnícke poisťovacie spolky sa u baníkov už v minulosti premenili na organizované bratské pokladnice. Obligatórne sa bratské pokladnice začali zriaďovať podľa banského zákona z r. 1854, ktorý platil pre celú Rakúsko-uhorskú monarchiu, teda aj v Uhorsku. Podľa tohto zákona bol zamestnávateľ povinný zriadiť bratské pokladnice.

Do konca 19. storočia sa v oblasti nemocenského poistenia a úrazového poistenia neuskutočnili žiadne zmeny závažnejšieho charakteru. Po roku 1891 boli síce podané návrhy na invalidné a starobné poistenie, avšak prijaté neboli. Určité zlepšenie nastalo iba v invalidnom a starobnom poistení baníkov.

Zákon č. 1 z roku 1907 o penzijnom poistení súkromných zamestnancov, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 1909, zaviedol systematické penzijné poistenie pre prípad invalidity, staroby a vdovstva pre súkromných zamestnancov a im na roveň postavených osôb, napr. obchodných pomocníkov a štátnych zamestnancov, ak nepodliehali tzv. definitívnemu štátnemu

¹⁸ KORPI, W.: The Development of the Swedish welfare state in a comparative perspective. Stockholm : Swedish Insitut, 1990, s. 6.

penzijnému zaopatreniu. Tento zákon však platil len pre Rakúsko. Na území bývalého Uhorska nikdy nenadobudol platnosť. Na území Slovenska začal platiť až od 1. januára 1922.

6.2. Obdobie prvej Československej republiky

Podľa nemeckého vzoru vzniklo neskôr aj sociálne poistenie v Uhorsku a po vzniku **Československej republiky** v roku 1918 bol prevzatý systém sociálneho poistenia z Rakúsko-Uhorska, a to **úrazové, nemocenské, banícke poistenie a penzijné poistenie súkromných zamestnancov**. Sociálne zabezpečenie v tomto období zabezpečovalo asi iba jednu pätinu obyvateľstva, pričom najvýhodnejšie bolo pre štátnych a verejných zamestnancov a úradníkov v súkromnom sektore, avšak niektorým skupinám obyvateľstva nebolo priznané vôbec.

Na území Uhorska sa takmer s 20-ročným oneskorením oproti Rakúsku zaviedol všeobecný predpis o úrazovom a nemocenskom poistení robotníkov v roku 1907. Bola zavedená všeobecná poistná úrazová povinnosť pre osoby zamestnané trvale, prechodne, dočasne alebo výpomocne v podnikoch, ako napr. v baniach, hutách, lodeniciach, pílach, v živnostenských dielňach majúcich aspoň 20 zamestnancov, vo všetkých stavebných podnikoch, atď. Tomuto povinnému poisteniu podliehali aj domácki robotníci. „Do zabezpečenia osôb proti následkom rôznych udalostí boli postupne zavedené určité pravidlá, došlo k spojeniu rôznych druhov a foriem poistenia. Ukázalo sa, že **princíp dobrovoľnosti v poistení nie je vzhľadom k malej zodpovednosti niektorých zamestnancov za vlastný osud príliš vhodný. Táto skúsenosť a najmä rozvoj priemyslu, ako aj celkový spoločenský pokrok boli dôvodom prechodu od dobrovoľného poistenia zamestnancov k povinnému poisteniu zamestnancov.**“¹⁹

Koncom októbra 1920 bol daný návrh na riešenie invalidného a starobného poistenia. Všeobecná úprava sociálneho poistenia bola pre vtedajšiu Švehlovu vládu nevyhnutnosťou. Švehla používal rovnakú taktiku ako Taaffe a opieral sa o myšlienky Bismarcka.

Povojnové sociálne tlaky viedli vládu Československej republiky k prijatiu **zákona č. 221/1924 Zb. o poistení zamestnancov pre prípad choroby, invalidity a staroby**, ktorý nadobudol účinnosť až 1. júla 1926.

V roku 1924 sociálne demokratický minister sociálnej starostlivosti **G. Habrman** vyhlásil, že „sociálne poistenie je produktom sociálnej politiky, ktorá pochopila nebezpečenstvo, ktoré hrozí spoločnosti so vzrastajúcimi triednymi nepokojmi medzi majetkom a prácou a snaží sa tieto nepokoje zmierniť alebo úplne odstrániť.“²⁰ Pre štátnych zamest-

¹⁹ TRÖSTER, P. a kol.: *Právo sociálneho zabezpečení*. 3. aktual. a dopl. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 30.

²⁰ TOMEŠ, I. a kol.: *Právo sociálneho zabezpečení*. Praha : Všehrd, 1993, s. 23.

nancov bol prijatý zákon o nemocenskom poistení štátnych zamestnancov č. 221/1925 Sb.

Na konferencii ministrov práce a sociálnych vecí v Prahe v roku 1925 bola prednesená predstaviteľmi tzv. **Českej školy** koncepcia zákona o sociálnom poistení vypracovaná významnými osobnosťami napr. **K. Englišom, J. Macekom, L. Winterom a prof. Schonbaumom**, ako aj zamestnávateľmi – napr. Baťa, atď., ktorá sa stala vzorom pre mnohé iné európske krajiny, napr. Grécko v 30. rokoch 20. storočia podľa jej vzoru založilo sústavu sociálneho zabezpečenia. Rozvoj československej sociálnej politiky sa realizoval aj pod vplyvom sociálnej filozofie prvého prezidenta T. G. Masaryka, ktorý bol aktívnym sociálnym reformátorom, človekom hlboko sociálne cítiacim s trpiacim obyvateľstvom a celý život sa snažiacim o zmenu ich životných podmienok tak, aby dostali šancu postarať sa o seba i o svojich blížnych.²¹

7. USA – New Deal (*Nový údel*)

Na hospodársku a finančnú krízu v roku 1929, ktorá postihla krachom viac ako štvrtinu obyvateľstva USA, **vláda USA v 30. rokoch 20. storočia** pod vedením F. D. Roosewelta reagovala vypracovaním reformného sociálneho programu na celonárodnej úrovni s cieľom oživiť ekonomiku súborom legislatívnych a inštitucionálnych opatrení pod názvom New Deal (*Nový údel*). V roku 1935 bol prijatý zákon Social Security Act.

Hlavnou úlohou bolo oživenie amerického hospodárstva, ozdravenie finančného trhu, zabránenie ďalšiemu nárastu chudoby a nezamestnanosti, ako aj šíriacemu sa pesimizmu a obavám najmä mladých ľudí. USA ako liberálny štát do toho času vôbec nedisponoval inštitucionálnymi predpokladmi, aby mohol zasiahnuť v sociálnej oblasti. Z toho dôvodu zasahovanie štátu do ekonomiky bolo považované za niečo úplne nové, avšak z pohľadu kritikov išlo o obmedzovanie ekonomickej slobody, ba dokonca o sociálnu revolúciu v USA.

Cieľom prvej etapy New Deal bolo vytvorenie úradu na reguláciu finančných trhov, druhá etapa bola zameraná na vytváranie nových pracovných miest prostredníctvom zavedenia progresívneho zdaňovania, prísny postupom vlády proti ekonomickým monopolom, ako aj zavedením prvého zákona o sociálnom zabezpečení normatívne upravujúcim vzťahy medzi zamestnancami a zamestnávateľmi, starobné dôchodky a poistenie v nezamestnanosti, ako aj pomoc sociálne slabším skupinám obyvateľstva. Tretia etapa bola zameraná na zvýšenie kúpnej sily obyvateľstva s cieľom oživenia ekonomiky. Vzhľadom k tomu štát zaviedol minimálnu mzdu a 40-

²¹ MACKOVÁ, Z.: *Právo sociálneho zabezpečenia. Všeobecná časť*. Šamorín : Heuréka, 2009, s. 39-43.

hodinový pracovný týždeň. Uvedené nesystémové opatrenia sociálnej politiky možno považovať za začiatky sociálneho liberálneho štátu na pôde USA.²²

Záver

Práve dnes, v čase prehlbujúcej sa celosvetovej finančnej krízy, o ktorej sa hovorí aj ako o kríze hodnôt, najmä z dôvodu absencie sociálnej spravodlivosti, vyjadrenej štatistickými číslami, že približne 80 % svetového bohatstva vlastní pätina ľudí sveta, resp. slovami riaditeľa Svetového inštitútu pre výskum ekonomického vývoja A. Schorocksa, že situáciu vo svete dnes možno ilustrovať na príklade, keď „v desaťčlennej skupine, jeden človek má 99 USD a ostatní deviaty sa delia o 1 USD,²³ význam sociálnej politiky európskeho rozmeru má mimoriadny význam. Práve **Európa svojím sociálnym rozmerom trhovej ekonomiky, postavenej na kresťanských princípoch (humanizme a rešpektovaní najmä ľudskej dôstojnosti, lásky k blížnemu a princípoch rovnosti, slobody a solidarity) môže zohrať významnú rolu a ovplyvniť nový model globalizácie založenej na regulácii svetového obchodu, najmä finančných trhov, na podpore dôstojných podmienok pre pracujúcich na celom svete a celkovej sociálnej ochrany (vrátane verejného sociálneho poistenia, zabezpečenia rodín a pomoci pre tých najzraniteľnejších) a na spolupráci štátov a medzinárodných inštitúcií, najmä s OSN, Medzinárodnou organizáciou práce (MOP) a Svetovou zdravotníckou organizáciou (WHO).**

Je potrebné zdôrazniť, že v Slovenskej republike sú posledné desaťročia (ale najmä obdobie po roku 2004) poznamenané ostrými útokmi proti sociálnemu zabezpečeniu vedenými zo strany najmä neoliberalných ekonómov, a to predovšetkým proti sociálnemu poisteniu, t. j. neustály tlak na **znižovanie daní, znižovanie poistného do Sociálnej poisťovne** a v súčasnosti už aj proti celému systému sociálneho zabezpečenia, t. j. nielen proti sociálnemu poisteniu, ale aj proti systému štátnej sociálnej podpory a sociálnej pomoci, t. j. celej sociálnej politike s tvrdeniami, že **súkromné poistenie na báze dobrovoľnosti (t. j. trh) lepšie zabezpečí obyvateľstvo**. Avšak **séria burzových krachov v rôznych častiach sveta (napr. USA, Ázia, Argentína, Chile má cca 15 miliónov obyvateľov, avšak iba 6 miliónov je poistených, SZČO vôbec nie sú poistené) je jasným dôkazom naivnosti ilúzie o tom, že trh môže zaručiť človeku lepšiu sociálnu ochranu ako „verejné“ sociálne a zdravotné poistenie**. Taktiež aj (v roku 2011) pripravovanú

²² ČAMBÁLIKOVÁ, M.: *Sociálny štát: občianstvo, práva, začlenenie*. Sládkovičovo : Vysoká škola v Sládkovičove, 2009, s. 29-30.

²³ HRUBEC, M., BRABEC, M. a kol.: *Všeobecný základný príjem. Právo na lenosť, nebo na prežití?* Praha : Filosofia, 2007, s. 29.

daňovo-odvodovú reformu (*v zmysle ktorej poistné mali platiť len zamestnanci a SZČO*) ako začiatok k tzv. odvodovému bonusu možno jednoznačne považovať za prejav sociálneho dumpingu, ktorého hlavným cieľom je trvalé zníženie sociálnych nákladov na pracovnú silu v záujme dlhodobého posilnenia národného hospodárstva. Prijatie tejto (*opäťovnej*) tzv. reformy by malo za následok získanie hospodárskych výhod najmä z konkurenčných dôvodov vzhľadom na porušovanie, resp. obchádzanie a nerešpektovanie tak národného, ako aj európskeho a medzinárodného sociálneho práva, čím by došlo jednoznačne aj k porušeniu pravidiel hospodárskej súťaže, najmä v európskom priestore, ale nielen v ňom.

„V modernej európskej realite sociálna politika smeruje k zaisteniu sociálnej ochrany občanov, teda k zabezpečeniu sociálnej suverenity a bezpečia, sociálnych istôt a k obmedzeniu sociálnej závislosti a vylúčenia zo systémov sociálneho zabezpečenia“.²⁴

Slobodná budúcnosť každého jednotlivca na tejto planéte nemôže existovať bez spravodlivosti v rozdeľovaní a bez solidarity existujúcej hlavne medzi bohatými a chudobnými, zdravými a chorými, mladými a starými, bezdetnými rodinami a rodinami s deťmi (*a nie naopak*). Obrazom toho, či je štát skutočne právny a sociálny, je práve život tých najzraniteľnejších – žien, detí, invalidov, nezamestnaných a starých ľudí. Iba tam, kde tieto skupiny žijú na skutočnej, nie iba proklamovanej dôstojnej životnej úrovni, existuje a reálne funguje aj štát demokratický.

Vychádzajúc z histórie, sociálna politika svojimi začiatkami siaha do polovice 19. storočia a ovplyvnili ju najmä tri významné faktory, ako miera sebauvedomenia triedy pracujúcich, ich charakter a sila inštitúcií, ktoré ich reprezentovali (*politické strany a odbory*), štruktúra politických strán a charakter ich koalície a napokon historický charakter a spôsob inštitucionalizácie sociálneho štátu v jednotlivých krajinách.²⁵

Záverom nemožno nič iné, len súhlasiť so slovami významného britského politika W. Churchilla, ktorý nebol ľavicovým politikom, ale už v 20. rokoch 20. storočia pochopil tzv. „železný zákon“, v zmysle ktorého žiadna vláda neprežije dlho pokus ísť proti myšlienke sociálneho zabezpečenia občanov a sociálna ochrana v spoločnosti je predovšetkým otázkou politického konsenzu.²⁶

O tom, či sa naďalej zachovajú normatívne korene západoeurópskeho „sociálneho štátu“ a „sociálne trhovo orientovanej ekonomiky“ a v akom spoločenstve, my Európania (*t. j. kresťania, židia, ale aj moslimovia – slovami Jána Pavla II., ktorý zdôrazňoval náboženskú slobodu a podľa neho sa Cirkev mala usilovať o historické náboženské zmierenie, aby sa „cítili ako*

²⁴ TOMEŠ, I.: *Sociální politika (teorie a mezinárodní zkušenost)*. Praha : Socioklub, 2001, s. 18.

²⁵ MUNKOVÁ, G. a kol.: *Sociální politika v evropských zemích*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 53.

²⁶ MACKOVÁ, Z.: *Právo sociálního zabezpečení. Všeobecná část*. Šamorín : Heuréka, 2009, s. 84.

bratia, z ktorých ani jeden nie je nadradený druhému a nikto nikomu nič nedlhuje“²⁷), a budúce generácie chceme ďalej žiť, o tejto skutočnosti nerozhoduje ani trh, ani bruselská byrokracia, ale iba samotní občania jednotlivých členských štátov EÚ, občanov Slovenskej republiky nevynímajúc. A práve v dnešných dňoch – v čase globálnej finančnej a predovšetkým hospodárskej krízy je historická šanca Európy a jej európskeho modelu sociálnej politiky (*uznávajúc om hodnoty sociálnej rovnosti, sociálnej spravodlivosti, sociálnej solidarity a najmä ľudskej dôstojnosti*), ovplyvniť dianie v sociálnej oblasti na celom svete, najmä zmierniť utrpenie ľudí práce a zlepšiť ich postavenie, ako aj ich rodinných príslušníkov.

Recenzenti: JUDr. Eva Janičová, CSc.
JUDr. Mgr. Eva Šimečková, Ph.D.

Použitá literatúra

- ČAMBÁLIKOVÁ, M.: *Sociálny štát: občianstvo, práva, začlenenie*. Sládkovičovo : Vysoká škola v Sládkovičove, 2009. ISBN 978-80-89267-33-0.
- GAJDOŠIKOVÁ, L.: Charakteristika súčasného systému práva sociálneho zabezpečenia. *Právny obzor*, roč. 80, 1997, č. 4.
- HRUBEC, M., BRABEC, M. a kol.: *Všeobecný základný príjem. Právo na lenosť, alebo na prežití?* Praha : Filosofia, 2007. ISBN 978-80-7007-259-2.
- KORPI, W.: *The Development of the Swedish welfare state in a comparative perspective*. Stockholm : Swedish Insitut, 1990.
- KREBS, V. a kol.: *Sociální politika*. Praha : Aleko, 1991. ISBN 80-85341-22-0.
- MACKOVÁ, Z.: *Právo sociálneho zabezpečenia. Všeobecná časť*. Šamorín : Heureka, 2009. ISBN 978-80-89122-53-0.
- MACKOVÁ, Z.: *Princíp solidarity v práve sociálneho zabezpečenia Slovenskej republiky*. Bratislava : VO PF UK, 2001. ISBN 80-7160-141-1.
- MUNKOVÁ, G. a kol.: *Sociální politika v evropských zemích*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0780-8.
- OUTRAM, S.: *Social Policy*. London; New York : Longman, 1989.
- POTŮČEK, M.: *Sociální politika*. Praha : Sociologické nakladatelství SLON, 1995. ISBN 80-85850-01-X.
- RIMLINGER, G. V.: Reakce na revoluci 40. let 19. století a následujících 30 let průmyslového růstu v Nemecku. In MUSIL, L. (ed.): *Vývoj sociálního státu v Evropě*. Brno : Doplněk, 1996. ISBN 80-85765-62-4.
- STANEK, V. a kol.: *Sociální politika*. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2004. ISBN 80-225-1774-7.
- TOMEŠ, I.: *Sociální politika (teorie a mezinárodní zkušenost)*. Praha : Socioklub, 2001. ISBN 80-86484-00-9.
- TOMEŠ, I. a kol.: *Právo sociálního zabezpečení*. Praha : Všehrd, 1993. ISBN 80-85305-29-9.

²⁷ WEIGEL, G.: *Svedok nádeje*. Bratislava : Slovart, 2000, s. 739.

TRÖSTER, P. a kol.: *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktual. a dopl. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-856-8.

WEIGEL, G.: *Svedok nádeje*. Bratislava : Slovart, 2000. ISBN 80-7145-455-9.

**LEHOTA NA OZNÁMENIE ÚDAJOV PODĽA § 26 ODS. 3
ZÁKONA Č. 514/2003 Z. Z. O ZODPOVEDNOSTI ZA ŠKODU
SPÔSOBENÚ PRI VÝKONE VEREJNEJ MOCI**

Doc. JUDr. Mária Srebalová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra správneho práva a environmetálneho práva

**Lehota na oznámenie údajov podľa § 26 ods. 3 zákona č. 514/2003 Z. z.
o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci**

Cieľom článku je analyzovať právnu úpravu lehoty na oznámenie údajov podľa § 26 ods. 3 zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a v praxi nejednoznačný výklad začatia jej plynutia. Uvedená problematika je závažná vzhľadom na následné uloženie pokuty za nesplnenie tejto oznamovacej povinnosti Ministerstvom financií Slovenskej republiky.

**Die Frist zur Bekanntmachung von Daten laut § 26 Abs. 3 Gesetz
Nr. 514/2003 Ges.-Slg. über die Schadenshaftung bei der Ausübung
der öffentlichen Gewalt**

Das Ziel des Beitrages ist die Analyse der Rechtsregelung von Fristsetzung laut Gesetz Nr. 514/2003 Ges.-Slg. über die Haftung bei Amtspflichtverletzungen und die undeutliche Auslegung des Fristbeginns durch die Praxis. Die Behandlung der Problematik ist – hinsichtlich der durch das Finanzministerium der Slowakischen Republik aufzuerlegenden Geldbuße wegen Nichterfüllung der Bekanntmachungspflicht – von großer Bedeutung.

**Statutory limit to notify of responsibility for damage caused by public
authorities**

The aim of the paper is to analyze the statutory time limit to notify under s. 26 (3) Act no. 514/2003 Coll. of responsibility for damage caused by public authorities and rather ambiguous interpretations of its commencement in practice. This problem is rather important as failure to comply with the statutory time limit to notify is to be fined by the Ministry of Finance SR.

Úvod

Predkladaný príspevok sa zameriava na dve otázky, ktoré vyplynuli z aplikačnej praxe Ministerstva financií Slovenskej republiky. Tento ústredný orgán štátnej správy sankcionuje tie povinné subjekty (príslušné orgány konajúce v mene štátu), ktoré spáchali správny delikt tým, že porušili oznamovaciu povinnosť upravenú v § 26 ods. 3 zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon“). Prvou je otázka výkladu začatia plynutia zákonnej lehoty určenej na oznámenie údajov, ktoré sa zapisujú do ústrednej evidencie žiadostí na náhradu škody, ktorú vedie Ministerstvo financií Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo financií“). Za nesplnenie oznamovacej povinnosti je povinnému subjektu v správnom konaní podľa § 26 ods. 4 zákona uložená ministerstvom financií pokuta až do výšky 33 190 eur. V praxi dochádza k názorovým rozdielom medzi správnym orgánom a účastníkom konania na okamih vzniku oznamovacej povinnosti a teda na začatie plynutia lehoty na oznámenie zákonom stanovených údajov.

Druhou je otázka dĺžky tejto zákonom stanovenej lehoty, keďže povinný subjekt má na oznámenie údajov 15 dní.¹

Oznamovacia povinnosť

Na základe čl. 46 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky má každý právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím a nesprávnym úradným postupom orgánu verejnej moci. Nárok na náhradu škody je potrebné vopred predbežne prerokovať na základe písomnej žiadosti poškodeného a to na príslušnom orgáne.²

Ministerstvo financií vedie ústrednú evidenciu žiadostí poškodených o predbežné prerokovanie nároku na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom a uhradených náhrad škôd. Do evidencie sa podľa **§ 26 ods. 2 zákona** zapisuje:

- a) orgán príslušný na predbežné prerokovanie, ktorý koná v mene štátu,
- b) spôsob, akým škoda vznikla,
- c) spôsob a rozsah uplatneného nároku na náhradu škody a
- d) spôsob a rozsah uspokojenia nároku na náhradu škody.

Každý orgán príslušný na predbežné prerokovanie náhrady škody je povinný oznámiť údaje uvedené pod písmenami a) až c) ministerstvu financií

¹ Začiatok plynutia tejto lehoty je predmetom spracovania v nasledujúcom texte.

² Podľa toho, či ide o orgán konajúci v mene štátu alebo o orgán územnej samosprávy konajúci pri výkone samosprávy sa príslušný orgán určí na základe § 4 a § 11 zákona.

do 15 dní od doručenia žiadosti alebo od kedy sa dozvedel, že poškodený uplatnil svoje právo na náhradu škody na súde (teda v tých prípadoch, ak príslušný orgán neuspokojí nárok na náhradu škody alebo jeho časť do šiestich mesiacov odo dňa prijatia žiadosti). Údaje uvedené pod písmenom d) je povinný oznámiť do 15 dní od uspokojenia nároku na náhradu škody.

Jedným z dôvodov, prečo zákonodarca stanovil lehotu pre splnenie oznamovacej povinnosti je aj plánovanie, resp. príprava finančných prostriedkov pre úhradu škody, ktorú spôsobil orgán konajúci v mene štátu. Jednou z otázok, ktoré riešilo ministerstvo financií pri uložení pokuty povinnému subjektu, bola otázka začatia plynutia lehoty určenej na oznámenie údajov uvedených pod písmenami a) až c).

Povinný subjekt sa v roku 2011 proti rozhodnutiu o uložení pokuty bránil riadnym opravným prostriedkom, v ktorom uviedol, že § 26 ods. 4 zákona „viaže vznik oznamovacej povinnosti príslušného orgánu voči ministerstvu financií *alternatívne*, a to tak, že príslušný orgán je povinný oznámiť údaje *buď do 15 dní od doručenia žiadosti*³ alebo *od momentu kedy sa dozvedel, že poškodený uplatnil svoje právo na náhradu škody na súde*.⁴ Svoju argumentáciu tiež oprel o ustanovenie § 15 ods. 1 zákona, podľa ktorého musí byť *každý nárok na náhradu škody* predbežne prerokovaný a navrhovateľ môže podať žalobu na súd až po uplynutí lehoty šiestich mesiacov podľa § 16 ods. 1 zákona. Z uvedeného odvodil, že *každá žiadosť musí byť predbežne prerokovaná, a teda musí byť vždy príslušnému orgánu konajúcemu v mene štátu aj doručená. Tento orgán potom nie je povinný oznámiť údaje len do 15 dní od doručenia, ale má aj alternatívnu možnosť oznámiť údaje odkedy sa dozvedel, že poškodený uplatnil svoje právo na náhradu škody na súde*. Ďalším argumentom, malo byť aj znenie § 26 ods. 4 zákona,⁵ ktorý *výslovne hovorí o „lehotách“ a nie o „lehote“*. Na záver povinný subjekt uviedol, že by dodržal dikciu zákona a teda splnil zákonnú oznamovaciu povinnosť voči ministerstvu, keby požadované údaje po doručení žiadosti vôbec neoznámil, ale oznámil by ich do 15 dní, odkedy sa dozvedel o uplatnení návrhu na náhradu škody na súde, alebo by ich neoznámil vôbec, ak by k uplatneniu na súde nedošlo.

Pre ďalší výklad a pre vysvetlenie postupu ministerstva financií je potrebné uviesť, že zákon (predmetné ustanovenie zákona) bol novelizovaný.⁶ Do 31. decembra 2008 zneli odseky **§ 26 zákona** nasledovne:

³ Podľa § 15 zákona.

⁴ Podľa § 16 zákona.

⁵ Paragraf 26 ods. 4: Ak príslušný orgán konajúci v mene štátu neoznámí v lehotách podľa ods. 3 údaje, ministerstvo uloží orgánu za porušenie tejto povinnosti pokutu v sume od 3 310 eur do 33 190 eur.

⁶ Zákon bol s účinnosťou od 1. januára 2009 novelizovaný dvoma zákonmi, a to článkom X zákona č. 477/2008 Z. z. a tiež článkom III zákona č. 517/2008 Z. z. Prvou novelou, teda článkom X zákona č. 477/2008 Z. z. sa menili a dopĺňali zákony v pôsobnosti Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky v oblasti civilného práva v súvislosti so zavedením meny euro v Slovenskej republike. Bolo

ods. 3) Príslušný orgán konajúci v mene štátu podľa § 4 je povinný oznámiť údaje podľa ods. 2 Ministerstvu financií Slovenskej republiky do 15 dní od doručenia žiadosti podľa § 15 alebo od kedy sa dozvedel, že poškodený uplatnil svoje právo na náhradu škody na súde podľa § 16.

ods. 4) Ak príslušný orgán konajúci v mene štátu podľa § 4 neoznámi v lehote podľa odseku 3 údaje podľa odseku 2, Ministerstvo financií Slovenskej republiky uloží orgánu za porušenie tejto povinnosti pokutu v sume...

Od 1. januára 2009 § 26 zákona znie:

ods. 3) Príslušný orgán konajúci v mene štátu podľa § 4 je povinný oznámiť údaje podľa odseku 2 písm. a) až c) Ministerstvu financií Slovenskej republiky do 15 dní od doručenia žiadosti podľa § 15 alebo od kedy sa dozvedel, že poškodený uplatnil svoje právo na náhradu škody na súde podľa § 16. Ďalej je povinný oznámiť Ministerstvu financií Slovenskej republiky údaje podľa odseku 2 písm. d) do 15 dní od uspokojenia nároku na náhradu škody.

ods. 4) Ak príslušný orgán konajúci v mene štátu podľa § 4 neoznámi v lehotách podľa odseku 3 údaje podľa odseku 2, Ministerstvo financií Slovenskej republiky uloží orgánu za porušenie tejto povinnosti pokutu v sume...⁷

Minister financií preskúmal rozhodnutie napadnuté rozkladom a vydal druhostupňové rozhodnutie, ktorým rozhodnutie vydané v prvom stupni potvrdil. Pri svojom rozhodovaní použil nasledovný výklad predmetných ustanovení zákona: ...zákon ukladá síce alternatívne oznamovaciu povinnosť, avšak túto skutočnosť nie je možné interpretovať tak, že sa týka voľby rozhodnutia príslušného orgánu konajúceho v mene štátu, či oznámi predbežné prerokovanie alebo počká až poškodená osoba podá žiadosť na súd. Podľa § 26 ods. 3 zákona je orgán konajúci v mene štátu povinný v 15 dňovej lehote oznámiť údaje podľa § 26 ods. 2 a) až c). Ak poškodená osoba podá žalobu na súd s uplatnením si náhrady škody, potom opäť príslušný orgán konajúci v mene štátu je povinný do 15 dní odo dňa, keď sa dozvedel o podaní žaloby, túto skutočnosť oznámiť ministerstvu financií. Pripomienku uvedenú v rozklade, že tvrdenie o alternatívne oznámenia podporuje aj znenie § 26 ods. 4 zákona, vyhodnotil minister ako nesprávnu, keďže pred novelou zákona z roku 2008 bolo v ňom uvedené slovné spojenie „v leho-

ňou novelizované aj ustanovenie § 26 ods. 4 zákona, v ktorom sa pokuta za porušenie oznamovacej povinnosti vyjadrená v slovenských korunách nahradila pokutou, ktorú je možné uložiť v rozmedzí 3 310 eur do 33 190 eur.

⁷ Je zrejmé, že bolo potrebné zmeniť ustanovenie § 26 ods. 3, kde podľa „pred-novelového“ stavu bol príslušný orgán verejnej moci povinný oznámiť ministerstvu financií do 15 dní od doručenia žiadosti o predbežné prerokovanie nároku podľa § 15 zákona okrem iných údajov aj spôsob a rozsah uspokojenia nároku na náhradu škody. V lehote 15 dní však nebolo reálne možné uskutočniť predbežné prerokovanie nároku na náhradu škody a prípadné nadväzujúce konanie pred súdom. Novela teda zmenila citované ustanovenie tak, že 15-dňová lehota na oznámenie spôsobu a rozsahu uspokojenia nároku na náhradu škody ministerstvu financií, začína plynúť až okamihom uspokojenia nároku na náhradu škody.

te“. Táto zmena pritom nadväzuje na text uvedený v odseku 3, ktorým bolo rozšírené plnenie oznamovacej povinnosti, a to tak, že údaje podľa § 26 ods. 2 písm. d) sa oznamujú v lehote 15 dní až do uspokojenia nároku na náhradu škody, a nie pri doručení žiadosti na predbežné prerokovanie na náhradu škody. Tak teda § 26 ods. 4 zákona nepodporuje tvrdenie účastníka konania.

Prikláňam sa k právnenému názoru správneho orgánu a k jeho výkladu predmetných ustanovení, ktoré vyplývajú zo zmyslu a účelu zákona a tiež z porovnania s predchádzajúcou právnou úpravou. Splnenie oznamovacej povinnosti podľa výkladu ministerstva financií je nevyhnutné pre plánovanie finančných prostriedkov pre úhradu škody spôsobenej orgánom konajúcim v mene štátu a často ide o vysoké finančné čiastky.

Dĺžka lehoty na splnenie oznamovacej povinnosti

Na vykonanie právnych úkonov je potrebný určitý čas, časový úsek ohraničený začiatkom a koncom, teda lehota. Právna teória rozoznáva procesnoprávne a hmotnoprávne lehoty. Procesnoprávne lehoty slúžia na vykonanie procesných úkonov. Ich účelom je zabezpečiť, aby správny orgán vybavil vec, ktorá je predmetom správneho konania včas a bez zbytočných prietáhov. Hmotnoprávne lehoty vymedzujú časový úsek, v rámci ktorého si osoba môže s využitím procesných prostriedkov na príslušnom správnom orgáne uplatniť svoje právo, resp. právny nárok, vymedzujú časový úsek, v rámci ktorého naopak správny orgán môže uložiť osobe povinnosť⁸ a tiež napríklad časový úsek, v ktorom má nastať nejaká udalosť ak sa majú odvrátiť určité následky (napríklad sankcia za správny delikt). Otázkou počítania lehôt sa nebudeme zaoberať z toho dôvodu, že nesúvisí s predmetnou témou. Napriek tomu, že sa teória správneho práva zaoberá skôr procesnoprávnymi lehotami a člení ich napríklad na lehoty zákonné a lehoty určené správnym orgánom, pričom zákonné lehoty sú záväzné, pretože ich určil zákonodarca, a z toho dôvodu nie je možné, aby ich správny orgán skracoval alebo predlžoval, rovnako hmotnoprávne lehoty sú zákonné⁹ a teda aj kogentné.

Ako už bolo uvedené, druhou otázkou je dĺžka tejto zákonom stanovenej lehoty, keďže povinný subjekt má na oznámenie údajov 15 dní, so začiatkom plynutia podľa citovaného ustanovenia zákona.¹⁰ Vzhľadom na jednoduchosť úkonu oznámenia skutočností, ktoré povinný subjekt získal od osoby, ktorá žiada predbežné prerokovanie náhrady škody, sa táto lehota javí ako dostatočne dlhá.

⁸ KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správny poriadok. Komentár s novelou účinnou od 1. januára 2004*. Šamorín : Heuréka, 2004, s. 109.

⁹ Ich dĺžku stanovuje zákon.

¹⁰ Paragraf 26 ods. 3 zákona.

Napriek tomu v praxi dochádza k prípadom, že povinný subjekt z rôznych dôvodov túto lehotu zmešká. Jedným z príkladov z praxe bolo zmeškanie lehoty, ktoré zapríčinili rozsiahle kompetenčné zmeny povinného subjektu (výrazné rozšírenie agendy, zmena jej obsahu, zvýšenie počtu zamestnancov ako aj ich výmena). Tieto zmeny, ktoré môžeme často zaznamenávať práve u ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy, ktoré podľa zákona uskutočňujú predbežné prerokovanie nároku,¹¹ majú vplyv na administratívu a napríklad aj na organizáciu a pridelovanie internej pošty (agendy). V predmetnom prípade bola žiadosť o predbežné prerokovanie opakovane pridelená dvom nepríslušným útvarom ministerstva, nebola správne zaevidovaná v elektronickej registratúre ministerstva a príslušnému útvaru bola postúpená až po uplynutí lehoty podľa § 26 ods. 3 zákona. Oznamovacia povinnosť bola splnená v lehote 2 mesiacov. Okolnosti, ktoré povinný subjekt uviedol v rozklade proti rozhodnutiu o uložení pokuty (kompetenčné zmeny) však nemenia skutkový stav, rovnako ako námietka, že povinný subjekt aj ministerstvo financií sú rozpočtovými organizáciami a hospodária s prostriedkami štátneho rozpočtu a pokuta je teda podľa názoru účastníka konania nenáležitá.

Problémy v rozhodovacej praxi správnych orgánov pri správnom trestaní

Posledným problematickým miestom v analyzovanom prípade je absencia osobitnej právnej úpravy (kodifikácie) procesného postupu správneho trestania pri rozhodovaní o iných správnych deliktach, než sú priestupky (ďalej už len iné správne delikty).

V konaní o iných správnych deliktach, ako aj v konaní o predmetnom správnom delikte, sa postupuje spravidla podľa správneho poriadku (zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších predpisov, ďalej len správny poriadok). Správny poriadok však nemôže zohľadniť špecifiká rozhodovania o správnych deliktach, teda rozhodovania o vine a treste. Je možné predpokladať, že špeciálny procesný predpis, určený len pre právnu úpravu postupu pre postihovanie správnych deliktov, by obsahoval viaceré procesné inštitúty, ktoré nachádzame v priestupkovom zákone (zákon Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov¹²). Mám tu na mysli najmä možnosť správneho orgánu upustiť od uloženia sankcie.

¹¹ Porovnaj § 4 a § 15 zákona.

¹² Priestupkové konanie je osobitným druhom správneho konania. Je súhrnom administratívno-právnych noriem procesného charakteru. Procesné normy vymedzujú postavenie subjektov priestupkového konania a ich práva a povinnosti v konaní. Cieľom procesno-právnych inštitútov je zabezpečiť, aby sa objektívne, včas a bez zbytočných prieťahov zistilo, či došlo ku spáchaniu priestupku, kto a kedy ho

K úvahám o potrebe zavedenia tohto právneho inštitútu ma viedla najmä argumentácia povinného subjektu, ktorý v opravnom prostriedku proti rozhodnutiu o uložení pokuty žiada ministerstvo financií o „upustenie od postrestania“ prípadne o „odpustenie pokuty“. Uvádza tiež, že povinný subjekt aj ministerstvo financií sú „rozpočtovými organizáciami a hospodária s prostriedkami štátneho rozpočtu a pokuta je teda nenáležitá“. Mylne pritom vychádza zo subsidiárneho použitia priestupkového zákona na konanie v predmetnej veci.

Vzhľadom na skutočnosť, že zákon a ani správny poriadok neumožňuje *upustiť od uloženia sankcie*¹³ ani *pokutu odpustiť*, bolo prvostupňové rozhodnutie ministerstva financií o uložení pokuty za nesplnenie oznamovacej povinnosti ministrom potvrdené.

Otázkou absencie spomínanej procesno-právnej úpravy sa zaoberajú viacerí autori, z českých najmä Prášková a u nás napríklad Babjaková. Akcentujú predovšetkým skutočnosť, že správny orgán musí v konaní o inom správnom delikte, najmä rešpektovať dokumenty s obsahom tzv. európskeho správneho práva procesného.

Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd a dokumenty Rady Európy významné z hľadiska správneho trestania

Pri analýze témy správneho trestania je osobitne potrebné zaoberať sa koncepciou *práva na spravodlivý proces*. Jej základom je 6 článok európskeho Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd. Pod názvom Právo na spravodlivý proces sú v ňom zakotvené procesné práva fyzických osôb a právnických osôb v takých druhoch konaní, v ktorých verejná moc rozhoduje o občianskych právach alebo záväzkoch alebo o trestných obvineniach. Koncepciu práva na spravodlivý proces predstavuje súhrn procesných práv

spáchal, za akých okolností a či vôbec a akú sankciu treba uložiť páchateľovi priestupku za porušenie povinnosti. Priestupkové konanie je teda osobitným druhom správneho konania, v ktorom správny orgán koná a rozhoduje o vine a sankcii (treste) za priestupok.

¹³ Upustenie od uloženia sankcie zakotvuje priestupkový zákon v § 11 ods. 3. Upustenie od uloženia sankcie predpokladá predovšetkým to, že správny orgán o priestupku rozhodol. Je teda vylúčené, aby neuložil žiadnu sankciu s tým, že priestupok neprejednal, že nezačal konanie o ňom, alebo začal konanie, ale ho ukončil napr. zastavením konania. Ďalšou podmienkou, ktorú je správny orgán prejednávajúci priestupok povinný skúmať, je to či samotné prejednanie priestupku postačí k náprave jeho páchateľa. Zákonnou podmienkou upustenia od uloženia sankcie za priestupok nie je teda napríklad menšia spoločenská závažnosť priestupku, prejavenie ľútosti páchateľa nad jeho spáchaním alebo prejavenie účinnej snahy po prípadnej náprave následku, ani stav zmenšenej pričítanosti páchateľa priestupku a pod. To však neznamená, že správny orgán by mal splnenie týchto podmienok pri prejednaní priestupku prehliadnuť. Na upustenie od uloženia sankcie nie je právny nárok. Správny orgán môže, ale nemusí upustiť od uloženia sankcie, t.j. môže, ale nemusí aplikovať dipozitívnu administratívnooprávnu normu (normu pripúšťajúcu administratívnu úvahu správneho orgánu). Porovnaj MACHAJOVÁ, J.: *Základy priestupkového práva. Komentár k zákonu o priestupkoch a súvisiace právne predpisy*. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 46-47.

pre takýto druh konaní. Dohovor bol vzorom pre ďalšie dokumenty Rady Európy, so vzťahom ku správne konaniu, spomeňme napríklad *rezolúciu Výboru ministrov Rady Európy č. (77) 31 o ochrane jednotlivca vo vzťahu ku všetkým správnyim aktom. Dokument formuluje päť základných princípov správneho konania: právo byť vypočutý, právo na prístup k informáciám, právo na zastúpenie a pomoc v konaní, právo na odôvodnenie individuálneho správneho aktu a právo byť poučený o opravných prostriedkoch*. Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. (80) 2 sa vzťahuje na individuálne správne akty, ktoré sú vydávané pri využití správnej úvahy. Odporúčanie definuje správne uváženie ako istú voľnosť rozhodovania správneho orgánu umožňujúce mu v medziach zákona prijať také rozhodnutie, aké uzná za najvhodnejšie, avšak za predpokladu, že nesleduje svojim rozhodovaním iný ako predpísaný účel, dodržiava princíp rovnosti a rovnakého zaobchádzania, zachováva nestrannosť a objektivitu, a vychádza len zo skutočností relevantných pre daný prípad, dbá na proporcionalitu medzi účelom rozhodnutia a nepriaznivým dôsledkom, ktorý môže u dotknutých osôb rozhodnutie vyvolať, rozhoduje v primeranej lehote, posudzuje osobitosti prípadu v súlade s uplatnením všeobecných pravidiel, tieto pravidlá ovládajúce voľnú úvahu musia byť zverejnené, správny orgán musí každú odchýlku od nich náležitým spôsobom zdôvodniť a akt vydaný s použitím voľnej úvahy musí byť preskúmateľný súdom alebo iným nezávislým orgánom bez toho, aby bol vylúčený prieskum z hľadiska zákonnosti, alebo z hľadiska účelnosti. Zo samotného účelu a významu odporúčania možno konštatovať, že sa zameriava na vytváranie štandardu riadneho správneho uváženia v tom zmysle, že rozhodnutia, v ktorých je obsiahnuté majú spĺňať kritérium správnosti, resp. má byť garantovaná ochrana verejných subjektívnych práv.

Z dokumentov Rady Európy je dôležité tiež Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. (87) 16 o správnych konaniach, ktoré sa dotýkajú veľkého počtu osôb, **Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. (91) 1 o správnych sankciách** a tiež príručka Európskeho výboru pre právnu spoluprácu Rady Európy z roku 1996 s názvom Princípy správneho práva týkajúce sa vzťahov medzi správnyimi orgánmi a súkromnými osobami.

Pre postihovanie iných správnych deliktov chýba v prvom rade úprava základných zásad konania obdobná úprave zásad správneho konania v § 3 – 4 správneho poriadku. Slovenský zákonodarca by teda mal pri tvorbe procesnoprávneho predpisu, na základe ktorého sa budú postihovať správne delikty (ďalej len „správny poriadok trestný“), upraviť jeho základné zásady vychádzajúc aj z Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy č. (91) 1 o správnych sankciách. Tento dokument upravuje osem základných princípov, základných štandardov, ktoré má správny orgán dodržiavať pri svojom

rozhodovaní. Odporúčanie sa nevzťahuje na sankcie ukladané za správne disciplinárne delikty.¹⁴

Prvou je zásada legality (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*), podľa ktorej správne sankcie a podmienky, podľa ktorých môžu byť použité, musí upraviť zákon. Druhá zásada vylučuje retroaktivitu. Trestnosť činu sa posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona účinného v dobe, kedy bol čin spáchaný. Neskorší zákon sa použije len vtedy, ak je pre páchatela priaznivejší. Tretia je zásada *non bis in idem*, teda v prípade, že ide o totožný správny delikt (rovnaký skutok správneho deliktu), nie je možné konať o ňom a uložiť trest dvakrát. Nasleduje zásada rýchlosti konania, pričom postih za protiprávne konanie má byť uskutočnený v primeranej lehote a správne orgány majú postupovať v sankčnom konaní tak, aby sa uskutočnilo v čase, ktorý je rozumný vzhľadom na okolnosti prípadu. Na základe ďalšej zásady má byť sankcia za správny delikt uložená rozhodnutím, teda správnym aktom.

Ako je zjavné z predchádzajúceho textu, správny poriadok trestný by mal obsahovať viaceré odchýlky od správneho poriadku než len osobitnú úpravu zásad správneho trestania. Naznačujú to viaceré a opakované problémy v rozhodovacej činnosti správnych orgánov.

Potrebu vyplniť medzery v procesnej úprave správneho trestania naznačujú napríklad rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Rozsudok, ktorý sa týka aplikácie absorpčnej zásady, sp. zn. 8 Sžo 28/2007, v ktorom Najvyšší súd Slovenskej republiky rozhodol tak, že správny orgán pri súbehu viacerých správnych deliktov (viacčinný súbeh) mal „*analogiae legis*“ použiť tzv. *absorbčnú zásadu*, ktorej podstata tkvie v absorpcii sadzieb, teda prísnejší trest pohlcuje miernejší. Zbiehajúce sa delikty sú tak postihnuté len trestom určeným pre najťažší z nich, čo pri rovnakých sadzbách pokút znamená, že správny orgán posúdi závažnosť deliktu a úhrnný trest uloží podľa sadzby za najzávažnejší z týchto deliktov. Závažnosť pritom treba posudzovať predovšetkým s ohľadom na charakter individuálneho objektu deliktu, čiže záujem, proti ktorému delikt smeruje a ku ktorému je ochrana právnym predpisom určená.

Okrem postihovania *viacčinného súbehu* majú správne orgány často aplikačné problémy s postihovaním *jednočinných súbehov* správnych deliktov a tiež s *pokračujúcimi správnymi deliktami*. Potrebné by tiež bolo zakotvenie zásady zákazu reformácie *in peius*.

Niektoré ďalšie nedostatky postupu pri rozhodovaní správnych orgánov súvisiace so správnym trestaním súvisia napríklad s porušovaním zásad upravených v Rezolúcii (77) 31: osoba musí byť informovaná o obvinení

¹⁴ Teda vzťahuje sa len na priestupky, iné správne delikty fyzických osôb postihované na základe zavinenia, správne delikty právnických osôb a správne delikty fyzických osôb postihované bez ohľadu na zavinenie a správne poriadkové delikty.

proti nej, musí mať dostatok času, aby sa na konanie pripravila, má právo byť vypočutá a ďalej tiež, že rozhodnutie o sankcii musí byť odôvodnené. Niektoré z uvedených zásad Rezolúcie (77) 31 ale aj ďalšie zásady správne orgány porušujú, a to najmä právo byť vypočutý, právo na prístup k informáciám, právo na oznámenie dôvodov rozhodnutia a právo na informáciu o opravných prostriedkoch.¹⁵ Medzi najčastejšie procesné pochybenia správnych orgánov z pohľadu sudcov, ktoré majú za následok zrušenie rozhodnutia a vrátenie veci na ďalšie konanie a rozhodnutie, patria: 1. nenaříadenie inak povinného ústneho pojednávania pred prvostupňovým správnym orgánom pri prejednávaní priestupkov, 2. nezachovanie procesného postupu pri predvolaní na ohliadku, 3. správny orgán nekonal so všetkými účastníkmi konania ani im nedoručil rozhodnutie.¹⁶ Opakujú sa porušenia procesnej povinnosti správneho orgánu dať možnosť účastníkovi konania (a zúčastnenej osobe) vyjadriť sa k podkladom pre vydanie rozhodnutia a tiež k spôsobu ich zistenia, prípadne navrhnúť ich doplnenie. Pre prax správnych orgánov je dôležitý rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Sžo 106/2007, ktorý sa týka *identifikácie skutku správneho deliktu*: „vymedzenie predmetu konania vo výroku rozhodnutia o správnom delikte musí spočívať v špecifikácii správneho deliktu tak, aby sankcionované konanie nebolo zameniteľné v konaní s iným“. Z rozsudku je zrejmé, že z § 47 ods. 2 správneho poriadku explicitne nevyplýva, že by výrok rozhodnutia musel obsahovať vecné, časové a miestne určenie konania, z ktorého správny delikt vyplýva. Podľa môjho názoru by tak napríklad aj v rámci procesného inštitút rozhodnutia bola potrebná osobitná právna úprava, ktorá by správnemu orgánu priamo určila povinnosť uviesť vo výroku rozhodnutia popis skutku s uvedením miesta, času a spôsobu jeho spáchania, prípadne aj evidencie iných skutočností, ktoré sú potrebné k tomu aby nebol zamenený s iným skutkom. Bezvadne formulovaný výrok je nezastupiteľnou časťou rozhodnutia. Len z neho je možné zistiť, či a aká povinnosť bola uložená. Iba porovnaním výroku je možné usúdiť existenciu prekážky veci rozhodnutej, vylúčenie prekážky litispendencie, dvojakého postihu pre totožný skutok. Je dôležitý pre určenie rozsahu dokazovania ako aj pre zaistenie riadneho práva na obhajobu. V súčasnosti je aktuálny najmä problém správnych orgánov, ktoré v odôvodnení rozhodnutia nedostatočne zdôvodňujú výšku pokuty za správny delikt. A to napriek tomu, že napríklad rozhodnutie 5 Sžp/20/2011 uvádza kritériá, ktoré má správny orgán brať do

¹⁵ Bližšie k princípu transparentnosti vo vzťahu pozri napríklad PEKÁR, B.: Európske správne právo a právo na dobrú správu. In. *Európske správne právo*. Vedecký zborník príspevkov z projektu Jean Monnet. Bratislava : PraF UK, 2008, s. 115-124.

¹⁶ Porovnaj PEŤOVSKÁ, A.: Najčastejšie pochybenia správnych orgánov v ich rozhodovacej činnosti ako dôvod zrušenia rozhodnutia súdom a vrátenia veci správnemu orgánu na ďalšie konanie. In. *Všeobecné správne konanie*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 8. – 9. októbra 2009 Častá-Papiernička. Bratislava : PraF UK, 2010, s. 200.

úvahy a hodnotiť pri stanovení výšky pokuty. Sú nimi najmä závažnosť porušenia zákona, následky spáchaného správneho deliktu, význam chráneného verejného záujmu a okolnosti, za ktorých bol správny delikt spáchaný, ďalej tiež prípadné opakované porušenie povinnosti. Výšku pokuty tiež ovplyvňujú okolnosti, ak uloženie predchádzajúcich pokút neodradilo páchatel'a od pokračovania v protiprávnom konaní a správny orgán má brať do úvahy aj to, že páchatel' má či nemá snahu uviesť situáciu vzniknutú správnym deliktom pravú mieru.¹⁷

Záver

Z historického hľadiska máme pri tvorbe správneho poriadku trestného na čo nadväzovať. Dva zákony v našej právnej histórii predstavovali rozsiahlu kodifikáciu správneho práva trestného. Sú nimi trestný zákon správny (zákon č. 88/1950 Zb.) a trestný poriadok správny (zákon č. 89/1950 Zb.). Tieto vychádzali zo systematiky obdobných kódexov v trestnom práve a ich procesnoprávne inštitúty boli koncipované s možnosťou správneho orgánu zasahovať do základných ľudských práv a slobôd (domové a osobné prehliadky, uvalenie väzby a podobné inštitúty, ktoré však boli súčasťou správneho poriadku trestného len niekoľko prvých rokov jeho účinnosti. V našich podmienkach je zaujímavý aj rakúsky zákon o správnom trestaní z roku 1925 (Verwaltungsstrafgesetz), ktorého úplné znenie bolo vyhlásené v roku 1991 a napríklad aj švajčiarsky zákon o trestnom práve správnom z roku 1975.

V súčasnosti žiaľ nebadáme snahy o komplexnú kodifikáciu správneho trestania, ba dokonca ani o jej čiastočnú podobu. Skutočne komplikovanou by mohla byť hmotnoprávna úprava správneho trestania. (sústredenie všetkých druhov a skutkových podstát správnych deliktov do kódexu je málo efektívne, kvôli častým novelizáciám a pod.) To je zrejme už z právnej úpravy priestupkov, ktoré sú roztrieštené okrem priestupkového zákona do množstva osobitných zákonov. Reálnou a potrebnou je však úprava procesu správneho trestania a bude zrejme vychádzať z nasledovných možností:

1. Samostatná právna úprava konania o iných správnych deliktoch než sú priestupky bez subsidiárneho použitia iného procesného predpisu.
2. Spoločná právna úprava pre všetky správne delikty (teda aj priestupky) so subsidiárnym použitím všeobecného predpisu o správnom konaní.

¹⁷ Priestupkový zákon obsahuje všeobecné pravidlá ukladania sankcií (druhu sankcie a jej výmery) v § 12 ods. 1. Správny orgán obligatórne prihliada na závažnosť priestupku, najmä na spôsob jeho spáchania a na jeho následky, na okolnosti, za ktorých bol spáchaný, na mieru zavinenia, na pohnútky a na osobu páchatel'a, ako aj na to, či a akým spôsobom bol za ten istý skutok postihnutý v kárnom alebo disciplinárnom konaní.

3. Možnosť, ktorá je inšpirovaná právnou úpravou v Českej republike vychádza zo zakotvenia niektorých procesných inštitútov potrebných pre správne trestanie do správneho poriadku. Český správny poriadok, zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, s účinnosťou od 1. 1. 2006 obsahuje niektoré špecifické procesné inštitúty, ako napríklad v § 90 ods. 3 zákaz zmeny k horšiemu, v § 137 podávanie vysvetlenia v rámci osobitných ustanovení o postupe pred začatím konania a podľa § 138 zabezpečenie dôkazu, v § 140 spoločné konanie, v rámci osobitných ustanovení o zabezpečení priebehu a účelu konania v § 147 záruka za splnenie povinnosti, v § 150 príkaz, ako osobitný druh rozhodnutia. Napriek tomu sa domnievam, že české správne orgány môžu čeliť niektorým výkladovým problémom.

Optimálna pre naše podmienky je napríklad rakúska právna úprava správneho trestania. Konanie o priestupkoch by mohlo tvoriť súčasť zákona o správnom trestaní. V konaní by sa subsidiárne používal správny poriadok, pričom by mali byť taxatívne uvedené ustanovenia z procesu o správnych deliktach vylúčené.

Na záver je potrebné vrátiť sa okrem riešenia otázok chýbajúcej právnej úpravy správneho trestania k prípadu z praxe, ktorý je predmetom tohto príspevku.

K otázke dĺžky lehoty pre splnenie oznamovacej povinnosti treba uviesť, že jej predĺženie napr. na 30 dní by pomohlo odstrániť porušovanie zákona v situáciách podobných opísanému prípadu. Pre porovnanie, lehota určená na uspokojenie nároku na náhradu škody alebo jeho časti, upravená v § 16 ods. 1 je 6 mesiacov od prijatia písomnej žiadosti poškodeného o predbežné prerokovanie nároku,¹⁸ po uplynutí ktorej sa poškodený môže domáhať uspokojenia nároku alebo jeho neuspokojenej časti na súde, je prakticky ignorovaná a príslušné orgány sú v prevažnej miere nečinné. Neuskutočnenie jediného úkonu v priebehu šiestich mesiacov pritom nie je vôbec možné sankcionovať. To je v nápadnom nepomere k maximálnej výške pokuty za nesplnenie oznamovacej povinnosti.

Právna úprava by mala reagovať, samozrejme v rozumnej miere aj na podnety a problémy praxe. Niektoré otázky je možné preklenúť výkladom, niektoré by bolo vhodné riešiť zmenou právnej úpravy tak, aby bola efektívnejšia. Osobitne sa tento záver týka dĺžky lehoty určenej na splnenie oznamovacej povinnosti, kde by podľa môjho názoru jej predĺženie napríklad na

¹⁸ Paragraf 15 zákona upravuje inštitút predbežného prerokovania nároku. Predbežné prerokovanie nároku na náhradu škody je *obligátorne*. Dôvodom pre zavedenie tohto právneho inštitútu bola možnosť využitia zákonných možností na to, aby k náprave narušených vzťahov došlo jednaním medzi poškodeným a orgánom oprávneným konať za štát resp. územnú samosprávu a aby sa v týchto prípadoch, pokiaľ je to možné, predišlo konaniu na súde. Poškodený sa obracia na súd až vtedy, keď predbežné prerokovanie nároku nevedlo k uspokojeniu nároku na náhradu škody, teda nedošlo k dohode o uspokojení nároku. Orgán príslušný na predbežné prejednanie nároku ho neprejednáva v správnom konaní a nevydáva o tom rozhodnutie. V stanovenej lehote buď nárok uspokojí alebo neuspokojí.

30 dní nemalo skomplikovať situáciu ministerstva financií pri plánovaní finančných prostriedkov na náhradu škody.

Recenzenti: *JUDr. Jana Henčeková, PhD.*
JUDr. Emília Lobotková

Použitá literatúra

- KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správny poriadok. Komentár s novelou účinnou od 1. januára 2004*. Šamorín : Heuréka, 2004. ISBN 80-89122-14-0.
- MADLEŇÁKOVÁ, L.: *Probíhá v ČR řízení o uložení správních sankcí a jejich ukládání dle zásad Rady Evropy? Vliv EU a Rady Evropy na správní řízení v ČR a Polsku. Vplyv UE i Rady Evropy na postępowanie administracyjne w Czechach i w Polsce*. Brno : Tribun EU, 2010. ISBN 978-80-7399-923-0.
- MACHAJOVÁ, J.: *Základy priestupkového práva. Komentár k zákonu o priestupkoch a súvisiace právne predpisy*. Šamorín : Heuréka, 1998. ISBN 80-967653-2-9.
- PRÁŠKOVÁ, H.: *Nový správní řád a řízení o správních deliktech*. Nový správní řád, zákon 500/2004 Sb. ACT of 24th June 2004 Code of Administrative procedure. Praha : ASPI, 2005. ISBN 80-7357-109-9.
- SREBALOVÁ, M.: *Správne právo v praxi správnych orgánov a súdov pri preskúmaní rozhodnutí správnych orgánov. Aktuálne otázky správneho konania. Právo ako zjednocovateľ Európy – veda a prax. Aktuálne otázky správneho konania*. Zborník príspevkov zo sekcie správne právo. Bratislava : PraF UK, 2010. ISBN 978-80-7160-304-7.
- VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-89603-03-9.
- VRABKO, M. a kol.: *Správne právo. Procesná časť*. Bratislava : VO PraF UK, 2007. ISBN 978-80-7160-234-7.

SLOBODNÁ VÔĽA AKO ĽUDSKÝ ATRIBÚT?¹

JUDr. Martin Turčan, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra teórie práva a sociálnych vied

Slobodná vôľa ako ľudský atribút?

V tomto príspevku sa autor zaoberá výskumom doktora Benjamina Libeta, ktorý nastolil závažné otázky o existencii a charaktere slobodnej vôle človeka. Autor sa v ňom dotýka aj otázky dopadu deterministického modelu na právnu teóriu.

Freier Wille als menschliches Attribut?

Im Beitrag befasst sich der Autor mit der Forschungsarbeit von Dr. Benjamin Libet, der die gewichtigen Fragen über die Existenz und das Wesen des menschlichen freien Willens gestellt hat. Der Autor setzt sich auch mit der Wirkung vom deterministischen Modell auf die Rechtstheorie auseinander.

Free Will as Human Attribute?

The author deals with the studies of doctor Benjamin Libet which brought about some serious questions on existence and nature of human free will. The question of impact of deterministic model on jurisprudence is also discussed.

Úvod

Jednou z (pre mňa subjektívne) najzaujímavejších otázok hĺbky ľudskej bytosti je otázka existencie slobodnej vôle. Teda otázka, či naša každodenná skúsenosť rozhodovania sa má základ v slobodnej voľbe alebo je dielom nevyhnutnosti. V oblasti filozofie sa v jej zodpovedaní autori delia na dva základné tábory:

Libertariáni tvrdia, že existuje slobodná vôľa, ktorá spočíva v schopnosti *rozhodnúť sa inak* a je závislá sama od seba.²

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci Grantu UK č. UK/45/2012 „Rozmery svedomia“.

Deterministi naopak tvrdia, že v biologickom organizme žijúcom vo vesmíre, kde platí kauzalita, nemôže existovať žiadna sloboda. Zastávajú názor, že náš dojem slobodnej vôle, teda pocit, že môžeme konať, čo uznáme za vhodné, je len ilúziou a pramení z neznalosti zákonitostí, ktorým podliehame.

Táto problematika však nie je predmetom len filozofie.³ V 70. a 80. rokoch k nej zaujímavým spôsobom prispel americký fyziológ Benjamin Libet,⁴ ktorý sa zaradil medzi prvých, ktorí sa s otázkou slobodnej vôle pokúsili zaoberať na poli vedy. Práve na tento výskum a jeho implikácie by som chcel v tomto príspevku v krátkosti poukázať.

1. Výskum

Profesor Libet sa vo svojom výskume zaoberal vzťahom telesnej a mentálnej činnosti človeka – konkrétne vzťahom *vykonania* fyzického úkonu, *vedomia* o tomto úkone a *mozgovej aktivity* s tým spojenej. Realizáciu

² Immanuel Kant uviedol, že „*prírodná nutnosť je heteronómiou pôsobiacich príčin; lebo každý účinok je možný len podľa zákona, že niečo iného určuje pôsobiacu príčinu ku kauzalite; čím iným teda môže byť sloboda vôle než autonómiou, tzn. vlastnosťou vôle byť sama sebe zákonom?*“ (Citované podľa: NESVADBA, P.: *Filosofie a etika*. Plzeň : Aleš Čenek, 2006, s. 72-73.) Kant rozlišuje pojmy *kauzalita a sloboda*. Uvádza: „*Vzhľadom na to, čo sa deje, možno si myslieť iba dvojakú kauzalitu, a to alebo na základe prírody, alebo zo slobody. Prvá je spojením nejakého stavu s predchádzajúcim v zmyslovom svete, pričom druhý stav nasleduje po prvom podľa určitého pravidla. Keďže je však kauzalita javov založená na časových podmienkach a predchádzajúci stav by pri nepretržitom trvaní nevyvolal nijaký účinok, lebo ten vzniká iba v čase, potom aj sama kauzalita príčiny toho, čo sa deje alebo vzniká, vznikla a podľa umovej zásady potrebuje príčinu. Naproti tomu slobodou v kozmologickom zmysle rozumiem schopnosť začať nejaký stav sám od seba. Teda kauzalita tejto slobody nepodlieha podľa prírodného zákona zase inej príčine, ktorá by ju časovo určovala.*“ (KANT, I.: *Kritika čistého rozumu*. Bratislava : Pravda, 1970, s. 340). Kant ďalej tvrdí, že slobodná vôľa je možná vďaka *rozumu*, ktorý disponuje znakom spontánnosti a nepodlieha kauzalite. V danom kontexte sa žiada uviesť rozlíšenie medzi *príčinou a dôvodom*, na ktoré poukázal Jean Paul Sartre. Príčina podľa neho zakladá nevyhnutnosť a týka sa neosobného sveta (napr. príčinou hrdzavenia je vlhnutie, príčinou pohybu mrakov je fúkanie vetra), dôvod je naopak základom pre rozhodnutie, ktoré však vo svojej podstate nepredurčuje (je len motívom). Dôvod sa spája s kategóriou osoby (napríklad dôvodom jedenia je hlad, človek sa však môže rozhodnúť nenajesť sa). Erazim Kohák uvádza: „*Príčina je niečo, na čom sa nepodieľam. Pôsobí o sebe ako úder do chrbta, ktorý ma zrazí na kolajnice pred lokomotívou. Na dôvode sa musím podieľať, pokiaľ sa na ňom nepodieľam, neuznávam ho za dôvod – nemá svoju pôsobivosť.*“ (Citované podľa NESVADBA, P.: *Filosofie a etika*. Plzeň : Aleš Čenek, 2006, s. 76-77.)

³ Spor o slobodnú vôľu má filozofickú genealógiu, ktorá presahuje dvadsať, devätnásť i osemnásť storočia.

⁴ Benjamin Libet (1916 – 2007) bol významným výskumníkom v oblasti fyziológie a jedným z priekopníkov na poli vedeckého skúmania ľudského vedomia. Študoval fyziológiu na Univerzite v Chicagu, kde získal PhD. a neskôr pracoval ako odborný asistent. Počas svojej akademickej kariéry učil na Albany Medical College v New Yorku, ako výskumník v Inštitúte Pensylvánskej nemocnice vo Philadelphii (v odbore neurochémia) a tiež učil na fakulte medicíny Univerzity v Pensylvánii. Neskôr pôsobil na Univerzite Kalifornie v San Franciscu. V roku 2003 ako prvý získal „Virtuálnu Nobelovu cenu“ za psychológiu, ktorú udelila Univerzita v Klagenfurte za jeho priekopnícke počiny v oblasti experimentálneho skúmania vedomia, spúšťania úkonov a slobodnej vôle (<http://cognition.uniklu.ac.at/index.php?page=np2003&lang=english>, dostupné dňa 30. 5. 2011).

výskumu zabezpečil pomocou troch prístrojov: osciloskopu, elektroencefalogramu a elektromyogramu. Osciloskop slúžil na meranie času – pozostával z kruhových hodín, v ktorých obiehala bodka, ktorá sa pohybovala takou rýchlosťou, aby na základe jej aktuálnej polohy bolo možné určiť plynutie času v milisekundách. Elektroencefalogram meral elektrickú aktivitu mozgu a úlohou elektromyografu bolo zaznamenávať rýchlosť pohybu svalov na končatine. Uvedené zariadenia boli navzájom zosynchronizované, aby bolo možné získať predstavu o postupnosti jednotlivých procesov (teda uvedomenia si vôle konať, činnosti mozgu a pohybu končatiny).

Libet na niekoľkých osobách vykonal nasledovné meranie:

Pozorovaná osoba bol posadená do kresla a vyzvaná, aby sa pozerala na osciloskop a v ktoromkoľvek okamihu urobila nejaký jednoduchý úkon – napríklad pohla prstom, zápästím, či stlačila tlačidlo. Dotýčný si mal zároveň pamätať polohu bodky na osciloskope v momente, keď prvýkrát subjektívne pocítil vôľu urobiť tento úkon. Na hlave mal nasadené elektródy elektroencefalogramu a jeho ruky boli snímané elektromyografom. Doktor Libet meral čas vykonania úkonu, veľkosť elektrickej aktivity mozgu a čas, kedy táto mozgová aktivita nastala.

2. Výsledky výskumu

Z výsledkov merania vyplynulo, že od momentu, čo pozorované osoby prvýkrát pocítili vedomie rozhodnutia pohnúť rukou či prstom alebo stlačiť tlačidlo (tento moment dotýčné osoby samy uviedli na základe polohy bodky na osciloskope), uplynulo približne 200 milisekúnd do faktického vykonania samotného úkonu. Svaly teda reagovali na vedomé rozhodnutie s oneskorením asi dvoch desiatín sekundy.

Čo je však podstatnejšie, výsledky ukázali, že približne 300 milisekúnd pred momentom, ktorý pozorované osoby uviedli ako okamih prvého uvedomenia si vôle vykonať fyzický úkon, sa na mozgu objavila výrazná elektrická aktivita.

3. Interpretácia záverov výskumu

Uvedený poznatok vzbudil osobitnú pozornosť, pretože naznačil, že organizmus *vie* o našom rozhodnutí takmer o jednu tretinu sekundy skôr než *my sami*. Z toho by malo logicky vyplývať, že naše vedomie v skutočnosti žiadnu voľbu neuskutočňuje; že voľba sa odohráva mimo neho. Marek Dobeš uvádza, že „*Libetov experiment naznačuje, že pocit našej slobodnej vôle je len ilúziou. Naše uvedomené vôľové konanie je iba akýmsi pozorovateľom procesov, ktoré sa v našom mozgu dejú. Útechou pre nás môže byť, že je to*

stále náš mozog, ktorý tieto rozhodnutia vykonáva. Nie sú však prejavom abstraktného konceptu slobodnej vôle, ale výsledkom kognitívnych procesov, ktoré v mozgu prebiehajú.“⁵

Libet sám však záver o neexistencii slobodnej vôle zo svojho výskumu nevyvodil. Podľa jeho názoru význam vedomia pri rozhodovaní spočíva v tom, že slúži ako uplatňovateľ *veta* – možnosti neuskutočniť úkon, o ktorého realizácii sa v mozgu už predtým rozhodlo. Človek je teda schopný uvedomené rozhodnutie v extrémne krátkom čase ešte zvrátiť. Libet tento svoj názor opieral o skutočnosť, že každý už zažil situáciu, keď v poslednej chvíli svoje už vykonané rozhodnutie zmenil a vytvoril nové rozhodnutie. Nemáme teda síce slobodu vedome tvoriť svoje pôvodné rozhodnutia, no máme slobodu tvoriť protirozhodnutia, čiže meniť a rušiť rozhodnutia, ktoré vznikli bez nášho vedomia, no ktoré sme si stihli uvedomiť. Keďže medzi uvedomením si voľby a jej fyzickou realizáciou bola nameraná približne dvestomilisekundová doba, človek má zhruba tento čas (reálne o čosi menší, pretože treba zohľadniť rýchlosť šírenia nervových vzruchov, odchýlku merania a i.) na to, aby svoje vedomé rozhodnutie zrušil, či pozmenil.⁶

Hoci znie tento argument vetom zaujímavo, nie je bez problémov. Otázkou totiž je, či by nemalo byť toto vedomé rozhodnutie vetovať už vykonanú voľbu iniciované tiež nevedome. Libet sa pokúsil preukázať, že to nie je nevyhnutné. Avšak narazil na nasledovný problém: Rozhodnutie vetovať je vedomé a okamžité a preto musí nastať v časovom rámci 100 milisekúnd, ostatné rozhodnutia nemôžu byť vedomé, pretože je potrebných 300 milisekúnd na ich uvedomenie... Aby zladil tieto zjavne nekompatibilné skutočnosti, vytvoril komplexný logický príklad, ktorým popísal veto ako kontrolnú funkciu, odlišnú od púheho uvedomenia si vôle konať. Keďže však nenašiel žiaden empirický dôkaz pre toto tvrdenie, musel si napokon vystačiť aspoň s nedostatkom opačných dôkazov a skonštatoval, že „*neexistuje žiadny empirický dôkaz proti možnosti, že kontrolný proces môže nastať aj bez predchádzajúcej iniciácie nevedomými procesmi.*“⁷

Niektorí filozofi a vedci sa domnievajú, že Libetov výskum potvrdzuje hypotézu, podľa ktorej ľudské vedomie je len vedľajším produktom činnosti nervových buniek, čo v danom kontexte fakticky znamená, že vedomie nie je zodpovedné za žiadnu voľbu. Kritici naopak poukazujú na skutočnosť, že

⁵ DOBEŠ, M.: *Základy neuropsychológie*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 2005, s. 98, dostupné dňa 30. 5. 2011 na internete: <http://www.saske.sk/SVU/downloads/publikacie/neuropsychy.pdf>

⁶ LIBET, B.: Do We Have Free Will? In *Journal of Consciousness Studies*, roč. 6, č. 8 – 9, s. 47-57, dostupné na internete dňa 23. 9. 2012:

<http://www.centenary.edu/attachments/philosophy/aizawa/courses/intros2009/libetjcs1999.pdf>

http://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Libet, dostupné dňa 30. 5. 2011;

<http://www.consciousentities.com/libet.htm>, dostupné dňa 30. 5. 2011.

⁷ SHARIFF, A. F., PETERSON, J. B.: *Anticipatory consciousness, Libet's veto and a close-enough theory of free will*, s. 199, dostupné na internete dňa 2. 10. 2012: <http://ebookbrowse.com/2005-shariff-af-peterson-jb-anticipatory-consciousness-consciousness-and-emotion-pdf-d109353402>.

Libet vyzval pozorované osoby, aby v ktoromkoľvek momente, teda celkom neviazane, *nechali prísť* nutkanie pohnúť končatinou. To znamená, že nešlo o uvážení voľbu, ktorá by bola orámovaná nejakými dôvodmi, ale skôr o aktiváciu spontánnych vnútorných procesov. Nie je predsa možné byť pôvodcom rozhodnutia, na ktoré pasívne čakám... Z tohto hľadiska by teda bol provokatívny záver správny – mozog skutočne konal skôr než vedomie. Nemalo by to však nič spoločné s morálnymi voľbami, ktoré človek robí plánovito a uvážene.⁸

Kritikmi tohto výskumu bolo napokon poukazované aj na nespoľahlivú subjektívnosť vnemu momentu vedomého rozhodnutia (pozorované osoby sa mohli pri určovaní takých krátkych časov dopustiť nepresností). Problémom tejto kritiky je však neustále opakovanie tohto experimentu, ktoré vykazuje stále rovnaké výsledky.⁹

Claudia Reiche a Andrea Sick uvádzajú, že „*experimenty Benjaminina Libeta (a jeho nasledovníkov) môžu byť interpretované v zmysle oneskorevania sa slobodnej vôle a môže z nich byť vyvedený provizórny časový index – čosi ako materializovaná stopa simultánnych procesov, vytvorená v laboratóriu, diferenciálny efekt, z ktorého by bolo možné dekódovať vedomie a vôľové aktivity.*“¹⁰

Uvedené nastavuje dosť veľký okruh otázok pre naše prirodzené očakávania a filozofické koncepty a musí byť predmetom ďalšieho skúmania.

4. Implikácie

Predmetná problematika môže mať svoj dopad nielen pre oblasť neurobiológie a filozofie, ale aj psychológie a práva.

Pokiaľ ide o súvis s psychológiou, vo vývinovej psychológii sa štandardne uvádzajú dva druhy faktorov psychického vývinu jedinca – a to *vnútorné* a *vonkajšie*. Medzi vnútorné faktory sa zaraďujú jednak faktory *biologické* a jednak faktory *psychologické*. Práve posledné spomínané faktory sú chápané ako určitá autonómia jedinca v rámci jeho vývoja (teda že jedinca čiastočne určuje svoj vlastný vývoj, a to prostredníctvom svojej voľby). V prípade deterministického prístupu, chápania všetkých vnútorných procesov v človeku ako nutných, človek prestáva naplňovať znaky *osoby* a je redukovaný na stroj. Odlíšenie psychologických a biologických faktorov ovplyvňujúcich vývoj jedinca je potom len ilúziou, a to minimálne v tom

⁸ MARCHETTI, G.: *Commentary on Benjamin Libet's Mind Time. The Temporal Factor in Consciousness*. 2005, s. 8-10, dostupné na internete dňa 23. 9. 2012: <http://www.mind-consciousness-language.com/Commentary%20Libet%20Mind%20Time.pdf>.

⁹ <http://www.youtube.com/watch?v=IQ4nWTmcgs>, dostupné dňa 31. 5. 2011.

¹⁰ REICHE, C., SICK, A.: *Priestor a ja: Reflexia dozoru a politickej kontroly rodovo rozdeleného priestoru*, dostupné na internete dňa 30. 5. 2012: http://www.vsvu.sk/download/katedry/KIM/2.sick&reiche_txt_sk.pdf

zmysle, že nemožno hovoriť o psychike ako o autonómnej oblasti, mieste sebaurčenia jedinca, pretože tá nevyhnutne podlieha jeho vlastnej biológii. Na tom, čo z človeka vyrastie, či altruista alebo kriminálnik, nemá teda z tohto hľadiska dotyčný žiaden podiel. Na druhej strane, ak by sme hypoteticky nahradili nutnosť mentálnych procesov ich náhodnosťou (to znamená, že nervové vzruchy by sme chápali ako náhodilé), vnútorná autonómia jedinca by bola v princípe zachovaná, no stále by asi nebolo možné hovoriť o kategórii *osoby*, pretože by šlo len o zhluk náhodilých reakcií, ktoré by prebiehali mimo jeho vedomia (tak ako naznačil Libetov výskum).

Zdá sa teda, že na to, aby sme mohli hovoriť o vnútornom autonómnom formovaní jedinca, je potrebné, aby existovalo akési pevné vedomé *ja*, ktoré sa nerozhoduje na základe nutného ani náhodilého výskytu nervových vzruchov, ale ktoré samo tento výskyt zapríčiňuje a ktoré je morálne zodpovedné za svoj vlastný vývoj, za vývoj svojho poznania a charakteru. Prirodzená intuícia si to aspoň žiada. Takáto perspektíva si nárokuje kritickú interpretáciu Libetovho výskumu, ktorá musí trvať na tom, že človek nerobí (morálne) rozhodnutia nevedome – mozog nemôže začať pracovať skôr než vedomie. To síce Libetov výskum, zdá sa, nepotvrzuje, keďže má však napriek nespornej hodnote svoje limity, samotná otázka môže ostať otvorená a to minimálne do doby vykonania a vyhodnotenia ďalších výskumov.¹¹

Deterministická interpretácia Libetovho experimentu by mala svoje implikácie aj pre právnu teóriu. Za základ *právnej zodpovednosti* (subjektívnej právnej zodpovednosti) totiž možno považovať *zodpovednosť morálnu*. O morálnej zodpovednosti zas môžeme hovoriť (zrejme) len v prípade existencie slobodnej vôle. Ak by tento experiment dokazoval neexistenciu slobodnej vôle, otvorila by sa pred nami otázka náležitého zdôvodnenia právnej zodpovednosti.¹² Platilo by, že ľudské svedomie je len zrkadlom mechanických procesov a spoznanie takejto pravdy by ho snád' ešte utľmvalo: Pokiaľ nemôžem ovplyvniť svoje rozhodnutia, mám si čo vyčítať?¹³ Ak si

¹¹ V roku 2008 vykonali obdobný výskum Matsuhashi a Hallett, ktorí využili podobnú metódu ako Libet, avšak s určitými obmenami, prostredníctvom ktorých sa snažili eliminovať subjektívne faktory na strane skúmaných osôb. Výsledky tohto výskumu ponúkajú analogické závery ako výsledky výskumu Benjaminu Libeta. Vyplynulo z nich, že čas nevedomej operácie mozgu by mal nastať dokonca 1,42 sekundy pred vykonaním pohybu končatiny. Spofahlivosť tohto výskumu a vyhodnotenie záverov z neho plynúcich ponechávam na čitateľa. Možno sa o ňom dočítať tu: MATSUHASHI, M., HALLETT, M.: The timing of the conscious intention to move. In *European Journal of Neuroscience*, roč. 28, 2008, s. 2344-2351; prípadne stručne na: http://en.wikipedia.org/wiki/Neuroscience_of_free_will, dostupné dňa 25. 9. 2012.

¹² Z deterministického hľadiska by sa zrejme zotrel faktický rozdiel medzi formami zavinenia – teda medzi *úmyslom* a *nedbanlivosťou* aj medzi ich jednotlivými podobami (*priamy* a *nepriamy úmysel*, *vedomá* a *nevedomá nedbanlivosť*). Ironicky znie skutočnosť, že na čokoľvek by sme pri snahe o náležité zdôvodnenie právnej zodpovednosti v takomto prípade prišli, bol by to len výsledok predurčeného procesu...

¹³ Autori Baumeister, Masicampo a DeWall uvádzajú, že z ich výskumu vyplynulo, že nevieru v slobodnú vôľu znižuje prosociálne správanie (vedie k rastu agresie a uberá na záujme o pomoc druhým). (BAUMEISTER, R. F., MASICAMPO, E. J., DEWALL, C. N.: Prosocial Benefits of Feeling Free:

nemám čo vyčítať, som morálne zodpovedný? Ak nie som zodpovedný morálne, je spravodlivé, aby som bol zodpovedný právne? Existuje vôbec v deterministickom modeli kategória *spravodlivosti*?¹⁴ To všetko sú otázky, ktoré sa v dôsledku Libetovho výskumu ponúkajú a dotýkajú sa právnej teórie.¹⁵

Zaujímavá by bola aj opačná otázka ako otázka právnej zodpovednosti – a síce otázka *odmeňovania* na základe práva.¹⁶ Ide tu napríklad o oblasť práva duševného vlastníctva, ktoré zabezpečuje ohodnotenie výsledkov tvorivej duševnej činnosti (napr. zákonná úprava licenčných zmlúv za odplatu). Zdá sa totiž, že sa tu implicitne počíta práve s existenciou vnútornej autonómie tvorca, teda, že nápad, alebo aspoň skombinovanie viacerých nápadov do komplexnejšieho celku diela či vynálezu, je *zásluhou* jeho autora resp. pôvodcu. Akoby sme predpokladali, že diela ani vynálezy sa v nás nerodia *samé od seba*, že ich vedome a slobodne vytvárame a to je dôvod, prečo si za ne zaslúžime odmenu a právnu ochranu.¹⁷ Deterministický variant by takúto paradigmu fakticky zrušil. Všetky výsledky tvorivej duševnej činnosti, rovnako ako všetky iné ľudské práce a výkony (môžeme to vziať aj na oblasť pracovného, občianskeho či obchodného práva) sú z jeho hľadiska

Disbelief in Free Will Increases Aggression and Reduces Helpfulness. In *Personality and Social Psychology Bulletin*, roč. 35, 2009, č. 2, dostupné na internete dňa 4. 10. 2012: <http://psp.sagepub.com/content/35/2/260>.

¹⁴ Celé je to v konečnom dôsledku otázka definície *osoby*. Uvedol som, že *náhodilostný* model sa javí rovnako problematcky ako model *deterministický* (ani kombinácia týchto modelov nič nerieši). Ak by však bol náhodilostný model nejakým spôsobom kompatibilný s kategóriou *osoby* a jej *morálnej zodpovednosti* (čo nie je jednoduché predstaviť si) problém morálnej zodpovednosti a spravodlivosti by teoreticky prestal byť problémom.

¹⁵ Americký neurobiológ a determinista Sam Harris prirovnáva zdravého človeka k človeku s nádorom na mozgu: Pokiaľ by sa takýto človek dopustil vraždy, bol by považovaný za trestne nezodpovedného z dôvodu nepričetnosti a nebol by za tento čin odsúdený, pretože nemohol ovládať svoje konanie; to isté podľa neho v princípe platí o zdravom človeku – jeho mozog vykoná voľbu skôr, než si to dotýčny uvedomí. Harris uvádza, že ľudská voľba je „*tak dôležitá, ako tomu veria zástancovia slobodnej vôle. Avšak, najbližšia voľba, ktorú vykonáš, vyjde z temnoty prvotných príčin, ktoré si ty, vedomý svedok svojej skúsenosti, nevytvoril*“. (Citované podľa ENGLISH, R.: Guilty, but not responsible? In *Guardian*, Tuesday, 29, May 2012, dostupné na internete dňa 24. 9. 2012: <http://www.guardian.co.uk/law/2012/may/29/will-neuroscience-change-criminal-justice>). Harris si myslí, že spoločnosť síce musí izolovať nebezpečné osoby, no nemá právo pociťovať voči nim nenávisť. (Tamtiež). Zdá sa, že podľa Harrisa by ani existencia náhodilých procesov neznamenal existenciu slobodnej vôle. Vo svojej knihe *The Moral Landscape* uvádza príklad šialeného vedca, ktorý prostredníctvom špeciálneho zariadenia ovláda všetky túžby určitého človeka, čím určuje jeho konanie. Harris tu tvrdí, že, ak by vedec na zariadení zapol „random mode“, teda, že túžby a činy daného človeka by ovládala náhoda, na absencii slobodnej vôle dotýčného by sa nič nezmenilo.

(http://en.wikipedia.org/wiki/Causal_Determinism, dostupné dňa 4. 10. 2012). Priznám sa, že neviem, aký je vlastne Harrisov názor na existenciu náhody (či je striktným deterministom, alebo takým, ktorý pripúšťa existenciu náhody, a teda kombinuje nutnosť s náhodilosťou), to však v daných súvislostiach zrejme ani nie je podstatné.

¹⁶ V slovenskej právnej teórii sa vžíla negatívna koncepcia právnej zodpovednosti – t. j. taká, ktorá ju spája s postihom. Právna zodpovednosť je v dôsledku toho chápaná ako „*povinnosť strpieť právom ustanovené nepriaznivé následky protiprávneho konania*.“ (Citované podľa OTTOVA, E.: Teória práva. 3. vyd. Šamorín : Heuréka, 2010, s. 283.

¹⁷ Pripúšťam, že by sa o tom dalo polemizovať, myslím si však, že princíp, na ktorý tu chcem poukázať, je zrejmy (nemusi ísť len o oblasť duševného vlastníctva).

nutnými výsledkami rozbehnutých procesov, čiže nie sú v podstate žiadnou zásluhou tých, ktorí ich do spoločnosti vniesli.

Technicky vzaté, model odmeňovania poskytnutého úžitku a sankcionovania spôsobenej ujmy môže fungovať aj v rámci deterministického pohľadu na svet. Zostáva však otázka, či o ňom v takomto prípade vôbec možno uvažovať v intenciách spravodlivosti a nespravodlivosti. A to sa z hľadiska klasického postulátu *ius est ars boni et aequi*, ktorý dnes nachádza svoj odraz vo významných dokumentoch, ako je napríklad Všeobecná deklarácia ľudských práv, javí ako pomerne zásadný problém.

Záver

Myslím si, že výskum Benjamina Libeta je fenomenálnym počínom v oblasti toho druhu vedeckého bádania, ktoré sa snaží o zodpovedanie filozofických otázok. Bolo by však zrejme unáhlené chápať ho ako dôkaz determinizmu. Ved' ani Libet sám ho takto nechápal: „*Musíme uznať, že takmer univerzálna skúsenosť, že môžeme konať na základe slobodnej, nezávislej voľby poskytuje istý druh dôkazu prima facie, že vedomé mentálne procesy môžu kauzálne ovládať niektoré mozgové procesy (...). Ako experimentálny vedec si myslím, že toto vytvára viac problémov pre deterministický, než non-deterministický variant.*“¹⁸ Neostáva mi iné, než stotožniť sa s týmto tvrdením. Vyvrátiť skúsenosť slobodnej vôle z prvej ruky si asi vyžiada väčšie množstvo vedeckých dôkazov, než poskytuje tento výskum. V každom prípade, kocky boli vrhnuté...

Recenzenti: *JUDr. Peter Colotka, CSc., LL.M.*

JUDr. Mgr. Daniel Krošlák, PhD., LL.M.

Použitá literatúra

DOBEŠ, M.: *Základy neuropsychológie*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 2005, 100 s. ISBN 80-967182-5-8, dostupné dňa 30. 5. 2011 na internete: <http://www.saske.sk/SVU/downloads/publikacie/neuropsychy.pdf>

ENGLISH, R.: Guilty, but not responsible? In *Guardian, Tuesday, 29, May 2012*, dostupné na internete dňa 24. 9. 2012:

<http://www.guardian.co.uk/law/2012/may/29/will-neuroscience-change-criminal-justice>

KANT, I.: *Kritika čistého rozumu*. Bratislava : Pravda, 1970. 577 s.

¹⁸ LIBET, B.: Do We Have Free Will? In *Journal of Consciousness Studies*, roč. 6, č. 8 – 9, s. 56, dostupné na internete dňa 23. 9. 2012:

<http://www.centenary.edu/attachments/philosophy/aizawa/courses/intros2009/libetjcs1999.pdf>

- LIBET, B.: *Do We Have Free Will?* In *Journal of Consciousness Studies*, roč. 6, č. 8 – 9, s. 47-57, dostupné na internete dňa 23. 9. 2012:
<http://www.centenary.edu/attachments/philosophy/aizawa/courses/intros2009/libetjcs1999.pdf>
- MARCHETTI, G.: *Commentary on Benjamin Libet's Mind Time. The Temporal Factor in Consciousness.* 2005, 14 s. dostupné na internete dňa 23. 9. 2012:
<http://www.mind-consciousness-language.com/Commentary%20Libet%20Mind%20Time.pdf>
- MATSUHASHI, M – HALLETT, M.: The timing of the conscious intention to move. In *European Journal of Neuroscience*, roč. 28, 2008, s. 2344-2351.
- NESVADBA, P.: *Filosofie a etika.* Plzeň : Aleš Čenek, 2006. ISBN 80-86898-92-X.
- OTTOVÁ, E.: *Teória práva.* 3. vyd. Šamorín : Heuréka. 2010. 323 s. ISBN 978-80-89122-59-2.
- REICHE, C., SICK, A.: *Priestor a ja: Reflexia dozoru a politickej kontroly rodovo rozdeleného priestoru,* dostupné na internete dňa 30. 5. 2012:
http://www.vsvu.sk/download/katedry/KIM/2.sick&reiche_txt_sk.pdf
- SHARIFF, A. F., PETERSON, J. B.: Anticipatory consciousness, Libet's veto and a close-enough theory of free will, s. 199, dostupné na internete dňa 2. 10. 2012:
<http://ebookbrowse.com/2005-shariff-af-peterson-jb-anticipatory-consciousness-consciousness-and-emotion-pdf-d109353402>
- <http://cognition.uni-klu.ac.at/index.php?page=np2003&lang=english>, dostupné dňa 30. 5. 2011
- <http://www.consciousentities.com/libet.htm>, dostupné dňa 30. 5. 2011
- <http://psp.sagepub.com/content/35/2/260>, dostupné dňa 4. 10. 2012
- http://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Libet, dostupné dňa 30. 5. 2011
- http://en.wikipedia.org/wiki/Causal_Determinism, dostupné dňa 4. 10. 2012
- http://en.wikipedia.org/wiki/Neuroscience_of_free_will, dostupné dňa 25. 9. 2012
- <http://www.youtube.com/watch?v=IQ4nwTTmcgs>, dostupné dňa 31. 5. 2011.

MEDZINÁRODNOPRÁVNE ASPEKTY ÚSTAVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva

Medzinárodnoprávne aspekty Ústavy Slovenskej republiky

Článok je venovaný aktuálnej problematike právnej úpravy medzinárodných zmlúv v Ústave Slovenskej republiky. Táto úprava prešla určitým vývojom, pričom sa ukazuje, že vzhľadom na nové právne okolnosti a iné relevantné skutočnosti, najmä na pokračujúci proces internacionalizácie medzinárodných vzťahov, témou dňa sa stáva odborná diskusia o novelizácii ústavy. Cieľom novelizácie by malo byť ešte väčšie zohľadnenie významu medzinárodných zmlúv a medzinárodných dohôd, ktorými je viazaná Slovenská republika, ako aj úsilie o efektívnejšie uplatňovanie zásad právneho štátu vo vzťahu k medzinárodným zmluvám a dohodám.

Internationalrechtliche Aspekte der Verfassung der Slowakischen Republik

Der Verfasser befasst sich mit der aktuellen Problematik der Rechtsregelung von internationalen Verträgen in der Verfassung der Slowakischen Republik. Die Regelung durchlief eine bestimmte Entwicklung, wobei neue rechtliche Umstände und andere relevante Tatsachen, insbesondere die fortschreitende Internationalisierung von internationalen Beziehungen eine fachliche Diskussion über die Neuregelung der Verfassung hervorgerufen haben. Das Ziel der Neuregelung ist eine größere Berücksichtigung der Bedeutung internationaler Verträge und Abkommen, an die die Slowakische Republik gebunden ist, sowie eine effektivere Anwendung von Grundprinzipien des Rechtsstaates in Bezug auf die internationalen Verträge und Abkommen.

International Law Context of the Constitution of the Slovak Republic

The article is devoted to a contemporary issue of regulation of matters related to international treaties and agreements in the Constitution of the Slovak Republic. The regulation was subject to some amendments and it appears that in view of both the new legal developments as well as other relevant

circumstances, namely the on-going process of internationalization of international relations, an expert debate concerning the draft amendment of the constitution might become the topic of the day. Prospective amendments of the constitution should focus on the broadest manifestation of the importance of international treaties and agreements, by which the Slovak Republic is bound as well as on more effective implementation of the Rule of Law principles with regard to the international treaties and agreements.

V roku 2012 si Slovenská republika pripomenula 20. výročie prijatia Ústavy Slovenskej republiky. Okrúhle výročie je dobrou príležitosťou na zovšeobecnenie niektorých skúseností z aplikácie základného zákona štátu vo vzťahu k medzinárodným zmluvám a dohodám, ako aj na formulovanie prípadných námetov a prípadných odporúčaní *de lege ferenda* na zmenu ústavy, v prípade, že preváži politická vôľa takúto zmenu uskutočniť.

I.

V rokoch 1990 – 1992 mal autor tohto článku česť zúčastniť sa ako zamestnanec vtedajšieho Ministerstva medzinárodných vzťahov Slovenskej republiky niektorých odborných (nie politických) rokovaní o riešení kompetenčných otázok v oblasti zahraničnej politiky vo vzťahu federácia – národné republiky. A v roku 1992 tiež viacerých rokovaní a konzultácií (niekedy dôverných, ale o to hektickejších) o príprave podkladov v súvislosti s prácami na texte ústavy samostatnej Slovenskej republiky, týkajúcich sa problematiky medzinárodných zmlúv.

Samozrejme, z pozície experta pôsobiaceho na najnižšej úrovni v prípravnej fáze textu budúcej ústavy, autor článku nepozná všetky podrobnosti a detaily, o ktorých vecne písali a píše iní odborníci – účastníci vyšších kôl rokovaní, vrátane politických rokovaní a rokovaní poslancov na pôde parlamentu. Napriek tomu, autor verí, že prispeje aspoň nepatrným dielom do celkovej mozaiky procesu tvorby základného zákona štátu.

Viacere z vyššie spomenutých rokovaní ešte v čase existencie ČSFR prebiehali nielen na úrovni právnych expertov na medzinárodné právo pôsobiacich v Slovenskej republike, ale aj slovenských odborníkov pôsobiacich na úrovni federácie.

Rokovania boli poznamenané hektickým obdobím postupného zániku spoločného štátu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a výzvami, ktoré prinášalo formovanie sa samostatnej Slovenskej republiky. Boh, priazeň osudu, či mocní vtedajšieho slovenského sveta dopriali slovenským expertom na medzinárodné právo to, o čom usilovne sníva každý medzinárodný právnik-teoretik už v štádiu *nascitura* – osobne podieľať sa, hoci

len nepatrnou mierou, na procese vzniku nového štátu, nového subjektu medzinárodného práva.

Na cenné skúsenosti, poznatky a poučenia z toho výnimočného obdobia, keď jedno už takmer neplatilo a druhé ešte neplatilo, a o ktorom tak zaujímavovo píše veľvyslanec Miroslav Mojžita v knihe *Kňažko/Demeš/Kňažko*¹ sa jednoducho nedá zabudnúť.

Ústava Slovenskej republiky sa tvorila v zložitých vnútropolitických a medzinárodných podmienkach.

Budúcnosť ukáže, do akej miery sa na procese rozdelenia federálneho Československa na dva samostatné národné štáty podieľali aj širšie medzinárodnopolitické súvislosti. Najmä rozpad bipolárneho sveta a rozpad ZSSR, prípadne eventuálna ambícia niektorých síl revidovať mierovou cestou výsledky druhej svetovej vojny a celkový pomer síl v medzinárodných vzťahoch a v strednej Európe, definovaný na mierovej konferencii v San Franciscu v roku 1945 a na stretnutiach „Veľkej trojky“ v Teheráne, na Jalte a v Postupime v čase druhej svetovej vojny.² Podrobnosti o týchto otázkach však prekračujú rámec tohto článku, ako aj rámec tohto časopisu. Najprv preto, že sa prednostne venuje medzinárodnoprávny aspektom ústavy Slovenskej republiky, a potom preto, že časopis je venovaný právnickej problematike.

Ako je známe, slávnostné prijatie Ústavy Slovenskej republiky v roku 1992 mnohí privítali. Išlo o historickú chvíľu, v ktorej sa zrodil ústavnoprávny základ nového štátu. Cítili to poslanci a ústavní činitelia v hradnej sále, pozvaní experti na vnútornom nádvorí bratislavského hradu, ako aj nadšení občania tvoriaci v ten pamätný deň hlučný obklad vonkajšieho nádvorja hradu.

Na druhej strane, viacerí politickí predstavitelia a úradníci s ústavou len čiastočne súhlasili, či s ňou dokonca nesúhlasili, a to z rôznych dôvodov. Napríklad z toho dôvodu, že mali určité pochybnosti vzhľadom na obsah textu ústavy, proces prípravy, širšie okolnosti jej prijatia, a tiež že v danej situácii viac pociťovali niektoré potencionálne riziká súvisiace z budúcou aplikáciou ústavy.

Pokiaľ ide o problematiku medzinárodných zmlúv a jej zakotvenia v ústave Slovenskej republiky, autor článku sa domnieva, že prvé etapy tvorby a aplikácie ústavy boli poznamenané určitým protirečením. Spočívalo na jednej strane v oficiálnom deklarovaní zámeru Slovenskej republiky dodržiavať všetky medzinárodné zmluvy a záväzky z platných medzinárodných zmlúv, do ktorých Slovenská republika sukcedovala, a na druhej strane

¹ MOJŽITA, M.: *Kňažko/Demeš/Kňažko. Formovanie slovenskej diplomacie v rokoch 1990 až 1993*. Bratislava : Ústav politických vied, 2004.

² Otázku, či je vôbec možné bez novej svetovej vojny a novej mierovej konferencie meniť pomer síl definovaný na staršej mierovej konferencii prenechávame na posúdenie odborníkom na medzinárodné vzťahy.

v rôzne formulovaných obavách niektorých odborníkov i predstaviteľov vtedajšej politickej reprezentácie z rizík vyplývajúcich z akceptovania primátu medzinárodného práva pred vnútroštátnym právom Slovenskej republiky. Teda toho, k čomu sa Slovenská republika vlastne sama zaviazala v rámci sukcesie do záväzkov z medzinárodných zmlúv. Medzi nimi bol aj všeobecne platný medzinárodný záväzok štátu spočívajúci v nemožnosti dovolávať sa na ustanovenia vnútroštátneho poriadku ako na dôvod nesplnenia platných medzinárodných záväzkov štátu.³

Výsledkom obáv z priveľkého vplyvu medzinárodných zmlúv na vnútroštátnu právnu sféru bolo to, že Slovenská republika sa v rámci sukcesie do záväzkov z medzinárodných zmlúv bývalej ČSFR síce politicky prihlásila ku všetkým medzinárodným záväzkom z medzinárodných zmlúv, ktorými bola viazaná bývalá ČSFR, avšak v ústavnoprávnej rovine sa pôvodný text ústavy venoval medzinárodným zmluvám len minimálny priestor. Navyše, pri aplikácii ústavy v každodennom živote, bol uplatňovaný reštriktívny ústavnoprávny výklad v tom zmysle, že medzinárodné zmluvy síce majú prednosť pred zákonom, avšak nemajú prednosť pred ústavou Slovenskej republiky. Vráťane tých, s ktorými je viazaná Slovenská republika a ktoré boli aj riadne vyhlásené v zierke zákonov v súlade s ústavou Slovenskej republiky. Takýto postup de facto umožňoval v prípade potreby nesplniť medzinárodný záväzok s pomocou odvolávania sa na vnútroštátne právo (ústavu) Slovenskej republiky, čím sa ale Slovenská republika prirodzene vystavila riziku, že bude obvinená z porušovania tých medzinárodných záväzkov, ku ktorým sa v rámci sukcesie sama iniciatívne prihlásila.

Je nesporné, že dvadsaťročná aplikácia ustanovení ústavy v každodennom živote potvrdila význam prijatia a kvalitu ústavy Slovenskej republiky. Na druhej strane, potvrdili sa však aj viaceré vyššie naznačené obavy.

V oblasti úpravy problematiky medzinárodných zmlúv tzv. veľká novela ústavy z roku 2001 vlastne nemala nič iné za cieľ, len odstrániť niektoré protirečenia či otvorené otázky. Tým sa potvrdilo, že pôvodný text ústavy mal rezervy, a že len čiastočne zohľadňoval vývoj a aktuálne potreby vnútroštátnej a medzištátnej praxe v oblasti medzinárodných zmlúv.

II.

Aké hlavné otázky bolo potrebné zohľadniť v rámci prípravy textu ústavy Slovenskej republiky v roku 1992 pokiaľ ide o medzinárodnoprávne aspekty súvisiace so vznikom samostatnej štátnosti Slovenskej republiky. Išlo najmä o tieto medzinárodnoprávne aspekty:

³ Tento záväzok vyplýva z ustanovení článku 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve (Vnútroštátne právo a dodržiavanie medzinárodných zmlúv) podľa ktorého „Strana sa nemôže dovolávať ustanovení svojho vnútroštátneho práva ako dôvodu pre neplnenie zmluvy“.

- vznik a uznanie Slovenskej republiky ako nového suverénneho štátu,
- sukcesia Slovenskej republiky do záväzkov z medzinárodných zmlúv bývalej ČSFR (vrátane otázky revízie bilaterálnej zmluvnej základne),
- sukcesia Slovenskej republiky do štátneho majetku, dlhov a archívov bývalej ČSFR,
- členstvo Slovenskej republiky v medzinárodných vládnych organizáciách,
- definovanie vzťahu medzinárodného práva a vnútroštátneho práva Slovenskej republiky z hľadiska prednosti právnej úpravy jedného alebo druhého systému,
- definovanie základných pravidiel pre vykonávanie zmluvnej praxe Slovenskej republiky v rámci štátu a na medzištátnej úrovni (účasť na tvorbe, prevzatí a dodržiavaní budúcich medzinárodných záväzkov).

Pokiaľ ide konkrétne o zmluvnú oblasť, bolo zrejmé, že v roku 1992 pripravovaný text ústavy Slovenskej republiky by nemal opomenúť nasledujúce právne premisy, determinujúce konanie suverénneho štátu:

1. Článok 103 Charty OSN ustanovuje, že v prípade rozporu medzi záväzkami členov OSN podľa Charty OSN a ich záväzkami podľa akejkoľvek inej medzinárodnej dohody, prednosť majú záväzky podľa Charty OSN.
2. Podľa článku 27 (Vnútroštátne právo a dodržiavanie medzinárodných zmlúv) Viedenského dohovoru o zmluvnom práve „Strana sa nemôže dovoliavať ustanovení svojho vnútroštátneho práva ako dôvodu pre neplnenie zmluvy“.
3. Podľa článku 46 (Ustanovenia vnútroštátneho práva o oprávnení uzavierať zmluvy) Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, „1. Skutočnosť, že pri vyjadrení súhlasu štátu s tým, že bude viazaný zmluvou, došlo k porušeniu niektorého z ustanovení jeho vnútroštátneho práva týkajúceho sa oprávnenia uzavierať zmluvy, sa štát nemôže dovoliavať ako dôvodu pre zrušenie svojho súhlasu, ledaže toto porušenie bolo zjavné a týka sa osobitne dôležitého pravidla jeho vnútroštátneho práva.“
4. Podľa všeobecne uznávaného pravidla medzinárodného obyčajového práva, určenie či je určité konanie štátu medzinárodne protiprávne sa spravuje medzinárodným právom. Na toto určenie nemá vplyv to, či vnútroštátne právo charakterizuje to isté konanie za oprávnené. Ako je známe, toto pravidlo našlo neskôr svoje kodifikované vyjadrenie v článku 3 článkom o zodpovednosti štátu za medzinárodné protiprávne konanie prijatým Komisiou pre MP v roku 2001.
5. Mnohé medzinárodné zmluvy, ktorými bola viazaná bývalá ČSFR, a do ktorých mala záujem sukcedovať aj SR, obsahovali záväzok pri-

jať všetky opatrenia, vrátane zákonodarných opatrení, na vykonávanie predmetnej zmluvy vo vnútroštátnej praxi.

6. Mnohé vnútroštátne zákonné predpisy prijaté v ČSFR obsahovali ustanovenia o tom, že sa použijú len pokiaľ neustanovuje niečo iné medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná (napríklad zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom a iné).

Možno konštatovať, že vyššie uvedené medzinárodnoprávne premisy boli len čiastočne zohľadnené v pôvodnom texte ústavy Slovenskej republiky prijatej v roku 1992. Okrem iného z nasledujúcich dôvodov:

Ako je známe, v pôvodnom znení ústavy boli medzinárodné zmluvy spomenuté v článkoch 11, 86, 102, 119, 125, 132, 144 a 153.

Podľa článku 11: „Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred jej zákonmi, ak zabezpečujú väčší rozsah základných práv a slobôd.“

Podľa článku 86 do pôsobnosti Národnej rady Slovenskej republiky patrilo okrem iného: „e) pred ratifikáciou vysloviť súhlas s medzinárodnými politickými zmluvami, medzinárodnými hospodárskymi zmluvami všeobecnej povahy, ako aj s medzinárodnými zmluvami, na vykonanie ktorých je potrebný zákon...“, ako aj „k) uznášať sa o vypovedaní vojny, ak je Slovenská republika napadnutá alebo ak to vyplýva zo záväzkov z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu.“

Podľa článku 102: Prezident „a) zastupuje Slovenskú republiku navonok, dojednáva a ratifikuje medzinárodné zmluvy. Dojednávanie tých medzinárodných zmlúv, na ktoré nie je potrebný súhlas Národnej rady Slovenskej republiky, môže preniesť na vládu Slovenskej republiky alebo so súhlasom vlády na jej jednotlivých členov.“ Podľa toho istého článku: „k) (...) na základe rozhodnutia Národnej rady Slovenskej republiky vypovedáva vojnu, (...) ak to vyplýva zo záväzkov z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu,“

Podľa článku 119: „Vláda rozhoduje v zbere (...) f) o medzinárodných zmluvách Slovenskej republiky,“

Podľa článku 125: Ústavný súd rozhoduje o súlade (...) „e) všeobecne záväzných právnych predpisov s medzinárodnými zmluvami vyhlásenými spôsobom ustanoveným na vyhlasovanie zákonov.“

Podľa článku 132: „(1) Ak ústavný súd svojím rozhodnutím vysloví, že medzi právnymi predpismi uvedenými v čl. 125 je nesúlad, strácajú príslušné predpisy, ich časti, prípadne niektoré ich ustanovenia účinnosť. Orgány, ktoré tieto predpisy vydali, sú do šiestich mesiacov od vyhlásenia rozhodnutia ústavného súdu povinné ich uviesť do súladu s (...) medzinárodnými zmluvami, s nariadením vlády Slovenskej republiky a so všeobecne záväznými právnymi predpismi ministerstiev a ostatných ústredných

orgánov štátnej správy. (...) Ak tak neurobia, také predpisy, ich časti alebo ustanovenia, strácajú platnosť po šiestich mesiacoch od vyhlásenia rozhodnutia.“

Podľa článku 144: „(2) Ak to ustanovuje ústava alebo zákon, sudcovia sú viazaní aj medzinárodnou zmluvou.“

Podľa článku 153: „Na Slovenskú republiku prechádzajú práva a povinnosti z medzinárodných zmlúv, ktorými je Česká a Slovenská Federatívna Republika viazaná, a to v rozsahu ustanovenom ústavným zákonom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky alebo v rozsahu dohodnutom medzi Slovenskou republikou a Českou republikou.“

III.

Vývoj po 1. 1. 1993, keď Slovenská republika vznikla a začala pôsobiť ako samostatný štát, potvrdil, že pôvodná úprava problematiky medzinárodných zmlúv praxe v ústave bola neúplná, nejednoznačná a nedávala odpoveď na viaceré otázky, ktoré prinášal vývoj v prvých mesiacoch a rokoch samostatnosti Slovenskej republiky.

Ako určitú interpretačnú pomôcku pre výklad pomerne strohých ustanovení ústavy bolo možné prechodne využiť oficiálne dokumenty slovenského parlamentu, ktoré boli prijaté ešte pred zánikom ČSFR.

Jednoznačnejšiu filozofiu v prospech prednosti medzinárodného práva možno vycítiť vo Vyhlásení Národnej rady Slovenskej republiky k parlamentom a národom sveta z 3. 12. 1992 sa, okrem iného, konštatuje, že: „V súlade s platnými normami medzinárodného práva a v rozsahu ním ustanovenom sa Slovenská republika ako jeden z dvoch nástupníckych štátov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bude považovať s účinnosťou od 1. januára 1993 za viazanú mnohostrannými i dvojstrannými zmluvami a dokumentmi, ktorých stranou bola k tomuto dňu Česká a Slovenská Federatívna Republika.“⁴

V ten istý deň (3. 12. 1992) Národná rada Slovenskej republiky prijala aj Vyhlásenie o členstve Slovenskej republiky v Rade Európy a prevzatí záväzkov z medzinárodných zmlúv, v ktorom sa okrem iného konštatuje, že „Národná rada Slovenskej republiky sa cíti byť viazaná Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a všetkými medzinárodnými zmluvami a dokumentmi, ktoré ju menia, alebo dopĺňajú,“ ako aj to, že „V súlade s platnými normami medzinárodného práva a v rozsahu ním ustanovenom sa Slovenská republika bude považovať s účinnosťou od 1. januára 1993, t. j. odo dňa rozdelenia Českej a Slovenskej Federatívnej

⁴ Text vyhlásenia schváleného Národnou radou SR (uznesenie č. 86 z 3. 12. 1992) je dostupný na oficiálnej webovej stránke Národnej rady SR.

Republiky, za zmluvnú stranu medzinárodných dokumentov otvorených pre nečlenské štáty Rady Európy, ktorých zmluvnou stranou bola k tomuto dňu Česká a Slovenská Federatívna Republika“ a taktiež, že „Slovenská republika bude taktiež považovať podpisy medzinárodných zmlúv, urobených Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou do 31. decembra 1992, za urobené Slovenskou republikou s tým, že tie zmluvy, ktoré neprešli procesom ratifikácie, budú v súlade s Ústavou Slovenskej republiky ratifikované.“⁵

Následne, 1. 1. 1993, Národná rada Slovenskej republiky prijala Vyhlásenie k vzniku nezávislej Slovenskej republiky, v ktorom sa okrem iného konštatuje, že „Prevzatím záväzkov z medzinárodných zmlúv potvrdzuje politické rozhodnutie žiť v pluralitnej demokracii, rešpektuje a ctí si ľudské práva a základné občianske slobody. Plnením uvedených dokumentov a záväzkov vytvára základné garancie slobody, spravodlivosti a mieru.“⁶

Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky nasledovali konkrétne realizačné kroky v zmluvnej oblasti, vyjadrené napríklad v Oznámení Ministerstva zahraničných vecí SR o notifikácii sukcesie Slovenskej republiky do mnohostranných zmluvných dokumentov, ktorých signatárom je GT OSN⁷ a Oznámení Ministerstva zahraničných vecí SR o sukcesii Slovenskej republiky do mnohostranných zmluvných dokumentov, ktorých zmluvnou stranou bola ČSFR, deponovaných u GT Rady Európy.⁸

Ihneď od vzniku Slovenskej republiky bol aj zahájený a realizovaný rozsiahly a časovo náročný proces revízie bilaterálnej zmluvnej základne po bývalej ČSFR s cieľom aktualizovať zoznam existujúcich dvojstranných zmlúv z hľadiska potrieb Slovenskej republiky a druhých zmluvných strán. Proces revízie zmluvnej základne spravidla prebiehal na základe zásady, že platia všetky pôvodné dvojstranné zmluvy s výnimkou tých, na ktorých skončení sa Slovenská republika a druhá zmluvná strana dohodli v rámci revízie zmluvnej základne. Tým sa zabezpečila kontinuita úpravy dvojstranných zmluvných vzťahov. V niektorých prípadoch sa však u partnerov vyskytli návrhy, aby sa revízia uskutočňovala na základe zásady čistého stola („Tabula rasa“, resp. „Clean slate“), čo znamenalo, že neplatia všetky pôvodné dvojstranné zmluvy s výnimkou tých, na ktorých sa strany dohodnú, že budú platiť medzi Slovenskou republikou a druhým zmluvným štátom.

Súčasne s revíziou zmluvnej základne, Slovenská republika priebežne a podľa potreby vstupovala do nových zmluvných vzťahov s tretími štátmi,

⁵ Text vyhlásenia schváleného Národnou radou SR (uznesenie č. 85 z 3. 12. 1992) je dostupný na oficiálnej webovej stránke Národnej rady SR

⁶ Text vyhlásenia schváleného Národnou radou SR (uznesenie č. 117 z 1. 1. 1993) je dostupný na oficiálnej webovej stránke Národnej rady SR

⁷ Oznámenie MZV SR č. 53/1994 Z. z.

⁸ Oznámenie MZV SR č. 79/1994 Z. z.

medzinárodnými vládnymi organizáciami vo všetkých oblastiach spoločného záujmu.

IV.

Novelou ústavy z roku 2001 boli dosiahnuté viaceré pozitívne zmeny a doplnenia, zodpovedajúce potrebám konkrétnej zmluvnej praxe Slovenskej republiky. Stav ústavnoprávnej úpravy uvedenej problematiky po novele ústavy v roku 2001 možno stručne charakterizovať nasledovne:

V článku 1 je explicitne zakotvené, že: „(2) Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná, a svoje ďalšie medzinárodné záväzky.“ Bol komplexne preformulovaný článok 7 ústavy, pričom z hľadiska potrieb zmluvnej praxe majú význam najmä ods. 2, 4 a 5 uvedeného článku (kategorizácia medzinárodných zmlúv). Podľa článku 13 povinnosti možno ukladať medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 4, ktorá priamo zakladá práva a povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb. Podľa článku 84: „Na (...) na vyslovenie súhlasu s medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2, (...) je potrebný súhlas aspoň trojpätinovej väčšiny všetkých poslancov. Podľa článku 87: „Podrobnosti o vyhlasovaní (...) medzinárodných zmlúv a právne záväzných aktov medzinárodnej organizácie podľa čl. 7 ods. 2 ustanoví zákon.“ Podľa článku 102: „(1) Prezident a) zastupuje Slovenskú republiku navonok, dojednáva a ratifikuje medzinárodné zmluvy. Dojednávanie medzinárodných zmlúv môže preniesť na vládu Slovenskej republiky alebo so súhlasom vlády na jej jednotlivých členov, b) môže podať na Ústavný súd Slovenskej republiky návrh na rozhodnutie o súlade dojednanej medzinárodnej zmluvy, na ktorú je potrebný súhlas Národnej rady Slovenskej republiky, s ústavou alebo s ústavným zákonom. Podľa článku 119, vláda rozhoduje v zbere o „f) o medzinárodných zmluvách Slovenskej republiky, ktorých dojednávanie preniesol na vládu prezident Slovenskej republiky, g) o súhlase s prenesením dojednávanie medzinárodných zmlúv podľa čl. 102 ods. 1 písm. a) na jej jednotlivých členov, h) o podaní návrhu na Ústavný súd Slovenskej republiky, aby rozhodol o súlade dojednanej medzinárodnej zmluvy, na ktorú je potrebný súhlas Národnej rady Slovenskej republiky, s ústavou a s ústavným zákonom, m) o vymenúvaní a odvolávaní ďalších štátnych funkcionárov v prípadoch ustanovených zákonom a troch členov Súdnej rady Slovenskej republiky, p) o vyslaní ozbrojených síl mimo územia Slovenskej republiky, ak ide o plnenie záväzkov z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu, a to najdlhšie na čas 60 dní; toto rozhodnutie vláda bezodkladne oznámi Národnej rade Slovenskej republiky. Podľa článku 120: „(2) Ak tak ustanoví zákon, vláda je oprávnená vydávať nariadenia aj na vykonanie

Európskej dohody o pridružení uzatvorenej medzi Európskymi spoločnosťami a ich členskými štátmi na strane jednej a Slovenskou republikou na strane druhej a na vykonanie medzinárodných zmlúv podľa čl. 7 ods. 2. V zmysle článku 125a: „(1) Ústavný súd rozhoduje o súlade dojednaných medzinárodných zmlúv, na ktoré je potrebný súhlas Národnej rady Slovenskej republiky, s ústavou alebo s ústavným zákonom. Podľa článku 127: „(1) Ústavný súd rozhoduje o sťažnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb, ak namietajú porušenie svojich základných práv alebo slobôd, alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, ak o ochrane týchto práv a slobôd nerozhoduje iný súd. Novelou z roku 2006 bol spresnený článok 130 ústavy, v tom zmysle, že Ústavný súd začne konanie, ak podá návrh „f) verejný ochranca práv vo veciach súladu právnych predpisov podľa čl. 125 ods. 1, ak ich ďalšie uplatňovanie môže ohroziť základné práva alebo slobody alebo ľudské práva a základné slobody vyplývajúce z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a ktorá bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, Podľa článku 134: (4) Sudca ústavného súdu skladá do rúk prezidenta Slovenskej republiky tento sľub, v ktorom sľubuje okrem iného, že sa bude „spravovať (...) medzinárodnými zmluvami, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom (...).“ Podľa článku 144: „(1) Sudcovia sú pri výkone svojej funkcie nezávislí a pri rozhodovaní sú viazaní ústavou, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2 a 5 a zákonom. (2) Ak sa súd domnieva, že iný všeobecne záväzný právny predpis, jeho časť alebo jeho jednotlivé ustanovenie, ktoré sa týka prejednávanej veci, odporuje ústave, ústavnému zákonu, medzinárodnej zmluve podľa čl. 7 ods. 5 alebo zákonu, konanie preruší a podá návrh na začatie konania na základe čl. 125 ods. 1. Právny názor ústavného súdu obsiahnutý v rozhodnutí je pre súd záväzný.“

Na novelu ústavy z roku 2001 nadviazali ďalšie subnormatívne akty exekutívnej povahy. Okrem iných bolo prijaté Uznesenie vlády č. 743 z 21. októbra 2009 k návrhu pravidiel pre uzatváranie medzinárodných zmlúv a zmluvnú prax⁹ a Metodický pokyn MZV SR na vykonanie Pravidiel pre uzatváranie medzinárodných zmlúv a zmluvnú prax.

Ani novela ústavy z roku 2001, zdá sa, ale neodstránila všetky problémy, tak ako ich prináša súčasná zmluvná prax Slovenskej republiky. Pretrváva právna úprava, ktorá *in stricto sensu* prikazuje uverejňovať v Zbierke zákonov SR aj medzinárodné dohody prijímané na úrovni EÚ a jej členských štátov. Pretrvávajú určité odborné diskusie vo vzťahu k jednotlivým odsekom článku 7, najmä podľa ktorého režimu sa majú posudzovať medziná-

⁹ Zrušilo Zásady vlády SR pre oblasť medzinárodných zmlúv prijaté uznesením vlády č. 615 z 26. 8. 1997.

rodné dohody uzatvárané medzi EU a jej členskými štátmi na jednej strane a tretími štátmi na druhej strane. Formulácia nachádzajúca sa vo viacerých vyššie citovaných ustanoveniach ústavy v podobe „medzinárodné zmluvy, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom“ spomína iba jeden z viacerých spôsobov, ktorými podľa platného medzinárodného práva Slovenská republika môže vyjadriť súhlas byť viazaná zmluvou. Iné spôsoby sú prijatie, schválenie, prístup, výmena dokumentov tvoriacich zmluvu a pod. Vzhľadom na to, že ústava s výnimkou ratifikácie nespomína ďalšie uvedené spôsoby súhlasu, tak ako sú uvedené vo Viedenskom dohovore o zmluvnom práve, vzniká priestor pre polemiku, či Slovenská republika je viazaná medzinárodnými zmluvami, ktoré odsúhlasila vo forme schválenia, prijatia, prístupu alebo výmeny ratifikačných listín tvoriacich zmluvu.

V.

Na základe právnej analýzy *de lege lata* a vývoja od roku 1992 možno dospieť najmä k nasledujúcim záverom:

1. Ústava Slovenskej republiky prijatá pred 20 rokmi sa stala serióznym ústavnoprávnym základom upravujúcim problematiku medzinárodných zmlúv a zmluvnej praxe samostatnej Slovenskej republiky.
2. Vývoj od novelizácie ústavy v roku 2001 potvrdzuje, že existujú ďalšie možnosti na zlepšenie existujúcej právnej úpravy v oblasti zmluvnej praxe Slovenskej republiky, vrátane ústavnoprávnej úpravy.
3. Súčasné znenie ústavy, napriek novelizácii ústavy v roku 2001, už nezohľadňuje kvalitatívne novú situáciu, ktorou je najmä plnoprávne členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii a zmeny, ktoré nastali v EÚ po vstupe do platnosti Lisabonskej zmluvy, vrátane príslušných ustanovení ZEÚ a ZFEÚ upravujúcich vzťah k medzinárodnému právu a uzatváranie medzinárodných dohôd na úrovni EÚ prípadne na úrovni EÚ a členských štátov s tretími štátmi.
4. Článok 7 ústavy sa zdá v tomto smere, ale aj vo vzťahu medzinárodným zmluvám spomínaným v ods. 4 a 5 tohto článku, prekonaný vývojom a konkrétnymi požiadavkami narastajúcej zmluvnej praxe Slovenskej republiky.
5. Napriek deklarovanej úcte k medzinárodnému právu a medzinárodným zmluvám, ktorými je viazaná Slovenská republika, už 20 rokov v texte oficiálneho sľubu ústavných činiteľov Slovenskej republiky zakotveného v texte ústavy (s výnimkou sľubu sudcov) absentuje explicitná zmienka o medzinárodných zmluvách, resp. o tom, že sa ústavní činitelia budú riadiť platnými záväzkami Slovenskej republiky

vyplývajúcimi z medzinárodných zmlúv (teda aj tými na vykonanie ktorých nie je potrebný zákon a ktoré nemusia byť ratifikované).

6. Z hľadiska rôznorodosti vyjadrenia súhlasu štátu byť viazaný medzinárodnou zmluvou, ktoré poskytuje Viedenský dohovor o zmluvnom práve (ratifikácia je iba jedna z viacerých možností) prehodnotenie by si vyžiadala aj formulácia o právach pod. „vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a ktorá bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom“ kdekoľvek v ústave sa používa. Táto formulácia prináša riziko, že niektoré druhy medzinárodných zmlúv (napr. tie ktoré Slovenská republika neratifikovala ale napriek tomu ju zaväzujú, medzinárodné dohody EÚ) z kategórie prameňov, ktorými by sa mali spravovať vnútroštátne subjekty resp. Slovenská republika ako celok.
7. Na novelizáciu, zdá sa, čaká aj zákon o zbierke zákonov Slovenskej republiky, s cieľom predísť zbytočnej duplicitě pri vyhlasovaní medzinárodných dohôd EÚ, povinne zverejňovaných v Úradnom vestníku EÚ, aj následne a komplikovane aj v Zbierke zákonov Slovenskej republiky iba z dôvodu, že ide o medzinárodné zmluvy, a tie sa musia v zmysle platnej právnej úpravy vyhlasovať v Zbierke zákonov Slovenskej republiky so všetkými z toho vyplývajúcimi dôsledkami.
8. Novelizovať bude potrebné aj súčasne platné avšak v niektorých smeroch vývojom a potrebami praxe prekonané pravidlá vlády pre uzatváranie medzinárodných zmlúv a zmluvnú prax prijaté uznesením vlády v roku 2009.
9. Budúcnosť ukáže, ako sa podarí dotiahnuť do konca uvedené, ale aj ďalšie otázky, ktoré nastolí konkrétna prax, vnútroštátny a medzinárodný vývoj. Či už v rámci aplikácie a výkladu existujúceho textu ústavy alebo na báze jeho prípadnej novelizácie.

Recenzenti: *JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.*
JUDr. Katarína Šmigová, PhD., LL.M.

Použitá literatúra

MOJŽITA, M.: *Kňazko/Demeš/Kňazko. Formovanie slovenskej diplomacie v rokoch 1990 až 1993.* Bratislava : Ústav politických vied, 2004.

Oznámenie MZV SR č. 53/1994 Z. z.

Oznámenie MZV SR č. 79/1994 Z. z.

Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky k parlamentom a národom sveta z 3. 12. 1992. Text je dostupný na oficiálnej webovej stránke Národnej rady SR.

Zásady vlády SR pre oblasť medzinárodných zmlúv prijaté uznesením vlády č. 615 z 26. 8. 1997.

MEDZINÁRODNOPOLITICKÉ A PRÁVNE ASPEKTY UZNANIA REPUBLIKY KOSOVO

Doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva

Medzinárodnopolitické a právne aspekty uznania Republiky Kosovo

Článok je venovaný aktuálnej problematike medzinárodnopolitických a právnych aspektov uznania Republiky Kosovo. Od roku 1999, kedy bola prijatá príslušná rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN č. 1244 (1999) došlo k podstatnej zmene okolností, ktoré ovplyvňujú medzinárodnopolitické a medzinárodnoprávne súvislosti uznania Kosova ako subjektu medzinárodného práva.

Die internationalpolitische und völkerrechtliche Zusammenhänge der Anerkennung von Republik Kosovo

Im Beitrag wird die aktuelle Problematik internationalpolitischer und völkerrechtlicher Aspekte der Anerkennung von Republik Kosovo behandelt. Seit der Annahme der Resolution des UN-Sicherheitsrates Nr. 1244 im Jahre 1999 kam es zur wesentlichen Änderung der Umstände, die internationalpolitische und völkerrechtliche Zusammenhänge der Anerkennung von Kosovo als Subjekt des internationalen Rechts beeinflussen.

Republic of Kosovo Recognition – International Political and Legal Aspects

The article is devoted to contemporary international political and legal aspects related to the Republic of Kosovo recognition. Since 1999, a substantial change of circumstances that impact the international political and legal context of the Republic of Kosovo recognition has emerged after the relevant resolution 1244 (1999) had been adopted by the UN Security Council.

I.

V roku 1999 Bezpečnostná rada OSN prijala rezolúciu č. 1244 (1999), ktorá zohľadňuje postavenie Kosova ako teritoriálnej súčasťi Srbskej republiky (Republika Srbija).

V preambule uvedenej rezolúcie všetky členské štáty okrem iného potvrdili ich záväzok vo vzťahu k suverenite a územnej celistvosti Federatívnej republiky Juhoslávie a ostatných štátov oblasti v rozsahu ako ich vymedzuje Helsinský Záverečný akt a príloha 2 rezolúcie. Tak isto potvrdili ich požiadavku z predchádzajúcich rezolúcií v otázke zriadenia reálnej autonómie a zmysluplnej samosprávy pre Kosovo. Pokiaľ ide o prílohu 2 rezolúcie 1244 (1999), tak v bode 5. prílohy 2 sa, okrem iného, uvádza, že Bezpečnostná rada má rozhodnúť v rámci medzinárodnej civilnej prítomnosti o zriadení dočasnej správy pre Kosovo, v zmysle ktorej ľud Kosova má užívať reálnu autonómiu v rámci Federatívnej republiky Juhoslávie.¹

Následne, v texte medzinárodných dokumentov, vrátane dokumentov Európskej únie, prijímaných v súvislosti s Kosovom sa vždy nachádzala zmienka o takomto štatúte Kosova. Najprv bola takáto zmienka uvedená priamo v texte príslušného dokumentu a neskôr, v dôsledku vývoja v otázke kosovskej štátnosti, najmä v období po vyhlásení nezávislosti Kosova, v rôzne formulovanej poznámke pod čiarou, odkazujúcej na vyššie uvedenú rezolúciu BR OSN z roku 1999.²

Je pochopiteľné, že na odkaze na rezolúciu č. 1244 v tej alebo inej forme trvali najmä štáty, ktoré dosiaľ neuznali Republiku Kosovo, a ktoré a naďalej považujú Kosovo za súčasť štátneho územia Srbska. Takýto postoj doteraz zaujíma aj Slovenská republika, ktorá neuznáva Republiku Kosovo ako štát.

II.

Na druhej strane, je nepochybné, že pokiaľ ide o Kosovo, tak od roku 1999 došlo k podstatnej zmene okolností nielen v medzinárodnom rozmere

¹ Pre porovnanie uvádzame v anglickom jazyku príslušné časti textu rezolúcie č. 1244 (1999) a prílohy 2: Rezolúcia 1244 (1999)

”Reaffirming the commitment of all Member States to the sovereignty and territorial integrity of the Federal Republic of Yugoslavia and the other States of the region, as set out in the Helsinki Final Act and annex 2,

Reaffirming the call in previous resolutions for substantial autonomy and meaningful self-administration for Kosovo,“

Annex 2

”5. Establishment of an interim administration for Kosovo as a part of the international civil presence under which the people of Kosovo can enjoy substantial autonomy within the Federal Republic of Yugoslavia, to be decided by the Security Council of the United Nations. The interim administration to provide transitional administration while establishing and overseeing the development of provisional democratic self-governing institutions to ensure conditions for a peaceful and normal life for all inhabitants in Kosovo.“

² Resolution 1244 (1999) Adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999.

ale aj vo vnútropolitickom vývoji Srbskej republiky. Ide najmä o tieto okolnosti:

- V roku 2008 (17. februára 2008) sa Kosovo vyhlásilo za samostatný nezávislý štát s názvom Republika Kosovo (Republic of Kosovo).
- Ako potvrdil odborný posudok Medzinárodného súdneho dvora z roku 2010, postup spočívajúci v jednostrannom vyhlásení nezávislosti dočasnými samosprávnymi orgánmi Kosova nie je v rozpore s medzinárodným právom.³
- Republika Kosovo sa stala členom niektorých medzinárodných organizácií, resp. inštitúcií, napríklad Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu.
- Republiku Kosovo už oficiálne uznalo vyše 90 krajín, vrátane USA a všetky členské štáty Európskej únie s výnimkou 5 krajín (Slovenská republika, Cyprus, Španielsko, Grécko, Rumunsko).
- Slovenská republika, Cyprus, Španielsko, Grécko, Rumunsko, Rusko, Čína, Izrael a mnoho ďalších členských štátov OSN zatiaľ odmietajú alebo podmienene odmietajú uznať Kosovskú republiku. Dôvodom odmietania je najmä:
 - strategická obava z možnosti opakovania „kosovského modelu“ v iných teritóriách, napríklad v oblastiach, kde žijú početne silné národnostné alebo etnické menšiny v susedných štátoch,
 - všeobecná obava z destabilizácie medzinárodnoprávneho systému založenému na princípoch Charty OSN, najmä na zásadách zvrchovanej rovnosti štátov, nezasahovania do politickej nezávislosti alebo územnej celistvosti štátov, ale aj
 - taktické vyčkávanie, či nový štát je schopný dlhodobo „prežiť“ v medzinárodných vzťahoch ako samostatný subjekt medzinárodného práva.
- Srbsko a jeho súčasné vedenie vysiela na rôznych oficiálnych úrovniach najprv viditeľné a potom rôzne graduované signály, že má ambíciu zapojiť sa do širokej medzinárodnej a európskej spolupráce.

Konkrétnymi krokmi potvrdzuje, že s účasťou na európskej integrácii to myslí vážne (napr. vydaním hľadaného vojnového zločincina generálna Mladiča na súdne stíhanie v Haagu v roku 2011). Na druhej strane, Srbsko zatiaľ, zdá sa, ešte nie je celkom ochotné a ani pripravené získať členstvo v Európskej únii za akúkoľvek cenu, to znamená aj za cenu prípadného vzdania sa štátnej suverenity nad územím Kosova, ktoré stále považuje za súčasť svojho štátneho územia.

³ Request for advisory opinion transmitted to the Court pursuant to General Assembly resolution *NRES/63/3* (A/63/L.2) of 8 October 2008 – Accordance with international law of the unilateral declaration of independence by the provisional institutions of self government of Kosovo.

- Bez ohľadu na zložitosť a komplexnosť problému, v roku 2011 bol zahájený dialóg Belehrad – Priština podporovaný EÚ, ktorý by mal prispieť k realizácii hlavného cieľa – integrácie krajín Západného Balkánu na základe hodnôt demokracie, právneho štátu, ochrany ľudských práv, trhovej ekonomiky a iných hodnôt vyznávaných krajinami euroatlantického priestoru.⁴
- Európsky parlament sa v roku 2010 vyjadril v tom zmysle, že by uvítal, ak by Republiku Kosovo uznali všetky členské štáty Európskej únie.
- Proces etablovania sa Republiky Kosovo do medzinárodného života sa napriek zložitosti a komplexnosti dynamicky rozvíja.
- Uznanie Republiky Kosovo väčšinou členských štátov Európskej únie prináša do tohto procesu nové prvky. Za hlavný možno považovať skutočnosť, že kým v minulosti Republika Kosovo bola zo strany EÚ a medzinárodného spoločenstva považovaná za objekt politiky, to znamená za adresáta rozhodnutí medzinárodných inštitúcií, tak v súčasnosti sa Republika Kosovo začína považovať za subjekt politiky, to znamená za štát, s ktorým štáty, ktoré ho uznali a tiež medzinárodné inštitúcie, rokujú s Republikou Kosovo ako s rovnocenným partnerom, ktorý má právo nielen plniť stanovené úlohy, ale aj vecne sa vyjadrovať k záležitostiam Kosova. Napríklad k ďalšiemu zotrvaní UNMIK⁵ v Republike Kosovo.

III.

Vyššie spomenutú zmenu okolností možno z medzinárodnoprávneho hľadiska považovať za zásadnú. Existuje preto objektívny dôvod na zmenu stanoviska k uznaniu Republiky Kosovo. Slovenská republika v budúcnosti môže prehodnotiť svoj odmietavý postoj v otázke uznania Republiky Kosovo, a tým flexibilne reagovať na novovznikajúcu situáciu. Existujú pre to nielen medzinárodnopolitické ale aj medzinárodnoprávne dôvody.

⁴ Porovnaj napríklad:

Council Decision of 30 November 2006 providing exceptional Community financial assistance to Kosovo (2006/880/EC)

Council Decision 2008/213/EC of 18 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Serbia including Kosovo as defined by United Nations Security Council Resolution 1244 of 10 June 1999 and repealing Decision 2006/56/EC.

Council Decision 2006/880/EC of 30 November 2006 providing exceptional Community financial assistance to Kosovo [Official Journal L 339 of 6 December 2006].

Commission Report of 8 November 2006 – Kosovo (as defined by UN Security Council Resolution 1244) [COM(2006) 649 final – SEC(2006) 1386 – Not published in the Official Journal].

⁵ United Nations Interim Administration in Kosovo.

IV.

Ako medzinárodnopolitické dôvody pre faktické uznanie Republiky Kosovo možno okrem iného uviesť najmä tieto dôvody:

- V súčasnosti a ani v blízkej budúcnosti nie je reálne predpokladať, že Kosovo zostane trvalou súčasťou štátneho územia Srbskej republiky. Naopak, nemožno vylúčiť, že v rámci realizácie medzinárodného úsilia zameraného na integráciu Západného Balkánu sa Srbská republika a aj Republika Kosovo raz stanú členskými krajinami EÚ.
- Pocit spoločne zdieľanej „krivdy“ zo straty časti štátneho územia nepriamo vytvára podmienky pre zvýšenie úrovne bilaterálnych vzťahov medzi Srbskou republikou, Maďarskom, prípadne inými štátmi, ktoré z tých alebo iných dôvodov prišli o časť štátneho územia v/po druhej svetovej vojne. Tento faktor môže v budúcnosti viesť k objektívnemu poklesu miery intenzity súčasných slovensko-srbských kontaktov a k zintenzívneniu vzťahov srbsko – maďarských. Navyše, v súčasnosti existujú reálne vyhliadky a možnosti na zintenzívnenie spolupráce medzi Srbskom, Maďarskom a vyššie spomenutými štátmi aj v iných oblastiach. Napríklad, na báze spoločných ekonomických projektov a záujmov (napr. trasy plánovaných transkontinentálnych ropovodov), spoločných záujmov v oblasti ochrany práv patriacich k národnostným menšinám a pod.
- Zaujatie flexibilnejšieho postoja napríklad vo forme faktického uznania Republiky Kosovo by umožnilo Slovenskej republike jednak postupovať v pôvodnej argumentačnej v línii definovanej rezolúciou BR OSN č. 1244 (1999) a súčasne pragmaticky rozvíjať vzťahy na základe novej situácie, nového prístupu EÚ v podmienkach, keď vyše 90 štátov už uznalo Republiku Kosovo. Konštruktívna spolupráca medzi Slovenskou republikou a Republikou Kosovo by sa mala týkať najmä tých otázok, ktoré sa dotýkajú oprávnených záujmov slovenských občanov, účastníkov občianskoprávných, obchodných, rodinnoprávných, pracovnoprávných, trestnoprávných a im podobných právnych pomerov s cudzím prvkom. Vráťane otázok spolupráce pri vydávaní páchatel'ov trestných činov.

V.

Ako právne a medzinárodnoprávne dôvody pre faktické uznanie Republiky Kosovo možno okrem iného uviesť najmä tieto dôvody:

- Terajšia politická a právna pozícia Slovenskej republiky je vnútroštátne definovaná Vyhlásením Národnej rady Slovenskej republiky

k riešeniu budúceho štatútu provincie Kosovo, schváleného uznesením č. 309 z 28. marca 2007.

V tomto vyhlásení Národná rada Slovenskej republiky síce na jednej strane vyjadrila politické presvedčenie, že „úplná a ničím neobmedzená nezávislosť provincie Kosovo nie je v záujme stability regiónu vystaveného dlhé roky tragédiám a krízam; že všetky možnosti dialógu na dosiahnutie dohody neboli vyčerpané; že riešenie budúceho štatútu provincie Kosovo musí vychádzať z rešpektovania legitímnych požiadaviek Srbska, ako aj Charty Organizácie Spojených národov a ostatných medzinárodných právnych noriem.

Na druhej strane, však Národná rada Slovenskej republiky „očakáva od vlády Slovenskej republiky, že bude hľadať spoločné riešenie budúceho usporiadania pomerov na Západnom Balkáne v spolupráci s ďalšími členskými krajinami Európskej únie a s jasnou perspektívou integrácie krajín Západného Balkánu do Európskej únie,“ Národná rada Slovenskej republiky tak isto verí, „že takto vyjadrená vôľa Národnej rady Slovenskej republiky prispeje k stabilizácii pomerov v danom regióne.“⁶

- Vyhlásenie NR SR k riešeniu budúceho štatútu srbskej provincie Kosovo z roku 2007 teda vláde fakticky umožňuje (NR SR to dokonca od vlády očakáva), aby vláda hľadala spoločné riešenie budúceho usporiadania pomerov na Západnom Balkáne v spolupráci s ďalšími členskými krajinami Európskej únie a s jasnou perspektívou integrácie krajín Západného Balkánu do Európskej únie.⁷
- Faktické uznanie Republiky Kosovo je jedným z možných riešení v prechodnej situácii, keď nie je možné efektívne vykonávať prerogatívy štátnej moci Srbskej republiky na území Republiky Kosovo, avšak zvyšuje sa potreba riešiť mnohé právne otázky každodenného života občanov Slovenskej republiky.
- Dôležitá je skutočnosť, že z hľadiska medzinárodného práva ako aj medzištátnej praxe, faktické uznanie novovzniknutého štátneho útvaru sa považuje za neúplné, obmedzené a kedykoľvek odvolateľné.

To znamená, že faktické uznanie Republiky Kosovo zo strany Slovenskej republiky by Slovenskej republike nielen pragmaticky riešiť každodenné problémy slovenských občanov, ktorí sú účastníkmi občianskoprávných, rodinnoprávných, pracovnoprávných, trestnoprávných a im podobných právnych pomerov s cudzím (kosovským) prvkom, ale aj kedykoľvek odvolať faktické uznanie v prípade, že by sa Republika Kosovo nedokázala etablovať v medzinárodných vzťahoch ako plnoprávny subjekt medzinárodného práva s jasnou perspektívou prežitia.

⁶ Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky k riešeniu budúceho štatútu provincie Kosovo, schválené uznesením Národnej rady Slovenskej republiky č. 309 z 28. marca 2007.

⁷ Tamtiež.

- Ako príklad na pragmatický a efektívny postup riešenia konkrétnych problémov môže slúžiť prístup slovenských orgánov k uznávaniu niektorých matričných dokladov alebo cestovných dokladov Republiky Kosovo.

Uznanie účinkov kosovského práva vo forme účelového, obmedzeného a prechodného uznávania cestovných dokladov Kosova neznamená, že Slovenská republika automaticky *de iure* uznala Kosovo ako suverénny štát.

Medzinárodnopolitická a medzinárodnoprávna pozícia SR v tejto otázke zostáva nezmenená dovtedy, kým sa SR sama nerozhodne uznať kosovský štát a nadviazať s ním diplomatické styky.

Uznanie niektorých kosovských matričných resp. cestovných dokladov sa neprieči ani výhrade verejného poriadku (*Ordre Public*) aplikovanej v rámci medzinárodného práva súkromného, t. j. neprieči sa takým zásadám spoločenského zriadenia a právneho poriadku SR, na ktorých musí SR bez výhrady trvať. Ide o pozitívnu aplikáciu výhrady verejného poriadku v tom zmysle, že je aj v prirodzenom záujme SR uznať niektoré kosovské matričné resp. cestovné doklady v záujme riešenia problémov vlastných občanov SR, a tým hľadať „stabilitu v pomeroch v danom regióne“ v zmysle vyššie spomenutého vyhlásenia Národnej rady SR.

Tento postup zodpovedá aj všeobecnému účelu medzinárodných zmlúv o ľudských právach, ktorými je SR viazaná.

Vzhľadom na to, že SR neuznáva kosovský štát, uznanie cestovných dokladov Republiky Kosovo nebude mať za následok automatickú možnosť kosovských občanov dovoľávať sa u štátnych orgánov SR napr. diplomatickej ochrany zo strany Republiky Kosovo, ktorú SR neuznala a s ktorou preto ani nemá nadviazané diplomatické styky. Navyše, uznanie niektorých cestovných dokladov Kosova umožňuje už súčasná legislatíva SR o pobyte cudzincov, konkrétne zákon č. 404/2011 Z. z.

- Ďalším praktickým príkladom by mohla byť spolupráca pri vydávaní páchatel'ov trestných činov, ktorí sa unikajú pred výkonom trestu vyneseného slovenskými súdmi na území Republiky Kosovo. Napríklad v súvislosti s vydaním v Slovenskej republike odsúdeného páchatel'a Bakiho Sadikiho. Takáto spolupráca sa môže uskutočňovať aj v podmienkach, keď Slovenská republika ešte oficiálne neuznala Republiku Kosovo.⁸
- Prípado Kosovo je medzinárodným spoločenstvom oficiálne považovaný za prípad *sui generis*, takže nie je opodstatnená obava, že by bol

⁸ Návšteva ministra zahraničných vecí Republiky Kosovo v decembri 2012 v Slovenskej republike, aj napriek tomu, že oficiálnym pozývateľom neboli štátne orgány Slovenskej republiky ale mimovládna organizácia, môžu naznačovať určitú zmenu doterajšieho oficiálneho postoja Slovenskej republiky k otázke uznania Republiky Kosovo.

prijateľný pre medzinárodné spoločenstvo aj v prípade pokusu aplikovať ho v iných oblastiach Európy, Blízkeho východu alebo Ázie.

- Pri komplexnom posudzovaní problematiky uznania Republiky Kosovo je potrebné vychádzať aj z toho, že pri nadväzovaní zmluvných kontaktov s Republikou Kosovo môže Slovenská republika využiť ustanovenia Viedenského dohovoru o zmluvnom práve,⁹ konkrétne článok 74 (Diplomatické alebo konzulárne styky a uzavieranie zmlúv), ktorý explicitne ustanovuje, že „Prerušenie diplomatických alebo konzulárnych stykov alebo neexistovanie týchto stykov medzi dvoma alebo viacerými štátmi nebráni uzavieraniu zmlúv medzi týmito štátmi. Uzavretie zmluvy nemá samo osebe vplyv na stav v oblasti diplomatických alebo konzulárnych stykov.“¹⁰

Záver

Na záver možno konštatovať, že:

1. Uznanie novovzniknutého štátu je výsostne individuálnym zvrchovaným právom suverénneho štátu, ktorý uznáva novovzniknutý subjekt (bez ohľadu na spôsob vzniku nového štátu).
2. Prirodzenému právu nového štátu na výkon *ius legationis* nekorešponduje explicitná povinnosť ostatných štátov uznať novovzniknutý štát.
3. Právo uznať nie je upravené zmluvnými normami medzinárodného práva, túto oblasť upravujú pravidlá medzinárodného obyčajového práva a všeobecné zásady medzinárodného práva, tak ako sa postupne formulovali v medzištátnych vzťahoch. Judikatúra medzinárodných súdov v tejto oblasti nie je rozvinutá a táto otázka je najmä predmetom náuky medzinárodného práva.
4. Uznanie štátu v súčasnom medzinárodnom práve a medzinárodných vzťahoch nemá konštitutívnu ale len deklaratórnu povahu.
5. Uznávajúci štát uznávacím aktom berie na vedomie existenciu nového štátneho útvaru, ktorý vznikol niektorým postupom, ktorý už bol použitý v minulosti, alebo aj úplne novým postupom, ktorý ešte nebol nikdy aplikovaný v medzištátnej praxi.
6. Z hľadiska právnej logiky má uznanie povahu logickej ekvivalencie a nie logickej implikácie. V tomto zmysle Slovenská republika uzná Republiku Kosovo *de iure* nie vtedy, keď to sama uzná za vhodné, ale vtedy, a len vtedy, keď to sama uzná za vhodné.

⁹ Vyhláška ministra zahraničných vecí o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve č. 15/1988 Zb.

¹⁰ Viedenský dohovor o zmluvnom práve, článok 74.

7. Uznanie *de facto* (konkludentné alebo výslovné faktické uznanie) nového štátneho útvaru je vhodný nástroj ako preklenúť protirečenie medzi rôzne motivovanou pochybnosťou uznať nový štátny útvar *de iure* a potrebou naliehavu a obojstranne výhodne riešiť niektoré dôležité problémy každodenného života, osobitne problémy zasahujúce do výkonu a ochrany ľudských práv a základných slobôd, konzulárnej spolupráce, ekonomickej spolupráce, účasti na čelení globálnym výzvam a problémom medzinárodného spoločenstva, na boji s medzinárodným terorizmom a pod.
8. Slovenská republika môže v rámci faktického uznania Republiky Kosovo pragmaticky a obojstranne výhodne riešiť s Republikou Kosovo rôzne praktické otázky v prospech záujmov občanov Slovenskej republiky, ktorí sú účastníkmi v právnych pomeroch s cudzím (kosovským) prvkom v podmienkach, keď nie je možné efektívne využiť existujúcu bilaterálnu zmluvnú základňu so Srbskou republikou, vrátane využitia zmluvy o pomoci v právnych veciach, na záležitosti vzťahujúce sa teritoriálne alebo personálne na oblasť Kosova.
9. V praxi to znamená, že s odvolaním sa na článok 74 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve ani uzavretie vzájomne výhodnej a prospešnej medzinárodnej zmluvy s Republikou Kosovo, ktorej predmetom by boli vyššie spomenuté oblasti spolupráce, nebude mať za následok automatické uznanie Republiky Kosovo zo strany Slovenskej republiky.

Recenzenti: *JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.*
JUDr. Katarína Šmigová, PhD., LL.M.

Použitá literatúra

- Council Decision of 30 November 2006 providing exceptional Community financial assistance to Kosovo (2006/880/EC).
- Council Decision 2008/213/EC of 18 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Serbia including Kosovo as defined by United Nations Security Council Resolution 1244 of 10 June 1999 and repealing Decision 2006/56/EC.
- Council Decision 2006/880/EC of 30 November 2006 providing exceptional Community financial assistance to Kosovo [Official Journal L 339 of 6 December 2006].
- Commission Report of 8 November 2006 – Kosovo (as defined by UN Security Council Resolution 1244) [COM(2006) 649 final – SEC(2006) 1386 – Not published in the Official Journal].
- Request for advisory opinion transmitted to the Court pursuant to General Assembly resolution *NRES/63/3 (A/63/L.2)* of 8 October 2008 – Accordance

with international law of the unilateral declaration of independence by the provisional institutions of self government of Kosovo.

Rezolúcia č. 1244 (1999) Reaffirming the commitment of all Member States to the sovereignty and territorial integrity of the Federal Republic of Yugoslavia and the other States of the region, as set out in the Helsinki Final Act and annex 2.

Resolution 1244 (1999) Adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999.

Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky k riešeniu budúceho štatútu provincie Kosovo, schválené uznesením Národnej rady Slovenskej republiky č. 309 z 28. marca 2007.

Vyhláška ministra zahraničných vecí o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve č. 15/1988 Zb.

TVORBA A DOKAZOVANIE EXISTENCIE PRAVIDIEL MEDZINÁRODNÉHO OBYČAJOVÉHO PRÁVA

Doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva

Tvorba a dokazovanie existencie pravidiel medzinárodného obyčajového práva

Článok je venovaný aktuálnej problematike tvorby a dokazovania obyčajových pravidiel medzinárodného práva, ktorá je v súčasnosti predmetom posudzovania v Komisii OSN pre medzinárodné právo. Priebeh a doterajšie výsledky odbornej diskusie na expertnej úrovni potvrdzujú, že tvorba a dokazovanie obyčajových pravidiel medzinárodného práva je nielen mnohorozmerná ale aj zložitá otázka, ktorú treba skúmať nielen z hľadiska existujúcej právnej úpravy ale aj z hľadiska vývojového.

Gestaltung und Rechtfertigung der Existenz von Regeln des Völkergewohnheitsrechts

Der Beitrag ist der aktuellen Problematik der Gestaltung und der Rechtfertigung von Regeln des Völkergewohnheitsrechts gewidmet, die in der Gegenwart zum Objekt der Beurteilung in der UN-Kommission für Völkerrecht wurde. Der Verlauf und die bisherigen Ergebnisse der Diskussion auf der Expertenebene bestätigen, dass die Gestaltung und Durchsetzung von Völkergewohnheitsrecht nicht nur eine vielfältige, sondern auch umfassende Problematik darstellt, die aus der Sicht der bestehenden Rechtsregelung sowie der Entwicklung zu prüfen ist.

Formation and Evidence of Existence of International Customary Law Rules

The article on formation and evidence of international customary law rules deals with an issue that has been under examination of the International Law Commission. The current expert level assessment as well as preliminary considerations show that the formation and evidence of the international customary law rules is both a multidimensional and complex matter, which is

to be analyzed not only from the point of view of the existing *de lege lata* status but also from the point of view of prospective development.

Jednou z tém, ktorými sa v súčasnosti zaoberá Komisia OSN pre medzinárodné právo, je problematika tvorby a dokazovania pravidiel medzinárodného obyčajového práva.¹

Je to zložitá a komplexná právna otázka na ktorú neexistuje jednotný názor. V Slovenskej republike sa teória ani prax zatiaľ podrobnejšie nevenovala tejto špecifickej téme. Preto existuje široký priestor nielen pre právnu analýzu *de lege lata* ale aj pre ďalšie teoreticko-právne úvahy *de lege ferenda*.

Pokiaľ ide o pramene právnej medzinárodnoprávnej úpravy obyčajových pravidiel medzinárodného práva možno konštatovať nasledovné:

Problematika obyčajových noriem medzinárodného práva nie je upravená v žiadnom komplexnom zmluvnom prameni medzinárodného práva.

Niektoré písané zmluvné medzinárodnoprávne dokumenty sa však zmieňujú o platných normách obyčajového práva upravujúcich danú oblasť medzinárodného práva popri písaných prameňoch.

Štatút Komisie pre medzinárodné právo

Napríklad *Štatút Komisie pre medzinárodné právo* (článok 24) stanovuje Komisii úlohu „preskúmať efektívne cesty a spôsoby ako uľahčiť štátom prístup k prameňom poznania medzinárodného obyčajového práva, ako napríklad k zbierkam a publikovaným dokumentom o praxi štátov, o rozhodnutiach vnútroštátnych a medzinárodných súdov, ktoré sa vzťahujú na otázky medzinárodného práva, ako aj úlohu podať o tejto veci správu GT OSN.“² Komisia predložila GT OSN uvedenú správu v roku 1950. Zhrnula v nej existujúce možnosti prístupu štátov k prameňom poznania medzinárodného obyčajového práva, ktorými sú najmä zbierky obsahujúce medzinárodné zmluvy, rozhodnutia medzinárodných súdov, rozhodnutia vnútroštátnych súdov, diplomatická korešpondencia, stanoviská vnútroštátnych právnych expertov, ako aj prax medzinárodných organizácií vládnej povahy (osobitne bývalej Spoločnosti národov). Komisia tiež odporučila, aby v záujme uľahčenia prístupu k prameňom poznania medzinárodného obyčajového práva a medzištátnej praxe boli v čo najväčšom možnom rozsahu pravidelne publikované na všetkých dostupných úrovniach pramene medzi-

¹ Podrobnejšie o súčasnom pracovnom programe Komisie pozri oficiálnu webovú stránku Komisie (Current status of the work of the Commission) na www.un.org/law/ilc/index.html

² Štatút Komisie pre medzinárodné právo, článok 24. Text štatútu je dostupný na oficiálnej webovej stránke OSN.

národného obyčajového práva. V príslušnej rezolúcii k tejto otázke VZ OSN v rezolúcii č. 487 (V) z 12. 12. 1950, vyzvalo GT OSN a členské štáty postupovať v zmysle odporúčania Komisie.³

Viedenský dohovor o diplomatických stykoch (1961)

V preambule Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch sa konštatuje, že „pravidlá medzinárodného obyčajového práva budú i naďalej platiť v otázkach, ktoré nie sú výslovne upravené ustanoveniami tohto Dohovoru“. Článok 14 dohovoru ustanovuje, že (...) s výnimkou poradia a etikety nebude sa robiť žiadne rozlišovanie medzi šéfmii misie s ohľadom na ich zaradenie do tried. Článok 16 ustanovuje, že „(...) „3. Tento článok sa nedotýka akejkoľvek praxe vykonávanej prijímajúcim štátom, pokiaľ ide o poradie zástupcu Vatikánu“.⁴

Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch (1963)

V preambule Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch sa uvádza, že signatárske štáty potvrdzujú, že „(...) pravidlá medzinárodného obyčajového práva budú aj naďalej platiť v otázkach, ktoré nie sú výslovne upravené ustanoveniami tohto Dohovoru“. Článok 10 (Vymenovanie a prijatie vedúcich konzulárnych úradov) Dohovoru zasa ustanovuje, že pri zachovaní ustanovení tohto Dohovoru sa formality vymenovania a prijatia vedúcich konzulárnych úradov spravujú zákonmi, predpismi a zvyklosťami vysielajúceho, prípadne prijímajúceho štátu. Článok 38 (Spojenie s orgánmi prijímajúceho štátu), zakotvuje, že konzulárni úradníci sa môžu pri výkone svojich funkcií obracať „(...) b) na príslušné ústredné orgány prijímajúceho štátu, ak to dovoľujú zákony, predpisy a zvyklosti prijímajúceho štátu alebo príslušné medzinárodné dohody, a to v rozsahu nimi dovolenom“. Podľa článku 70 (Výkon konzulárnych funkcií diplomatickými misiami), pri výkone konzulárnych funkcií sa diplomatická misia môže obracať: „(...) b) na ústredné orgány prijímajúceho štátu, pokiaľ to dovoľujú zákony, predpisy a zvyklosti prijímajúceho štátu alebo príslušné medzinárodné dohody“.⁵

³ Otázke súčasnej kodifikácie medzinárodného práva v Komisii pre medzinárodné právo je venovaná 5. kapitola všeobecnej časti knihy VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: *Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť*. Žilina : Eurokódex, 2012, s. 173 nasl.

⁴ Viedenský dohovor o diplomatických stykoch, preambula, článok 14 a 16 (č. 157/1964 Zb.).

⁵ Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch, preambula, článok 10, 38 a 70; (č. 32/1969 Zb.).

Viedenský dohovor o zmluvnom práve (1969)⁶

V preambule účastnícke štáty potvrdili, že „pravidlá medzinárodného práva obyčajového budú aj naďalej upravovať otázky, ktoré neupravujú ustanovenia tohto dohovoru“.

Článok 38 Dohovoru (Ustanovenia zmluvy, ktoré sa stávajú záväznými pre tretie štáty v dôsledku vzniku medzinárodnej obyčaje) ustanovuje, že „Žiadne ustanovenie článkov 34 až 37 nebráni tomu, aby sa akékoľvek ustanovenie zmluvy stalo záväzným pre tretí štát ako obyčajové pravidlo medzinárodného práva uznané za také pravidlo.“

Dohovor o osobitných misiách (1969)

V preambule Dohovoru o osobitných misiách⁷ sa taktiež uvádza, že pravidlá obyčajového medzinárodného práva naďalej spravujú otázky, ktoré nie sú upravené ustanoveniami tohto Dohovoru.

Viedenský dohovor o zmluvnom práve medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami a medzi medzinárodnými organizáciami (1986)⁸

V preambule dohovoru, účastnícke štáty potvrdili, že „pravidlá medzinárodného práva obyčajového budú aj naďalej upravovať otázky, ktoré neupravujú ustanovenia tohto dohovoru“.

Podľa článku 38 (Ustanovenia zmluvy, ktoré sa stávajú záväznými pre tretie štáty alebo tretie medzinárodné organizácie v dôsledku vzniku medzinárodnej obyčaje), „Žiadne ustanovenie článkov 34 až 37 nebráni tomu, aby sa akékoľvek ustanovenie zmluvy stalo záväzným pre tretí štát alebo tretiu medzinárodnú organizáciu ako obyčajové pravidlo medzinárodného práva uznané za také pravidlo.“

Pokiaľ ide o vnútroštátnu prax Slovenskej republiky, v úvode **Pravidiel diplomatického protokolu v Slovenskej republike** (schválené uznesením vlády SR č. 553/2007) sa konštatuje, že „Diplomatický protokol je súhrn medzinárodných noriem, špeciálne vypracovaných alebo tradíciou prijatých pravidiel a zvyklostí, ktorými sa v Slovenskej republike po formálnej stránke riadi styk oficiálnych predstaviteľov Slovenskej republiky, osobitne na

⁶ Viedenský dohovor o zmluvnom práve, článok 38 (č. 15/1988 Zb.).

⁷ Dohovor o osobitných misiách (č. 40/1987 Zb.).

⁸ Dohovor zatiaľ nie je platnou písomnou medzinárodnou zmluvou. Jeho obsah teda neprekračuje oblasť nepísaných pravidiel medzinárodného zmluvného práva.

úrovni prezidenta Slovenskej republiky, predsedu Národnej rady Slovenskej republiky, predsedu vlády Slovenskej republiky a ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky, so svojimi zahraničnými partnermi, ako aj s tým súvisiaci priebeh rôznych oficiálnych ceremoniálov a protokolárnych aktov“.

Ako je známe, v roku 2011 Komisia pre medzinárodné právo zaradila tému tvorba a dokazovanie pravidiel medzinárodného obyčajového práva do dlhodobého plánu práce a následne, v roku 2012, ju zaradila do aktuálneho pracovného programu. Pre túto problematiku bol určený osobitný spravodajca (Sir Michael Wood). Hneď v roku 2012 osobitný spravodajca predložil (s jemu vlastným zánietením) predbežné predstavy o postupe práce. Následne po príslušnom vystúpení v druhej časti zasadnutia Komisie v roku 2012 reagoval aj na vecnú diskusiu k tejto problematike v Komisii.⁹

V bode 199. správy o 64. zasadnutí Komisie pre medzinárodné právo (2012) predloženej na rokovanie 6. výboru VZ OSN je zhrnutá diskusia o tejto téme.¹⁰ Podľa osobitného spravodajcu, „ako sa zdá, existuje široká zhoda v tom, že konečný výsledok práce Komisie na tejto téme by mal byť praktický“, a že „cieľom bude poskytnúť nasmerovanie pre každého, osobitne pre tých, ktorí nie sú odborníkmi na medzinárodné právo verejné, a sú postavení pred úlohu určiť, či existuje alebo neexistuje určité pravidlo medzinárodného obyčajového práva“. Tak isto sa zdá, že „existuje široká zhoda aj v tom, že konečným výstupom práce Komisie by mal byť súhrn návrhov alebo záverov s komentárom“.¹¹

Výsledkom práce osobitného spravodajcu nemá byť nový kodifikovaný dokument ale skôr iba akási praktická príručka, resp. výstup v podobe komentovaných záverov, určená pre všetkých, čo sa dostávajú do styku s medzinárodným obyčajovým právom.

Z hľadiska využiteľnosti v právnej praxi je dôležité, že uvedený záverečný výstup práce Komisie má slúžiť aj pre potrebu sudcov vnútroštátnych všeobecných a ústavných súdov. Sudcovia budú môcť prostredníctvom odporúčaných postupov totiž ľahšie identifikovať tie dôkazné prostriedky, pomocou ktorých by bolo možné hodnoverne preukázať, či existuje alebo neexistuje to alebo ono obyčajové pravidlo medzinárodného práva. Následne môžu toto pravidlo efektívne podľa konkrétnej potreby a okolností prípadu aplikovať v rámci ich rozhodovacej alebo posudkovej činnosti.

Pokiaľ ide o metodologické otázky, Komisia pre medzinárodné právo zdôrazňuje nutnosť prísneho rozlišovania medzi medzištátnou praxou a rozhodovacou činnosťou medzinárodných súdov a medzi rozhodovacou činnosťou vnútroštátnych súdov.

⁹ Pozri dokument A/CN.4/653.

¹⁰ Pozri dokument A/67/10.

¹¹ Tamže.

Osobitný spravodajca v príslušnom dokumente¹² (A/CN.4/653) definoval 7 predbežných otázok, ktoré by mohli stimulovať odbornú diskusiu:

1. Doterajšia práca Komisie vzťahujúca sa na tému.
2. Výsledky práce International Law Association.
3. Medzinárodné obyčajové právo ako prameň medzinárodného práva verejného a jeho vzťah k iným prameňom.
4. Terminologické otázky.
5. Význam a úloha medzinárodného obyčajového práva v medzinárodnom právnom systéme.
6. Teórie právnej obyčaje a prístupy k identifikácii pravidiel medzinárodného obyčajového práva.
7. Metodologické otázky.

Pokiaľ ide o rozsah témy, podľa osobitného spravodajcu by mal zahŕňať jednak otázku tvorby a jednak otázku identifikácie pravidiel medzinárodného obyčajového práva. Skúmať sa bude medzinárodné obyčajové právo ako celok. Téma musí byť zreteľne vymedzená, aby sa predišlo duplicitě s už skúmanými otázkami ako napríklad otázkou fragmentácie medzinárodného práva alebo otázkou postavenia zmlúv v priebehu času. Predmetom skúmania by nemalo byť *ius cogens*. Dôvodom takéhoto metodologického prístupu je to, že *ius cogens* je nielen inštitútom medzinárodného obyčajového (nepísaného) práva ale aj inštitútom medzinárodného zmluvného práva.

Pokiaľ ide o časový harmonogram práce, osobitný reportér plánuje do roku 2016 vypracovať okrem predbežnej informácie 4 správy venujúce sa týmto oblastiam – 2012 (Preliminary note), 2013 (Preliminary points), 2014 (State practice and opinio juris), 2015 (Particular topics), 2016 (Conclusions).

Možno konštatovať, že doterajšia diskusia o téme v Komisii pre medzinárodné právo sa vyznačuje kritickým prístupom členov Komisie, v jednotlivých prípadoch dokonca so spochybňovaním či dokonca odmietaním téz, ktoré nastolil osobitný spravodajca.

Rozdiely v názoroch existujú nielen pokiaľ ide o formu, rozsah a obsah skúmanej otázky, ale dokonca aj pokiaľ ide o samotný názov tejto témy.

Na druhej strane existujú otázky, kde sa názory expertov (príjajme najmä tých, ktorí vystúpili v debate) približujú prípadne zhodujú.

Podľa môjho názoru, najširšie pozadie potreby zaradenia tejto témy do pracovného programu Komisie vytvára spoločenská objednávka – nárast protirečenia medzi existujúcou nedostatočnou medzinárodnoprávnu úpravou niektorých aktuálnych otázok medzištátnej praxe a naliehavou potrebou právne zdôvodniť nové netradičné postupy štátov pri ich riešení (napr. boj s medzinárodným terorizmom, právo na ochranu civilných osôb v štáte ako právo *erga omnes* a pod.).

¹² Pozri dokument A/CN.4/653.

Možno súhlasiť s tým, že výsledkom (pokiaľ vôbec musí byť nejaký výsledok) práce osobitného spravodajcu by nemal byť nejaký kodifikačný návrh ale len komentované závery, obsahujúce pragmatické informácie o tom, ako sa v medzištátnej praxi vytvárajú pravidlá medzinárodného obyčajového práva a ako sa dokazuje ich existencia.

Možno súhlasiť aj s tým, že komentované závery by mali slúžiť potrebám nielen medzištátnej ale aj vnútroštátnej praxe.

Na druhej strane, domnievam sa, že práca osobitného spravodajcu by nemala prerásť do neprimeraného „spravodajcovského aktivizmu“, ďaleko presahujúceho existujúce chápanie problematiky v medzištátnej praxi.

Vzniká prirodzená otázka, kam z hľadiska normatívnej kvality výstupu vôbec zaradiť prácu osobitného spravodajcu, ktorá *in stricto sensu* nebude zameraná ani na kodifikáciu a ani na progresívny rozvoj medzinárodného práva, čo sú, ako je známe, primárne úlohy stanovené Komisii pre medzinárodné právo.¹³

Z hľadiska potreby zapojenia praxe, som názoru, že v súčasnej etape skúmania je ešte možno predčasné, aby sa – v súlade so zaužívanou praxou Komisie a 6. Výboru VZ OSN – k tak zložitej téme vyjadrovali jednotlivé vlády vo forme zasielania podkladov, informácií a pod. Možno by bolo vhodnejšie najprv vyčakať na najbližšie pracovné výstupy osobitného spravodajcu, ktoré ozrejmi vyššie uvedené ako aj iné preliminárne otázky.

Pri komplexnom teoretickom skúmaní netreba strácať ani zreteľ z toho, že v kontinentálnom právnom systéme je pravidlám obyčajového práva prikladaný iný normatívny význam ako v právnych systémoch založených na obyčajovom práve ako záväznom prameni právnej úpravy. Doterajšia diskusia v Komisii dostatočne poukázala aj na túto okolnosť.

Hoci možno existuje určitá spoločenská politická objednávka v medzištátnej praxi, aby sa zrýchlil proces tvorby pravidiel medzinárodného obyčajového práva všade tam, kde prijatie písomných zmluvných dokumentov sa javí ako neprierodné, domnievam sa, že zatiaľ nie je potrebné tomuto tlaku ustupovať.

Súčasná medzinárodnoprávna úprava inštitútu použitia sily poskytuje možnosť extenzívneho výkladu už existujúcich pravidiel medzinárodného práva, vrátane aplikácie medzinárodnoprávných „okolností vylučujúcich zodpovednosť“, tak ako sú definované v Komisiou prijatých článkoch o zodpovednosti štátu za medzinárodnoprotiprávne konanie. Predovšetkým okolnosti ako je napríklad „sebaobrana“ predvídaná v článku 51 Charty OSN, ale aj postupu podľa kapitoly VII. Charty OSN.

¹³ Porovnaj článok 13 ods. 1 písm. a) Charty OSN, v zmysle ktorého Valné zhromaždenie OSN dáva podnet k štúdiu a robí odporúčania (...) „aby sa posilňoval pokrok v rozvoji medzinárodného práva a jeho kodifikácie“.

Vývoj medzinárodného práva a jeho teórie nemožno zastaviť. Existujú dve možné východiská.

Po prvé, priam sa natíska otázka, či z hľadiska *de lege ferenda* nenastal čas teoreticky rozpracovať popri už uskutočnenej kodifikácii „okolností vylučujúcich zodpovednosť“ aj otázku kodifikácie obyčajových pravidiel medzinárodného práva upravujúcich „okolnosti vylučujúce spravodlivosť“. Znie to na prvý pohľad hrozivo, avšak globálne hrozby si vyžadujú globálne riešenia prekračujúce hranicu tradičného chápania niektorých inštitútov medzinárodného práva. Ide o efektívnu ochranu bytostne dôležitých cieľov medzinárodného spoločenstva. Napríklad v situáciách, v ktorých sa jedná o prežitie ľudskej civilizácie ako celku, a v ktorých individuálna spravodlivosť je na prekážku ich efektívneho riešenia. Určitý základ pre úvahy v tomto smere možno vytvára kapitola XVII. Charty OSN o prechodných bezpečnostných opatreniach proti nepriateľským štátom, a v jej rámci najmä dikcia článku 107, v zmysle ktorej žiadne ustanovenie Charty OSN nesmie znemožniť alebo byť na prekážku opatreniam proti „nepriateľským štátom“.

Po druhé, ďalšou z parciálnych otázok, ktoré by mohli byť odborne posudzované, by mala byť otázka „predbežného vykonávania“ záväzkov vyplývajúcich z pravidiel medzinárodného obyčajového práva“. Ide o situáciu, keď pravidlo medzinárodného obyčajového práva ešte nebolo všeobecne uznané (a teda nevstúpilo do platnosti), avšak existujú silné náznaky toho, že ho medzinárodné spoločenstvo akceptuje a dodržiava v medzinárodných vzťahoch ako formujúce sa nové nepísané pravidlo správania.¹⁴ „Predbežné vykonávanie“ zmluvných noriem predvída Viedenský dohovor o zmluvnom práve v článkoch 18 a 25. Možno predpokladať, že pokiaľ určitá medzinárodná zmluva nevstúpi do platnosti a nestane sa písaným prameňom práva, záväzky v nej obsiahnuté majú stále povahu predbežného vykonávania obyčajových noriem medzinárodného práva.

Definovanie „okolností vylučujúcich spravodlivosť“ ako aj rozpracovanie koncepcie o predbežnom vykonávaní obyčajových noriem v medzinárodnom práve by mohlo napomôcť hľadanie efektívnej právnej základne umožňujúcej postup medzinárodného spoločenstva v naliehavých medzinárodných situáciách ohrozujúcich globálne záujmy ľudstva, v ktorých absentuje potrebná zmluvná medzinárodnoprávna úprava.

V každom prípade nie je vhodné urýchľovať „progresívny rozvoj“ noriem medzinárodného obyčajového práva cestou prijímania jednostranných alebo viacstranných aktov štátov alebo rozhodnutí medzinárodných alebo vnútroštátnych súdov, v ktorých sa jednoducho konštatuje, že už existuje nejaké nové pravidlo medzinárodného obyčajového práva. V takomto prístupe absentuje základná podmienka spočívajúca v dlhodobom a všeobecnom uznávaní predmetných obyčajových pravidiel.

¹⁴ Ide o obdobu tzv. embryonic law, resp. le droit de naissance v rámci obyčajových pravidiel.

Domnievam sa, že rozhodnutie Komisie pre medzinárodné právo ne-skúmať *ius cogens* v rámci skúmania problematiky medzinárodného obyčajového práva je metodologicky nesprávne. Prináša riziko, že právna analýza opomenie dôležitý rozdiel medzi normatívnou kvalitou pravidiel *ius cogens* a *ius dispositivum*. Môže vôbec v oblasti medzinárodného obyčajového práva vzniknúť *ius dispositivum*? Ak nie, tak medzinárodné obyčajové právo je právom založeným primárne na *ius cogens*. V tom prípade, ako môže návod v podobe komentovaných záverov slúžiť ako prostriedok identifikácie a dokazovanie existencie kogentných obyčajových pravidiel medzinárodného práva?

Ako bolo už vyššie konštatované, doterajšia teória aj prax medzinárodného práva jednoznačne potvrdzuje, že hlavným predpokladom vzniku novej normy medzinárodného obyčajového práva je jej všeobecné uznanie zo strany medzinárodného spoločenstva v dôsledku jej dlhodobého používania v medzištátnej praxi. Túto podmienku spĺňajú len normy *ius cogentis*, tak ako ich definuje Viedenský dohovor o zmluvnom práve v článku 53. Je zrejmé, že individuálne, viacstranné prípadne regionálne akty na úrovni *ius dispositivum* dohodnuté medzi malým počtom štátov túto podmienku nespĺňajú. Tobôž nie závery s komentárom vypracované Komisiou pre medzinárodné právo v rámci „spravodajcovského aktivizmu“.

Nepriemeraný „spravodajcovský aktivizmus“ ani „súdny aktivizmus“ nie sú vítané v medzištátnej praxi ak prekračujú rozumné hranice právomoci spravodajcu alebo medzinárodných súdov interpretovať (nie vytvárať) objektívne právo. Známe rozhodnutie Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Lautsi v. Taliansko to, zdá sa, dostatočne potvrdzuje.

Na druhej strane, možno privítať zámer osobitného spravodajcu, v priebehu prác skúmať aj otázku vzťahu práva EÚ a medzinárodného práva s akcentom na tvorbu a identifikáciu obyčajových noriem.

Z hľadiska potreby komplexného prístupu, som tak isto presvedčený, že v práci osobitného spravodajcu by mali byť plne využité aj doterajšie výsledky teoretického skúmania problematiky obyčajových noriem „*hard law*“ a „*soft law*“ v medzinárodnom práve.

Recenzenti: *JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.*
JUDr. Katarína Šmigová, PhD., LL.M.

Použitá literatúra

Current status of the work of the Commission, www.un.org/law/ilc/index.html
Dohovor o osobitných misiách (vyhláška ministra zahraničných vecí zo 6. 2. 1987, č. 40/1987 Zb.)
Charta OSN, www.osn.cz
Komisia pre medzinárodné právo, www.un.org/law/ilc/

- Viedenský dohovor o diplomatických stykoch (vyhláška ministra zahraničných vecí z 10. 6. 1964, č. 157/1964 Zb.).
- Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch (vyhláška ministra zahraničných vecí z 12. 2. 1696, č. 32/1969 Zb.)
- Viedenský dohovor o zmluvnom práve (vyhláška ministra zahraničných vecí zo 4. 9. 1987, č. 15/1988 Zb.).
- VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: *Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť*. Žilina : Eurokódex, 2012.

